

Rbl. 1.—

Fjodor Koluntsev Hommik, päev, õhtu

Fjodor Koluntsev

Hommik, päev, õhtu

Fjodor Koluntsev

Hommik, päev, õhtu

Romaan

Tõlkinud Mare Lott

Tallinn
«Eesti Raamat» 1981

V 2
K 63

Originaal:

Федор Колунцев

Утро, день, вечер

Роман

«Октябрь», 1977, № 7—8

Кunstiliselt kujundanud *Mati Pärk*

4702040200

K 70302—098
M 901(16)—81 138—81

© Издательство «Правда», «Октябрь», 1977.
© Tõlge eesti keelde.
Kirjastus «Eesti Raamat», 1981.

1

Häbi ja magusa kohkumise kammitsas, lamas Anissim kõhuli, nagu tolmuses rohus, lihaselised pronkspruunid käed välja sirutatud. Varajast hommikutunnist hoolimata kõrvetas päike juba palavalt tema ammu pügamata juuksekahtudega kaetud kukalt. Ent Anissimi üleni häbelikust ihast pakatav kogukas keha, mustad supelpüksid kitsaste puusade ümber, oli kaotanud liikumisvõime. Kuulatades naabrusest, samuti tolmunud põõsa tagant, kostvaid hääli ning vee loksumist läheduses, vajutas ta ainult näo üha sügavamale rohu sisse. Jõgi voolas siinsamas, otse ta raskelt liivale heidetud käte juures, sogasevõitu vesi pea-aegu puudutas jalgrattaõlist parkunud sõrmi. Hääled põõsa taga, mis kuulusid kahele tütarlapsele, olid vaiksed, laisalt hääbuvad. Võbelevad nagu pinnavirvendus, rammestavalt venivad ja uniselt katkendlikud, voolasid nad kiirustamata, segunedes jõe loksumisega.

Tüdrukud vahetasid kaldaäärsetes põõsastes aeglaselt üksikuid sõnu, nende tuhmid, vallali hääled hommikuse jõe kohal olid maailma muredest täiesti vabad. Põõsaisse peitunult heitsid nad seljast kleidid, kingad ja kõik muu, avades maailmale usalduslikult ja häbenemata oma näkineiu-ihu. Ja maailm sai neile korraga intiimselt lähedaseks — kingatallad ei eraldanud nende kitsukesti, tulitavaid jalataidu torkivast ja tolmusest rohust, põõsaste karedad lehed paitasid takistamatult nende sooje selgi ja niudeid, ning läis rõõmsat valmisolekut kuldas päike neid üleni. See käitumus, mida alasti inimene alati tunneb, oli magus ja seetõttu muutusid tüdrukute hääledki katkendlikuks ning surutuks, tähtsusetud sõnad aga omandasid tabamatu ja ühtlasi teravalt erutava mõtte, nagu poleks nad lihtsalt lobisenud, vaid saladusi jaganud. Sellesama pärast lõikasidki need laisalt lausunud sõnad nii jõuliselt Anissimile kõrva, et surusid ta vastu kõva maad.

Mööda jõge läks esimene lõbusõidulaev. Selle mootori mürin mattis tüdrukute vidina... Anissim kergitas aeglaselt pead. Esialgu oli ta silme ees üksnes tolmukorraga kaetud lehtede sigrimigri, siis aga nägi ta otse veepiiril Ritat. See oli nagu hoop selja tagant — otsekui mõne muinasjutuolendi nägemine, kes saladuslikust kõrkjastikust usalduslikult väljunult end hommikuse jõe ääres soojendab. Ja vaid ime läbi oli temale osaks saanud näha seda keelatud vaatepilti.

Rita seisis ja vaatas kaugenevale «Raketile» järele. Üle tema päevitunud palja ihu jooksis kaks valget vööti, mida päike polnud puutunud — päevituspükste ja rinnahoidja jälg.

Riietatult oli Rita õbluke — pluusi alt paistsid haprad õlad ja teravad rangluud. Paljalt aga tundus ta kogukas ja tähelepanuvääriv. Pimestavalt valged päevitamata puusad olid laiad ja ootamatult jõulised. Loodus oli loonud ta tugevaks ja määranud naiseelu eriülesanneteks... Anissim seda kõike muidugi ei taibanud, ta imetles vaid Rita saladuslikku keha ja surus pea siis kiiresti rohu sisse tagasi. Ja mõistis äkki ehmunult, et Rita oli teda märganud.

Pinguletõmbunult ootas ta nõrдинud kisa. Kuid kõik oli vaikne. Üksnes kärsitud lained limpsisid pehmet, märga liiva.

Siis kuulis Anissim rohul kergete sammude sahinat. Sammud lähenesid ja seisatasid tema kõrval. Anissim oleks tahtnud oma kukla peopesadega katta.

«Tere, Aska!» kostis tema kohal Rita lõbus hääl.

Anissim kergitas pead ja nägi otse oma näo juures paljaid, ahtakesi jalgu tillukeste erepunaseks lakitud küüntega.

Rita lustakas hääl oli üllatav ja seletamatu. Anissim tõstis pea. Rita seisis ta kõrval, päevitusriided seljas, ja naeratas. Kummaline, kuidas need kaks kirjut riideriba teda muutsid: see oli taas tavaline Rita, selline, nagu Anissim teda supelrannas kogu suve iga päev oli näinud.

Anissim tõusis istukile, raputas nõutult oma sasipead ja ühmas:

«Tere!»

Ritale oleks pidanud seletama, kuidas kõik oli juhtunud, kuid Anissim ei osanud midagi öelda, ta kõssitas maas ja vaatas Ritat alandlikult alt üles. Varajasesest tunnist hoolimata oli Rita juba jõudnud ripsmeid värvida ja need olid

tušist kahused nagu kimalase koivad. Tema tugevate põsesarnadega ümmargune nägu oli rahulik. Ja hallid läbipaistvad silmad vaatasid Anissimit, nagu poleks midagi juhtunud.

Rita paljas jalg tonksas Anissimi kõrval vedelevat raamatut.

«Mis see on? Kas on huvitav? Näita siia!»

Kuulekalt tõstis Anissim paksu hallis kõites raamatu ja ulatas Ritale. Rita võis teda alati käsutada. Praegu aga oli Rita võim tema üle muutunud seletamatul kombel täiesti piiramatuks.

Rita avas raamatu sealt, kus Anissim oli lehenurga kahekorra pööranud, ja luges:

«Mehed peavad oma naistele armastuse ja mõistliku nuhtlemise läbi õpetust andma... Teenijaid ja lapsi tuleb samuti vastavalt süüteoale nuhelda ja kantsitada, nuhtle ja anna armu, perenaine aga hoolitsegu teenijate eest: nõnda on teenijatele kindlam... vastu nägu ja vastu kõrvu ära viruta, rusikaga südame alla ka ei tohi, jalga ära pruugi, kepiga ei kõlba vemmeldada ega mõne muu rauast või puust asjaga. Kui süütegu raske on, siis särk maha, hoia käest kinni ja nüpelda ontlikult nuudiga...» Mis asi see on? Mingi jama!»

«Mispärast jama? See on «Domostroi»...»

«Nüpelda ontlikult nuudiga. Nuhtle ja anna kantsikut.»

Rita viskas raamatu rohu sisse ja hüüdis üle öla:

«Tatjana, tule siia! Ja võta alustekk kaasa... Aska loeb siin «Domostroid»!»

«Oige mul su Askat vaja,» kostis Tatjana laisalt. «Vastu lõugu tuleb talle anda, et pöösastes ei passiks.»

Rita jättis Tatjana sõnad tähelepanuta ja pöördus uuesti Anissimi poole.

«Kunas eksam on?»

«Homme.»

«Milleks kõiksugu jama pähe ajada? Niikuinii pörud läbi ja lähed talveks kolinal sõjaväkke,» ütles Rita.

«Tõenäoliselt jah,» nõustus Anissim saatusele alistunult.

«Noh, näed siis!» Rita vidutas kergelt oma kahuseid ripsmeid, vaatas Tatjana sõnadest õhetama lõõnud Anissimile ampidavalt otsa ja küsis ootamatult: «Oled sa, Aska, üldsegi normaalne?»

Anissim vaikis. Tema süda peksis ikka veel kuuldavalt. Kuid Rita nähtavasti ei oodanudki vastust. Ta istus maha, surus põlved kokku, toetas neile oma terava lõua ja asus

päikeses sätendavat jõge vahtima. Rita ümar, tugev, päevitusest tellisepunane läikivate põsesarnadega nagu jäi taltunult rahulikuks. Ka põlvede ümber põimunud peened, tugevad käsivarred olid pruunid. Rita oli jälle harilik. Tüdruk nagu tüdruk ikka. Üksnes kahused ripsmed ja väikeste päevitunud jalapöidade erepunaseks lakitud küüned olid ebameeldivalt naiselikud...

Anissim ohkas kuuldavalt, pidas viivuks hinge kinni ja ütles:

«Sinu nagu on otsekui väärispuust.»

Poosi muutmata kõõritas Rita Anissimi poole. Ta pilk oli rammestavalt pikk, kelmikas ja tähendusrikas. Nagu oleks neil nüüd olnud mingi ühine saladus.

«Küll mõtles alles komplimendi välja,» lausus Rita. «Ütleb tütarlapsele, et tolle nagu on puust!»

«Ega ma seda tahtnud öelda,» pomises Anissim.

«Kompliment peab arusaadav olema,» ütles Rita veendunult. «Kuigi ma seda üldjoontes mõistsin...»

Rita vaatas ikka veel Anissimit, ja Anissim mõtles, et kuigi nad on ühevanused, on Rita temast märksa täiskasvanum.

«Sa, Aska, oled päris kena,» lausus Rita. «Kust sa seesugused musklid oled saanud?»

«Tõstsin triikraudu,» ütles Anissim.

«Hm... triikraudu... Järjekordne jama.»

Anissim mõtles jälle, et peaks Ritale seletama, kuidas kõik oli juhtunud.

«Tulin enne teid... Heitsin siia päevitama,» alustas Anissim värisema kippuva häälega. «Siis aga tulite teie Tatjanaga...»

Rita kergitas kulme.

«Mida sa silmas pead?»

«Noh, seda... et miks ma... ühesõnaga, et sa ei arvaks, et...»

«Mida ma peaksin arvama? Või mitte arvama?... Ei taip,» ütles Rita, aga Anissim nägi, et taipab küll, sest Rita pilk muutus taas pilklikuks ja tähendusrikkaks.

«Võiksid parem wait olla, Aska,» ütles Rita. «Igavene tõeotsija.»

Seni tühjale jõele olid ilmunud esimeste jahtide purjed. Tuult polnud, purjed olid lontis ja liikumatud, näis, nagu oleks jõgi kasvatanud valgeid teravatipulisi hiigelputki. Läks mööda teine «Rakett» — peente kõverate metalljal-

gade ja uhke kalakujulise kerega monstrum. Kella kaheksane.

«Pean minema,» ütles Anissim.

«Istu,» käskis Rita lühidalt.

Näis, nagu oleks temagi tunnetanud oma ootamatut võimu Anissimi üle ning proovinud seda nüüd mõnuga. Ja segadusse aetud, hiline Anissim jäigi istuma, sirutades oma suured jalad kohmetult rohule. Aga oleks pidanud ilmtingimata minema hakkama: poole tunni pärast sõidavad isa ja ema linna tööle, ja oleks tulnud välja uurida, ega kumbki neist kavatses enne tööleminekut linnakorterist läbi astuda. Nad ei tohtinud mingil juhul jõuda sinna enne Anissimit. Siis veel homme eksam. Selle häbi eest pole pääsu.

«Kohe tuleb Sergei Petrovitš,» ütles Rita. «Leppisime kokku, et läheme metsa kartuleid küpsetama. Tuled kaasa?»

«Ei,» ütles Anissim.

«Jõudsite ju kokkuleppele, et õppida pole sul niikuinii mõtet,» Rita hää muutus hellitavaks.

Miks peab inimene nagu äraneeetu tegema alati seda, mida ta ei taha? Rita naeratas peenelt ja kutsuvalt. Anissim aga peab sellegipoolest tõusma ja minema hakkama, peab Moskvasse sõitma ja õiendama seal kõiksuguseid asju, mis temale absoluutselt olulised ei ole, vahepeal aga lappama meeleheitlikult seda raamatut, millesse ta on lootusetult takerdunud nagu kärbes meepotti. Rita vahtis teda üksisilmi. Ta pilk oli nõnda tungiv, et võis selgesti mõista: Anissim ütleb lahti kaugelt rohkemast kui tühipaljastest küpsekartulitest.

«Ei, ma ei saa,» kohmas Anissim nukralt. «Kuidagi ei saa.»

Rita pööras talle selja. Ja hakkas jälle jõge vahtima. Jõgi oli ärganud. Paljuhäälselt podisesid mootorid, vee kohal hõljus sinine heitgaas. Otsekui unenäos venis silla all välja mitmekorruseline lumivalge «Konstantin Trenjov». Jahid paigutusid paremale, veehoidla-poolsesse külge, ja seal, avaruses, tõmbusid nende purjed tuulest pingule.

«Vabanda, Rita,» sõnas Anissim kahetsevalt. «Ma tõesti kohe, kuidagi ei saa. Vabanda.»

Rita kehitas oma teravanukilisi õlgu.

«Mis sa ikka vabandad! Mis minul sellest on?»

Pöösaste tagant ilmus nähtavale Sergei Petrovitš. Kummaski käes oli tal nailonvõrk — üks pungil täis hoolikalt pestud marmorkollaseid kartuleid, teises suured, samuti

hoolikalt puhtaks pestud tomatid, violetsed sibulad ja kaks pudelit: valges oli viin, rohelises vein.

Sergei Petrovitši värskelt raseeritud ja odekolonniga niisutatud jumekas nägu oli naerul, türkiissinised silmad särasid.

«Tervist, Ritatulja!» ütles ta, sirutades võrkottidega käed võidukalt laiali.

Rita pööras pead ja vaatas teda — väljasirutatud kätega lühikest kasvu jässakat meest, vaatas õhus õõtsuvaid nailonvõrke ja naeratas talle täpselt niisama peenelt ja vandeseltslaslikult, nagu oli äsja naeratanud Anissimile. Ja see oli täiesti ootamatu.

Anissim vihkas Sergei Petrovitšit esimesest tutvuspäevast alates ja häbenes ise oma sallimatust, sest Sergei Petrovitš polnud seda nagu millegagi ära teeninud.

Sergei Petrovitš oli elurõõmus mees. Tüdimatult tundis ta rõõmu päikesest, jõeveest, metsasat, igast seenest, igast marjaterast metsalagendikul. Ent just see elurõõm ärataski Anissimis rasket viha.

Sergei Petrovitš pööras näo päikese poole ja ütles: «Paista, hellake, paista palavalt!» Sõnas seda nõnda, nagu oleks päike ainult selleks olnud, et tema õrnu põski soojendada. Võttis mokassiinid jalast ja asetask need korralikult teineteise kõrvale, sokid aga riputas põõsa külge ning sammus siis vee poole. Kõndis iga sammu nautides, nagu oleks see kitsas liivariba siin vee ääres just selleks olnud, et Sergei Petrovitši väikestel kõvadest päevitunud jalapõidadel oleks mõnus siin tatsata... Võttis metsast leitud seene, muheles, paitas seda ja näis, nagu oleks seen just selleks kasvanud, et Sergei Petrovitšile meelehead teha... Vihkamine tõusis Anissimi hinge, siis aga hakkas tal häbi, sest selles, et inimesele meeldis puhkuse ajal päevitada ja palja-jalu liival astuda, polnud midagi halba.

Sergei Petrovitš laskis käed võrkudega alla ja lausus:

«Kartulid, kõrgem sort! Loh! Oli selline akadeemik, viiskümmend aastat aretas.»

Ta rääkis ja tema türkiissiniste silmade pilk libises aeglaselt ning mõnuga üle liival istuva Rita, üle tütarlapse lõua alla surutud krõnksus põlvede, kuldpruunide õlgade ja päikesest heledaks pleekinud juuste... Sergei Petrovitši jaoks oli akadeemik viiskümmend aastat aretanud seda kartulit. Ka Rita oli üheksateist aastat elanud ja kasvanud tema jaoks. Kõige arusaamatum oli see, et Rita Sergei

Petrovitši poole pööratud sarnakas nägu oli alistuv. Nad vaikisid, kuid neil, nagu näis, polnud vajagi kõnelda.

Jõudmata isegi mõelda, miks ta seda teeb, sirutas Anissim käe kiiresti ette, haaras Sergei Petrovitšil luupestest ja tõmbas järsult enda poole. Sergei Petrovitš rabas kätega õhku ja langes Anissimi meelest üllatavalt kergesti rohule. Rasked võrgud joonistasid kõrge kaare ja prantsatasid rohu seest tolmu üles kergitades vastu maad. Pudolid klirrasid.

Sergei Petrovitš tõusis sealsamas käte najale ja tõmbas jala Anissimi sikkete sõrmede vahelt rutaka, jõulise liigutusega välja. Tema silmad läksid imestusest ümmarguseks ning vaatasid Anissimit jahmunult, lapseliku solvumisega. Ja Anissimil hakkas sedamaid häbi selle oma selatamatu ja nii metsiku teo pärast. Hämmeldunult pühkis ta käeseljaga higist otsmikku. Raev kadus niisama kiiresti, nagu oli tekkinud. Ja hinges tärkasid tühjus, vastumeelsus ning häbi.

Kulmu kortsutades hõõrus Sergei Petrovitš oma kireva sokiga jalga. Ja ühmas hämmeldunult:

«Tohoh sõge! Tugev, kurat... Käed nagu tangid...»

Rita kõhistas naerda. Anissimi ootamatu tegu ei üllatanud ega heidutanud teda sugugi.

«Ta tõstab triikraudu,» ütles Rita.

Sergei Petrovitš kortsutas ikka veel kulmu ja hõõrus oma jalga.

«Triikraudu? Jah, triikraudu... Tõstab triikraudu, heidab samovare, painutab välivoodeid. Kuradi artist sihuke! Säärased vagurad on need kõige hullemad. Kunagi ei või teada, mis nad kokku keeravad.»

Ta hakkas juhtunust tasapisi toibuma, asus kandevõrku kontrollima, et kas pudolid jäid terveks. Piidles Anissimit solvunult.

«Sa minu käest veel saad, kollanokk!»

«Sergei Petrovitš, ärge solvake mind,» sõnas Anissim tuisaselt. «Käitusin halvasti ja palun vabandust.»

«Vuih! Juba jälle vabandab!» turtsatas Rita ja pöördus Sergei Petrovitši poole. «Kas teie pudolid on terved?»

«Terved... Muidu ma... Jala väänas välja, kurat!»

«Teie jalaga ei juhtunud midagi, ärge fantaseerige,» ütles Rita. «Kah mul mees! Aga Aska las tuleb meiega kaasa. Tatjana!» hüüdis ta, «oled sa nõus, et Aska kaasa tuleb?»

«Ah, mul ükskama!» kostis põõsa tagant Tatjana napp vastus.

«Kas olete nõus, Sergei Petrovitš?»

Too oli juba lõplikult toibunud, tõusis püsti ja kohendas end. Kuigi hääl veel solvumisest värises, vastas ta suuremeelselt:

«Mis seal's ikka, mina hullude peale viha ei kanna. Tulgu pealegi... Kuid siis on vaja veel pool liitrit kaasa võtta.»

«Tema ju ei joo,» ütles Rita.

«Ei joo, aga trimbata võib küll. Teame sihukesti. Härg ka ei joo, kui ei taha.»

Kuni nad vestlesid, mõtles Anissim vaikides sellest, milleks küll Rita soovib, et nad mõlemad temaga koos metsa läheksid. Algul oli ta naeratanud temale, Anissimile, siis aga täpselt nõndasamuti Sergei Petrovitšile. Nüüd juba naeratab mõlemale kordamööda. Arusaamatu...

Sergei Petrovitš muutus üha suuremeelsemaks:

«Joogu pealegi, ega mul kahju ole. Raha ma annan. Ainult poodi kebigu ise. Ühtlasi võtku mulle kaks pakki «Jaavat». Ja ei mingit tembutamist enam. Või käsi külge ajama!»

«Selle pärast ärge muretsege,» ütles Rita. «Käsi ta enam külge ei aja. Üldiselt on ta rahumeelne.»

Ei, Rita ei naeratanud Sergei Petrovitšile nõnda nagu temale, Anissimile. Sergei Petrovitšile määratud naeratus oli usalduslik. Otsekui oleksid Sergei Petrovitš ja Rita ühest hõimust, tema, Anissim, aga teisest. Ja nad rääkisid temast nõnda, nagu polekski teda siin olnud... Anissim oli vait ja mõtles, et ka nende välimuses on midagi ühist. Nad on küll erinevad, kuid see ühine on sellegipoolest olemas — kalgis ja ligipääsmatus ilmes, heledate, läbi paistvate silmade enesekindlalt julmas pilgus.

Sergei Petrovitš tiris rahakoti taskust välja. Ulatas Anissimile kümnerublalise. Ta oli helde loomuga ja seepärast pidasidki suvituskoha poisid teda ta kolmekümne viiele eluaastale vaatamata kambajõmmiks.

Ta oli Tatjana suvilas endale toa üürinud ja veetis siin nõnda juba teist aastat oma puhkust, sõbrustades seltskonnaga, kus kõik olid temast nooremad.

«Mina metsa ei tule,» ütles Anissim. «Ei saa. Mul on tegemist...»

«Too mulle siis kaks pakki «Jaavat». Aga kähku!»

Päike paistis Sergei Petrovitši jaoks, tema päralt oli jõgi, metsamarjad, lilled, küpsekartulid, Rita... Ja nüüd peab ka Anissim teda teenima hakkama. Nagu toibus, nii asus kamandama. Ega ta teisiti oskagi — kas kamandab

või laseb ennast kamandada. Alandab teisi või laseb ennast alandada. Kaugelt meeldivam on muidugi alandada teisi!

«Ei saa, Sergei Petrovitš,» ütles Anissim. «Mul on tööpoolest tegemist... Vabandage.»

Sergei Petrovitši türkiissinised silmad muutusid tige-
daks.

«Mis tegemist võib sinusugusel logardil olla?» lausus ta.

Mingi sekundi mürdosa vältel oli Anissimil tahtmine teda löüa — otse puhtasse valgesse näkku. Kuid ta mõtles, et pärast on jälle sant enesetunne, häbi, vastik. Pealegi jättis Sergei Petrovitš jultumus ta äkki ükskõikseks.

Anissim ajas end vaikides jalule, korjas tolmusest rohust oma raamatu ja riided ning läks põõsastesse, kus asus ta jalgratas.

«Tatjana!» hõikas Rita. «Läki!»

«Oodake!» hüüdis Tatjana vastu.

Anissim riietus rutakalt, istus jalgrattale ja vajutas järsult pedaalidele. Jalgratas veeres suvilate juurde viivale rajale. Nüüd tuleb kõigest jõust pressida!

«Aska, sa veel kahetsed!» kostis selja tagant Rita hääl. Seejärel ütles Rita midagi Sergei Petrovitšile ja nad puhkesid naerma.

Anissim surus hambad risti ja liibus leistangi külge. Rõpane oli see nali, mida seal selja taga naerdakse! Miks on Sergei Petrovitš Ritale lähedasem kui tema, Anissim? Nüüd lähevad nad metsa, veedavad seal terve pika suvepäeva, ja Anissim ei saa selle takistamiseks midagi teha. Sergei Petrovitš süütab lõkke, kougib tulisest tuhost küpsekartuleid ja vahib Ritat peremehelikult oma kalkide türkiissiniste silmadega... Teda, Anissimit, peavad nad aga lolliks. Nad peavad lolliks kõiki, kes nende sarnased ei ole. Ja kohtlevad inimesi laisa põlglikkusega. Anissim teadis Ritast nii mõndagi. Ja ikkagi oli mõelnud temale terve suve, ööd kui päevad. Paljud peavad Anissimit rumalaks või liia veidrikuks, mis küll enamikule tähendab ühte ja sedasama. Võib-olla on neil õigus... Vanemad panid talle narri nime. Ja kasvigi on tal totter, rahvahulgas on ta teisest alati peajagu pikem. Sergei Petrovitš aga on tavaline, nägus, jõmmakas.

Neidest uitmõtetest läks meel järjest kibedamaks. Ent see meelekibedus oli isevärki — leebe, vahest koguni mõistev. Anissim pani imeks, kui võrd terav ja ühtlasi leebe oli see tunne, otsekui oleks ta üheainsa hommikuga äkki täiskasvanuks saanud. Ja sellel kibestumise senitundmatul

kõrvalmaigul oli mingi Anissimi jaoks käsitamatu seos keelatud nägemusega jõe ääres...

Lõpuks ometi hakkas paistma nende suvila pooleldi tihedasse leedripuuvõsasse peitunud sinakas, luitunud tara. Verandal olid ema, isa ja vanaema parajasti hommikueinet lõpetamas.

Dimov jõi tee ära, lükkas klaasi kõrvale ja vaatas poega läbi prillide. Anissim istus kummargil taldriku kohal ja helpis supilusikaga kohupiima — sõi kiirustades ja aplalt. Ent kuidagi tuimalt ja mõnuta: kühveldas suhu ühe lusikataie teise järel. Sirutas kõrvale vaatamata käe, haaras taldrikult suure punase tomati ja haukas seda.

«Võta soola ka,» ütles Dimov. «Ilma soolata pole maitsev.»

Anissim tõstis isa poole oma sügavaist mõtteist tumestatud eemalviibiva pilgu.

«Ütlesin, et pane tomatile soola.»

Anissim vaatas isa ikka veel eemalviibiva pilguga. Katkihammustatud tomatist voolas mahla mööda sõrmi alla. «Käpp nagu mõnel lukksepal,» mõtles Dimov imestunult. «Mispärast?»

Anissim ärkas lõpuks oma mõistatuslikest mõtetest ja torkas tomati kuulekalt soolatopsi. Lõpetanud kohupiima ja tomati söömise, asus ta, samuti kiiruga ja suud kõrvetades, teed jooma.

«Anissim, ära lurista nagu vett joov hobune,» lausus Veronika.

Lehvivate hõlmadega hommikumantel seljas, sussid päevitunud jalgade otsas, terava nina ja heleda, koheva tukaga, askeldas ta nõusid koristades laua ning kööginurga vahet. Imelik oli mõelda, et tema, väike ja kärmas, on selle pleekinud kauboisärgiga sünge ja õlaka noormehe ema.

Dimov vaatas oma kätt lauaserval, siis Anissimi tassi hoidvat kätt — ühesugused, sügava sisesõõriga küüned, kergelt paksenenud liigestega sõrmed, Anissimi käsi oli ainult suurem ja tema tassi hoidvates sõrmedes võis aimata ebatavalist ja Dimovile millegipoolest ebaseadlikku jõudu. Dimov vaatas uuesti oma kätt. Sellel võis hõlpsasti täheldada esimesi vanadusmärke: õrnade pruunide täpikestega nahk oli kuivusest valkjast ja läikiv. Ja arusaamatu ängistus, mis Dimovi täna kogu ajal ootamatult oli äratanud, valdas teda pikkamööda uuesti. Ta istus ja suitsetas — kui-

vetu, kitsaõlgne mees valge särki ja hoolikalt sõlmitud lip-suga, veidi tursunud laud prilliklaaside taga poolsuletud, ja kuulatas seda sisemist nukrust.

«Jälle te norite Anissimi kallal? Jätke ta rahule,» ütles Dimovi ämm Ustinja Lukjanovna. «Las sööb ilma soolata. Las matsutab ja luristab ja elab, nagu tahab!»

Vanaema Ustja oli armeenlanna Doni-äärsest Rostovist. Tal olid väga tumedad silmad ja kongus, naise näo jaoks liiga suur nina. Tema kõnegi oli haatav nagu Doni kasakanaistel. Hommikuti jõi ta imelikku jooki, mida nimetas kal-mõki teeks — keetis teekuubikut kaua kannu sees, lisas siis piima, soola ja võid ning jõi seda, spetsiaalselt lambarasvas praetud kuivikuid peale krõbistades.

«Las elab, nagu tahab,» kordas ta ja vaatas kuivikut hammustades Dimovit oma närvilikult vilgaste silmade õelalt peiarliku ning sõgedavõitu vanainimesepilguga. Ta tahtis vaidlust alustada, see oli tema meelistegevus: seitsmekümne kuuele eluaastale vaatamata oli temas ootamatult palju sõjakust.

Anissim jõi teed ja mõtles üha oma mõistatuslikke mõtteid. Millegipärast tundus Dimovile, et need peavad olema patused... Poeg oli sööstnud verandale, juuksed turris, nagu oleks äsja kaklusest pääsenud. Missugused nägemused seisavad praegu tema tardunud pilgu ees? Mis mõtteid ta mõtleb, kui ta varahommikuti kuuri taha peitunult nõrkemiseni vehib kahe roostest punase triikrauaga? Mis ootamatud soovid sunnivad teda mõnikord keset vestlust püsti kargama ja jalgrattaga teadmata kuhu kihutama?

«Nähtavasti teab ta elust kaugelt rohkem kui meie Veronikaga ette kujutame,» mõtles Dimov. Mehelikud käed, harjased juba pardlit tunda saanud põskedel, kinganumber nelikümmend viis, valvakas olek ja sinna juurde patuselt sünge pilk... Millegipärast see mehelik alge, mis poja juures sel suvel ootamatu selgusega ilmsiks oli tulnud, mõjus Dimovile häirivalt.

Vanaema Ustja nāris nautides kuivikuid, rüüpas oma rasvast teed ja jälgis kõiki kelmikate, tumedate silmadega, kutsudes lahingusse nagu alati — mis tahes lahingusse mis tahes ajendil. Ent keegi ei võtnud ta väljakutset vastu ja see tiirutas tumedaid tiibu laisalt liigutades laua kohal otsekui nähtamatu kull.

Kööginurgas läks Veronikal midagi klirinal puruks.

«Tass. Suve jooksul kolmas,» täpsustas vanaema Ustja mõnuga.

«Ema, sinu komme kokku lugeda ja meeles pidada tapab mu,» kostis Veronika ärritatult.

Dimov jälgis, kuidas ängistus rinnas järk-järgult kustus ja kadus.

Täna oli ta ärganud võpatades, nagu oleks keegi teda hiljakesi, ent kurjalt ja tungivalt, õlast puudutanud. Oli hämmastavalt vaikne. Nurgas, välivoodil, magas hääletult Veronika. Lamas selili, valge kortsunud lina lõuani tõmmatud. Päikesest valgustatud juuksetukk oli koheva tutina ta otsmiku kohale tardunud. Päike kuldaski toa värskelthõõveldatud seinu. Rohelised paplioksad akna taga olid täiesti liikumatud. Ja see irreaalne tardumus ning vaikus näisid igavesed. Tundus, nagu ei liiguks enam iialgi ükski leht, nagu oleks väsinud päikese valgus jäädavalt, igaveseks seinalaudadele laskunud, tuues nähtavale oksakohtade vasekarva laigud. Igavene on ka see õudne, kipsvalge lina ja tardunud tukk Veronika lauba kohal. Ja igavesti, jäädavalt, on ülespoole pööratud tema terava, ebaloomulikult esileküündiva nina ja veretute, pinguli põskedega nägu...

Dimov vajutas sigareti tuhatoosi. Mis see ometi on? Maailm oli, tänu jumalale, liikumise ja hääled tagasi saanud. Siin, isikliku suvila (tõsi küll, kehvapoolse) verandal, lõpetab tema pere hommikueinet. Anissim rüüpas tassist viimase, kõige suurema ja häälekama sõõmu ning avas paksu hallikaanelise raamatu — Solovjovi «Venemaa ajaloo». Sõjakas ämm oli jätnud kuivikute krõbistamise ja vaatas nüüd maailma kartmatul pilgul, otsekui kaalutledes, millest alustada selle viivitamatut ümbertegemist oma plaani ja arusaamise kohaselt. Kööginurgast ilmus nähtavale Veronika, tema naine. Veronika juuksetutt leemendas higist ja näos polnud enam jälgegi igaviku pitserist, sealt paistsid nüüd üksnes kaduviku märgid: kanavarbad silmanurkades ja roosakad vanaduselaigud põsesarnadel. Kuid sellegipoolest näis ta oma aastatest nooremana. Tema keha lühikese, luitunud hommikumantli all oli tuline ja prink... Siin on poeg Anissim — nende armastuse vili. Veidike ema ja veidike isa sarnane. Ja täiesti omamoodi.

«Veronika, mul on aeg minna, ma hakkan minema,» ütles Dimov, kuid jäi oma kohale istuma. «Täna ei tohi ma hilineda.»

Ootamatult märkas Dimov, et millegipärast olid tema sõnad pojas huvi äratanud. Anissimi käsi oli lehte pöörates tardunud.

«Ka mina ei tohi hilineda,» sõnas Veronika.

Ta läks tuppa ja heitis hommikumantli seljast. Avatud uksest nägi Dimov, kuidas Veronika hakkas seinal rippuva peegli ees kiiruga oma sassiläinud tukka kammima.

«Kas sul ei oleks täna võimalik kodunt läbi sõita ja posti võtta?» küsis ta. «Postkast on kindlasti päris täis.»

Anissim vaatas raamatusse ja kuulas. Mine tea, mis talle selles kõneluses võis huvi pakkuda.

«Ei saa,» ütles Dimov.

Anissim pööras rahulolevalt lehte.

Veronika kammis ikka veel peegli ees oma tukka: kohendas peopesaga ja kammis jälle. Ta liigutused olid automaatsed, otsekui poleks ta märganudki, mida teeb, ega ennaast peeglist näinudki. Tavaline toiming: naine kammis pead — automaatsuseni viidud liigutustega tõmbas ta kord korra järel kammiga ülalt alla. Ent selles harjumuslikus pildis oli midagi pahaendelist... Miks? Mis mure see oli, mis vaevas ta hinge, kord võimust võttes, kord järele andes? Dimov aimas, et kammides püüdis Veronika praegu sõnatult, silm silma vastu iseendaga, kõikide eest hoolikalt varjatud hingehädast jagu saada.

Eemalt vaadates näis väikese siniselillelise rinnahoidja ja samasuguste pükstega Veronika alaealisena. Ent samas oli tema vaevas nahas, sihvakate jalgade ja pea kohale tõstetud peenikese käsivarre joones küll vaevu aimatavaid, kuid ometi ilmselgeid põduruse märke. Ja Dimovile tuli pähe ootamatu mõte: «Mis oleks juhtunud nende kõikidega — Veronika, Anissimi ja ämmaga — kui ta äkki ära oleks surnud? Täna, koidu ajal. Näiteks südame infarkti? Viiekümneaastaste meestega juhtub seda sageli. Mida nad praegu, selsinatsel hetkel, teeksid? Ja mis saaks edasi sellest murelike kuldpruunide silmadega naisest, kellel on see naljakas tukk, mis teda sugugi ei noorenda?»

Haiglas operatsiooni oodates polnud ta seesuguseid küsimusi esitanud. Nüüd need aga millegipärast tekkisid...

Poeg istus võõrdunult ja luges. Mida talle öelda, et sellest võõrdumismüürist läbi murda?

«Solovjovi uurid sa küll ilmaaegu,» lausub Dimov ettevaatlikult. «Praegu, enne eksamit, on see asjatu ajaraiskamine. Tuleks piirduda kooliõpikutega.»

«Jah,» isa, sul on õigus. Aga see huvitab mind. Vabanda...»

See «vabanda» kõlas peaaegu nagu «jätta mind rahule».

Kerge kirju suvekleit seljas, nagu puuderdatud, järjekordse pika päeva askeldusteks valmis, tuli Veronika veran-

dale. Tal oli kuidagi õnnestunud seal peegli ees oma ebameeldivustest jagu saada. Pealtnäha oli ta igatahes juba rahulik.

Väliselt ei sarnanenud ta sugugi oma ema, vanaema Ustjaga, ja oli pärinud temalt üksnes armastuse teravate idamaiste toitute vastu ning kalduvuse ohjeldamatuiks tundepehanguiks. Siis lõi tema kollakaspruunides silmades tantsisklema vanaema metsikuvõitu tuluks. Ruske tuka ja eriliselt kuivetu näo poolest oli ta aga läinud isa suguvõsasse. Dimov oli kohanud väikestes vene provintsilinnades sääraseid otsekui aja jooksul habrastunud, kuivetuid ja peenejoonelisi nägusid.

«Jookseme siis,» ütles Veronika reipalt nagu alati, vahest ainult pisut reipamalt kui harilikult.

«Nüüd pole kiirustamisel enam mõtet,» ütles Dimov. «Järgmine elektrirong läheb poole tunni pärast.»

Kanalilt kostis laevavile. Siis hakkas naabersuvilas laps nutma. Tema hale, tungiv hääl kaikus rabeledas hommikuvaikuses kutsuvalt nagu appihüüd... Papliokstel laperdasid lustlikult lehed, veranda seintel hüplesid päikeselaigud. Millest küll jälle see ootamatu ärevus?

Vanaema Ustja võttis ajalehepaki ja läks kahe võimsa vasekarva männi vahele tõmmatud võrkkiiigesse. Istub seal nüüd suursugusel ilmel, kuni kõik ajalehed esimesest kuni viimase reani läbi loetud... Huvitav, kas tal seitsmekümne kuue aastast pole ka vahel õudne ärgata südaööl või koidu ajal? Aga Anissimil?... Vanaema Ustja on ateist, hinge surematust ta ei usu. Küllap on temagi trotslikud mustad silmad näinud maailma otsekui jäädavalt ja igaveseks tarduvat. Täheandab, temalegi on tuttav selle nähtamatu käe valvsalt tungiv, ootamatu puudutus... Ka tema, Dimov, oli alles hiljuti hakanud mõistma, kui õrn ja kaitsetu on inimese elu. Sellepärast nähtavasti ei meeldigi vanadele inimestele, kui nende lähedased kodunt ära lähevad. Nad on veel elus, kuid kuuluvad juba pooleldi igavikule, ja selle imalavõitu hingus, milles on tunda matuste vaigulõhna, paitab nende koltunud palgeid, jõudes nii mõnigi kord ootusest vakatanud südameni, ja sõna «igaveseks» avaneb neile kogu oma halastamatus suuruses. Kuid kaheksateist aastat on sõduri-iga — siis usutakse veel hardalt iseenda surematust.

Vanaema Ustja loeb ajalehed läbi ja asub lõunat tegema. Või istub katkise klaveri taha ja mängib oma lõbuks midagi tempokat ja jõulist. Vanaema Ustja oli olnud klaveri-

kunstnik... Päeval ta puhkama ei heida, Dimov polnud kunagi näinud teda hommikumantlis ja kammimata peaga. Kõik tema toimingud olid läbi mõeldud, selged, kõrvalekaldamatud ja sõjakad...

Kuigi aega oli varuks küllalt, hakkas Veronika suvila väravast väljunult kõndima väga kiiresti; temast pisut tagapool, mõõtis Dimov kannatlikult oma pikkade koibadega tuttavat suvilateed ja mõtles: Veronika käib alati kiiresti, miks jääb siis praegu mulje, nagu ei tõttaks ta mitte rongile, vaid põgeneks ikka sellesama häda eest, millega ta äsja seal peegli juures hajameelselt kammi liigutades nii ränka võitlust oli pidanud?

Keset, laia sihti mändide vahel seisatas Veronika järsku ja ütles:

«Puhkuse asjus pole me ikka midagi otsustanud.»

«Aga miks me peaksime seda siin, käigu peal, tegema?» imestas Dimov.

Metsasihi teises otsas ilmusid nähtavale kolm inimest: umbes kolmekümne viie aastane lühike turd mees ja kaks tütarlast. Mehel oli kummaski käes täistuubitud kandevõrk kartulite, tomatite ja pudelitega. Üks tütarlaps, sinised liibuvad elastikpüksid jalas, pikka kasvu ja päikese käes kollakaks pleekinud juustega, kandis kaenla all kokkukeeratud baikatekki, teine, punane pihikseelik seljas, tusane, kandidste õlgadega, keerutas käes supeltrikood, nähtavasti selleks, et see kiiremini kuivaks.

Veronika, kes neid ei märganud, liibus oma kõhna kehaga tormakalt Dimovi vastu, lausudes mõistmatu ärevusega:

«Andrjuša, ma ei taha terve suve, juba mitmendat aastat järjest, siin suvilas passida. Me peame sõitma kuskile kahekesi koos!»

Mees ja tüdrukud lähenesid. Veronika kuulis selja tagant samme, vaatas tagasi. Mees ja tüdrukud möödusid neist sõnatult. Üksnes too pikk, siniste pükstega, vaatas Dimovit värvitud ripsmete alt ootamatult naiselikul, hindaval pilgul.

Nad läksid ruttamata. Mehe tillukesed, läikimahoorutud lapsemokassiinid muljusid kuivanud rohukamarat peremehe kombel. Tüdrukud hõõritasid väljakutsuvalt puusi, kuigi nende väljakutse tühjal metsasihil vastuseta jäi.

«Vaata hoolega,» sosistas Veronika ja tema hää oli millegipärast erutatud ning nukker. «Näe, seda pikka... Ta meeldib meie Askale. Ma tean. Juba terve suve...»

Dimov vaatas kaugenevat kitsast selga, heledaks pleeki-

nud juuksepuhmast, tugevaid puusi, mida sinised elastikpüksid tihkelt ümbritsesid... Vaene Aska! Etskae, mäherdused kired ründavad su vastuvõtlikku hinge! Oled suureks kasvanud! Ega saa nüüd enam raugaeani rahu. Küll tema, Dimov, juba teab. See plika pigistab sinust viimase välja!... Siis aga, paljude aastate pärast, vaatad sa järele mõnele järgmise põlvkonna tütarlapsele, sinu naine aga liibub su vastu just nõndasamuti kui sinu ema Veronika praegu, puudutab kuivetu sõrmega ettevaatlikult kortse su silmade all ja pärib hoolitsevalt: «Magasid sa täna halvasti? Sul on nii väsinud ilme.»

Veronika surus end tema vastu, vaadates talle otse silma. Dimov tajus tema väikesi rindu, sooja kõhtu, teravaid põlvi. See kokkupuude oli tuttav ja rahustav. Mis ajast õieti oli see märkamatu rahustavaks muutunud ega erutanud enam? Oösiti surus nainegi end üksnes selleks tema vastu, et kaitsta teda mingite müütiliste hädade eest ja olla talle hingetoeks, või otsis ta ehk ka ise kaitset. Ja Dimov muutus tõepoolest rahulikumaks, kui tundis, kuidas see pehme öösärgiga kaetud tuttav ja omane väike keha end ööpimeduses täies pikkuses tema vastu surus. Ja siis ärkas eelkõige õrnus, mitte kirg. Veronika kaisus oli tema õine kindlus, selle koduses õnaruses võis ta taastada päeva jooksul häiritud hingamisrütmi ning leida kõikumalöönud enesusaldu. Praegu aga paistis, nagu otsiks Veronika ise temalt kaitset. Dimov tundis, kuidas häda naise hapras, aastatega väsinud kehas häiresignaali tagus ja kui raske oli tal seda varjata. Veronika naeratas. Dimov aga ootas, et kohe nüüdsama värahtavad naise huuled ja toovad kuuldavale kaebehääle. Mispärast? Mis on juhtunud? Kas minuga? Või temaga? Sisetunne ütles, et otsesele küsimusele Veronika ei vastaks. Seepärast oli parem vaikida ja teha nagu, nagu ei märkaks ta midagi. Tuleb aeg ja see häda saab möödapääsmatult ka tema hädaks, nagu ühises elus ikka.

Aga Aska oma hingevaluga ja need tüdrukud, kes alles hakkavad tunnetama oma noore keha võlujõudu — kõik nad elavad teises, temale, Dimovile, ilmselt juba ligipääsmatus maailmas.

«Mille üle sa muigad?» küsis Veronika.

Dimov ei vastanud. Ta ei saanud ju öelda, et tunneb isikliku poja vastu midagi kadedusetaolist. Ja kibedust.

Veronika tõmbus temast eemale. Vaatas sellele kandevõrkude ja tekiga kolmikule järele. See pööras juba teisele

metsasihile. Laiaõlgne keerutas veel pea kohal supeltrikood.

«Onnelikud. Lähevad kartuleid küpsetama,» õhkas Veronika.

Märg supeltrikoo välgatas põõsaste kohal viimast korda, otsekui pilklikuks hüvastijätuviipeks.

«Me sõidame mere äärde,» ütles Veronika.

Ning jälle kõlas ta hääle ülemäära tungivalt.

«Ja kui tagasi jõuame, leiame kodust nooriku eest.» Dimov naeratas. «Ja meie saabumine ei röömusta teda.»

Kuid Veronika oli naljast kaugel. Ta pöördus ringi ja hakkas kiirel sammul jaama poole astuma. Ja olles otsekui nõõri otsas, asus Dimov taas harjunud viisil naise järel samme mõõtma... «Ilmselt pole juhtunud midagi tõsist,» mõtles ta. «Näib, et Veronika on jälle rahulik. Muide, ta ei tunnetas asju objektiivselt: nii suurtele kui väikestele kulu- tab ühepalju energiat.»

Kui nad perroonile jõudsid, ütles Dimov:

«Rong tuleb alles kahekümne minuti pärast... Ma lähen korraks sinna.» Ta osutas puust paviljonile, millel ilutses silt: «OLU. KARASTUSJOOGID». «Janu on.»

Paviljon oli peaaegu tühi. Ainult kolm tsiviillennuväe lendurit jõid õlut, rasked sinised vormimütsid kuklasse lükatud, nurgalauas aga oli aset võtnud Dimovi suvilanaaber Udotškini-taat. Too oli endale selga tõmmanud üliõpilaste ehitusmaleva vanad khakivärvi rõivad, energieetika-instituudi embleem käisel — lapselapse päranduse. Udotškini ees laual oli klaas mürkpunast odavat portveini, paberitükile aga olid pandud muna, korralikult tükeldatud roosa keeduvorst ja kukkel.

«Õnnitlen teid tervenemise puhul, Andrei Aleksandrovitš,» ütles Dimovile puhvetipidaja Zinaida. «Te pole ammu enam siia sisse astunud.»

«Täna, Zina. Tohtrid ei lubanud.»

Esimest korda oli Zinaida selle leti taha ilmunud umbes kaheksa aastat tagasi, varsti pärast seda, kui Dimovid siia suvilakrundi ostsid. Tollal oli ta alles noor, kleenuke ja häbelik. Pelgas oma lärmakat ja joomauimas puhuti sõjakavõitu, üksnes meestest koosnevat klientuuri. Tema tütarlapsekäed tulid vaevu toime raskete, märgade õllekannudega, mis ootasid juhust, et põrandale kukkuda. Siin, maani täissuutsetatud vineerputkas, tundus ta juhusliku külalisena. Aga kord tulnud, oli ta paigale jäänud tervelt kaheksaks aastaks ning nüüd juba tõenäoliselt kogu eluks.

Märkamatuks kasvatatud endale peale paksu pekikorra ja omandanud jäise, jultunud enesekindluse...

«Ehk valame konjakit, Andrei Aleksandrovitš? Moldaavia oma. Müügiaeg pole küll veel käes. Kuid teile võib.»

«Ei, Zina. Võtan parem õlut. Pole ammu enam joonud.»

«Ja ongi õige. Pärast haigust on targem tagasi hoida. Tore, et te paranenud olete!»

Zinaida hää ei olnud jultunud, see oli mahe. Dimov oli harjunud, et ka kõige jõhkramad ja riiakamad inimesed tema juuresolekul leebusid. Võib-olla sellepärast, et Dimov ise oli inimeste vastu alati ülimalt viisakas ja lahke... Zinaida pesi kannu hoolikalt ja kaua, hõõrus seda oma punaste, pundunud kätega ja naeratas. Dimov aga mõtles, et Zinal näikse tõesti hea meel olevat, et tema, Dimov, terveks sai ja jälle tema õllesaalist läbi astus. Mispärast, mis on Zinal sellega asja? Kummalised sidemed tekivad mõnikord inimehingede vahel. Sest tõtt-öelda oleks temalgi kahju, kui Zina siit leti tagant äkki jäädavalt minema läheks.

«Täna, Zina.»

Dimov võttis letilt täis kannu. Udotškin viipas talle, kutsudes teda oma lauda.

«Minu lugupidamine,» ütles Udotškin, kui Dimov tema juurde jõudis. «Oleks vaja aru pidada.»

«Tara üle või?» päris Dimov ükskõikselt.

«Ära arvasid,» märkis Udotškini-taat rahulolevalt.

Tara lugu oli ammune, mitu aastat vana. Muide, tara enam polnudki — olid jäänud vaid üksikud kõdunenud postid, mis eraldasid Dimovi krunti Udotškini omast. Palju kordi oli kokku lepitud, et ühisel jõul tehakse uus tara. Kuid kõik takerdus ikka selle taha, et Udotškin tahtis tara ühtlasi edasi nihutada — loomulikult omakasupüüdlikel eesmärkidel.

Udotškin kooris oma kangete, tööst rikutud sõrmedega muna. Udotškini sõrmed jätsid õrnale valgele munale tumedaid jälgi. Kui muna kooritud, võttis Udotškin üliõpilaspluusi taskust asuniku, koukis viinapudelilt osavasti alumiiniumkorgi pealt ära ja pilgutas Dimovile silma:

«Valan juurde?»

«Ei.»

«Sa nagu polekski vene inimene,» ütles Udotškin. «Ma pole veel kunagi näinud, et sa viina võtaksid.»

«Ega näegi,» ütles Dimov. «Sest meie sinuga võtame viina eri ajal ja erinevates kohtades.»

«Selge.» Udotškin kallast viina portveini hulka. «Ajasin segi: hoopis su ämm pole vene inimene. Silmad justkui röövlil ja nina nagu gruusia vürstil Tšavtšavadzel.»

«Missugusel Tšavtšavadzel?»

«Oli sihuke. Lugesin tema kohta ühest raamatust... On see tõsi, et su ämm Kodusõja ajal Budjonnovi juures teenis ja, mõök püsti, hobuse seljas ratsutas?»

«Ei ole,» muigas Dimov. «Ta õpetas budjonnovlastele kirjatarkust. Seda nimetati «likbez».»

«Selge. Aga oma klaverit vihub ta küll niimoodi mängida, nagu pörutaks kuulipildujast. Tra-ta-ta! Lausa jube kuulata!»

Udotškin võttis klaasi kõvasti oma suurde pihku.

«Proositt!»

Ta jõi aeglaselt, timmides oma põrgulikku segu vaevaga, näost punaseks tõmbudes, läbi tihedalt kokkusurutud hammaste. Põhjani joonud, virutas klaasi plärtsi lauale ja vajutas kähku käe suule. Seejärel hingas sügavalt välja ja lausus kergendusega:

«Kõik! Paika läks!»

Siis tõmbas taskurätiga üle näo, pistis terve muna korraga suhu ja hakkas mäluma. Tema seni ähmased silmad selgisid, löid särava. Kui vana ta õige võiks olla? Tugev vanatol. Nad elasid kõrvuti juba kaheksandat suve ja erinevalt Zinaidast polnud Udotškin selle ajal jooksul põrmugi muutunud. Näis, nagu oleks ta kuskile kuuekümnendate ja seitsmekümnendate aastate vahele kindlalt pidama jäänud ja elaks nüüd igavesti.

«Ma ei saa sinust aru, Andrei Aleksandrovitš,» ütles Udotškin munasöömist lõpetades. «Oled haritud, kultuurne inimene, aga mõnest meetrist maast hoiad kinni nagu ihusko...

«Ega ma neid meetreid hoia,» ütles Dimov. «Kuid sellel maaribal kasvavad kaks toredat mändi ja üks kask. Kui need sulle anda, hakkad sa kohe neile keeva vett ja igasugust solki juurte peale valama. Hävitad puud, et need siis maha kanda ja sellel kohal kartuleid kasvatada.»

«Ja mis siis? Maa peab kasu andma. Midagi kasvatama. Maad ma tunnen, kuigi olen peaaegu kogu oma elu tehases töötanud. Kui teada tahad, siis on minus ühendatud töötav talurahvas ja töölisklass.»

«Kuraditki pole sinus ühendatud, Jegor Makarovitš,» ütles Dimov. «Oled äärelinlane. Külast, vanast külast, on sulle üksnes ahnus külge jäänud, saaks aga suurema tüki,

linnalt oled aga õppinud ainult trollibussimühaklust: esimesena peale, naabrile küünarnukk ribide vahele ja akna juures koht sisse.»

Udotškin ei solvunud. Võttis roosaka vorstilõigu, keeras selle rulli ja pistis kombekalt suhu.

«Arva, mis tahad, Andrei Aleksandrovitš. Juba täna alustan ma sinu vastu suurt pealetungi. Aitab jutupuhumisest. Lõõn tara päevaga püsti.»

«Proovi ainult,» ütles Dimov rahulikult õlut rüübates. «Võtan sul selle eest pea maha. Sa tunned mind.»

«Tunnen,» nõustus Udotškin, silmitsedes heatahtlikult Dimovi kuivetat nägu ja tema läikivaid prille. «Oled äge mees, kuid viha ei kanna. Lärmad natuke ja jätad järele. Aga kohtutes seerimist su intelligentsus ei luba.»

«Täna ma just kohtuistungile sõidangi,» muigas Dimov. «Mind valiti rahvakohtu kaasistujaks.»

«Mis seal ikka, õigesti tehti, et valiti. Teiste hüveks oskad sa alati õiglaselt otsustada. Enda kasuks aga mitte eluilmaski... Tossike oled...»

«Sina, Jegor Makarovitš, oled aga tagatipuks veel ka psühholoog...»

«Kuidas muidu,» oli Udotškin kohe päri. «Pärast aga nõõrin sinult veel poole tara maksumusest, sest minule pole kohtuskäimine häbiasi. Aga sa maksad kohtutagi. Häbelikkusest, et keegi ei ütleks, nagu oleksid sa tööinimest koorida tahtnud...»

Dimov mõtles, et just nõnda kõik tõenäoliselt lähebki. Kuid vestlus Udotškiniga millegipärast ei vihanud teda, vaid lõbustas. Üldiselt oli talle ju täiesti üksipuha, kus see tara seisab ja kas seda üldse on. Kuid Udotškinil ei tohi lubada puid hävitada.

«Maksad — ja maksad täie mõõduga,» ütles Udotškin rahulolevalt. «Nii naelte kui ka värvi eest. Ja mulle töö eest kah.»

«Kuidas maa küll sinusugust kannab, Jegor Makarovitš?»

«Mina seisan selle maa peal palju kindlamalt kui sina. Sest sina jäändad paberitega, minul aga on eluaeg tulnud maa ja rauaga rinda pista... Näe, sina olid haiglas ja siin liikusid su haiguse kohta igasugused jutud. Välja rabelesid. Ja andku jumal sulle tervist paljudeks aastateks. Mina aga pole neid haiglaid eluaeg silmagagi näinud... Jää taraga nõusse, Andrei Aleksandrovitš. Mulle on see maa vajalikum. Mul on temaga mitme aasta plaanid.»

«Sa, Jegor Makarovitš, oled ometi paarkümmend aastat vanem. Tähendab, ka surra tuleb sul varem. Kui asi nii-öelda loomulikku rada läheb.»

Udotškin juba kerges joobevines silmad sihtisid Dimovit julmalt, halastamatult ja täiesti kainelt.

«Ah et loomulikku rada? Kui kõik loomulikku rada käiks, ei peaks lapsed üldse surema. Aga ometi surevad.»

Dimov pani tühja kannu kolksti lauale. Viivitas vastusega, et äkitselt hinges puhkenud ärevast raevuhoost kuidagi võitu saada. Ütles siis:

«Oled vaikne mees, Jegor Makarovitš. Aga küllap oleksid viat võimeline tapmagi. Mis?»

«Mika siis kohe nii teravalt?» venitas Udotškin jälle vin-dise inimese heasüdamlikkusega. «Me ju ikka naabrid...»

Kaugelt männituka tagant kostis paviljoni elektrirongi hoiatev hõige.

«Pakkusid üle, Jegor Makarovitš,» ütles Dimov. «Just sellepärast teengi su tara pihuks ja põrmuks.»

«Seda me veel vaatame.»

Dimov suundus ukse poole.

«Ole tervel!» hüüdis Udotškin talle järele.

«Astuge läbi,» ütles Zinaida leebelt.

«Miks ma küll vihastusin,» mõtles Dimov. «Tige vanatoi. Mismoodi ta vaatas! Nagu oleks sihikule võtnud. Ja tara ta muidugi teeb valmis. Ilmtingimata. Pöörab selletarvis kas või maailma pahupidi. Noh, kurat temaga!»

Ehameeldiv oli seda endale tunnistada, kuid Udotškini pilk oli teda hirmutanud, otsekui oleks vanamees äkki selgeltnärijaks saanud ja Dimovi näost seda välja lugenud, mida töö enda kohta veel ise ei teadnud. Piiritut põlglikku üleolekut oli olnud selles pilgus...

Veronika kiirustas Dimovit käeviipega. Elektrirong sõitis juba perroonile.

Vagunis süvenes Veronika kohe harjunud kombel raamatusse. Rong nõksatas ja nad alustasid oma harilikku suvehommikust teekonda. Dimov ei lugenud, vaid vaatas aknast välja. Teel olles ei lugenud ta kunagi. Vaatas aknast välja ja pähe tikkusid kõiksugused mõtted, rõõmutud mõtted. Veronika luges keskendunult. Veronika tegi alati kõike keskendunult.

Dimov mõtles: asjaolude kokkusattumise tõttu, mida tavaliselt nimetatakse saatuseks, on saanud sellest naisest, kes praegu tema vastas istub ja raamatut loeb, talle kõige lähedasem inimene maailmas. Nõnda vähemalt arvatakse.

Kuid kas see on ikka nii? Ja miks just see naine? Teistsugustel asjaoludel oleks see võinud olla keegi teine, ja siis oleks praegu hoopis teine nägu olnud talle niisama tuttav kui iseenda oma. Kõige lähedasem inimene maailmas? Aga tunneb ta täna teda palju paremini kui kakskümmend aastat tagasi?

Ta teab naise maitset ja igapäevaseid harjumusi. Aga mõtted, mis sünnivad selle sassis tuka all, mida aknast puhuv tuul praegu liigutab — palju ta neist teab? Sest saladused, mida varjatakse lähedaste eest, on kõige sügavamad, vandenõud lähedaste vastu kõige nurjatumad. Juba kaks nädalat vaevab naist miski, Dimov aga ei tea, mis see on. Poole tunni pärast väljuvad nad rongist ja lähevad nagu alati kumbki oma teed, õhtul aga kuuleb ta sellest, mis naisega päeva jooksul juhtus, üksnes nii palju, kui naine ise talle rääkida tahab. Kõige lähedasem inimene maailmas? Küllap vist. Ja ometi on ta Dimovile samasuguseks mõistatuseks nagu poeg Anissimgi.

Veronika ei lugenud; ta püüdis lugeda, kuid sõnad eksisteerisid igaüks omaette ega tahtnud mõtestatud fraasideks reastuda. Ta lõpetas piinava heitluse nendega ja raamatusse vahetades ning aeg-ajalt lehte pöörates ainult teeskles lugemist. Raamatut täiesti sulgeda aga ei suutnud, sest siis oleks tulnud vastas istuval mehele otsa vaadata, meeleheitelipisarad kurgus, naeratada, valetada ning mõttetuid, tühje sõnu rääkida. Kõik mõttetu oli aga tema jaoks praegu vastuvõetamatu, pühadust teotav ning vastik.

Tänane päev... Kuidas see algaski? Ta oli ärganud, mõistes, et uneski polnud pääsu raskest, hingelaastavast murest. Päev aga oli pealtnäha nii harilik — aiapoolsest aknast paistis sisse päike, tarvis oli tõusta, pesta end, teha igapäevaseid toimetusi... Tarvis oli elada viieni pärast lõunat. Võtta siis telefonitoru, valida number ja kuulda sõnu, mis pidid pöördumatult otsustama tema edasise saatuse. Miski siin ilmas pole halastamatum kui selgus. Kaks nädalat oli ta ihuüks tund-tunnilt sellele saatustlikule telefonikõnele lähenenud. Maailmas ei eksisteerinud midagi peale selle eelseisva telefonikõne, see pidi selgitama kõik: kas elu või surm. Jutt oli Andreist, tema mehest.

Kaks nädalat tagasi oli talle öeldud: «Helistage kliinikusse kolmapäeval, kaheteistkümnendal, pärast viit.» Ning ta oli sellele kolmapäevale, sellele kella viiele vastu minema

hakanud, tema jõuvarud aga kahanesis kiiremini kui järelejäänud aeg. Jõudu polnud jäänud enam peaaegu sugugi ning ta pani imeks, et tal ikka veel läks korda teeselda ja aeg-ajalt raamatulehte pöörata.

Mees istus tema vastas. Veronika teadis pilku mõttetutelt, üheülbalistelt kirjaridadelt tõstmatagi, et Andrei vaatas aknast välja ning kissitas heleda päikese käes lühinägelikke silmi hoolikalt puhtaksnühitud prilliklaaside taga, lastes pilgul möödaviiksatavatest kaskedest, kuuskedest, suvilatest, kuuridest ja metsasaludest üle libiseda. Seljas oli mehel tema kätega lumivalgeks pestud särk, jalas tema pressitud püksid. Tema kätega hooldatud, triigitud ja hellitsetud, oli Dimov tema kätetöö, tema hool. Vananes ta aeglaselt, aeg oli tema vastu armulikum: aastad lisasid välimusele tähtsust, tõmbasid kiirustamata, otsekui tööd lõpetades, otsmikule ja kaelale täpseid jooni. Mehe tumeruugetes, karedates juustes polnud halli veel peaaegu märgatagi.

Mees polnud kunagi täielikult temale kuulunud. Õigemini, ta polnud tahtnudki kuuluda, säilitades ihnsalt oma õigusi süütutele vabadustele. Aga Veronika teadis mehest kõik. Või näis talle üksnes, et teadis? Kuid ta oli olnud kindel, et lõppastmes kuulub mees siiski temale. Ja muianud endamisi, kui mees oma väikeste vabaduste kaitseks väikesi lahinguid pidas. Ja naeratades järele andnud, kuigi see ärritav visadus, millega mees oli seisnud oma õiguse eest näilisele vabadusele, teda mõnikord oli solvanud. Kahekümne aasta jooksul oli mehest saanud tema pärisomand, tema kõige lahutamatum osa, ja kui mees järsku mõtleks täiesti vabaks saada, läheks ta tema pärast ükskõik mis-sugusesse lahingusse ning tal jätkuks selleks ammendamatu jõudu. Ja lõpuks võtaks mees olematu, mugava vabaduse õnneliku võitja käest tänu ja kergendusega tagasi. Nüüd aga oli juhtunud nii, et see kõik võis lõppeda... Alatiseks.

Meeletult, otsekui paanilises põgenemishoos, kolksusid malmrattad vaguni põhja all, vagun oli täis kolinat, elektrimootori undamist, summutatud inimhääli, kuumavate kehade ja desinfektsiooni lämmitavat lehka. Kõrvu tikkusid mõttetud lausekatked — põgusad pihtimused, naljad, habisevad mureohked. Sõnad, sõnad! Elust, haigustest, jalgpallist ja igapäevasest leivast, televisioonisaadetest...

Täna kell viis võib kõik lõppeda. Ja siis saab talle osaks üksnes meeleheites pealt vaadata, kuidas mehe nägu päev-

päevalt üha veretumaks jääb ja tema nõutu pilk üha abitumaks muutub. Hiljem aga, määratud tunnil (esialgu käib mees alles tööl ja kaebab järjest kasvava nõrkuse üle), tunneb ta räsivat, muserdavat jõuetust. Kõigil hääbumisele määratuil läheb see nõnda. Ja õnn on, kui loodus siis viimse armuannina ta enne lõppu elu vastu ükskõikseks muudab. Praegu aga vaatas päikese käes silmi kissitades aknast välja pealtnäha täiesti terve, tugev mees...

Kui ta tõesti on sellest kahekümnenenda sajandi needusest märgitud, miljonite seast välja valitud, ei suuda neid keegi aidata. Ja see ei loe midagi, et kahekümne aastaga on temast ja Andreist saanud otsekui ühtse vereringega olen did. Vastupidi, tema armastus pöördub ta enese vastu, kuna armastusest saab siis ta kannatuste mõõdupuu...

Mida lähemale jõuti Moskvale, seda rohkem tuli vagun rahvast täis ja seda raskem oli hingata. Parempoolne naabrina vajus oma kuumale küljega Veronikale peale.

Veronika pööras järgmise lehekülje. Mees hõikas teda.

«Mis on?» küsis ta silmi tõstmata.

«Jään täna võib-olla hiljemaks. Mul on tegemist...»

Mees hakkas midagi välja mõtlema, mingeid edasilükkamatuid asjatoimetusi. Ta teadis, et mees mõtleb välja. Kuid tal polnud sellest sooja ega külma. Luisaku pealegi, võtku elult oma väikesi rõõme... Kui ta ainult ei lahkuks, ei kaoks lõplikult, alatiseks. Selle palge ees, mis neid ähvardas, võis ta mehele palju, lõpmatult palju andeks anda. Kuid mees ei teadnud seda ja mõtles üha välja mingeid edasilükkamatuid, segaseid asjatoimetusi.

«Kella kümneks olen kodus.» Mehe hää l kõlas süüdlaslikult.

Naine noogutas, pilk endiselt raamatus... Neetud mehed, mis te meiega küll teete! Olete meist kaks korda tugevamad, vananete aeglasemalt, harjutate meid elama otsekui kaitsva müüri taga, siis aga, kui me enam teisiti ei suuda ega oska, lahkute pahatihti õitsvas eas, jättes meile lesepolve üksinduse. Ja meie armastusest saab meie kannatuste allikas.

«Äärmisel juhul jõuan üheteistkümneks,» lisis mees.

Naine noogutas jälle... Läbi meeleheite rajasid teed kained, arukad mõtted: kui see juhtub, tuleb suvila maha müüa. Anissim ei saa statsionaaris õppida... Ta mõistis täielikult nende mõtete jõledust, nende kainen alatust: tema vastas istus ju pealtnäha täiesti terve inimene, temale kõige kallim ilma peal. Tahtmatult turgatas pähe uus mõte: mida

teeb Anissim ilma isata? Kuidas ta temaga üksipäini hakkama saab? Poiss on kohmakas, kaitsetu, usaldav. Midagi ei oska... Ei, see pole võimalik! Kadugu kõik, kes kinnitavad, et on olemas õnn! Mida õnnelikum oled, seda kallimalt pead maksma! Alles kaks nädalat tagasi oli tal olnud kõik. Ja nüüd peab ta maksma selle eest täit hinda.

Veronika lõi raamatu kinni. Ja nähvas parempoolsele naabrile:

«Istuge sirgemalt. Võimatu on hingata.»

Imestusega vaatas naaber Veronika vihast punetavat nägu ja otsis parajat vastust, kuid Veronika jõudis temast ette:

«Olge parem vaik! Soovitate mul muidugi taksoga sõita, olen seda juba miljon korda kuulnud!»

«Loomulikult! Võiksite taksoga sõita jah!»

Naabrinaise suu oli solvumisest pruntis, ta lõdvd pösed vabisesid.

«Jumal küll!» ohkas Veronika. «Üks ja seesama. Ikka üks ja seesama!»

Naaber polnud nähtavasti skandaalitseja, tõmbus Veronikast nõrdinult eemale ja jäi aknast välja vahtima.

Veronika tundis endal mehe imestunud pilku ja pöördus tema poole. Mees naeratas talle rahustavalt. See rahulik pilk mõjus nagu hoop: ohver ei teadnud, et oli hukkumisele määratud, ning oli seetõttu sada korda kaitsetum. Tema aga ei saanud meest kuidagi aidata.

«Palun helista mulle täna kell pool kuus,» palus Veronika.

«Ma ei luba midagi,» vastas mees. «Kui juhtun telefoni juures olema.»

«Helista tingimata.» Veronika hää värahtas.

Mees kergitas imestunult kulme... «Ettevaatust,» ütles Veronika endale, «ta ei tohi midagi aimata.» Tal polnud jäänud muud üle, kui hakata vandenõu kaasosaliseks ja teha kõik, et mees, niikaua kui võimalik, midagi ei teaks. Tuli aina valetada... Pole tõsi, et praegu andestaks ta mehele kõik. Oleks see tema teha, ei laseks ta meest endast sammugi eemale. Lausa ripuks ta küljes: «Ära minel!» Seda aga ei tohtinud teha.

Veronika avas raamatu ja peitis sellesse oma mitte-midaginägevad silmad.

«Hästi, ära siis helista... Aga imelik ikka küll: me peaaegu ei näegi teineteist nädalate kaupa.»

Mees ei lausunud sõnagi. Sel kombel vältis ta kõike, mis oli talle ebameeldiv.

Veronika vaatas vargsi kella. Alles pool üheksa. Äkitselt, nagu seda nende kahe nädala kestel temaga varemgi oli juhtunud, andis sisepinge järele. Loomulikult oli tema hirm asjatu. Kell viis ütleb arst: «Midagi uut pildil ei avastatud. Kõik on korras.» Ja see tähendab: «Elage edasi, nagu olete seni elanud.» Missugune õnn! Jälle on ees terve pikk elu. Ja veel palju suvesid sõidavad nad samuti hommikuse rongiga, vaatavad läbi akna tuttavat maastikku ega mõtle, et on suur õnn lihtsalt sõita rongiga, vaadata läbi akna möödavilksatavaid kuuski ja kaski, lehitseda raamatut, kuulata teiste inimeste juttu... Muidugi läheb kõik just niimoodi.

Veronika lõi raamatu kinni ja sosistas vaikselt, et naabrid ei kuuleks:

«Need asjatoimetused on sul välja mõeldud, Andrijuška. Tegelikult lähed nähtavasti mõne linnukesega restorani. Olete kõik ühesugused. Aga olgu pealegi. Haneks jääb ta ikka.»

Mees vaatas teda taas imestunult. Ent nüüd vilksatas tema silmis ärevus. Nähtavasti tegi naise ootamatu ja kuidagi kramplik ülemeelikus mehe seekord ettevaatlikuks.

2

Anissimil oli väravalink juba peos, kui ta selja taga tuttavat karmi häält kuulis.

«Pea kinni!»

Vanaema Ustja istus võrkkiiges, selg tähtsalt sirgu, käed laiali, hoidis ajalehte ees ja vaatas üle ninaotsale vajunud prillide Anissimit. Suunurgas tolknes tal pikk, tossava sigaretiga suitsupits.

«Tule siia!»

Anissim ohkas ja laskis käe langeda. Enne poolt tundi ei pääse nüüd kuskile, ema ja isa võivad aga vahepeal vabalt oma kavatsusi muuta ning linnakorterisse ilmuda. See, et nad teineteisele rääkisid, kui hõivatud nad on, ei lugenud midagi. Näiteks tunaeile oli isa terve õhtu erupolkovnik Kravtsovi verandal malet mänginud ja konjakit

joonud, emale aga kuulutanud, et jäi mingi koosoleku pärast hilja peale. Ta oli meelega teinud ringi mööda pimedaid metsasihte, et tulla suvilasse jaama poolt küljest. Anissim oli juhuslikult Kravtsovide värava juurde sattunud ja kuulnud, kuidas polkovnik hüvasti jättes isale ütles:

«Siin on tükk ajalehepaberit, Andrei Aleksandrovitš. Mäluge seda. Igasuguse lõhna võtab ära nagu pühitud.»

Anissim oleks neile värava juures jalgrattaga peaaegu otsa sõitnud, hädavaevu jõudis pidurdada ja aialipist kinni haarata.

Isa puhkes polkovniku sõnade peale naerma.

«Küll te olete helde inimene, Jevgeni Nikolajevitš. Külalise heaks pole teil millestki kahju.»

Ka polkovnik pahvatas naerma.

«Mu autojuht tegi omal ajal nii, Andrei Aleksandrovitš.»

Nad kõhistasid pimeduses naerda. Ja isa ei läinud mitte otse koju, vaid jaama poole. Anissim kustutas rattatule ja hakkas aeglaselt pedaalile sõtkudes isa kannul mööda pimeduses ähmaselt valendavat metsarada vänderdama. Isa astus ruttamata ja ümises mingit viisi. Et mitte kukkuda, tuli Anissimil ühtelugu pidurit vajutada ja leistungiga pendeldada. Isa laulis ja keeras huupi sihilt sihile. Tema vaikne, habras hää oli kummaliselt leebe ja üksildane selles soojas, pilkases pimeduses, keset jalgradade rägastikku, mustendavaid põõsaid ja eemalt puude tagant ükskõikseltselt helkivaid punakaskollaseid suvilaaknaid. Vahel see hää peaaegu vaibus, siis paisus valjemaks, ja oli tunda, et isale meeldis sihitult mööda pimedaid metsaradu hulkuda ja endamisi laulda, et selle põgusa pooltunni kestel oli ta õnnelik. Ent Anissimil hakkas temast kahju — isa hää oli kuidagi üksildane ja kaitsetu, või tundus see ehk kaitsetu, kuna isa oli kindel, et keegi teda ei kuule. Anissim pidurdas, vajutas siis uuesti pedaalidele ja kuulatas. Iialgi polnud ta nii selgesti tundnud oma piiritut ühtekuuluvust selle tema ees pimeduses lonkiva mehega, kes laulda ümises ning nähtamatute puujuurte otsa komistades endamisi vandus...

Poole tunni pärast sõi isa verandal istudes suppi, mida vanaema Ustja oli talle soojendanud, ja jutustas üksikasjalikult igavast koosolekust, kus tal terve õhtu oli tulnud istuda... Anissim ei saanud aru, miks isa valetas. Mis halba selles oli, et ta polkovnik Kravtsoviga malet oli mänginud? Anissim oli õhtul asjatoimetuste tõttu polkovniku verandast mitu korda mööda sõitnud ja näinud neid istu-

mas ning aeg-ajalt pitsidest punakaspruuni konjakit rüü-
pamas, pilk malelaua küljes kinni. Või on inimesel lihtsalt
vaja oma väikesi süütuid saladusi? Luisates välgutab isa
solliidselt prilliklaase, kuid Anissimil oli temast sellegi-
poolest kahju...

Vanaema Ustja vaatas Anissimit lustaka ja parastava
pilguga.

«Tule ligemale.»

Sigareti otsast igrises kirbet sinkjashalli suitsu, sest
vanaema Ustja suitsetas ainult kõige odavamaid sigarette.
Tema mustades pungsilmades peegeldus päike, need olid
elurõõmsad ega sobinud kokku peene kongus nina ja kah-
vatu näoga. Soe tuul sõrmitses ta halle juukseid. Need olid
tal udusulgpõhmed ja kahused. Anissim oli alati imetlenud
vanaema Ustjat — väike, kleenuke, hallid juuksed nagu
ebemed, kätel iga luu ja sooneke selgesti näha, jalad nõnda
peened, et lausa ime, kuidas need tal käies katki ei lähel
Aeg oli temast kõik välja pigistanud. Aga kui ta niiviisi
istus — selg sirge, pea kuklas, suitsupits veretute huulte
vahele pigistatud — paistis ta karm ja suursugune.

«Lao välja, kuhu sa kavatsesid putkata!»

Anissim seisis tema ees, Solovjovi ajalooramatute kõi-
de kaenla all, silmad maas:

«Tahtsin metsa õppima minna. Seal on rahulikum.»

«Luiskad,» ütles vanaema Ustja. «Sa ei läinud, sa put-
kasid minema nagu jännes.»

«Jah,» nõustus Anissim alandlikult. «Vabanda.»

Eilsest õhtust saadik oli ta hingerahu kadunud. Oleks
pidanud jalamaid Moskvasse sõitma. Ent vanaema Ustjale
oli mõttetu vastu vaielda. Oigupoolest peaks tõtt rääkima.
Anissimile tundus, et vanaema mõistaks teda. Ema ja isa
poleks vahest mõistnud, aga vanaema küll. Nii oli see
sageli olnud, nähtavasti sellepärast, et Anissimi poisikese-
ja Ustja-eide vanainimeseasjad kellelegi peale nende eneste
korda ei läinud. Ja mõlemal tuli üksnes sellega leppida,
mis neil endil hinge taga oli.

Lõpuks võttis Anissim südame rindu:

«Lasksin eile õhtul ühe noormehe meie korterisse ööbima.
Ta on Riias pärit.»

Vanaema Ustja ootas vaikides järgnevat seletust.

«Tutvusin temaga Gorki tänaval, raadiokaupluses. Pärast
läksime meile ning ta parandas nagu muuseas meie mag-
netofoni ära. Kuulasime muusikat. Ja siis selgus, et tal
pole kuskil ööbida...»

Vanaema Ustja tõmbas sigaretipitsi suust, nagu oleks
talle äkki midagi meelde tulnud, lõi käega ja pahvatas viha-
selt:

«Ja sina panid ta ema voodisse magama?»

«Ei,» ütles Anissim imestunult. «Oma voodisse.»

Vanaema Ustja rahunes otsekohe.

«Noh, kas sa küsisid siis vähemalt, miks ta Moskvast peab
ööbima, kui elab Riias?»

«Ta ei elagi enam Riias. Naine jättis ta maha...»

«Naine? Kui vana ta siis on?»

«Kakskümmend... Ta on nõuks võtnud Siberisse mõnele
ehitusele sõita...»

«Valejab. See kõik on vale. Kindlasti varastab meid pal-
jaks,» kinnitas vanaema Ustja Anissimile arusaamatu
rahuloluga.

«Mõtlesin seda täna hommikul.»

«Või laseb korteri õhku. Hakkab teed keetma ja laseb
õhku. Küllap ongi juba lasknud. Provintslased ei oska gaasi
kasutada.»

«Riias on tõenäoliselt gaas,» arvas Anissim lootusrikkalt.
«Ehk läheb kõik veel hästi. Ära ainult vanematele midagi
räägi. Eks?»

Vanaema Ustja hoiak muutus veelgi suursugusemaks.

«Nemad ei pea vajalikuks mind oma asjadest informee-
rida,» ütles ta. «Ega kuula minu arvamust. Seega ei pea ka
mina end kohustatuks neile kõigest ette kanda.»

Ta seadis end võrkiigesse mugavasti sisse. Torkas väri-
sevate, läbipaistvate sõrmedega uue sigareti pitsi otsa.

«See, et ta korteri tühjaks teeb, on kindel,» ütles vanaema.

«Ent olulisem on hoopis miski muu: et ta koos asjadega ei
varastaks ka sinu head südant.» Vanaema Ustjale meeldi-
sid lennukad ütlused. «Hea, et sa pole valetama hakanud.
Sa ju tead, et mina näiteks räägin alati tõtt, ütlen oma
arvamuse alati otse välja. Tead seda?»

«Tean,» nõustus Anissim alandlikult.

«Mäletan, kaheksateistkümnendal aastal Rostovis, kui
ma punaarmee laste hulgas kirjaoskamatus likvideerisin,
tungis üks komissar tunni ajal minu juurde klassi ja röö-
gatas:

«Lõpetada õppimine! Valged on Bataiski all!» Ja siis
ütlesin ma talle, kuigi olin alles kaheksateistkümnendaastane:
«Esiteks peab igal juhul teretama ja teiseks võib tundi
segada üksnes õpetaja loal.» Ta oleks võinud mu maha kõm-
mutada nagu kontrrevolutsioonilise hüdri, tema aga siru-

tas mulle käe ja ütles: «Täna bolševistliku enesekriitika eest, seltsimees Ustja.» Ega ta sõnapeensusi eriti ei mõistnud. Siis aga tulid valged ja oleksid võinud mu selle eest maha lasta, et ma punaarmeele kirjaoskust olin õpetanud. Ega ma kavatsenudki seda varjata... Mäletan, kuidas Bataisk põles öösel Doni taga. Terve taevaskülv oli punane...»

Vanaema sigareti otsast tõusis jälle keerlev suitsujuga. Tuul sõrmitses halle ebameid tema peas, mis oli otsekui väikese tüdruku oma. Mustade silmade pilk tungis läbi päikesest valgustatud põõsaste. Küllap nägid need silmad veel kord otsekui ilmsi õist tulekahju Bataiskis, mis oli lõõmanud rohkem kui pool sajandit tagasi... Lugu komisarist, sellest, kuidas Balti mere madrused öösiti läbiotsimisi tegid, aga mõni päev hiljem valgekasakad lagedale ilmusid, oli Anissim kuulnud lugematuid kordi. Ja teda pani alati imestama, mõnikord aga koguni häiris, et vanaema Ustja nõnda vähe meenutas seda, mis tema elus hiljem oli olnud, et ta mälu järjekindlalt tervelt poole sajandi võrra tagasi hüppas.

Vanaema Ustja jäi vait, otsekui kuulataks midagi — tõenäoliselt õiseid laske hoolikalt kinnikaetud akende taga või siis püssikabade lööke lukustatud ukse pihta või kahurväe kanonaadi Doni teisel kaldal... Kõik see elas temas kustumatult edasi.

«Ma siis lähen,» ütles Anissim. «Vabanda.»

«Mine,» kostis vanaema Ustja ükskõikselt. «Kui ükskord minuvanuseks saad, siis mõistad, kui raske see on, kui keegi ei taha sind lõpuni kuulata. Kõik aina tõttavad kuhugi...»

Vanaema tõusis võrkiigest, surus ajalehepaki kaenla alla ja seadis sammud veranda poole. Ta läks kiirustamata, püstipäi, tõstes ettevaatlikult ja hoolega oma peenikesi jalgu. Ja Anissim mõtles, et vanaema Ustjas on näitleja kaduma läinud. Vanaema äraminek oli otsekui lavalt lahkumine pärast kõige tähtsamat repliiki... Teda polnud enam peaaegu kellelegi vaja, inimesed peaaegu ei märganudki teda, tema aga liikus, istus ja vestles endiselt nõnda, nagu oleks iga minut jälginud iga ta liigutust tuhat vaatustatud silma.

Vanaema Ustja astus verandale ja seisatas.

«Lase jalga,» ütles ta. «Ja kui see vander pole veel meie asjadega minekut teinud, ära mõtlegi teda vanemate voodisse magama panna. Tal võivad kirbud olla.»

Anissim vaatas vanaemale jahmunult järele. Vanaema

ootamatud mõttekäigud olid teda alati üllatanud. Mis pärast kirbud?... Kui nad kauplusest koju olid jõudnud, oli Vladik kohe vanni roninud ja ladistanud seal terve tunni. Pesnud ära sokid ja supelpüksid (muud pesu tal polnud) ning nailonsärgi. Siis aga istunud täiesti alasti, urgitsenud magnetofonis kruvikeerajaga ja arutlenud, et inimene peaks oma eluteed nõnda käima, et mingi pori talle külge ei jääks. Tema ihu oli hoolitsetud, valge. Pikad ja pesemisest märjad, otsekui tütarlapsejuuksed olid päikese paistel täiesti kuldsed. Ka laial rinnal kullendasid märjad udemed. Ootamatu külalise häbitus häiris Anissimit ning ta kuulas tema õpetussõnu kõrvalepööratud pilgul. Vladik rääkis ausinal ja pisut läbi nina: tema ülahuul oli pruntis ja aarnanees saapaga.

Anissimilt ta ööbimisluba polnud küsinud. Ütles lihtsalt:

«Magan kella poole kümneni. Reis oli väsitav. Tule kell kümme.» Kirpe tal küll ei võinud olla...

Lõpuks pääses Anissim väravast välja. Ent siis tõkestas ootamatult ta tee naaber, Udotškini-taat. Käes oli sel kang ja labidas.

«Tervitus noorele põlvkonnale,» ütles Udotškin.

«Tervist, Jegor Makarovitš.» Anissim püüdis Udotškinist mööduda, kuid vanamees aias ta soovi, astus sammu kõrvale ja Anissim oleks äärepealt vastu ta luitunud üliõpilaspluusiga kivikõva rinda põrganud.

«Pea,» ütles Udotškin. «Kuhu sa tormad. Mul on asja.»

«Mis asi see on? Paistab, nagu oleksite täna kõik kokku rääkinud!» ohkas Anissim meeleheitel. «Pean Moskvasse sõitma. Mul on kiire!»

«Kohe vaatame.» Udotškin toetas kangi ja labida vastu puud, kergitas käist ja heitis pilgu lamedas kapslis kuld-kellale «Poljot». Pistis siis käe pluusitaskusse ja tõmbas välja rongide sõiduplaani. «Ni-i-i! Praegu on kümme minutit kümme läbi. Järgmine rong läheb kell üksteist. Viiekümne minuti pärast.»

«Jegor Makarovitš, vabandage... Ma tõesti kohe kuidagi ei saa!»

«Kas sa, kõlupea, tahad siis mööda liipreid Moskvasse pörutada või?» Udotškinist hoovas sooja, imalmagusat viinalõhka, silmad läikisid joobnult. Vanamees viipas nende suvila poole.

«Kas tsaarinna Tamara on kodus?»

«Missugune tsaarinna Tamara?»

«Sinu vanaema, noli.»

«Kodus neh.»

«Tule siis kaasa!»

Udotškin võttis kangi ja labida kaenlasse ja hakkas pilkugi selja taha heitmata minema, kindel, et Anissim talle järele tuleb. Anissim läkski, pörnitsedes vihaselt Udotškini tugevat kukalt, sest kui rongi minekuni peaaegu tund aega oli, polnud niikuinii midagi teha ... Millega Vladik praegu nende korteris võis tegelda?

Udotškin viis Anissimi oma kuurilogu juurde, mis seisis kruntide piiril. Osutas tühjale apelsinikastile:

«Istul!»

Ise istus ta Anissimi vastu taburetile, nõnda, et Dimovite suvila avatud uks näha oleks. Suvilas oli kõik vaikne. Peopesad harali aetud põlvedele toetatud, vahtis Udotškin, midagi endamisi vaagides, mõnda aega sõna lausumata Anissimit. Anissim ei teadnud, mis mõtted liikusid Udotškini raske mõhnaka lauba taga, tema alkoholist tumestatud teadvuses. Ent ta tundis, et need mõtted olid vaenulikud, et Udotškin kaalus, kuidas teda kõige käepärasem oleks haneks lõmmata.

Kuurist tuli raudteejaamalõhna. Udotškini selja taga seisis suured ja jämedad mehekõrgused postid, otsateravikud masuudiga immutatud. Oli lämmatavalt kuum. Lahtiste kuuriuste taga võttis võimust pimestavalt särav suvepäev — polnud üldse sedamoodi, et käes oli juba augusti keskpaik. Kuskil teispool seina kaagutasid kanad, siblisid oma kõredate jalgadega tolmust maad. Anissimit vaevas ärev rahutus.

«Sedamoodi et,» ütles Udotškin, «nägin Zinaida juures puhvetis praegu su isa. Leppisime tara asjus kokku.»

«See ei puutu minusse,» ütles Anissim. «Mina pean kohe Moskvasse sõitma.»

«Jõuad ... Viis aastat ei andnud nõusolekut. Ei nii ega naa. Ajas kiusu. Pidas loenguid looduskaitsest. Nüüd aga otsustasime viie minutiga ära. Teadagi, kui surm silme ees, siis läheb inimene kohe lahkemaks.»

«Mis surmast te räägite,» muutus Anissim valvsaks.

«Ta oli ju haiglas. Kõht lõigati lõhki,» sõnas Udotškin rahulikult. «Paljugi mis sealt välja võidi võtta. See on paljas jutt, et haiglas inimesi ravitakse. Enamasti minnakse sinna surema, et valgete kitlitega tuusad käepärast oleksid. Sinu oma pidas õnneks vastu ja andku jumal talle pikka igal!»

«Tal lõigati maohaavu,» ühmas Anissim tusaselt. «Ütlege, mis te minust tahate!»

«Et aitaksid mul tara teha. Postid oleks vaja laiali tas-
sida ja maasse taguda. Sa ei saa ju vanamehele ära öelda.»

«Vale puha,» ütles Anissim. «Polnud teil isaga mingit kokkulepet.»

Udotškin ei kohmetanud põrmugi. Muigas ja võdistas oma pruntis põske, nagu oleks nähtamatut kärbest ära ajanud.

Dimovite suvilast hakkas kostma enneolematult tempokat klaverimängu.

«Voht!» lausus Udotškin, hääles Anissimile arusaamatu rahulolu. «Mängib! Tsaarina Tamara!» Ja võdistas jälle oma pruntis põske, seekord tigidalt.

Vanaema Ustja mängis oma vanaaegset lemmikvalssi. Valas oleks õigupoolest pidanud olema kerge ja sujuv, kuid helid, mis sündisid tema kõhnade sõrmede all, olid valjud ja raevukad. Tema mängu kuulates poleks võinud arvatagi, et klaveri taga istus vanadusest kokkukuivanud eidekõbi.

«Voht!» kordas Udotškin. «Krunn on umbe kasvanud. Haavavõsa, umbrohi. Takjad. Ja tema mängib klaverit. E-e-ehl!»

Jällegi tabas Anissimit pahvakas imalat viinahaisu — läpastanud kõdulehka — otsekui oleks surm Udotškini tugevas kehas juba aset võtnud ning oma nähtamatu tööga peale hakanud. Lähikäinud viina hais oli alati Anissimile roiskumislehka meenutanud ja ta meel läks nukraks.

«Maa lausa kisendab inimkäte järele, siin aga käib trullallaa!» Udotškin jäi silmanähtavalt üha vindisemaks. Oli üha, et hiljuti joodud segu hakkas tema üle võimust võtma.

Klaveri võidukad helid kandusid üle kogu päikesepaisteline suvitusasula. Kummatigi oli vanaema mängus midagi niisama ängistavat ja kaitsetut nagu isa öises lauluski. Eks vist seepärast, et temagi mängis iseendale ja oli neil hetkedel täiesti üksi, silm silma vastu oma karmi, legendiks muutunud minevikuga. Vanaema ei mänginud ajaviiteks, tema mäng oli otsekui raske ja raevukas sissetung tagasi minevikku, omaenda algusesse, sellesse aega, mil ta oli veel õnnelik ja täis elujõudu. Iga kord, kui Anissim vanaema mängimas kuulis, nägi ta vaimusilma ees lindu, kes kangekaelselt, suled turris, ikka ja jälle rinnaga vastu puurivarbu viskub. Udotškin aga kuulas klaverimängu,

käed põlvedel kõvasti rusikasse pigistatud, ja muudkui võdistas põske.

«See neetud maatükk sööb mul hinge seest!» Ta vaatas Anissimit rusutud pilgul. «Mulle on seda tarvis, ja kõik! Ma ei valeta sugugi. Kokkuleppe märgiks tegime isaga isegi kannu õlut. Aita mind, Anissim! Meie käes on see käkitegu! Augud raiusin juba sisse ja katsin esiotsa takjatega. Vaja ainult postid kohale viia... Jumala tõsi, leppisime su isaga kokku!»

Udotškin tõstis käe ja puudutas higist otsaesist kolme sõrmega, nagu lööks risti ette. Ta ilmselt valetas, tegi seda lausa avalikult, vaevumata tõepärasemat esitustki otsima, olles ette kindel, et teda, veidrik Anissimit, on äärmiselt lihtne ninapidi vedada. Kuid Anissimil polnud sellest sooja ega külma. Oige mul asi, lapike maad! Temal, Anissimil, seda vaja ei ole. Isal, emal ja vanaema Ustjal samuti mitte. Udotškinil aga on seda tarvis. Eks siis võtku. Arvaku pealegi, et vedas Anissimit ninapidi. Polnud mingit tahtmist Udotškiniga vaielda ja tema valet paljastada. Isa saab muidugi vihaseks, kuigi talle ju ülekohut ei tehta. Ainult see polnud täiesti selge, miks Udotškin tahtis, et just Anissim tal neid mustade otsateravikega poste tassida aitaks. Ta oleks vabalt nendega ise toime tulnud. Nähtavasti pakkus see Udotškinile mingit erilist, peaaegu nagu lisarõõmu. Ta istus taburetil, niheles kannatamatusest ja vahtis Anissimit anuvate silmadega. Kuid sellegipoolest võis ta joobnud pilgus tabada rahulikku, jultunud üleolekut. Noh, ja kurat temaga!

«Olgu,» ütles Anissim armulikult. «Tassin teie postid laiali.»

Vanaema Ustja katkestas ootamatult klaverimängu. Udotškin muutus valvsaks ja hakkas Dimovite süvila poole vahtima.

Verandale ilmus vanaema Ustja, sinine barett peas ja suur vahariidest kandekott käes. Ta lukustas ukse, kontrollis, kas jäi pidama, torkas siis võtme avalikult läve ees oleva põrandariide alla ning sammus aeglaselt üle krundi aiavärava poole. Vanaema barett oli koketselt viltu, sigaretisuits keerles siniste viirgudena ta selja taga ja haihtus siis õhku.

«O-o-oo, näiskuulipildur!» venitas Udotškin talle järele vaadates. Kui vanaema oli aiavärava taha kadunud, lõi Udotškin kätega laksti vastu põlvi ja tõusis püsti.

«Noh, lase käia! Hakka tassima! Ja kähku!»

Anissim viskas Solovjovi kõite õlgedele, astus nurgas seisavate postide juurde ja võttis siis oma pikkade kätega kolm tükki korruga prooviks kaenlasse.

«Tugev, raiskl!» ütles Udotškin imetlevalt. «Sind tuleks tõsiselt töö peale panna.»

«Jajahl! Adra ette rakendada ja piitsa anda,» kostis Anissim tuhaselt. «Küll teie juba annaksite...»

Anissim lohistas postid robinal kuurist välja ja tassis otseseid oma krundi piirile.

«Vaata ette! Siin on seeme maast!» hakkas Udotškin siia-sinna rabelema. «Sõstrapöösad tallad puruks, kutsu siis veel kurat appi!»

Ent Anissim ei kuulanud teda, murdis koos postidega otse läbi pöösaste ja üle peenramaa. Pahameel ja kärsitus temas üha kasvasid: Rita küpsetab metsas koos Sergei Petrovitšiga kartuleid, pudikeelne ja kuldlokiline roosa saabasauuga Vladik teeb teab mida nende Moskva korteris, homme on instituudis eksam, aga tema, Anissim, tassib millegipärast neid neetud taraposte, aidates vintis Udotškinil isa lüpsata!

Anissim viskas postid kahe krundi piirile, ajas selja sirgu ja ütles Udotškinile, kes ähkis nõnda, nagu oleks tema ja mitte Anissim poste vedanud:

«Ärge hingake mulle näkku, Jegor Makarovitš. Palun teid. Teie hingeõhk paneb mul pea ringi käima... Vabandage.»

Udotškin ei solvunud. Ta laskis rahuloleva pilgu üle oma tulevaste valduste libiseda.

«Su isa ütleb, et männid, lilled ja kogu see räga siin olevat ilus. Aga kas marjad, mis peenral kasvavad, polegi kenad? Mina saan niimoodi aru, et teie meelest on ilus see, mis süüa ega pihku võtta ei sünni. Ühesõnaga, mis on kasutu... Aga kes sellest kahju kannab, kui mõni inimene minu töö läbi peotäie maasikaid saab? Vasta! Kes?»

Anissim ei kuulanud teda, läks kuuri juurde tagasi. Udotškin tõttas ta kannul, jätkates ähkides ja puhkides käigu peal oma juttu:

«Ilul! Sellel on mitu põhjust. Minu isa ütles: kui tahad, et roosipöösas ilus oleks, pane juure alla killuke südant ja tüki sõnnikut! Oli aeg, kus ma roosegi kasvasin!»

Anissimil tuli mitu korda kuuri vahet käia, enne kui kõik postid lõpuks laiali olid kantud.

«Kui veel plangud ka kohale saaks,» õhkas Udotškin, ent

samas ärkas temas südametunnistus. «Hea küll, pöruta nüüd jaama. Muidu jääd ka sellest rongist maha.»

Udotškin ei varjanudki oma võidurõõmu. Ja järsku tundis Anissim, et kohe saab ta maha mingi meeletusega, millegi taolisega, nagu see temp Sergei Petrovitšile jõe ääres.

Ta seisis, nahk pingutusest märg, vaatas oma kasvu kõrguselt alla Udotškini poole ja tõmbas sügavasti hinge, et rahuneda. See üliõpilasrõivais vanatol oli teda muidugi tüssanud. Aga ärgu ta vähemalt arvaku, et Anissim nii loll on.

«Ma tean küll, et te valetasite,» ütles Anissim. «Arvate, et ma napakas olen? Ahnus kihutab teid tagant. Aga olgu pealegi. Teadsin algusest saadik, et kogu teie jutt on vale...»

Udotškin ei osanud nähtavasti solvuda. Või tegi viina- uim ta heasüdamlikuks.

«Te kõik, terve pere, olete kuidagi põrunud,» lausus ta üleolevalt. «Trimbeldate hommikust peale klaverit, loobite oma varandust eneste kätega tuulde... Aga võib-olla just selle lolluse pärast oletegi mulle süm-paat-sed, ah? Mis sa arvad?» Ta vaatas kella. «Rong läheb seitsme minuti pärast. Lase jalga!»

Peaaegu Udotškini väravas hargnes teerada kaheks. Raudteejaam oli paremal. Vasakul, suvilate taga, seisis päikeselõõsas sinkjasroheline metsamüür. Ja kuskilt metsa seest tõusis puude hambuliste kroonide kohale valge suitsu- juga, kauge ja õhkkerge nagu hingeaur. Tuuletus sinitae- vas oli suits peaaegu liikumatu. Keegi tegi metsas lõket.

Anissim seisatas. Võib-olla oli tegemist sellesama lõk- kega, mille ümber istusid praegu Rita, Sergei Petrovitš ja tusane Tatjana?... Nagu ilmsi tõusis jälle Anissimi silme ette keelatud nägemus jõekaldal, seejärel aga Rita nagu ja tema peen, vandeseltslaslik ning tähendusrikas naeratus.

Anissim vaatas kauget, läbipaistvat suitsu metsa kohal ja mõtles, et Vladik, linnakorter ja eksam tuleksid kuradile saata ja joosta metsa, selle lõkke äärde.

Hetkeks ta aeglustaski sammu, pöördus siis aga otsusta- valt paremale, jaama poole. Talle turgatas meelde, et Solov- jovi köide oli jäänud Udotškini kuuri õlgedele, kuid tagasiminekuks polnud enam aega.

Väikeses kohtusaalis ei olnud publikut. Üksnes seina- äärsel tagumisel pingil istus heledas kleidis noor naine umbes viieaastase poisiga.

Kohtualune oli kummalise välimusega; kuub palja ihu peale tõmmatud, peenikese kaela otsas suurekõrvaline, põe- tud pea, habemetõnts hall, istus ta kõrge barjääri taga ja naeratas eemalolevalt, nagu ei taipakski, kus ta viibib ja mis temaga sünnib, ega märkakski elatanud valvemillitsio- nääri enda kõrval.

Kohus asus Bolšaja Bronnaja lähedal vaikses põiktäna- vas maja esimesel korrusel. Poolest saadik valgeks vöö- batud lalade, kauplusevitriine meenutavate akende taga paistis küpskollane suvepäike, mööda voorisid tänaval lii- kujale siluetid. Kohtualune istus oma kastitaolise barjääri taga, kinnitas põletikulisi, punetavaid silmalauge ja jälgis akendel veiklevald päikeselaike, nokitsedes habeme kallal pikkade, kasimata sõrmedega. Dimov aga vaatas teda oma kohalt kohtulaua tagant ja imetles ta muretat väljanäge- mist.

Kohtualune Mihhail Nikolajevitš Pastuhhov oli maailmas elanud kolmkümmend kaks aastat millegagi silma paist- mata. Oli lõpetanud neli klassi, rohkemaks polnud jätku- nud tahtmist või ka suutlikkust — teoreetilised tarkused olid tal nähtavasti üle jõu käinud. Ent käed olid tal juhtu- misi arukad: ta elatus mitmesugusest käsitööst. Ja oskas ise ära parandada löögimehhanismiga vanaaegse kella, mille oli varastanud muusikakoolist, kus ta kord kuus käis põrandaid poonimas... Kell oli juba aastate eest hingusele läinud ja seisis direktori kabinetis lihtsalt niisama, ilu pärast, kuid oli arvele võetud ja kindla inventarinumbri all. Pastuhhov viis kella koju, jantis temaga, hankis puuduvad osad ja kell hakkas käima.

Veel hommikul polnud Dimovil tolle Pastuhhovi olemas- olust aimugi olnud, nüüd aga pidi ta koos kohtuniku ja teise kaasistujaga otsustama, missuguseks kujuneb Pastuh- hovi edasine elukäik: kas ta läheb koju või mitmeks aastaks hoopis mujale. Pastuhhov oli Dimovile nii-öelda kohtu- nikudebüüdiks. Ent võim selle kulunud kuuuga kõhna mehe tuleviku ja kogu ta elu üle oli Dimovile ootamatult rusuv. Ja Pastuhhov näis seda imelikul viisil koguni tunnetavat: kui ta pilgu akendel veiklevatelt päikeselaikudelt lahti rebis ja kohtunike poole pööras, vilksatas Dimovile suuna- tud alandlikes silmades sootuks arusaamatu heatahtlik üle- olek.

Kõik käis oma rada kindla korra järgi. Kohtunik kuulu- tas kohtuistungit avatuks, saatis tunnistajad koridori ja luges nüüd valjusti ning väljapeetult süüdistuskokkuvõtet,

milles räägiti, et selle aasta selle kuu sellel päeval võtnud Mihhail Nikolajevitš Pastuhhov, kes teenindusateljees põrandapoonijana töötavat ja töökäsu alusel muusikakoolis tööd teinud, direktori kabinetist kamina pealt (mis nähtavasti samuti ammu oma ülesandeid ei täitnud) kella ja viinud selle tööriistade kotis minema.

Kohtunik Tšudinov oli noor, umbes kolmekümne meesterahvas. Oma kohalt vasakule kiigates nägi Dimov päris lähedalt tema roosakat kõrva, hoolikalt puhastatud kaela ja valget särgiserva sinise kuuekrae kohal. Kohtunikust õhkus lõhnaõli «Šipr» ja noore, terve ihu magusat hõngu. Tema hääl kõlas selgesti ja valjusti, kuid argise monotoonsusega. Ja see äratas Dimovis niisamasugust imetust nagu kohtualuse muretu, eemalolev ilmegi. Muide, ka kõik teised saalis viibijad suhtusid toimuvasse nagu millessegi täiesti harilikku ja igapäevasesse. Elatanud, tüse valvemiilits, kes seisis kohtualuse kõrval, soe kalevist vormimüts kõrvuni pähe tõmmatud, pühkis suure taskurätiga aeg-ajalt näolt higi ja mõtles mingeid oma mõtteid. Teine valvur istus mugavalt pingi seljatoele nõjatudes esimeses reas, teravate põlvenukkidega pikad koivad välja sirutatud. Tema pilk oli suunatud kohtunikule ja näis, et ta pigem jälgis, kuidas liiguvad kohtuniku huuled, kui kuulas, mida loetakse. «Vaesekesel on palav ja igav,» mõtles Dimov, «küllap on ta oma pikal teenistusajal hullematki kuulanud. Mis tähendab temale ühe katkise kella vargus!»

Advokaat — vanaaegse targeldatud kraega kogukas suursugune vanamees — oli kindlalt sisse võtnud koha oma laua taga kohtunike poodiumi jalamil: ta otsis suurest, kulunud portfelist paki puhast paberit, suure märkmiku, mõned pastapliatsid ning kaks mingit pruunis kroonuköites raamatut ja ladus need kõik hoolikalt lauale, nähtavasti vastavalt enda jaoks lõplikult kindlaks kujunenud korrale.

Kohtunik lõpetas lehekülje, tegi pausi ja pööras lehte.

«Ema, aga Slavka ähvardas minu käest palli ära võtta,» kostis tagumiselt pingilt vali lapsehää, mis kõlas väga igapäevaselt ja mis sellesse saali samuti põrmugi ei sobinud.

«Minge lapsega välja,» ütles kohtunik. «Lastega ei lubata siia tulla.»

Esimeses reas istuv miilits tõusis üllatavalt kärmesti püsti ja pöördus ähvardavalt saali poole.

Naine surus lapse vaigistavalt enda vastu ja ütles:

«Me oleme tasan.» Ta osutas kohtualusele. «See on mu mees. Ja last pole kellegi hoolde jätta.»

Kohtunik ei öelnud midagi ja hakkas edasi lugema. Miilits istus uuesti maha, niheles natuke ja seadis end mugavalt sisse.

Kohtunik luges:

«Kaebealune Pastuhhov tunnistas, et olevat kella ammu märganud, juba tuhande üheksasaja seitsmekümne neljandal aastal, kui esimest korda koolis ateljees töökäsuga töötanud, siis aga jätnud selle varastamata, kuna kartnud kriminaalvastutust.»

«Kaks aastat kartis,» muigas Dimov. Küllap võttis kella kätte, tõstis kõrva juurde, arutas mõttes, mis tal viga võiks olla, ja pani tagasi... Endal ehk põlved värisesid hirmu pärast.

Tagumises pingis rabeles Pastuhhovi poeg ägedalt ema lämmatavas süleluses. Naise tugevasti mingitud nagu läks tagedaks. Ta taltsutas poissi armutult.

Kohtunik jätkas lugemist. Advokaat tegi märkmeid. Poiss pääses viimaks ema käte vahelt lahti ja võttis, turris ning vihane, eraldi istet. Pastuhhov ähvardas teda barjääri tagant salaja sõrmega. Poiss otsustas isa tähelepanu kohe ära kasutada.

«Kas ostad mu üheteistkopiikalist jäätist?» küsis ta valjusti.

Kohtunik katkestas lugemise. Naine tõusis kähku pingilt, haaras poisi kaenlasse ja kiirustas ukse poole:

«Lähme, lähme!»

Ukse juures tõmbas poiss end tema käest lahti, näitas näpuga isa poole ja küsis:

«Miks ta kasti on pandud?»

Siis paukus nende kannul uks. Pastuhhov naeratas neile järele ja jäi uuesti tuimalt vahtima.

«Kaebealune tunnistas,» jätkas kohtunik, «et käesoleva aasta kahekümne üheksandal aprillil koolimajja tulles polevat ta kavatsenud kella varastada, kuid direktori kabinetis tööd lõpetades kasutanud juhust, et seal kedagi ei olnud, ning pistnud kella tööriistade kotti ja et «ta ei teadvat isegi, kuidas see juhtus, tal olevat lihtsalt kahju olnud, et hea asi seisab katkisenä ja pole kellelegi vajalik». (Toimiku kahe-
teistkümmes lehekülge.)»

Aknast välja vahtides noogutas Pastuhhov nõusolevalt.

«Pole midagi öelda,» mõtles Dimov, «see on täiesti vee-

nev. Ta ei müünud ju kella pärast parandamist ära. Tegikorda, kuulas, kuidas lööb. Ja naeratas...

«Kaebealune tunnistas, et tema poolt varastatud kell olivat seisnud ja et selle remondi teinud ta ise, kulutades tagavaraosade peale isiklikest säästudest ligemale kolmkümmend rubla. Samal ajal nähtub muusikakooli inventari-raamatust (toimiku kahekümne kolmas leht) ja kooli majandusjuhataja Manina tunnistusest, et kell oli korras ja remonti ei vajanud.»

See oli juba midagi, mis asja oluliselt muutis. Dimov vaatas kohtualuse poole, ent too näppis endiselt ükskõiksel ilmel habet... «Kurat teda teab, on ta varas või unistaja,» mõtles Dimov tigidalt. «Ning ma ei mõista, miks just mina pean sellesse selgust tooma.»

Ruumis läks üha palavamaks. Laiad, hāgusevõitu aknad olid üleni päikest täis. Tänavamüra kostis tuhmilt ja värvitult.

«Miks olen ma siin, selle kohtulaua taga,» mõtles Dimov muigamisi. «Tõsi, ma pole kunagi midagi varastanud. Pole altkäemaksu võtnud ega end maani täis joonud. Ka välismaiste hilpudega, muide, pole spekuleerinud. Töötan toimetajana teaduslikus kirjastuses, redigeerin tõsiseid teaduslikke väljaandeid. Nõnda et mul on tõepoolest õigus istuda selle laua taga ja otsustada kodanik Pastuhhovi saatuse üle. Aga temal on kael nagu kitkutud kanal. Ja silmad nagu üliõndsas nunnal. Miks tal särki seljas pole? ... Paari tunni pärast panen kohtuotsusele käe alla ja elan edasi nagu ennegi. Tema viiakse Butõrkasse või vaikselt Matrosskajale, või kuhu neid pärast kohtumõistmist toimetatakse... Nagu poleks ilmas küllalt neid, kellele meeldib võõra saatuse üle otsustada»...

Kohtunik lõpetas süüdistuskokkuvõtte lugemise, nõjatas kõrgele, vapiga toolikorjule ja käsutas:

«Pastuhhov, tõuske püsti! Kas mõistate, milles teid süüdistatakse?»

«Mõistan.»

«Kas tunnistate end süüdi?»

«Tunnistan küll.»

Pastuhhov seisis, hallid, pesemata käed enda ette barjäärile asetatud, ja vaatas kohtunikku ustava pilguga. Niihästi ta nägu, kael kui ka suured lontis kõrvad olid samuti hallid. Ta oli otsekui üleni õhukese tsemenditolmukorraga kaetud. Isegi habemetõrts näis läbinisti tolmuks. Üksnes

huuled olid ebaloosulikkult eredad ja pundunud ning laugudel hallide silmade kohal punetas soontevõrk.

«Rääkige, kuidas asi oli. Algusest peale.»

«Mis seal rääkida,» ütles Pastuhhov. «Lihtsalt varastasin, ja kõik. Eks tuleb vastust anda.»

«Paistab, nagu oleks tal tõepoolest üksipuha, mis temast edasi saab,» mõtles Dimov imestunult. «Selge totrus.»

Pastuhhovi vastus kohtunikku ei rahuldanud.

«Arge tehke näitemängu, siin pole teater,» ütles ta. «Vas-take, mis päeval see juhtus!»

Pastuhhov kratsis mõtlikult habet (Dimovile tundus, et koha kerkib halli tolmu pilv) ja kostis:

«Eene maipühi. Tõenäoliselt kolmekümnendal. Aprillis.»

«Ja mitte kahekümne üheksandal? Toimikus seisab — kahekümne üheksandal.»

«Tahendab, nii see oli — kahekümne üheksandal,» nõus-tus Pastuhhov meelsasti.

«Noh, ja kuidas see juhtus?»

«Sain töökäsu. Võtsin harjad, samuti vaha. Ja läksin.»

«Millest säärane ükskõiksus?» mõtles Dimov Pastuhhovi kuulates. «Kas mõtlematusest? Et vanglas annab ka elada, inimesed ju elavad? Üks on kindel: ta ei teeskle.»

Midagi naiivselt häbitut oli selles avameelsuses, millega Pastuhhov juhtunust jutustama hakkas: kuidas ta, enne kui kella võtta, koridori vaadanud, et keegi ei tule, kuidas oli kella kaltsu sisse mässinud ja kotti pistnud... Dimov pol-nud kunagi varem süü avalikku ülestunnistust kuulnud, kuid talle tundus, et inimesed tunnistavad oma patte hoo-pis teisiti, hingepiinadega, või siis raske häbitundega vähemalt.

«Ja keegi ei peatanud teid, kui väljusite, keegi ei tund-nud huvi, mis teil kotis on? Ei valvur ega riidehoidja?» küsis kohtunik.

«Ei,» ütles Pastuhhov. «Seal usutakse inimest. Ebaaus inimene võib nende juurest isegi klaveri päise päeva ajal ära viia.»

«Noh, aga sina, Pastuhhov, mis inimene sina oled? Kas sina oled siis aus?» küsis kohtunik, vaikis ja lisas oota-matult sõbraliku tooniga: «Näe, kella varastasid ära.»

«Varastasin jah,» ohkas Pastuhhov.

«Sa pole ju enam poisike... Sul on naine, poeg...»

«Ta ei ela minuga. Läks ära. Tal on nüüd teine. Üks oma-küla poiss.»

«Aga poeg on ikka sinu oma?»

«Minu. Ta räägib küll, et polevat minu, aga ma tean, et on.»

«Kas sa alimente maksad?»

«Maksan, täitelehe järgi.»

«Kuidas siis nõnda: naine ütleb, et poeg pole sinu oma, aga raha võtab. Ja sina maksad?»

«Ta valetab. Minu ikka... Ta räägib ka väikemehele, et Griška on tema isa. Poiss kutsub mind onu Mišaks. Naine käsib... Ta arvab, et olen napakas, ei taha, et mind isaks peetakse... Tutvusin temaga Klini lähedal külas, mind saadeti sinna pooleks aastaks tööle. Sõitsime Moskvasse ja abiellusime. Aga kuu aega enne Toliku sündimist ütles ta: «Ma ei saa sinuga elada.»» Pastuhhov jutustas kiirustamata ja vaatas leebelt naeratades tühja pinki. «Ma andsin talle toa, vanematelt oli jäänud mulle ühiskorteris kaks eraldi tuba. Hiljem aga kutsus ta Griška enda juurde. Ütleb, et Griška olevat tema mees, mina aga ei keegi. Ta olevat Griškat juba maal enne minu tulekut armastanud ja temaga käinud ning tema olevatki Toliku isa. Mina aga ajutine eksitus.»

Imelik, kuid ta hääles kõlas ilmne uhkus naise üle, et too nii osav on, armastab, keda tahab, ja oskab nõnda hästi oma asju ajada.

«Tähendab, te kõik elate ühes korteris?»

«Jah.»

«Aga miks te lahku ei vaheta?»

«Milleks? Elame vaikselt, üksteist ei sega. Ma pole neil ees. Ja väikemees jookseb minu juurde, kui neid kodus pole. Ka naabrid on head inimesed. Elame... Pealegi ma armastan teda sellegipoolest,» lisas Pastuhhov samasuguse häbitu avameelsusega ja naeratas tühjale kohale pingil.

«Ja-ah,» venitas kohtunik. «Tundub, et selles loos olete teie, Pastuhhov, kannataja pool... Kella pärast aga tuleb seaduse ees vastust anda. Ja see on hoopis iselugu.»

Pastuhhov rebis mõttlikult keskendunud pilgu tühja pingi küljest lahti, pilutas esimest korda tõepoolest kohmetunult oma punetavaid lauge ja arvas ebalevalt:

«Kuipaljukest nüüd selle eest ikka...»

Kohtunik ei vastanud, lõi toimiku plaksudes kinni ja tõusis.

«Kuulutan vaheaja. Kohtuistung jätkub kell kolmteist.»

Väikeses nõupidamisetoas oli väga umbne.

Teine kaasistuja — töödejuhataja insener Buškin, nagu ta end Dimovile juba enne istungi algust oli esitlenud, lan-

gas kulunud vahariidega ületõmmatud tugitooli ja hakkas lipsu lahti rebima. Tšudinov viskas Pastuhhovi toimiku lauale ning võttis telefonitoru. Lipsust vabanenud Buškin ohkas kergendatult, pühkis rätiga oma pisut rõugearmist nägu, tõmbas taskust sigaretipaki ja sirutas selle heatahtliku naeratusega Dimovi poole.

«Kas suitsetate? Olge lahked, jugoslaavia sigaretid.» Ta pilgutab Dimovile oma kavaltigedat pruuni silma.

Kohtunik surus telefonitoru vastu kõrva ning ootas silmanähtava kannatamatuse ja murega vastust... Ent kõnetoru vaikus.

«Mulle meeldib «Kazbek»,» ütles Buškin. «Karp on esinduslikum, sõlidsem. Ent naine ei luba. Ütleb, et polevat moodne. Et selle minu «Kazbeki» konidki olevat suuremad ning pealetükkivamad.»

Dimov vaikus. Buškin häiris teda oma krapsaka enesekindlusega. Pealegi hakkas sügaval külje sees, just haavaombluse kohal, jälle torkima. Nähtavasti poleks tohtinud Zinaida juures õlut juua. Ja üldse tuleb arstide nõuandeid meeles pidada.

Dimovi vastust ära ootamata ütles Buškin:

«Aga see Pastuhhov on kuidagi kohtlane.»

«Paistab nagu sedamoodi jah,» nõustus Dimov valu pärast nagu krimpsutades.

Kohtunik Tšudinov valis kärsitult uuesti numbri.

«Vaadake toimikut,» ütles ta. «Seal on kohtupsühhiaatri ekspertiisiakt. Kaebealune on tunnistanud vastutusvõimeliseks.»

Lõpuks telefon vastas.

«Kus sa olid?» päris Tšudinov pahaselt. «Mis tähendab, läks tee peal aega? Ennäe mul üheksa-aastast ministrit! Temal läks aega! Kas sa endale suppi soojendasid?»

Vanemlik toon kohtunikule eriti ei istunud. Tema rõhutatult ranget häält kuulatēs mõtles Dimov, et küllap see isa nagu linalakk poiss, kes praegu teisel pool toru otsas on, tunneb hästi oma vanema nõrkusi.

«Ikka üks ja seesama lugu!» torises Buškin. «Ei taheta suppi süüa! Miks keegi neist suppi süüa ei taha? Ah?»

«Olgu,» ütles kohtunik torusse, pärast pikka vaidlust pojale milleski järele andes. «Aga et minu tulekuks kõik viimseni õpitud oleks!»

Ta pani toru ära ja silitas hajameelselt kuklal turritavat juuksetutti.

«Valeri Ossipovitš, kas pojaga on raskusi?» päris Buškin.

«Raske on jah... Naine juba teist nädalat komanderingus. Ütled poisile ühe sõna, tema sulle kümme vastu.»

«Kasvab suuremaks, läheb veelgi raskemaks,» ütles Buškin. «Siis on vastupidi, ei pigista neilt enam sõna-kestki välja... Mul on kaks tüdrukut, juba täiskasvanud, meheleminekuas, nagu ennemalt öeldi. Minul pole nende silmis rohkem autoriteeti kui meie korterinaabril, pensionär Matvei Mihhailõtšil. Aga mis õigusega nad endid minust targemaks peavad?»

«Lapsed tunnevad meid sageli paremini kui meie neid,» sõnas Dimov, kuulatades näriivat valu külje sees. «Nad hakkavad meid juba nii umbes viiendast eluaastast jälgima, me pakume neile suurt huvi. Ja viieteistkümneselt kipuvad nad mõnikord meid lollideks pidama. Juhtub, et oleme selle ära teeninud.»

«Hm,» ühmas Buškin. «Te siis tahate öelda, et need minu västrikud on tõepoolest minust targemad?»

«Täiesti võimalik,» vastas Dimov. «Ja ärge solvuge, vana. Mul on ka poeg: sihuke tusane, sõnakehv subjekt. Meeter kaheksakümmend seitse pikk. Minust kaks korda tugevam. Ja vahetevahel tundub mulle, et ka targem. Tunneb huvi seesuguste asjade vastu, millest mina temavanaselt ei osanud undki näha. Ja jumal temaga! Ta ju tunneb mind läbi ja lõhki, sest on palju aastaid mind elava huviga jälginud. Mina aga olen aeg-ajalt üksnes ta tunnistustele pilku heitnud.»

«Ausalt öeldes lõõn ma oma plikade ees araks,» ütles Buškin. «Maša õpib mul konservatooriumis harfi. Silmitsesin teda hiljuti hommikusöögi ajal korralik soeng, sööb muna hõbelusikaga, vaikib kuidagi arukalt. Ilus plika, sihvakas ja range. Uurisin ja mõtlesin, et oma noorusaastail poleks ma julgenud sihukese poole mitte vaadatagi... Pole omasugune.»

Kohtunik Tšudinov ei võtnud vestlusest osa. Kuigi Dimov ja Buškin talle vanuse poolest isaks ei kõlvanud, olid nad ikkagi eelmisest põlvkonnast, isade omast. Nende probleemid teda veel ei huvitanud: tema poeg oli alles väike.

Kohtunik silus hoolikalt oma ruuget juuksesalku ja peitis siis kammi pintsaku põuetaskusse. Niisugused tumedate pintsakute ja hoolikalt sõlmitud lipsudega mehed olid Dimovile toimetuse ja kirjastuse kaudu tuttavad. Niisugu-

sed endale kulunud džiiine jalga ei tõmba. Need on ranged noormehed: teavad täpselt, mis on hea ja mis on halb, kuidas peab olema ja kuidas olema ei pea... Ainult see tutt peatael rikkus kohtuniku soliidset välimust ja nähtavasti ärritas teda, sest aeg-ajalt püüdis ta seda peoga siluda.

«Sõna on tarvis, seltsimehed kaasistujad,» ütles Tšudinov. «Siin nurga taga on kohvik. Meil on kolmkümmend minutit aega.»

«Mis seal ikka, ka kohtutes peavad lõunavaheajad olema. Kõik on õige,» mõtles Dimov. Valu külje sees andis pikkamööda järele ja koos sellega kadus rahutus.

Nelikümmend kaheksa aastat — see pole loomulikult veel vanadus. Ta oli need aastad kiiruga, märkamatu, kordagi tõsiselt põdemata seljataha jätnud. Aasta oli läinud aasta järel, kuid jõudu ja tahtmist poleks nagu vähe- maks jäänud. Ja äkki — otsekui välk selgest taevast — maohaavad ning operatsioon. Märkamatu kogunes väsimus, tekkisid stressiseisundid, nagu nüüd tavatsetakse öelda, justkui igal teiselgi, tuli ette solvumisi, täitumatute unistuste kibedust, ägedaid enesega rahulolematuse perioode. Ja rebeneski õrnast kohast, nagu arstid ütlevad. Esimest korda elus sattus Dimov haiglasse: tema enda kehalised kannatused, arstide murelikud pilgud, ärevad jutud röntgeniülesvõtetest, analüüsid, dieet. Ja esmakordselt nende aastate jooksul ootamatult selge mõte: polegi ju enam kes teab kui palju jäänud. Mine võta kinni, ehk ainult kukenokatais...

Ja nüüd, kui aeg-ajalt külje sisse jälle valu lõi, vilksatas pahatihti taas see selge ja ehmatav mõte: «Kui palju on mulle veel jäänud?» Professor saatis ta haiglast välja sõnadega: «Olete nüüd terve nagu härg. Elage rahus. Kõik, mis vaja, sai tehtud. Naksasime teil tüki küljest ära, aga see on kord juba kirurgide amet. Mõnda aega tuleb istuda rangelt dieedil, meid aga unustage. On selge?» Ja naeratas sealjuures esimest korda kergelt ja lahedalt, mitte nagu arst oma patsiendile, vaid nagu tuttav tuttavale.

...Klaasseintega kohvikus oli umbsevõitu, kuid sellest polnud midagi. Elu kestis, elu läks edasi ja tänu jumalale! Rõõmusta, Andrei Dimov, tänase päeva, tänase päikese üle! Ole õnnelik, et võid jälle süüa ja juua, vaadata läbi kohvikuakna rahvamurdu tänaval, hingata sisse kuumade viinereite lõhna. Sa oled elus, sa elad. Aga valu külje sees läheb üle...

Nad võtsid viinereid, sõrnikuid ja piimaga kohvi. Tšudi-

nov valis nurgalaua ning istus, selg saali poole. Kohviku teises otsas nägi Dimov Pastuhhovi naist pojaga. Nendega koos istus suure sonimütsiga grusiinlane, üks tunnistajatest: enne kohtuistungit algust oli Tšudinov temalt allkirja võtnud, et ta valeandmete esitamise korral vastutust kannab.

Teine tunnistaja — muusikakooli majandusjuhataja Manina — oli samuti siin, rüüpas kiirustamata ja ettevaatlikult klaasist kefiiri ning näppis säästlikult, toidu väärtust hindava inimese täpsusega, saia küljest tükikesi... «Seal ta on, see Pastuhhovi peavaenlane,» mõtles Dimov. «Kas kell oli korras või mitte?»

Maninal oli närtsinud nahaga pikk nägu ning ta jättis tasase, elust ääretult väsinud inimese mulje. Ka tema juuksed ammu moest läinud püsilokkide jäänustega ripusid inetute, karmide salkudena.

Grusiinlane suitsetas aeglaselt ja jälgis pannkoogitailise laia lapiku nokkmütsi alt, kuidas Pastuhhovi poeg metallpokaalist jäätist söi. Poisikesel oli ebamugav: laud oli kõrge, pokaal samuti, ta venitas oma kõhna kaela, küünitades lusikaga kätt kaugele üles. Grusiinlane naeratas ja tema peene kongnina sõormeist immitises sinkjas suitsuvine... «Kust võtavad need idamaalased selle omapärase elegantsi,» mõtles Dimov. «Koguni see tobe soni istub tal kuidagi eriti šikilt peas ja sigarettigi hoiab ta isemoodi sõrmede vahel. Kas seda hooletut nõtkust õpetatakse neile juba lapseas?» Grusiinlasel olid niisked, pruunikaslillad silmad. Seesuguseid silmi võib kohata Pirosmanshvi maalitud pötradel.

Pastuhhovi naine aga oli nähtavasti juba ammu linnastunud — külatüdrukust polnud enam midagi järele jäänud. Ta istus, üks jalg üle teise, pisut päikest saanud põlved kõrgelt paljad, ja viibutas laisalt varba otsa lükatud kinga, kandki oli tal õrn ja roosa, see polnud enam ammu külatanumaga kokku puutunud. «Ei, Miša Pastuhhov, see linn pole sinu jaoks,» mõtles Dimov. «Kui vaja, võib ta sinust peenemalgi sellil naha üle kõrvade tõmmata.» Aga poisiklutt oli ilmselt Pastuhhovisse: isa suured, kahvatud kõrvad ja hallikasruuged juuksed, ta käsi, mis arglikult ja hiljakesi jäätisepokaali poole küünitas, oli samuti hallikas.

Viinerilt kilet maha kiskudes porises Buškin:

«Keemia tungib peale, et kurat teda võtaks! Missuguse

toidu rikkusid ära! Ennevanasti oli viiner üleni prink ja nahk lausa krõmpsus hamba all. Aga mis asi see on?»

Ettevaatlikult kahe sõrmega tõstis ta taldriku pealt üles kilet vabastatud viineri.

«Arge toidu kallal norige, vana,» ütles Dimov. «Olge õnnelik, et arstid teil seni veel sedagi süüa lubavad. Mina, näe, ei uskunud neid, et õlu on nüüd mulle mürk. Täna aga veendusin, et neil oli õigus. Sööge, kuni võite süüa, jooge, kuni saate!»

Kohtunik Tšudinovil oli ükskõik, missuguses ümbrises viinerid olid. Aga võib-olla ei mäletanudki ta oma nooruse tõttu neid aegu, millal viinereid veel tsellofaankestas ei toodetud. Ta sõi kiiresti, asjalikult. «Üliõpilaslikult,» täpsustas Dimov.

Naaberlaudade taga sumisesid ühesuguste siniste atlaskiitidega müüjannad, märgid rinnas, noormeestel olid seljas tööriivad. Oli lõunavaheaeg.

«Küllap va Udotškini-köbi teeb nüüd suvilas tara,» mõtles Dimov täiesti kohatult. «Noh, ja kurat temaga!...»

Sügav meelerahu, mis oli tulnud valu asemele, ei jätnud teda maha.

Buškin pistis kõik oma viinerid nahka ja küsis:

«Mis me selle Pastuhhoviga siis ette võtame?»

«Me pole veel kõiki asjaolusid selgeks teinud,» ütles Tšudinov pilku taldrikult tõstmata. «Ja praegu pole aeg ega koht sellest rääkida.»

Tema hääl kõlas karmilt. Ent juuksetutt pealael oli jälle turris, nagu oli söömisest nooruslikult õhetama lõõnud ning Dimovil tekkis tahtmine tema tähtsust madaldada või koguni teda veidi vihastada.

«Valeri Ossipovitš, kui vana te olete?» päris ta.

«Kolmekümneühene.»

«Pastuhhoviga peaaegu ühevanune,» mõtles Dimov endamisi, valjusti aga ütles:

«Kõigest... Ja teid ei rõhu kunagi võim võõraste saatuste üle, mis teile nii-öelda koos ametiseisundiga on antud?»

Tšudinov tõstis pea taldriku kohalt ja vaatas Dimovit rahulikult oma siniste silmadega.

«Minul pole mingisugust võimu. Seadus valitseb neid.»

«Olete tagasihoidlik, Valeri Ossipovitš. Seadust rakendate ju teie... Aga minul on Pastuhhovist kahju.»

Tšudinov lükkas tühja taldriku kõrvale.

«Teil on selleks õigus: tundke talle kaasa. Ainult hoidke, et toosama kaastunne mõistust ei pimestaks.»

«Ka minul on teile küsimus,» ütles Buškin. «Olen kuulnud, et olevat olnud üks kodanlik teadlane, kes väitnud, et olevat kohe sünnipäraseid kurjategijaid. Olete te midagi taolist märganud?»

«Ei ole,» kostis Tšudinov.

Buškin elavnes, nähtavasti oli ta sünnipärane vaidleja.

«Seletage siis mulle niisugust asja... Hiljuti nägin Tverskoi puisteel kõndimas umbes nelja-aastast tüdrukut, labidas käes. Vanaema istus pingil, tüdruk aga tatsas seal ligidal. Ja muudkui püüdis oma labidaga tuville pihta anda. Tuvi läks eest ära — tema järele. Nii kange tahtmine oli tal tuvi lüüa. Millest see tuleb, kas kasvatusest? Ta polnud ju veel õieti käimagi õppinud.»

«See on esivanematelt päritud jahimeheinstinkt, vana,» narris teda Dimov.

«Nelja-aastastest tean ma vähe,» muigas Tšudinov. «Ma ei tööta ju lastesõimes. Minu hoolealused on vanemad ega jahi mitte tuvisid. Seda näete oma silmaga nende kümne päeva jooksul, mis meil koos tuleb töötada... Süüalusepingil on nad aga sageli vaiksed ja vagurad ning võivad vabalt kaastunnet äratada.» Ta libistas käega üle juukse-
tuti ja tõusis: «Läki, aeg on täis!»

Ja taas tühi kohtusaal. Pastuhhov barjääri taga, advokaat, valvurid... Ainult miilitsamehed olid kohad vahetanud: noor seisis nüüd Pastuhhovi kõrval, vanem oli istunud noorema asemele.

Tšudinov alustas majandusjuhataja Manina ülekuulamist. Too seisis kohtunikelaua ees, tugevate mehekämmal-
dega peenikesed käed vastu keha surutud, ja vaatas silma pilgutamata rahulikult Tšudinovile otsa.

«Tunnistaja Manina,» ütles Tšudinov. «Tuletan teile meelde, et kohus on teid hoiatanud valetunnistuse andmise eest.»

«Jah, kodanik kohtunik,» kohmas Manina vaikselt.

Tšudinov oli hetke vait. Siis küsis:

«Kas olete kohtu all olnud?»

«Jah.»

«Kunas?»

«Kuuekümne kuuendal. Kümme aastat tagasi.»

«Mis asja pärast?»

«Viisin oma mehele tema palvel haiglasse surmava

annuse nembutaali. Tal oli neeruvähk, piinles raskesti,» kostis Manina ikka niisama vaikselt ja rahulikult.

«Palju kohus teile mõistis?»

«Aasta tingimisi.»

«Kas teil lapsi on?»

«On, kolm last... Juba täiskasvanud.»

Tšudinov lehitses toimikut, otsides Manina eeluurimisel antud tunnistuse protokoll.

«Kas tunnete kohtualust? Vaadake teda. Olete seda inimest varem näinud?»

«Jah, see on Pastuhhov. Põrandapoonija.»

«Jutustage kohtule, mida te antud asjast teate.»

Vaikselt ja kiirustamata, ikka veel Tšudinovile otsa vaadates, rääkis Manina, kuidas ta järjekordsel inventariseerimisel järsku oli avastanud kella kadumise ja kohe arvanud, et seda tegi poonija Miša, sest oli ükskord näinud, kuidas too direktori kabinetis tööd tehes kaua aega kella uuris.

«Seisis nagu nõiutud ja vahtis. Ei pannud mind tähele. Siis võttis kella kätte... Ma kontrollisin pärast, kuid kell oli oma kohal. Ta võttis selle ära alles pool aastat hiljem... Noh, läbiotsimisel leidiski miilits kella tema juurest.»

«Kas see on kõik?» küsis Tšudinov.

«Kõik.»

«Nüüd vastake kohtule: kas kell enne varastamist käis?»

«Käis.»

«Kohtualune Pastuhhov aga tunnistas eeluurimisel ja ka siin, kohtus, et kell olnud rikkis ja tema kulutanud selle parandamiseks kolmkümmend rubla isiklikku raha... Nii-
siis, kas kell käis või seisis?»

«Käis,» kostis Manina kindlalt.

«Ta räägib tõtt,» jõudis Dimov ootamatult veendumusele. «Ja miks peaks ta valetama, mis kasu tal sellest oleks?...»

Manina kustunud nägu jäi rahulikuks. Ja tragöödia, mille see naine läbi oli elanud, tekitas tahtmatult lugu-
pidamist. Sel saatuslikul päeval jäid kolm last ema hoolde. Kas ta ka mõistis, kui mehele haiglasse nembutaali viis, mäherduse hirmsa koorma ta elu lõpuni oma hingele võtab? Võimatu oli teda mitte uskuda... Kuid mis sel juhul Miša Pastuhhoviga teha? Tähendab, too on lihtsalt tavaline varas, kes teenitud karistust pisivalega kergenda-
dada püüab, tähendab, tema siiras naeratus on võlts ning

napaklik saatusele alistumine samuti? Tähendab, kõikjal, kus ta märkab asja, mida halvasti hoitakse, omastab ta selle samasuguse õndsahuga?

«Niisiis,» ütles Tšudinov, «teie, tunnistaja Manina, kinnitate oma eeluurimisel antud seletust, et kell ei vajanud mingit remonti?»

«Kinnitan.»

Tšudinov pöördus Dimovi poole.

«On teil tunnistajale küsimusi?»

«Ei ole,» ütles Dimov. Mida oleks ta pidanud Maninalt küsima? Üks neist kahest — kas Manina või Pastuhhov — igatahes valetas. Ent Dimovil polnud aimugi, mismoodi valetajat paljastada. Ees seisis teiste tunnistajate ülekuulamine. Võimalik, et siis midagi selgub.

Ka Buškinil polnud küsimusi.

«Kohtualune, tõuske püsti,» käskis Tšudinov. «Kas teil on tunnistajale küsimusi?»

«Kell ju seisis... Tal on meelest läinud. Seda võib igaühaga juhtuda. Läks meelest ära ja kõik.»

«Ei, Miša,» ütles Manina hellalt, nagu kõneleks lapsega. «Kell oli korras.»

«Jevdokia Stepanovna, ma ju kulutasin tema peale ometi kolmkümmend rubla,» ütles Pastuhhov ja esimest korda kostis ta häälest meeleheide. «Ankruvõll oli murdunud, hammasrattaid oli puudu!»

«Ei, Miša, ei,» kinnitas Manina veendunult.

Pastuhhov lõi käega ja istus.

«Kohtualune, tõuske püsti,» käskis Tšudinov. «Ma pole lubanud teil istuda... Kas tunnistajale on veel küsimusi? Ei ole? Ütelge siis, kas te nüüd, kui me kuulsime Manina tunnistust, ikka veel kinnitate, et kell vajab remonti?»

«Kinnitan küll,» kostis Pastuhhov.

«Istuge. Kas advokaadil on küsimusi?»

«On küll,» Vanamees võttis pastapliiatsil kapsli ära ja nõjatus tooli seljatoele. «Tunnistaja Manina, ütelge, kas kell oli vanaaegne!»

«Oli.»

«Järelikult ei olnud see elektrikell, vaid vedrugaga?»

«Jah.»

«Kas firmat mäletate?»

«Ei.»

Vanamees sobras oma suure käega laual paberikühjas, tõmbas ühe lehe välja ja uuris seda.

«Arastamisprotokollis, toimiku kaheksandal lehel, on

öeldud, et kella firma oli «Pavel Bures». Seesugused lauakellad lasti tavaliselt välja kaheksandalase üleskeeramis- perioodiga. On see nii?»

Manina kehtas vaikides olgu. Vanamees viivitas, vaadates tunnistajat oma luitunud silmade kiretu pilguga.

«Järelikult tuli seda kella aeg-ajalt üles keerata. Kuidas võis siis juhtuda, et te selle kadumist ligemale kaks kuud ei märganud? Kell varastati kahekümne üheksandal aprillil. Teie avastasite tema kadumise ja teatasite sellest miinutaseks teisel juunil.»

«Tuhli vanamees! Kohe saab kõik selgeks,» mõtles Dimov lootusrikkalt.

Ent Manina kostis hetkegi mõtlemata:

«Ega ma teda keeranudki. Direktor ei lubanud, ütles, et tühja ja lööb valjusti. Segab.»

Veenev vastus. Pole midagi ütelda. Ja jälle on asi täiesti arusaamatu. Kes selle siis lõpuks selgeks teeb?

Manina vahtis advokaati, ootas uusi küsimusi, kuid too millegipärast viivitas.

Oli väga vaikne. Pastuhhov luristas nina. Elatanud valvemillits ohkas ettevaatlikult ja pühkis sõrmega ülahuulelt higi. Akna tagant kostis automüra. Ja äkki tundis Dimov jälle, nagu ennist ärgates, seletamatut, surmlikku ängistust südamesse hiilivat.

«Tunnistaja Manina, kui te kella üles ei keeranud, siis pole ju välistatud, et te võisite ka mitte teada, kas see on terve või rikkis?» kostis otsekui kuskilt kaugusest Dimovi kõrvu advokaadi vanamehelikult kärisev hääl.

Veronika istus ametipabereid, kiirkõitjaid ja lahtivõtmata kirju täiskuhjatud laua taha ja mõistis sedamaid, et tal pole jaksu selle kõigega tegelda.

Süüa tulles, kui nad jaamahoone juures mehega kumbki oma teed läksid, tundusid peatusevahed metroos talle piinavalt pikad, kui aga inimmass teda ülekäigutunnelis püüas, oleks ta meelsasti silmad sulgenud, pealepressivad kuumad, vaenulikud kehad käte ja jalgadega eemale tõrjunud ning ummisjalu edasi sööstnud. Arbati väljaku metroojaamast kuni ministeeriumi trepikojani ta peaaegu jooksis, samas suunas ruttavaist töökaaslastest vaevu tervitustele vastates mööda tormates.

Kogu tee oli talle tundunud, et niipea kui ta viieteistkümnenda korruse väikesesse tuppa oma laua juurde jõuab

ja hunniku äsjasaabunud panderolle enda ette tõmbab, hakkab tal kergem. See ametipaberitega koormatud laud näis talle päästva sadamana, kus harjumuspärasesse toimingutesse sukeldunult võis kella viieni jäänud aja kuidagi ära istuda, üle elada, surnuks lüüa...

Aga kui ta siia jõudis ja maha istus, oli tal tunne, nagu oleks tal sein ees, see sein oli lausa füüsiliselt tajutav, peksa või pead selle vastu. Ja polnud jõudu kätt sirutada, et võtta esimene, kõige pealmine ministriumile alluva tehase templiga suur ümbrik.

Veronika vastas istus laua taga sekretär Saša. Nad istusid toas kahekesi, nende lauad olid kokku lükatud ja paberitelt pilku tõstes nägi Veronika iga kord enda ees Saša ilusat, kuidagi liiga avalalt, lausa jultunult kaunist nägu. Veronika ei tahtnud seda nägu praegu näha, Saša aga vaatas talle ootavalt otsa — Veronika tundis seda. Ja temas küpses ebaõiglane ärritus Saša vastu.

«Jefim Nikolajevitš käis teid juba otsimas,» ütles Saša. «Muudkui nämmutas ja punastas. Nagu me ei teaks, et ta on teist sisse võetud. Ütles, et mingisugune kiri olevat kadunud, aga minu arvates otsis lihtsalt ettekäänet, et teid näha...»

Taas vaatas Saša Veronikale ootavalt otsa. Ent Veronika vaikis.

«Teid küsis veel Ljudmila Aleksejevna. Siis käidi ametiühingukomiteest, ühe autojuhi vallandamise asjus. Ja veel, räägitakse, et teise osakonna Niina tellib Taganka teatri pileteid. Kas panen teid kirja?»

Veronika jätkas vaikimist ja Saša ei pidanud enam vastu.

«Veronika Iljinitšna, mis teil viga on?» küsis ta.

«Palun, Saša, ära esita mulle praegu mingisuguseid küsimusi,» kostis Veronika kuivalt, pead tõstmata. «Ole vai.»

Saša vakatas imestunult.

Lõpuks võttis Veronika ümbriku. Pikkade kääridega lõi kas ta harjunud kombel serva maha. Ühest pilgust oli küllalt, et määrata, missugusesse osakonda see arvandmetega täidetud paberipatakas tuli saata. Harjumuspäraselt tegi ta esimese lehe paremasse ülanurka värvipliatsiga märgi, kinnitas lehed klambriga ja viskas Saša lauale. Ja nägi, et Saša nuttis. Ripsmetušist sinised pisarad jooksid nobedasti, üks teise järel, üle ta põskede.

«Mis see siis tähendab? Kas sa solvusid minu peale?»

«Ei, asi pole teis,» ütles Saša. Tema pilk sihtis seina Veronika pea kohal, pisarad aga tilkusid korrapäraselt, ühe teise järel. Ja need pisaradki olid jultunud, liialt avalad, otsekui teistele näitamiseks, ometi tundis Veronika haavat küllalt hästi, et mõista: tüdrukul oli tõsine mure.

«Jumal küll,» mõtles Veronika tigesdas meelehärmis, «ma ei talu praegu kellegi pihtimusi, kellegi pisaraid! Mul pole nende jaoks jõudu.»

Onnetuse ootus oli Veronika kõigist ja kõigest järsult eraldanud ja Saša oma ilu ja apla noorusega elas praegu teises maailmas, millest Veronika nii ootamatult ja julmalt välja oli heidetud.

Ei Veronika sõnagi polnud lausunud, jätkas Saša:

«Gena tuli eile kell kolm öösel jällegi joobnult koju... Kõik tööle tulin, magas ta veel... Ning ta särki kraenurgal oli punane plekk. Selgesti näha, et huulevärv.»

Oh, Saša! Mul pole praegu tarvis sinu häda ja neid lõputuid labasusi huulepumatil jälgedest mehe särgikrael ning südamesõbrannade rõõvrünnakuist su perekondlikule heaolule, kirglikke arutlusi sellest, mis «tema» ütles «temake» ja «temake» «temale», varjatud mõtte otsimist sõnadest, mis on ühemõttelised nagu naelad!

«Armukadedus ajab ta lausa hulluks. Näeb kõikjal tonte ja kütab end ise üles. Lihtsalt kole.»

Veronika tundis Genat, Saša teinepoolt. Too oli naljakalt kõhn, vimmas noormees väikese, kollaka, tigea näo ja kahtlustavate, hirmunud silmadega. Keegi polnud süüdi, et loodus oli kinkinud Sašale lopsakad puusad ja kõrged, imekaunid rinnad, et tema huuled, mida ta kunagi ei värvunud, olid kutsuvalt punased. Et tema naeratus oli raue ja peibutav, liigutused aga leebed ja aeglased nagu kasal. Omamoodi Moskva lähiste (Saša ja Gena elasid Mõstõišis) Marilyn Monroe, kes pidi veel paljudeks aastateks meeste pilgupüüdjaks jääma. Ja polnud kellegi asi, et Saša oli lausa jaburalt, hüsteeriliselt karske ning mõtles üksnes oma kollanäolisele Genale.

«On ta elus, see sinu Gena? On ta sinu juures?» küsis Veronika.

«Jah... loomulikult,» pomises Saša.

«Ja jumal tänatud... Mis sa siis tõinad. Ideaalseid mehi pole olemas. Korralda talle skandaal, aga särk pese puhaks. Ja valmista midagi maitsvat... Ja öösel kaisuta nõnda, nagu ei kunagi varem. Ja täna jumalat, et teda

praegu miski ei ähvarda peale liigse viinapitsi ja võõra plika juhusliku suudluse.»

Saša vahtis kohkunult ja halvaksipanuga Veronika tõmblevat nägu ning kahte leegitsevat laiku ta põskedel.

Veronika võttis laualt järgmise ümbriku. Lõikas ääre maha. Ja ootas ahastusega, et kohe astub tüppa mõni lõbus, enesega rahulolev tüüp ning toob kaasa igapäevaste argiaskelduste sagina, või kutsutakse teda Jefim Nikolajevitši juurde, kus samuti ootavad piinlikud sekeldused ja mehe truud ning armunud, kui temale üldse mitte vajalikud silmad. Sest kõik siin maailmas on vaid tühipaljas sebumine, hirmus on tegelikult üksnes surm. Surm — see on igapäevane asi, surm on olmenähtus. Andrei surm ei vapustaks kedagi. Tähendab, see puudutaks ainult teda ja Andreid, just nõndasamuti, nagu nende armastuski on olnud üksnes nende endi asi. «Kas olete kuulnud, et Dimoval ekspeditsiooniosakonnast suri mees ära? Vaeseke. Tal on poeg...» Kuid isegi Anissimit ei masendaks see lõplikult, sest temale on looduse poolt määratud elada vanematest kauem, loodus on ta selliselt kavandanud, programmeerinud, nagu praegu tavatsetakse rääkida.

Igaüks ootab oma tundi ja hoolitsev loodus on kinkinud inimestele immuniteedi võõraste hädade vastu, et igaühel jätkuks jõudu iseenda muredega toime tulla... Süngel krematooriumihoone. Hirmuäratav, kerge suitsuvine neljakandilise betoonkorstna kohal. Ja ümberringi ebaloomulikud, solvavalt väikesed kalmukünkad. Nende all pole ju raskeid kirste kadunutega, vaid üksnes saviurnid. Urni suletud näputäis tuhka on kõik, mis inimesest järele jääb. Riiulid väikeste õnarustega, igas pesas urn: küll portselanist, küll savist, küll häilitud terasest. Hingede hoidla. Kui palju inimlikku muret on kätketud igasse neist. Aeglaselt sulguvad mustad sametesriided kirstu kohal, mis igaveseks maa alla keldrisse kaob. Juba vaikib muusika ja sõnatu seltskond valgub väljapääsu poole. Ent neile tuleb vastu järgmine grupp. Ja kedagi toetatakse käe alt. Lehkab palderjani järele, mida poolvägisi surmkahvatute, kõvasti kokkusurutud huulte vahele valatakse. Ja pärgadest levib kirbet, igaveseks mällu sööbivat vaigulõhna...

Alati on see olnud võõras mure. Kuigi see häiris ja muserdas hinge, jäi ta ikkagi sinna, selle hirmsa maja läve taha. Nüüd aga võib see osutada oma mureks. Nüüd talutatakse teda käe alt ja surutakse talle hammaste vahele kodunt hoolitsevalt kaasa võetud palder-

janiportsjon. Kas jätkub jõudu seda üle elada? Ehk oleks kergem tõusta ja astuda need kolm sammu avatud akna poole... Viieteistkümmes korrusel! See vabastaks ta pikaläbikäimise piinast, ootekrampidest, hinge lakkamatult närivast kaastundest. Aga Anissim, aga ema? Ja Andrei...

«Veronika Iljinitšna!»

«Jumala pärast, jätta mind rahule, Saša. Ole vait!»

Kui talle kell viis öeldakse, et arstide kahtlused on kinnitust leidnud, võtab ta kõigepealt kohe endale puhkuse ja sunnib ka Andreid puhkust võtma ning kuni lõpuni — kas kodus või haiglas — kõik neile jäänud kuud, päevad ja tunnid ei lahku nad hetkekski teineteisest, kuni see, millega ei tema ega arstid enam võidelda ei suuda, mehe ta käte vahelt ära kisub... Praegu istub Andrei kohtulaua taga, kohendab harjunud kombel nimetissõrmega aeg-ajalt kinnustamata prille ega kahtlusta midagi. See on aga juba tema sees... Ei, ei tohi nõnda mõelda, ma ei taha!

Veronika võttis otsustavalt ümbriku, seejärel teise, lõikas ääre kääridega maha, tegi esimese lehe ülanurka märgi ja viskas paberid Saša lauale. Too registreeris need suures raamatus hoolika käekirjaga. Alt, peadpööratavast sügavusest, kostis lakkamatut liikluskõminat. Akna taga olid lämmitavas kuumavinesse uppunud Moskva katused.

Kunas ja mismoodi olid jõudnud mööduda nende kaheksakümme kooseluaastat?... Nad olid koos põgenenud olengult, kus olid tutvunud. Tähistati Veronika sõbratari sünnipäeva. Veronika oli Andreid külaliste hulgas kohe märganud. Kõik oli läinud lihtsalt ja alanud traditsioonilistest sõnadest: «Siin on kuidagi umbne.» — «Jah, tööpoolest, tuba on suitsune.» — «Ehk laseksime siit jalga?» — «Laseme pealegi.» — «Aga kas sõbranna pahaks ei pane? Tal on ju sünnipäev.» — «Ei tea, eks ma pärast seletan.» — «Nii et inglase moodi?» — «Inglase moodi jah.» — «Tähendab, kümne minuti pärast ootan all ukse juures.»

Sõbranna elas Tverskoi puiesteel. Oli septembri lõpp. Andrei oma kulunud ševiotülikonkaga lõdises külmast, kuid ei näidanud välja. Peas kandis ta noil kaugetel aegadel moes olnud laiaäärset veluurkaabut. Andrei oli tundunud talle väga naljakana, kui ta teda all ukse juures selle kaabuga nägi...

Missugune oli tookord olnud ta nägu? Ei, ei tule meelde — silme ette kerkib hoopis tänane pilt. Meenub, et ta oli olnud väga kõhn ja et tema sõrmed olid olnud kül-

mad. Ka kõrv oli olnud külm, kui ta tema põske puudutas.

Ohus oli juba olnud tunda lähenevate külmade jäänoelu ja pink Tverskoi puiesteel oli jäine. Veronika lõdises, kuid mitte ainult külmast, ja püüdis värinat maha suruda. Andrei rääkis talle traditsioonilisi sõnu, nagu taolistel puhkedel ikka, tema aga pingutas, et teine ei märkaks, kuidas ta õlad võbisevad, ja mõtles, et neid sõnu poleks vajagi, sest oli täiesti selge, et ta ei suuda sellele võõrale kõhnale, närvilisele ja enesekindlale veidra laiaservalise kaabuga prillikandjale vastu seista...

Jah, olid olnud kord niisugune võõras mees, üldiselt alles päris poisike, ja säärane septembrikülma jäisest hingusest kirvendav õhtu.

Ent kummaline küll, praegu, kakskümmend aastat hiljem, tundus, et just nimelt see külm, mis tema õlad, käed ja põlved vastupandamatult vappuma oli pannud, oligi too kord kõigele andnud erilise puhtuse ja selguse. Nüüd näis talle, nagu oleks ta tookord kohe taibanud, et sellest õhtust saab alguse tema elu kõige tähtsam osa. Andrei külmade sõrmede puudutus polnud teda solvanud, polnud esile kutsunud seda ägedat vastumeelsust, mis varem taolistel puhkedel vältimatult oli tekkinud. Need olid täiesti võõrad käed, ent tema keha sirutus neile vastu, surus end nende võbisevate järeleandmatute jäiste pihkude vahele, nagu oleks alati just neid oodanudki. Ja selles tahtejõuetuses peitus eriline õndsus, täieliku enesosalgamise õndsus, senitundmatu rõõm jäägitust ja vastuvaidlematust alistumise teisele.

Mis tuli hiljem? Esimesed teineteise tundmaõppmise kuud täis samasugust jäägitut andumust. Esimesed tülid, esimene arusaamatus. Kõike oli ette tulnud. Kümme aastat elati Tagankal tillukeses toas. Öösiti nuttis oma voodis väike Anissim. Esimeste abieluaastate raske, alles väljakujunemata elujärg. Ühised sõbrad, ühised hädad ja mured. Päris lihtsad inimlikud rõõmud ja kibestumised. Ja loomulikult õnneootus ja vankumatu veendumus, et kõige tähtsam veel ees seisab...

Uus elulõik oli alanud uue korteriga Vernadski prospektil. Kuidas nad selle üle olid rõõmustanud, mõistmata, et jättes hüvasti toapugerikuga Tagankal, jätavad nad hüvasti noorusega. Ometi oli veel kaua tundunud, et tuleb homme, et ülehommene toob endaga midagi uut... Millal see oli juhtunud, et päevad äkki kaotasid oma olulised tunnused

ja muutusid üksteise sarnaseks, aeg otsekui peatas oma looku ning tulevikuplaanid andsid maad mälestustele.

Oli kord kõhn pilges põikpäine veluurkaabuga noormees, kes ühane hõlgavatest tulevikuplaanidest elas. Ja praegu oli ta vananema hakanud ja võib-olla on tema elupäevadki lõpetatud...

Mehele oli alati olnud midagi oma, naisest eraldi seisvat, mis oli jäänud nende kodust ja ühistest muredest, ühisest elust väljapoole. Ta oli visalt võidelnud, et meest täielikult oma võimu alla saada, sest tema kujutles õnne üksnes täieliku ühtesulamisena. Miks oli mees kogu elu püüdnud tema enesosalgava armastava hoole alt välja libiseda, miks oli ta tahtnud midagi ainult endale hoida, kadedalt tema eest varjata? Missuguseid mõtteid, tundeid ja tegusid?

Hiljem oli saabunud märkamatu aeg, millal talle äkki oli hakanud paistma, et mees lõpuks ometi talle vastu liigub.

Poolpoisist, poolmehest oli ootamatult saanud aastates mees, ja ausalt öelda polnud see aastates mees just eriti edukas. Mis oli tema kavatsustest täitunud, oli ta olnud õnnelik need kakskümmend aastat? Naisele näis, et ikka vähem ja vähem jäi mehele seda oma, mis naisest eraldi seisis, et mees üha rohkem saatusega leppis, kuuludes iga päevaga üha täielikumalt oma naisele. Kakskümmend aastat oli Veronika olnud oma mehele kindel tagala, tagalasse aga taandutakse lõplikult alles pärast lüüasaamist. Nii oligi jõudnud kätte hetk, kunas ta mõistis, et võib andestada mehele kõik, mida too iganes teeks. Ta võtab kõik vastu, mõistab kõike ja nende abielu ei olene enam mingitest juhistest, nad jäävad lõpuni ühte ja mehe saladused ei maksa kooselatud aastate kõrval midagi, need polegi enam mingid saladused, vaid lihtsalt elatanud inimese veidrused. Nii oli talle millegipärast paistma hakanud...

Veronika istus liikumatult, pea kätele toetatud... «Temal on alati olnud raskem kui minul, tema unistas nii paljust,» mõtles ta. «Ja mis sellest, et kõik pole kätte tulnud. Me olime õnnelikud! Kui õnnelikud me mõnikord olime! Missugune nagu tal oli, kui ma sünnitusmajast tulín, Aska süles! Kui hell ta oskas olla! Kui muretuult lõbus, kui ainult tahtis... Ma ei suuda ilma temata elada!»

Saša krabistas vaikselt paberitega, vahtides Veronikat ikka veel ehmunult ja arusaamatuses.

«Tuleb tööd teha, tuleb tööd teha,» veenis end Veronika «Muidu kaotan enne kella viit mõistuse. Praegu on alle kümme läbi.» Akki soovis ta, et keegi tuleks, et ümberring oleks palju inimesi ja saginat. Lobiseks ükskõik kelleg milleski ebaolulisest, viiks mõtted tühise sõnamulinaga mujale. Ja otsekui tellimise peale paiskus uks valla ja läve seisis peavalitsuse ülema sekretär Varvara.

Jah, just Varvarat, õnnelikku ja lahedat inimest, oli Veronikal praegu kõige rohkem tarvis.

Viimased aastad oli Varvara õnnelik, aga seljataga oli tal ränk mure... Ta oli tõmmu, mustasilmnne, tema kaalutu õbluke keha oli otsekui kuivaks küpsenud, mingis tugevas kuumuses lõõmutatud, ja kui Varvara liikus, tundus Veronikale mõnikord, nagu kuuleks ta justkui ritsikatiibade kerget kuiva sahinat... Veronika oli näinud Varvarat leinavana (kuue aasta eest oli autoõnnetusel hukkunud Varvara mees ja alaealine poeg) ja teda oli vapustanud selle naise imeväärne meelekindlus. Tookord ei toetatud Varvarat Vagankovos käe alt, keegi ei tihanud ulatada talle palderjani. Tema lein oli selline, et ka kõige siiram katse seda puudutada oleks paistnud pühaduseteotamisena. Ja kõik mõistsid seda. Praegu aga oli Varvara abielus vanapoolse bibliofiilist keemiaprofessoriga ning varjamatult, ülevoolavalt õnnelik. Kui ta rääkis oma abikaasast, väikesest, suurte kõrvadega mehest, löid tema kitsad silmad kõrgete tõmmude põsesarnade kohal vaimustusest särama. Veronika aga mõtles siis alati, et nähtavasti võib möödunud unustamata ja seda reetmata jälle õnnelikuks saada. Aga et Varvara unustanud ja reetnud ei ole, seda mõistsid kõik, ning ilmselt just seepärast ei äratanud Varvara uus õnn klatši ega pilget.

«Ülemus läks plaanikomiteesse,» lausus Varvara. «Panin Ada telefoni taha. Hakkame teed jooma. Sašake, lülita teekann sisse.»

Ta astus tuppa ja istus Veronika laua nurgale, paljastades tõmmu, läikiva nahaga kaetud terava põlvenuki. Oma tuliste, erksate silmadega vaatas vilksamisi, ent tähelepanelikult Veronika kahvatut nägu ja nutust Sašat. Ja märkas muidugi kõike. Kuid Veronika teadis, et Varvara mingeid küsimusi ei esita ja oma kaastunnet peale ei suru. Hakkab rääkima oma Stanislav Vitaljevitšist. Harilikult lausus ta: «Minu professor puhkab minu juures oma teadusest väsinud ajusid. Olen ju ainult kaheksa klassi lõpetanud. Ta vajab mu ürgset rumalust.» Ent neid sõnu kuuldes

mõtles Veronika iga kord, et küllap on vanamehel vaja Varvara meelekindlust, leebust ning ustavust.

«Minu Stanislav Vitaljevitš kaotas eile mõistuse,» seletas Varvara lustakalt. «Kolm aastat oleme suvila jaoks kogunud. Eile aga vaatan — tuleb ja tassib raamatuid, kõik aihukesed vanad ja koltunud. Ja ajakirju, samuti vanu ja koltunud. Nendes on kõik, mis Aleksandr Sergejevitš Puškin eluajal oma töödest trükki andis. Nõndanimetatud eluajal väljaantud teosed. Neid võib üksnes bukinistide käest väga hea tutvuse korral osta. Suvilaga on meil nüüd aga lüps läbi. Nagu ma aru saan, andis ta ära kõik, mis kogutud oli...»

«Palju seda siis oli?» uudishimutses Saša.

«Palju, Sašake, palju.»

«Kui palju?»

«Sellel pole praegu enam tähtsust.»

«Kuidas siis nii võib?»

«Võib küll, Saša. Ta on nendest raamatutest aastaid unustanud... Ärkasin täna öösel, tema aga seisis paljajalu riituli ees ja vahtis neid koltunud raamatuid. Kas mõistad, ei maga, lihtsalt seisab ja vaatab. Ja sina veel küsid, et kuidas nii võib!»

Varvara vaatas jälle vilksamisi uurivalt Veronikat. Ja Veronika mõtles, et küll oleks praegu hea end vastu tema lamedat rinda ja väheldasest kaelaväljalõikest paistvaid rangluid suruda ning nutma puhkeda.

Varvara istus Veronika kõrvale toolile. Käsutas võimukalt Sašat:

«Mine minu tuppa. Kirjutuslaua vasakpoolses ülemises sahtlis on «Aerofloti» karamellkompvekid. Too need siia.»

Saša ajas end laua tagant aeglaselt püsti. Alati tegi ta kõike aeglaselt ja laisalt, otsekui vastu tahtmist. Tema liigutused olid sujuvad ja rauged, ukse poole minnes ta väevalt puudutas oma väikeste valgete kingadega rohelist plastikpõrandat ning mööda ta sirget selga ja laitmatuid puusi, ruugetest kaelakiharatest kuni tillukeste kandadeni, käis igal sammul läbi kutse, kerge nagu virvendus... «Ei,» mõtles Veronika, «Gena ei suuda iialgi uskuma jääda, et Saša üksnes temale kuulub. Ja kunagi lõpeb neil kõik väga halvasti. Selliste kahtlustavate, hirmunud silmadega mehed nagu Gena on suutelised ootamatuteks ja ohtlikeks tegudeks. Ja muidugi närib armukadedus ööd kui päevad ta hinge...»

«Akseleratsioon, kahekümnes sajand,» tähendas Varvara Sašale järele vaadates.

Veronika jätkas vaikides tööd. «Kas rääkida Varvarale? Tema mõistaks... Ei, see on võimatu. Mitte praegu, alles siis, kui kell hakkab viis saama...»

«Oh, missugune kuumus! Pole mitte augusti moodigi,» ühmas Varvara jutujätkuks, nähtavasti taibates, et Veronika ei taha ütelda, mis teda vaevab.

«Aga minule meeldib,» sõnas Veronika. «Olen ju pooleldi armeenlanna. Ju on need emapoolsed geenid. Armastan päikest. Ja palavust.»

«Kuidas emal läheb?» päris Varvara ettevaatlikult.

«Hästi,» kostis Veronika kuivalt.

«Aga Anissimil? Andreil?»

«Hästi.»

«Mis armeenlane sa ka oled!» ütles Varvara pärast hetkelist vaikust. «Näe, tukk on sul päikese käes heledaks pleekinud nagu pesuehtsal vene külapoisi. Ainult silmad on pruunid...»

«Olen isasse,» kostis Veronika.

Need mittemidagiütlevad sõnad jäid õhku rippuma. Veronika mõtles: missugune julm ja mõttetu rumalus, et nad Andreiga praegu koos ei ole, vaid istuvad lahus Moskva eri paikades. Milleks on Andreile vaja seda kohut, temale aga neid pööraselt tüütuid ümbrikke? Sest kallid pole mitte ainult iga päev, kallid on iga minut sellest ajast, mis neile võib-olla üldse veel jäänud on...

Saša jõudis kommikotiga tagasi. Läks nurgas seisva teekannu juurde. Tänavamüra, mis kostis alt, viieteistkümnekorruselises peadpöörivas sügavuses laiuvalt prospektilt, muutus üha valjemaks. Nüüd pidi toas juba väga valjusti rääkima, muidu polnud midagi kuulda.

«Sašake, annan sulle head nõu,» ütles Varvara. «Sünita Genale lapsi. Riku oma figuur ära. See ei too sulle elus niikuinii midagi peale ebameeldivuste. Lähed paksuks ja perenaiselikuks ning Gena ei piina sind enam.»

«Ei,» ütles Saša, kolistades nurgas laisalt tassidega. «Siis jätab ta mu maha. Genale meeldivad ilusad.»

«Etskael!» muigas Varvara. «Või temale meeldivad ilusad!»

«Aga kuidas siis?» seletas Saša tõsiselt. «Temale tuleks igaüks.»

Tööpäev jõudis haripunkti. Paljudest osakondadest toodi kirju. Uks paukus ühtelugu. Toas muutus rahvarõhkeks ja

lärmakaks. Osakondade sekretärid tõid koos postiga ka uudiseid: all «Süntetikas» olevat müügil jaapani vihmakindlad ülikonnad, Uns-Arbati toiduainetekaupluses pakutavat midagi defitsiitset, koordineerimise osakonna Nataša minevat oma mehest lahku, viienda osakonna ülemal olevat sarmikindlalt romaan inspektor Laninaga, eile õhtul olevat neid nähtud restoranis «Moskva Tuled»... Sekretärineid, peamiselt noored tüdrukud, olid Saša eakaaslased. Nad sarnanesid milleski tema ja üksteisega: peaaegu kõik olid raugelt aeglased ja pikajalgseid. Veronika lauale, teetassi kõrvale, ilmusid itaalia lakk-kingad: ostjale ei sobivat, pigistavat, võib-olla keegi soovib...

Päev astus jõusse. «Kohe võtab võimust,» mõtles Veronika lootusrikkalt. «Võtku siis juba põhjalikult...»

Kogu selle paabeli segaduse keskpunktiks oli Varvara... «Tähtendab, pärast seesugust leina võib jälle õnnelikuks saada?» mõtles Veronika meeleheites juba sajandat korda. «Ei, selleks peab olema Varvara iseloom.»

Ja esimest korda nende aastate jooksul, mil nad koos töötasid, tärkas Veronikas ootamatu, tige vastumeelsus Varvara vastu, tolle pilusilmade, kindla kalgivõitu pilgu, kõrgete põsesarnade ja alati imalvānget parfüümi levitava kuivetu keha vastu... Kuidas tohtis Varvara pärast kõike juhtunut edasi elada? Mis õigus oli tal ellu jääda? Ja heita voodisse suurte kõrvadega paksu vanamehega, reetes igal õhtul kõik, mis üle ja läbi on elatud...

Siin ta aga istus ja keerutas oma kuivetute sõrmede vahel kergelt itaalia kingakest.

«Ei, tüdrukud, sihuke king pole minu jaoks. Mul on talumaise jälg: lapsepõlves lasksin paljajalu ringi, litsusin põia märja maa peal latakaks. Kolmekümne kaheksas number!»

«Ikkagi on ta reetur!» tagus mõte Veronika peas. «Reetis jah! Ja reedab praegugi!...» Ent samas kerkis uus, halasamatu küsimus: äkki on ka tema reetur? Ta ju tahab edasi elada. Ja uuesti õnnelikuks saada! «Ei, ei, mitte iialgi,» kinnitas Veronika endale... «Küllap sa tahad!...» tagus mõte. Tal hakkas Varvara ees häbi. Ela ise midagi taolist üle ja mõista siis kohut. Varvara ju kaotas ainsa hetkega kõik. Temale aga jäaks Aska...

Aska... Ülekohtune oli mõelda, et see poisile muret ei teeks. Aska hoiab isa, kuigi omamoodi ja imelikult nagu on imelik kõik, mis ta teeb ja tunneb. Kuid see oleks esimene tõsine mure tema elus. «Olen vist halb ema,» mõtles Veronika.

nika. «Anissim on mulle alati olnud eelkõige tema poeg...» Muidugi polnud ta selle üle kuigi sageli mõelnud. Aga kui endale täiesti ausalt tunnistada, on ta alati olnud eeskätt naine ja alles seejärel ema. Anissim oleks pidanud olema nende armastuse ideaalne kehastus. Tema aga oli asi iseeneses. Ta oli juba peaaegu mees, kes aastaatega kaugenenes emast ikka enam ja enam, sünge ja endasse sulgunud ning ühtaegu kaitsetu, ohtlikult, ärevaks tegevalt avameelne, pikakäeline, pikakoivaline ja laiaõlgne tugev ja nõrk. Hoopiski mitte ideaalkuju. Tema poeg. Mis ta aga temast teadis? Mis oli ta kaheksateistkümnene aasta jooksul tema heaks teinud, peale selle, mis lihtsalt kuulus ta emakohustustesse? Ja mis ta oma pojast teadis?

Veronika sirutas käe telefonitoru järele. Anissim peaks praegu suvilas olema, peaks õpikute taga istuma. Aga paljugi mis ta tegema peaks! Poja elu käis just nõndasamuti kui tema jalgrattasõit, ootamatute kõrvalpõigete ja järskude pööretega mööda tundmatuid radu... Võib-olla oli ta praegu kodus, Moskvast?

Veronika tõstis toru kõrva juurde ja valis numbri. Teise kõrva kattis ta peopesaga kaitseks tänavamüra ja tubaste häälte eest. Oleks Anissim ometi kodus! Tahaks teda lihtsalt kuulda!

Kaks signaali ja otsekohe kostis Anissimi hääl:

«Kuulen!»

«Sa oled kodus?»

«Jah, ema,» ütles Anissim. «Leidsin, et siin on mul parem õppida.»

«Pole tõsi,» mõtles Veronika. «Järjekordne vale!» Ent praegu ei tahtnud ta Anissimit paljastada. Mitte selleks polnud ta koju helistanud.

«Hüva,» ütles ta. «Ära ennast ainult näljuta. Mida sa kavatsed süüa?»

«Ostan vorsti. Mul on rubla ja peenikest.»

«Hästi.»

Veronika jäi vait. Ka Anissim vaikis. Seejärel aga küsis ootamatu, südamesse tungiva läbinägelikkusega:

«Ema, kas juhtus midagi? Võib-olla peaksin praegu sinu juurde sõitma?»

«Ei,» ütles Veronika. «Midagi pole juhtunud. Pole vaja sõita. Õpi... Aga helista mulle tingimata pärast viit. Või ole sel ajal kodus.»

Ta pani toru ära, Anissimi vastust ootamata. Ise, ise, ta

peab endast ise jagu saama. Kui õnnetus tuleb, kui see lihtsalt peaks tulema, saab Anissimgi sellest omal ajal osa, ei pääse sellest omal ajal temagi.

3

Anissim pani toru umbropsu hargile. Ta lesis diivanil, suve jooksul tolmu täis läinud, ängistavalt tühjas korteris, ihu-keha, jalad saabastega, mida katsid Udotškini aiamaalt kaasaloodud kuivanud mullalatakad, olid diivaniotsale lõstatud.

«Miks ema helistas? Miks tal niisugune hääl oli?» mõtles Anissim. «Mis nende vanematega üldse lahti on? Ja miks peaksin ma pärast viit helistama?»

Ta oli siin liikumatult lesinud juba üle tunni, vahtinud köituma lõõnud, ammu valgendamata lakke, mõeldes ühte-loodu, et peaks otsekohe tõusma, suvilasse sõitma, Udotškini kuurist Solovjovi raamatu võtma ja õppima hakkama.

Miks ei võiks inimesed, kui neid miski vaevab, lihtsalt koos maha istuda ja silmast silma kõige üle rääkida? Ema ju luiskas praegu, öeldes, et midagi pole juhtunud. Kindla peale luiskas. Istub oma ministriumis viieteistkümnendal korrusel ja kannatab. Häalest oli tunda...

Mäherduse sügava nõrdimusega oli Vladik talle tunni aja eest pargipingil, ülemine mook torssis, susistanud:

«Mišpärašt, kui inimene täiesti avalikult ja varjamata päise päeva ajal väljub korterist magnetofoniga, või vastu- pidi, isegi kohvriga, mišpärašt teda šiiš kohe vargušes kaht- lastatakše ja šuure lärmiga miilitšašše tiritakše? Miš- pärašt? Võid ša mulle šeletada?»

Anissim ei osanud seda seletada ja vaikis. Vladikust hoovas seebi ja puhta ihu lõhna — nähtavasti oli ta ka hommikul dušši võtnud.

Ja jälle meenus, kui veenvalt ja üksikasjalikult oli isa koosolekust rääkinud, ema aga teinud näo, nagu usuks teda. Ema muidugi teeskles, ta pidi ju tundma, kuidas isa sellest erupolkovnik Kravtsovi juures joodud konjakist haises... Enne seda oli isa aga sihitult hulkunud mööda pimeduses vaevu valendavaid jalgradu võoraste suvilate akendest üksikõikselts viilkuvate tulukeste vahel ja üksipäini laulnud.

Ema hää telefonis oli praegu olnud niisama üksildane. Kuid tundus, et isa oli toona olnud õnnelik, ema aga oli praegu õnnetu...

Vladik oli tund aega tagasi öelnud:

«Kušt võtliš šee eit moraalše õiguše kiša tõšta ja mu kaešt kinni rabada? Mišpärašt?»

«Ema palus tal korteril silma peal hoida, kuni me suvlas elame,» ütles Anissim. «Tema sind ju ei tunne. Nägi et inimene tuleb võõrast korterist, magnetofon näpu otsas Vabanda...»

«Ja šee miilitšakapten!» jätkas nõrduinud Vladik. «Kas tema ei kahelnud hetkegi, et tema ees on varaš. «Ärge mingi möödal», šee on kõik, miš vaštaštikušešt lugupidamišešt järele on jäänud.»

Tema heledad, läbipaistvad silmad olid tigidad.

«Võib-olla ei ušu šinagi, et tahtšin magnetofoni töökotta viia, et ta korralikult reguleeritud šaakš?»

«Usun,» ütles Anissim.

«Ei, ša ei ušu!» Vladik peaaegu karjus, ja Anissimile tundus, nagu oleks Vladik tahtnud, et ta ütleks, et ei usu.

Nad istusid puisteel. Nende kõrval pingil oli õnnetu magnetofon ja Vladiku «Aerofloti» kirjadega sinine kott, millesse ta enne lahkumist korralikult oli ladunud kõik Anissimi linnid.

Ei, Vladikut ei rahuldanud põrmugi, et Anissim lihtsalt formaalselt kinnitas, et ta teda usub. Vladikul oli vaja, et Anissim tunnistaks, et ta ei usu, selleks et veenda teda siis vastupidises...

Kui Anissim kahetunnise hilinemisega koju tormas ja ust lukust lahti tegema hakkas, hüppas naabrinaine seda kuuldes kohe oma korterist välja. Lokirullid tolknesid ähvardavalt ta juustes, nagu oli kreemiga paksult sisse määritud.

«Anissim? Mingi sinu hulkurist sõber tahtis siin magnetofoni sisse vehkida. Sihuke kahupea, juuksed nagu plikal. Ma pidasin ta kinni ja toimetasin miilitsasse. Õnneks juhtus santehnik õigel ajal tulema. Pärast aitas veel kojanaine ka. Nii et see tuvike istub nüüd miilitsas. Küllap ta lokke seal rehitsetakse!» Naabri hää kaikus tühjas trepikojas võidukalt.

«Vabandage, Ljudmila Zahharovna,» lausus Anissim, raevukalt põrnitsedes ta kreemist läikivat nägu. «Mis te küll alati end võõrastesse asjadesse segate? Vabandage!»

Ta virutas avatud ukse uuesti kinni ja tormas trepist alla.

«Oma viitsaga löödud!» hüüdis naabrinaine mõistu talle järele.

Miilitsast tulles olid nad Vladikuga siinsamas puisteel istunud...

Kurat temaga, selle Vladikuga... Korteri oli umbne, ümberringi oli kõik kuumusest läbi imbunud. Anissim sulges silmad ja nägi juba kes teab mitmendat korda Ritat jõe ääres haljendavate põõsaste juures. Ja jälle tundus talle, nagu kuuleks ta jõe vaikset loksumist ja lehtede sahinat ning justkui võiks kohe ta pea kohal kosta Rita pilklik, meelutav hää: «Tere, Askal!» Ning hirm ja häbi kammitsevad nagu hommikulgi ta keha.

Miks ei suutnud ta suhtuda Ritasse nõnda nagu teistesse üldrukutesse? Praegu ei ähvardanud teda miski: ta oli korteris üksi ja keelatud nägemus hommikuse jõe äärest tahtis nagu foto seista ta silme ees ükskõik kui kaua.

Suvisasulast kõneldi sageli ja meelsasti Ritast. Ilmselt oli nendes juttudes omajagu tõtt. Ta ei tahtnud kuulata, kuid krõbedad sõnad lausa tikkusid kõrva. Kõigest hoolimata tiirles ta jalgrattaga igal õhtul pilkases pimeduses Rita suvila ümber, et viivukski näha tema siluetti kardina taga või kuulda teraval, kapriissel häälel lausutud sõnu Rita tavalistest vestlustest kodustega.

Las nad peavad Anissimit pealegi lollakaks. See on nende asi. Koolikaaslane Oleg, kes armastas on teadmistega hiilata, hüüdis teda frantsisklaseks. Oleg pidas silmas, et frantsiskaani mungad on teistest suuremad lihasuretajad, käivad määrdunud sutaanides ja hooplevad juhmusega. Las nad peavad teda rumalaks, veidrikuks või frantsisklaseks, kui soovivad! Mida nad ülepea mõistavad? Muidugi on rumal tiirutada südame põksudes ja pimeduses kaela murda riskides jalgrattal plika maja ümber, kes täiskasvanud meestega lihtlabaselt metsas viina joomas käib... Ent keegi ei tea, mis ta tunneb, kui näeb oranžis aknanelinurgas akna Rita siluetti või kuuleb öösel tema vastikult kapriisse häälega öeldud sõnu. Seda polegi kellelgi vaja teada. Siin ei tee sõnadega midagi selgeks, kui aga rääkima hakkad, kukub lihtsalt rumalasti välja. Niisugustest asjadest ei kõnelda. Ja millest siin üldse rääkida ongi? Kas näiteks sellest, et ta tunneb õrnust isegi Rita krundil kasvavate puude vastu, iga võrkkiigest ja pesunöörast hõõrutud koore ja elavasse ihusse taotud roostetanud naelte vaevatud

suvilamänni vastu ainult sellepärast, et mänd Rita krundil kasvab. Mingi absurd!

Mõeldagu temast mis tahes... Vanemad aga ei suuda ikka veel lõplikult mõista, et ta pole enam viieaastane. Is ja ema armastavad teineteist, nad on vastastikku hõivatud tema Anissim, pole neile võib-olla üldsegi vajalik. Ja nad ei tea temast midagi! Nad ei tea näiteks, kui kahju tal neis mõnikord on. Seda mitte siis, kui neil on midagi halvasti vaid vastupidi siis, kui on hästi. Kui nad noorte viisi hullama hakkavad, kui isa sekkub võrkpallimängu naaberkrundil ja häbiväärselt pallist mööda taob ning sellegipoolest endaga rahul on, või siis, kui külalised tulevad, emahüüed ära värvib ja mõne külalisega edvistama hakkab plikalikult silmi välgutades ja üle laua isale just niimoodi otsa vaadates nagu Rita täna hommikul temale, Anissimile otsa oli vaadanud. Just taolistel puhkudel on tal neist valu salt kahju.

Miks ema ei tahtnud, et ta praegu tema juurde oleks sõitnud?

Ka Vladik, kes oli samasugune puhtusearmastaja nagu gangsterid välismaa filmides, oli teda lõppkokkuvõttes napakaks pidanud.

«Ei, ša ei ušul!» ründas ta ikka ja jälle Anissimit. Tema silmad olid ikka veel ähvardavad. Ent Anissimit see ei kohutanud. Teda ei kohutanud kunagi miski. Ta ei teadnud mis on hirm, loodus oli ta sellest tundest ilma jätnud. Ka see viis Anissimi mõttele, et ta on kuidagi iseäralik. Normaalne inimene pidanuks hirmu tundma. Ta märkas, kuidas isegi kõige julgemad poisid enne kaklust näost kahvatuks läksid, kuigi ei taganenud. Temal aga oli ükstapuhata.

Anissim ei kartnud, tal oli Vladiku pärast lihtsalt häbi nagu hommikul Udõtškini-vanamehe pärast.

«Ma ju ütlesin miilitšas sellele kaptenile, et sa oled minu sõber ja et ma ise palusin sind magnetofoni töököta viia.»

«See oli ju vale,» muigas Vladik. «Aga kuule,» jätkas ta sootuks teisel toonil. «Miš ša olekšid teinud, kui olekšid tõepoolest uskunud, et ma tahtšin šinu magnetofoni varaštada? Olekšid mu miilitšasše jätanud?»

Vladik ootas Anissimi vastust suure huviga.

«Ei,» ütles Anissim.

«Nii ma arvašingi.» Nüüd kostis Vladiku häälest seletamatut rahulolu. «Aga miš ša olekšid teinud?»

«Sedasama mis praegugi.»

«Nii ma arvašingi.» Seekord oli Vladiku hääles varja-

matut üleolekut. «Nii ma arvašingi,» lausus ta kolmandat korda.

«Milla sa seda arvasid?» küsis Anissim. «Kas siis, kui korterist magnetofoni kaasa võtsid?»

«Ei,» Vladik naeratas heasüdamlikult. Tema kuldsed lokid helkisid päikese käes, ülespoole kerkinud ülakuule alt paistsid ühtlased, lumivalged hambad. «Šiiš, kui olin juba miilitšas... Ja ütle, mille kuradi pärast ša hilinešid? Pidin sellestõttu šeal tervelt kakš tundi kauem tolknema. Ja üldše, šinu pärast ma šellešše neetud miilitšasše kukkušingi. Võta arvesse: ešimešt korda eluš!»

«Hea küll, vabanda,» ütles Anissim.

Vladik rahunes täiesti. Tõtt-öelda oli tal juba ükskõik, kas Anissim teda usub või mitte.

«Šona tuleb pidada,» ütles ta. «Alati ja igašuguštes tinguštes. Lubašid kell kümme šiin olla, olekš tulnud kümnešt ka tulla. Ootašin šind poole üheteištkümneni.»

«Šind peeti magnetofoniga kinni kell pool kümme,» ütles Anissim.

«Huvitav!» Vladik muutus lustakaks. «Kušt šellišed andmed pärit on?»

«Miilitšakaptenilt.» Anissim vakatas ja lisas siis vaikselt:

«Mind ei maksa tigidaks ajada. Minus on ema poolt veerandi jagu idamaist verd. Tõenäoliselt sellepärast satun ma mõnikord raevu. Ja siis läheb halvasti. Tõsi, peamiselt küll mul endal.»

«Ah nii!» Vladik muutus veelgi lustakamaks. «Pean oma kuhušekš hoiatada, et olen šamboš järgušportlane.»

«Sel pole tähtsust,» ütles Anissim.

«Kaš ša kavatšed mind pekšta?»

«Ei... Aga kui sul on seda magnetofoni vaja, siis võta ta ja tee, et minema saad... Vabanda!»

«Hu-vi-tav pööre! Kuidaš šeda mõišta? Kaš kingid ta mulle või?»

«Mõista, kuidas tahad... Mul pole teda niikuinii vaja. Niikuinii oli ta rikkis. Homme aga kukun ma eksamil läbi ja sügisel on sõjaväkke minek. Seega peaks ta kaks aastat asjatult ootama. Aga kes teab, mis kahe aasta pärast võib olla.»

«Nii ma arvašingi,» ütles Vladik, «šul pole šeda magnetofoni üldše vaja. Lintide peal on ka igavene šoga... Miš ša ikka...» Ta tõusis pingilt. «Aitüma, nagu öeldakše, ulualuše ja hea šona eest. Minu aeg on ümber. Tuleb jaama poole aštuda.»

Ta võttis oma sinise koti, tõmbas luku lahti ja otsis seal välja pappkarpidega magnetofonilindid. Pani need Anissimi kõrvale pingile. Sirutas talle käe.

Kuigi see tugev, valge käsi oli Anissimile vastik, surus ta seda. Vladik viskas kandekoti rihma üle õla ja hakkas mööda puiesteed astuma.

«Pea kinni!» hõikas Anissim. «Aga see?» Ta osutas magnetofonile.

Vladik pöördus ümber ja kergitas imestunult oma kulla karva kulme.

«Tahad sa tõsiselt, et ma ta kaaša võtaksin? ... Kuule sõber, äkki oled sa baptist?» Vladik tuli pingi juurde tagasi.

«Kas šu vanemad on ka baptistid? Teie unarussejätud eluaše annab igatahes tunništušt täielikušt lahtiütlemisešt maištešt hüvedešt.»

«Võta ja mine.»

Vladik viivitas hetke ja sirutas käe magnetofoni poole.

«Täna ööšel mõistšin, et ilma Leenata ma elada ei šaa,» ütles ta. «Põrutan paarikš kuukš itta, šugišel aga lähen tema juurde Riiga tagaši. Šiiš toon šelle šulle ära. Kas ušud?»

«Pole tähtis,» ütles Anissim.

Siis katkes Vladiku kannatus. Ta kummardus Anissimi poole ja ütles tollele otse silma vaadates ning äkkvihas veelgi rohkem susistades:

«Šina, lollike! Püha lehm! Ma tahtšin ju tõešti šeda šinu lollakat makki pihta panna! Ja tegelikult paningi!»

«Pole tähtis,» kordas Anissim. «Võta ja tee, et sa minema saad.»

Anissim tõmbus pingule, talle tundus, et kohe lööb Vladik teda ning on vaja löögi eest kõrvale põigata. Seejärel anda talle paremaga rindu ja vasemaga vastu lõugu. Ent Vladik surus oma valge käe pikkamööda tugevamini magnetofoni kaepideme ümber ja tõstis selle pingilt üles ...

«Ka siin pole võimalik midagi seletada,» mõtles Anissim lakke vahtides. Miks oli ta andnud magnetofoni sellele pesuehtsale sulile? ...

Vladik eemaldus tõtlikult, ise külgepidi lookas: magnetofon oli raske. Ta kiirustas märgatavalt, arvatavasti kartis, et Anissim ümber mõtleb ning ta tagasi kutsub.

Muidugi, Vladik oli teda jultunult petnud ja häbitult paljaks varastanud. Isegi mitte varastanud, vaid paljaks riisunud nagu abitu poisikluti. Ja hoolimata kõigest tundis Anissim seletamatut rahuldust, nähes, kuidas kiirustava

Vladiku läikimalöödud moekingades jalad ärevalt sebima hakkasid. Mis rahuldust see võis pakkuda? Proovi sa seda kellelegi rääkida, sind naerdakse välja. Aga nii see oli. Ta arusaamatu üleolek sellest susistajast oli samuti.

Omaenda kätega oli ta hommikul aidanud ahnel vanatut isa tüssata ja siis andnud teisele ahnitsejale saja naksakümne rublase magnetofoni. «Tõeline kretiin!» tegi Anissim ohates kokkuvõtte ...

Muidugi on nad seal metsas kõikidest ettenägeliku Sergei Petrovitši varudest juba jagu saanud ... Miks on Rita otsustanud, miks naeratas ta esiti temale, Anissimile, pärast aga täpselt nõndasamuti Sergei Petrovitšile?

Ilmselt oleks olnud parem, kui ta Ritat täna hommikul jõe ääres poleks näinud. Pärast seda oli midagi muutunud. Sest siis, kui ta Rita suvilat ümbritsevasse pimedasse põõsastiku mõitis, kätega okstest kinni haaras ja kõvas jalgrattasadulas istudes otsekui tardunult tema valgustatud akna poole vahtis, oli talle ju piisanud paljalt tütarlapse silueti nägemisest. Ta nägi üksnes tütarlapse ähmast siluetti ja kuulis tema pirtsakat häält, ja oli hea, et ümberringi oli nii ning keegi ei teadnud, mida ta tundis. Nüüd aga tikkusid pähe kõlvatud mõtted Ritast ja Sergei Petrovitšist. Kõik oli labastunud ja ähmaseks muutunud ning ilmselt meenub talle nüüd alati eeskätt Rita ootamatult kogukas, tugev naisekeha, mitte aga tütarlapse siluett kardina taga ... Võib-olla oleks tal kergem olnud, kui Sergei Petrovitši tundes Rita vastu oleksid vähegi sarnanenud tema, Anissimi omadega. Kuid tühja see Sergei Petrovitš midagi taolist tundis! Ta lihtsalt võttis peremehelikult seda, mis talle pihku sattus, ja oli veendunud, et võtab teenitult, et see kõik üksnes tema jaoks on loodudki.

Anissim hüppas diivanilt ühe ropsuga üles ja seisatas kööki tuba: päike ja hääled, mida ta seni polnud märganud, tulvasid avatud akendest talle peale. Paneelmaja imes nad endasse ja helises üleni otsekui mängutoos. Laest kostis selgesti kitarril plõnksumist, küllap pidas korrus kõrgemal elav lukksepp Ženka jälle pidu ega olnud tööle läinud. «O õ õh!» kostis ülalt Ženka uljas rõõgatusohe ja kitarr hakkas otsekohe veelgi valjemini ja veelgi arutumalt tinnema. Kuuskil maja sisemuses õrisesid kanalisatsioonitorud ja õhkasid lootusetult. Akna alt laste mänguplatsilt kostsid hääled nõnda selgelt, nagu oleksid lapsed oma ämbrite ja liivakühvlitega siinsamas aset võtnud. Paremat tagusid argilikud klaverihelid nagu klaaskuulid seina: naabriplika

istus oma igapäevaseid ränkraskeid tunde klaveri taga. Kogu talve oli õppinud «Põld-põllukest», komistades alati ühtedel ja samadel taktidel. Ja üle kõige kostis Vernadski prospekti võimukas kõmin — see voogas üle puude, üle kaheistkümnekorruseliste tornmajade frondi, üle väikeste haljasalade ja laste mänguplatside, murdes tihke lainet aknaist sisse. Päikesekiirte valgusvihkudes tunglesid aru tult kuldsete tolmuterade sülemid. Trepikojast kostis naabrinaise Ljudmila Zahharovna võidukas hää: «Dimovei taheti täna paljaks varastada,» kuulutas ta kellelegi. «Kui mina poleks jaole saanud, poleks nõõpnõelagi alles jäänud. On ikka arusaamatud inimesed!»

Alles nüüd tajus Anissim väljakannatamatut, Moskva jaoks ebatavalist palavust. Higi valgus silmadesse ja kogu ihu muutus kleepuvaks. Ta vihkas praegu seda oma kohta tult suurt higist keha. See oleks nagu hakanud mingit oma ette elu elama, täites ta hinge ähmase pinge ja rahutusega.

Ei, enam kunagi pole tal pääsu sellest nägemusest hommikuse jõe ääres... Kohe läheb ta vannituppa, peseb maha selle kleepuva, tolmutuga segatud higi, sõidab suvilasse ja otsib nad metsast üles.

Nätsket särki käigu pealt seljast tirides suundus Anissim vannituppa.

Kahhelseintega vannitoas oli jahe ja vaikne. Anissim klõpsutas lüliti. Valamu kohal peeglis paistis tema tõmmu nägu, paistsid sassi juuksed ja vanaema Ustjalt päritud mustad, justkui pisut pöörased silmad.

Vannitoas oli kõikjal Vladiku peremehetsemise jälgi: vannilina ja käterätt olid konksu otsast maha võetud ja hoolimatult kokkukägardatuna märjalt taburetile visatud. Üks käterätt vedeles põrandal, nähtavasti polnud Vladik pärast hommikust dušši paljajalu külmale kivipõrandale astuda soovinud. Valgesse valamusse olid kinni jäänud tema kuldsete kiharate märjad kraasmed.

Anissim võpatas vastikusest ja vihast. Ta avas kraani ja hakkas kätt veejoa alla seades valamut pesema... Oleks siiski tulnud seda pudikeelset lurjust õpetada. Magnetofoniist hakkas kahju, Nii või teisiti oli see ikkagi isa oma ja maksis sada üheksakümmend rubla! Ja mis ta nüüd vanaemale ütleb?

Ent oli miski, mis Vladikut osaliselt õigustas: läbiotsimisel ei leitud miilitsas temalt muud varastatud kraami peale magnetofoni ja lintide. Ja kui ta eile muusikast rääkis, oli ta täiesti siiras. Ta rääkis vaimustusega ja asja-

tundlikult. Vladik mõistis ja tunnetas muusikat. Ja kurtis, et enne Riiaist ärasõitu oli ta pidanud oma magnetofoni maha müüma, et sõiduraha hankida. Tema valged sõrmed käsitsesid armastusega ja osavalt kruvikeerajat, kui ta mänguriista parandas... Vladik oli võtnud ainult magnetofoni ja linnid. Oli võtnud ainult muusika. Võimalik, et ta toepoolsest ei suutnud selleta elada!

Kui Anissim duši lahti keeras, kuulis ta telefonihelinat. Paljajalu ning supelpükste väel paterdas ta tuppa. Helistas Oleg, erudiit, kes teda frantsisklaseks hüüdis.

«Aska?... Vahva! Sa siis pole unustanud? Täna on kolmapäev.»

«Ja mis siis sellest, et kolmapäev?»

«Näh sulle!» solvus Oleg. «Leppisime ometi kaks nädalat tagasi kokku!»

«Aa, meelde tuli,» ütles Anissim. «Kell kolm pean tunnistajana perekonnaseisuaktide büroos olema... See tuhin pole teil Mariannaga siis veel üle läinud?»

«Miks see oleks pidanud üle minema?» solvus Oleg. «On tekkinud ainult mõningad komplikatsioonid. Võimalik, et läheb tarvis sinu füüsilist jõudu.»

«Juba hommikul läks ühel minu füüsilist jõudu tarvis. Heejärel vajab üks teine mu magnetofoni. Ei suutnud ilma selleta elada.»

«Missugust magnetofoni? Mis loba sa ajad?»

««Jauza 6». Muide, sel pole tähtsust... Kui ainult leiduks keegi, kes küsiks, mis minul vaja on.»

«Sinu võtame ette kõige ligemal ajal,» lubas Oleg.

«Minuga pole tarvis tegelda,» ütles Anissim. «Mind tuleb rahule jätta. Homme on mul instituudis eksam, vajalik raamat aga vedeleb suvilas, naabri kanakuuris...»

«Aitab lorast!» ütles Oleg. «Mis sul viga on? Täpselt kell üks tuleme Mariannaga sulle järele. Arvan, et kahest tunnist peaks meile kõigeks jätkuma.»

Oleg lõpetas vastust ootamata kõne. Anissim riputas toru väsinult hargile. Ja peaaegu selsamal silmapilgul kostis uksekella nõudlik tirin.

«Ei ava,» mõtles Anissim raevunult. «Kes seal võiks olla?»

Ülal prõnnis Zenka kitarri ja kopsis jalaga takti:

«Põ-õ-lu-u-u-ke-e, põ-õ-l-u-u-ke-e la-a-ai... Trõnn!»

«Tükk jäi kurku,» mõtles Anissim tigidalt. «Et ta kõn-geks samasse paika!»

Taas kostis nõudlik tirin. «Tuleb avada,» mõtles Anis-

sim. «Mis kasu on nõnda istuda? Niikuinii ei lähe enne kella ühte enam kuskile. Olegi ja Marianna peale ei saa käega lüüa, eriti kui neil mingid komplikatsioonid on tekkinud...»
Ta läks aeglaselt ukse poole.

«Mis minuga toimub?» mõtles Dimov ja nõjatus vastu kohtunikutooli jäika puuseljatuge, lüües sõrmed kramp-likult käepidemete ümber. See polnud täna esimest korda, oli juhtunud varemgi, et kogu ümbrus äkki irrealseks, kehatuks, otsékui tabamatuks muutus. Kuid varem polnud kaasnenud sellele kunagi ängistavat hirmu... Olgu, see kõik on jama. Mis aga siin toimub, on täiesti reaalne: niihästi see halli jume ja tolmunud habemega vargapoiss, miilitsamehed-valvurid, tunnistaja oma haletsusväärsete püsilokkidega kui ka üleni kollasest päikesevalgusest täidetud väike saal. Mis võiks veel reaalsem olla? Ja praegu on vaja ainult ühte: kõiges, mis siin toimub, selgusele jõuda, sest tunni või paari pärast tuleb kohtuotsusele alla kirjutada ning otsustada täiesti reaalse inimsaatuse üle.

«Tähendab, kuna te kella üles ei keeranud, siis võisite ka mitte teada, kas see on terve või rikkis?» kordas advokaat.

Pastuhhov ei paistnud enam sugugi ükskõikne, ta istus süüalusepingil, peenike kael õieli, ja kuulas tunnistaja Manina iga sõna pingsa tähelepanuga.

«Jah,» vastas Manina advokaadile. «Kella me üles ei keeranud, kuid sellegipoolest teadsin, et see on korras.»

«Mismoodi?» küsis advokaat.

«Kella kontrolliti nädal enne seda, kui Mihhail ta ära viis.»

«Miks te järsku osustasite kella kontrollida, kui seda niikuinii üles ei keeranud?»

«Meil jäi vestibüülis suur seinakell seisma, siis palusin meistrit ühtlasi ka seda kella vaadata. Ta keeras kella minu juuresolekul üles, kuulasime veel, kuidas see lõi. Ilus hääl oli. Ja meister ütles, et kell olevat väga hinnaline. Antikvaarne.»

Manina rääkis vaikselt, ja kuigi küsimusi esitas vana advokaat, vaatas ta oma tuhmide silmadega endiselt kohtunik Tšudinovile otsa. Ja iga tema vastusega veendus Dimov üha enam, et naine räägib tõtt. Vale võib end ehtida mitut moodi, Dimov teadis seda liigagi hästi. Ent Manina kõigutamatu rahu oli igatahes ehtne. Liiatigi olid advokaadi küsimused professionaalselt riukalikud ja täpsed,

ning kui Manina poleks tõtt rääkinud, oleks advokaadil olnud hõlpus teda vastu seina suruda.

Pastuhhov aga närveeris üha enam. Ja näis, nagu oleks aegi tema vastu tunnistanud. Ettepoole kummargil, klammerdus ta barjääri külge, nagu hüppeks valmistudes. Tema ükskõiksusest polnud enam jälgegi. Pastuhhovi punetavate laugudega paistetanud silmades oli meeleheide. Ometi polnud ta seni kuidagi püüdnud oma süüd kergendada, polnud ei vingerdanud ega vastu punninud, vaid kohe, meelsasti ja habitult, süü omaks võtnud. Ka praegust ärevust ei saanud seletada lihtsalt hirmuga oma saatuse pärast: paistis, nagu oleks ta kannatanud rohkem sel põhjusel, et tõde ta silme all põrmu varises.

«Aga hiljem, selle nädala kestel, mis varguseni oli jäänud, te kella enam ei kontrollinud?» küsis advokaat.

«Misjaoks? Mis temaga siis juhtuda sai? Seisis oma kohal kamina peal. Meister keeras ta tookord üles ning ta käis. Ka direktor oli sel ajal haiguslehel ja kell ei häirinud kedagi. Teate ju küll, et üleskeeramise aeg on tal kaks nädalat. Nii käis ta ka siis, kui Miša ta võttis.»

«Ei, Jevdokia Stepanovna! Ma ju parandasin kella oma käega! Kell seisis! Te mäletate küll, tuletage ometi meelde!» Pastuhhov oli pingilt üles karanud.

Ta rääkis tõtt. Ka Manina rääkis tõtt. Ent üks tõde käis teisele risti vastu. See oli kurat teab mis!

«Kohtualune, istuge,» lausus Tšudinov. «Ilma minu loata ei tohi püsti tõusta ega rääkida. On selge?»

Valvemiilits pani käe Pastuhhovi õlale ja selle käe raskuse all jäi too otsekohe vait ning laskus alistunult pingile tagasi.

«Ma arvan, et Miša kella just sellepärast võttiski, et kell oli äkki tiksuma hakanud,» ütles Manina vaikselt. «Seni oli kell kaks aastat vaikinud. Nüüd aga järsku tiksus. Nõnda ta selle võttiski.»

«Ka see võis tõesti tõsi olla. Aga miks Manina sellest ümtingimata rääkima pidi? Muidugi mitte sellepärast, et oli andnud allkirja, et ta valetunnistuse andmisel vastutust kannab. Kuid leidub inimesi, kes ripuvad viimse hingetõmbeni tõe küljes,» mõtles Dimov. «Ja nad ei taipa iialgi, et nende tõde mõnikord halastamatuks ja lausa tarbetuks osutub.»

Pastuhhov muutus taas endiseks, äraolevalt naeratades jälgis ta habet näppides valguse ja varju vaheldumist valgeks võõbatud aknaruutudel.

«Rohkem mul tunnistajale küsimusi ei ole,» ütles advokaat.

«Istuge, Manina,» lausus Tšudinov. «Esialgu paluks saalist mitte lahkuda... Noh, Pastuhhov? Võib-olla lisate nüüd midagi? Öelge kohtule, kuidas asi oli! Tõuske püsti.» Pastuhhov tõusis.

«Tunnistaja Manina rääkis siin, et ainult nädal enne seda, kui te kella varastasite, olevat meister seda kontrollinud.»

«Küllap see siis nii ka oli,» ütles Pastuhhov. «Jevdokia Stepanovna on aus inimene, tema valetama ei hakka.»

«Kuidas me siis teid uskuda saame?»

«Aga teie uskuge teda... Mul on ükstapuha,» naeratas Pastuhhov.

«Kuidas ükstapuha?»

«Mina olen, näe, siin.» Pastuhhov ajas käed laiali, joonistades barjääriga piiratud ala ümber kaare. «Tema aga seal.» Ta osutas viimasesse ritta istunud Maninale. «Tähendab, õigus on tema poolel.»

«Tema tõde, minu tõde... Tõde saab olla ainult üks,» sõnas Tšudinov mõjukalt. «Niisiis, kas kell oli korras, kui te ta võtsite, või mitte?»

«Ei olnud korras,» ütles Pastuhhov. «Minu arvates ei olnud. Aga tema arvates oli. Mina ta peale viha ei kannan. Kuid ma parandasin kella oma käega. Ja kulutasin selleks kolmkümmend rubla. Võtsin voodikoha üürijalt laenuks ja maksin tagasi... Aga kus õigus on, seda peate otsustama teie.» Ta naeratas kordamööda otsekui julgustavalt Tšudinovile, Buškinile ja Dimovile. «Kas tohib istuda?»

«Istuge,» ühmas Tšudinov.

«Näib, et temagi on segaduses,» mõtles Dimov. «Kas tõde saab olla ainult üks? Praegu on neid tõepoolest ometi kaks.»

Manina istus viimases reas, mehelikud käed põlvedel. Pastuhhov vaatas silmi kissitades aknast välja. Kumb neist valetab?

«Kutsuge tunnistaja Dumbadze!» käskis Tšudinov.

«Ometi oli see ikka õige, et mind sellele toolile istuma pandi ja võim võoraste saatuste üle anti,» mõtles Dimov taas. «Mõne kuu eest olin ma haiglas suremas, Pastuhhov aga käis oma harjadega muudkui mööda mitmesuguseid asutusi ja hõõrus põrandaid läikima. Meil polnud teineteisest aimugi. Siis varastas ta muusikakoolist kella. Mulle aga öeldi veidi enne seda parteikomitees: «Sina, Dimov,

oled aus inimene, täpne ja põhjalik. Kõiges armastad täielikku selgust. Teeme ettepaneku sind kaasistujaks valida...» Kuid minu põhjalikkus ja täpsus puudutasid inimesi võõraid teaduslikke artikleid ja raamatuid. Parandasin raskepärast professoristiili, kontrollisin fakte... Ei tea, kas Tšudinovil peaks ka raske olema või on see temale lihtsalt harjumuspärane töö nagu iga teinegi? Ka kohtuasi on sedapuhku lihtne: varastas, jäi vahele, tunnistas üles ja istub nüüd siin. Kell aga seisab jälle kamina peal. Ja vaib. Üles seda enam ei keerata: mis ta ilmaaegu tiksus. Küllap seisab seal nõndaviisi veel kes teab kui kaua. Aga kui räägiksin praegu Pastuhhovile, mis mind vaevab, naerataks ta leebelt ja ütleks: «Kõik on õige, ärge kahelge, ma varastasin ta ju tõesti!» Ometi pole see asi lihtsate killast, sest kohtus ei saa olla lihtsaid asju. Ja igaühe puhul tuleb heidelda ränkade kahtlustega.»

Erinevalt Maninast oli tunnistaja Dumbadze väga erutatud. Ta võttis oma paksu sonilohmaka peast ja jäi samuti nagu Manina kohtunikule ainiti näkku vahtima, ent tema pruunides, sõbralik-kurbades silmades võis märgata pinget. Välimuse järgi oli ta umbes kahekümne seitsme, kahekümne kaheksa aastane. Ja jälle, nagu tund aega tagasi klavessiniga kohvikus, täheldas Dimov tema kuidagi eriti rafineeritud välimust: peenike, ent lihaseline kael, tugevad, kuid mitte massiivsed õlad hästiistuva kergest riidest pintsaku all vallali. Temas oli ühtaegu haprust ja jõudu.

«Ehk nüüd selgub midagi?» mõtles Dimov lootusrikkalt.

Eeskirja kohaselt alustas Tšudinov Dumbadze ülekuulamist ankeetandmetest: perekonnanimi, eesnimi, isanimi...

«Kas olete kohtu all olnud?»

«Mitte mingil juhul!» pahvatas Dumbadze enesest lugupidavalt. Tema esindusliku nina sõõrmed võpatasid raevalikult. «Olen Esimese Meditsiiniinstituudi aspirant. Arst.»

Tšudinov ei pööranud Dumbadze vihapurskele mingit tähelepanu: «Tähendab, kohtu all te olnud ei ole... Kas kohtualust tunnete?»

«Loo-mu-li-kult. Palju aastaid. Peaaegu kaheksa. Elasin juba üliõpilasena tema juures. Üürisin voodikoha.»

«Miks te ühiselamus ei elanud?»

«Ühiselamus on lärmi palju, tema juures aga rahulik. Ta on vaikne inimene. Pealegi kannatasin esimesel aastal Moskvast väga külma pärast. Tänaval kõik jooksevad, suust tuleb auru, ninast tuleb auru, sihuke mulje jääb, et ka kõrvust tuleb auru. Nägu põleb, käed-jalad on nagu puust.»

Seda oma ammust Moskva talve meenutades väristas Dumbadze koguni külmakartlikult õlgu. «Mihheil äga elab Pirogovkal, otse peakorpuse kõrval. Tõsi küll, sellegipoolest tuli joosta mööda Moskvat: kliinikud ja kateedrid on mööda linna laiali. Aga mis seal's ikka. Pärast instituudi lõpetamist töötasin kaks aastat Krasnojarski kraisis. Karm põhjalasõn-nis-ta-tud maanurk.» Dumbadze naeratas äkki lustakalt ja pilklikult. «Harjusin täiesti ära. Ent ikkagi elan praegu jällegi Mihheili juures. Vana mälestuse järgi.»

«On teil teada, milles teda süüdistatakse?»

«Olin kodus, kui miilits tuli. Kuigi nad selle, mida otsisid, kohe üles leidsid, pöörasid nad toas kõik pahupidi. Dumbadze muigas jälle. «Nad ütlesid, et Mihheil oleval kella varastanud. Pärast ütles seda ka uurija.»

Dumbadze rääkis vabalt, tema jutus peaaegu polnud aktsenti, küllap olid avaldanud mõju õpiaastad Moskvast ja töö «õnnistatud põhjalas». Võõras oli ainult tema komme üksikuid sõnu otsekui alla kriipsutatades venitada.

«Kas te seda kella nägite?» küsis Tšudinov.

«Loo-mu-li-kult.»

«Kas ta ütles teile, kust ta selle sai?»

«Ütles, et olevat palutud parandada. Tema ilma tööta ei istu. Kogu aeg aina parandab midagi. Küll naabritele. Küll tuttavatele.»

«Tähendab, kell oli katki, kui ta selle koju tõi?»

«Loo-mu-li-kult.»

«Kuidas te teate, et kell tööpoolest rikkis oli? Kas üksnes kohtualuse jutu põhjal või võisite selles ise veenduda?»

«Ta võttis kella otsekohe koost lahti, kui koju tõi. Ja nägi siis terve kuu selle kallal vaeva. Ärkasin vahel öösiti — tema istus. Lamp ajalehega kaetud, et mind mitte segada, ja püsis kella kallal. Ütlesin talle sada korda: «Mihheil, viska see neetud kell minema! Oled temaga täiesti ogaraks läinud.» Tema aga vastu: «Küll näed, Georgi, see hakkab mul veel tiksuma. Ärkab ellu!» Ja saigi oma tahtmise.»

Ka Dumbadze rääkis tõtt. Tema tulisus oli niisama vee-nev kui Manina häirimatu rahu...

Dumbadze tõde kinnitas vaieldamatult Pastuhhovi tunnistust. Aga kuidas siis Maninast aru saada? Dimov vaatas teda. Manina istus ikka niisama sirgelt, käed põlvedel. Ja kuulas tähelepanelikult Dumbadzet. Tema nägu ei olnud aga enam osavõtmatu, vaid valvas ja tige.

«Kui kell käima hakkas,» ütles Dumbadze, «oli meil pidu päev. Mihheil läks päris lapseks. Pööras osuteid ja kuulas,

kuidas kell lööb. Sel päeval jõime temaga pudeli tsinan-

Dumbadze oli juba täiesti rahunenud, tema hääled kõlasid pehmelt ja usalduslikult, nagu polekski ta kohtus tunnis-tust andnud, vaid jutustanud sõpradele klaasi veini taga, kuidas kõik oli sündinud. Kuid nähtavasti just see ei meel-dunud Tšudinovile.

«Tunnistaja, ärge kalduge peamisest kõrvale,» ütles ta kuivalt. «Kõiki neid üksikasju külmast ja tsinandalist pole meile tarvis.»

Dumbadze ninasõõrmed väratasid jälle tigidalt.

«Teie kü-si-te, mina vas-tan,» ütles ta. «Või pean ma ühane «jah» ja «ei» ütlema?»

«Ka pole lubatud kohtuga sõnavahetusse astuda,» ütles Tšudinov karmilt. «Siin küsime meie, teie vastate. Üksik-aste kohta aga ütlen teile järgmist: võib-olla Pastuhhov tööpoolest rõõmustas, sellest ei tea ma midagi. Aga kell oli sellegipoolest varastatud. Ta varastas selle. Ja tunnistas see üles.»

«Mitte mingil juhul!» ütles Dumbadze. «Ei varastanud! Võttis! Loomult on ta andja, mitte võtja. Kui kell oleks korras olnud, poleks ta seda iialgi võtnud. Vannun oma elu nimel!»

«Rahulikumalt, tunnistaja,» ütles Tšudinov. «Manina! Tulge siia!»

Tšudinov ootas, kuni Manina ruttamata läbi saali kõndis ja kohtunikulaua ette seisma jäi.

«Te kuulsite tunnistaja Dumbadze seletusi? On teil midagi kohtule lisada?»

«Ma ei tea, mis nad seal tegid,» ütles Manina. «Jõid veini või tantsisid lesginkat, aga kell oli igatahes korras.»

«Mis te räägite, lugupeetav?» ägestus Dumbadze. «Kus ta siis korras oli? Ja mis puutub siia lesginka?»

«Tunnistaja Dumbadze, ma pole teile sõna andnud,» ütles Tšudinov.

Dumbadze vaatas hämmeldunult Manina vihast lapiliseks tõmbunud nägu ja kehtas õlgu.

«Ma vaikin.»

«Tšudinovile on tarvis fakte, mitte emotsioone,» mõtles Dimov. «Too noormees ei oska aga esimesi teistest lahus hoida.»

«Istuge, Manina.»

«Kohtunik peab objektiivne olema,» mõtles Dimov. «Banaalseim tõde. Kuid mina millegipärast tahan, et õigus

oleks Pastuhhovil ja sellel tuletikuna süttival lõunamaalasel, mitte aga Maninal... Varaste vastu olen alati tundnud üksnes vastikust ja põlgust, praegu on mul sellest pesemata hädavaresest aga kahju... Säh sulle siis objektiivsust!

Ülekuulamise lülitus vana advokaat. Ja samuti nagu Manina puhul alustas ta küsitlust kaugelt, detailidest, millel näiliselt polnud kohtuasjaga mingit seost:

«Ütelge, Dumbadze, kas te Pastuhhovilt voodikohta üürides ka tasu osas kokku leppisite?»

«Jah.»

«Kui palju te pidite kuus maksma?»

«Viisteist rubla.»

«Kas maksite?»

«Püüdsin.»

«Selgitage kohtule, mis tähendab «püüdsin» maksta.»

«Esimesed kaks kuud Mihheil võttis raha, siis aga keeldus. Iga kord oli temaga tegu. Solvus.»

«Ja mida teie tegite?»

«Kom-pen-see-ri-sin. Otsin toiduaineid. Ükskord kinkisin talle saapad. Kuue.»

«Ja niimoodi kõik need aastad?»

«Jah!»

«Viimasel ajal olite talle võlgu?»

«Jah, kahe kuu üüri. Kolmkümmend rubla.»

«Maksite ära?»

«Jah.»

«Jutustage kohtule, kuidas see toimus.»

«Maksin kella varuosade eest. Oma käega andsin selle raha vanale, kes tagavaraosad hankis. Mihheilil polnud rublatki... Tookord ta nõustus. Ei saanud mitte nõustuda, sest kõigest kõige rohkem tahtis ta, et see neetud kell jälle käima hakkaks... Sama päeva õhtul aga, nagu too naiskodanik räägib, tantsisime temaga lesginkat.»

«Ja nüüd on Pastuhhov kohtualusepingil,» lõpetas Tšudinov manitsevalt.

Dumbadze langetas pea ja lajutas käsi.

«Selle kohta ei saa ma midagi öelda. Seadus on seadus.» Ta pani käe rinnale ja pöördus Pastuhhovi poole. «Tuleb vastust anda, Mihheil. Andesta,» lausus ta vaikselt ja nii, nagu oleksid nad Pastuhhoviga kahekesi saalis olnud. «Mit-te ku-na-gi ei anna ma endale andeks, et ma siis ei uurinud, kust see kell pärit on... Sa oleksid selle viie minuti jooksul tagasi viinud. Ise oleksid viinud, ma tean sind. Nüüd on aga hilja. Mis parata!»

Dinov nihutas Veronika tärgeldatud jäika särgimansetti ja pillus vargsi kella. Kui lõunavahet mitte arvestada, kestis kohtuistung juba kolmandat tundi. Sõlm aga ei hargnenud, vaid tõmbus üha tugevamini puntrasse. Jah, Miša Pastuhhov, sa varastasid, sa rikkusid seadust, kuid mul pole mingit tahtmist sind vangimajja saata.

Vanaema Ustja puhastas suvila verandal supi sisse sibulat ja kuulatas naaber Udotškini krundilt kostvaid haamrihääli. Sibul oli noor ja tihke ning kippus kogu aeg vanaema Ustja sõrmede vahelt välja libisema. Ja vanaema Ustja kurjustas: oma värisevate sõrmede, libeda sibula ning sõnakuulmatu noa pärast.

Udotškini haamer kopsis valjusti ja rutakalt, varga kombekirustades. Ja see süvendas ebameeldivaid kahtlusi vanaema Ustja hinges. Imekspandava rutuga kahe krundi piirile kerkinud valgete, äsjakoorigitud postide rivi oli ta algusest peale valvsaks teinud. Vanaema Ustja jõudis jaama juures turul vaevu ära käia, kui postid juba püsti olid: kindlalt maa sisse kaevatud, kõrged ja jämedad — kaugelt kõrgemad ja jämedamad kui hariliku suvilatara jaoks vaja oleks läinud.

Udotškin oli küll tugev vanamees, aga ometi oli arusaamatu, kuidas ta kõigest tunni ajaga oli jõudnud niisugused rasked postid kuskilt kohale tassida ja maasse kaevata. Praegu lõi ta nende külge põiklatte.

Väimehe ammune vaidlus naabriga oli vanaema Ustjale teada. Seepärast seadis ta suvilast väljudes sedamaid sammutud Udotškini poole, oma peenikesi jalgu nagu alati kaudu kõrgele tõstes, et mitte komistada mõne mätta või põõsa otsa.

«Mis asja te siin teete, Udotškin?» päris ta ettevaatlikult.

Udotškin lõi maas kükitades alumist latti kinni. Umbes viis meetrit eemal, kruntide endisel piiril, lesis tema pakkuks söödetud rebasekarva peni. Peni tõstis pea, vaatas vanaema Ustjat, kergitas oma karvast kõrva ja laskis neli-nurkse koonu tagasi väljasirutatud käppadele vajuda.

Enne vanaema Ustjale vastamist pörutas Udotškin osavalt, kahe löögiga, uue läikiva naela värskelthööveldatud poasse. Teine nael, niisama uus ja läikiv, tolknes ta tõlla-til suunurgas nagu sigaret.

«Tara teen,» vastas Udotškin süütult.

«Mis õigusega?» küsis vanaema Ustja.

Udotškin võttis suust naela ja pörutas selle niisama osavalt eelmise kõrvale. Haaras siis rohu seest kastist kaks naela, ühe torkas suhu, teise sobitas posti külge. Seejärel kostis ta näilise muretusega:

«Jõudsime Andrei Aleksandrovitšiga täna hommikul lõpuks ometi kokkuleppele. Zinka juures puhvetis.» Ja pörutas jälle haamriga.

Vanaema Ustja jälgis mõnda aega vaikides Udotškini täpset tööd. Terve elu jooksul oli ta armastanud osavalt tööd vaadata. Udotškini sõrmed olid kanged ja mähklikud, kuid naelad muutusid tema käes kuulekaks ja läksid täpselt puu sisse.

«Ütelge, Udotškin, kas peab tingimata naela esmalt suhu pistma?» küsis vanaema Ustja pilkavalt.

Udotškin sülgas järjekorda ootava naela kasti tagasi ja selgitas heasoovlikult:

«Ei, ei pea. Puusepad nii ei tee. Mina aga olin varem kingsepp. Olen harjunud. Võtad suu naelu täis ja muudkui kopsid. Ühtesoodu ja aega viitmata.»

«Niimoodi võib ükskõik mis nakkuse saada.»

«Ei saa,» ütles Udotškin veendunult. «Naeltest ei saa mingit nakkust.»

«Teate, Udotškin,» ütles vanaema Ustja pärast mõningat vaikimist. «Olen siiski veendunud, et mingit kokkulepet teil Andrei Aleksandrovitšiga ei olnud. Praegu aga pole mul kahjuks aega teiega tegelda. Pean lõunat valmistama. Tunni aja pärast aga tunnistate mulle kõik ilusasti üles.»

«Kui tunni aja pärast, siis tunni aja pärast,» nõustus Udotškin varmalt ja häbitult. «Teen siis ka väikese vaheaja.»

«Isegi teie enda krants teab, kus on kruntidevaheline piir,» märkis vanaema Ustja.

«Teab,» oli Udotškin meeleldi nõus. «Aga ta ei tea meie kokkulepet Zinka juures...»

... Vanaema Ustja pesi sibula kätepesu nõu all kibedast mahlast puhtaks ja viskas siis potti. Mõtles küll, et oleks vaja veel teistki sibulat, kuid ei tahtnud seda enam puhastada. Tal polnud jõudu uueks kahevõitluseks sõna kuulmatute sõrmede ja libeda noaga. Saab ka nõnda läbi.

Udotškin jätkas üha reipamalt kopsimist. «Sel vanatõli sõrmed ei värise,» mõtles vanaema Ustja kadedalt. «Muide, see on kutsealane harjumus. Minulgi muutuvad nad kla-

veri taga kuulekamaks...» Vanaema Ustjale vanad inimesed ei meeldinud. Ja mida vanemaks ta ise sai, seda tugevamaks läks see vastumeelsus.

Ta vaatas potti. Vesi ei keenud, kuid selles oli juba märgata liikumist. Vedelik oli häguseks tõmbunud ja põhjast tõusis pinnale väikesi mullikesi. Ning selles hägus keerlesid nagu aeglases ringmängus suur tükk punakat, otsekui härmatisega ehitud suhkrukondiga loomaliha, kolm oranži porgandit ja üksainuke valge sibul. Vanaema Ustja uuris poti sisu tüdinult ja põlastusega.

Juba ammu, hulk aastaid, mõtles ta harjumuseks saanud assotsiatsioonidega. Teatud ese, mis talle silma jäi, kutsus temas alati esile ühtesid ja neidsamu mõtteid. Praegu, pidades kööginurgas visa võitlust sibulate, kartulite, porgandite ja pottidega, mõtles vanaema Ustja juba teab mitmendat korda, kui ebaõiglane see on, et vanu inimesi sokutatakse toitu valmistama ja lapsi hoidma. Seda peetakse vanadele kõige sobivamaks tegevuseks, nagu pakuks see neile rahuldust. Mitu tuhat puljongit on tema, vanaema Ustja, oma eluajal keetnud? Ning ta peab veel ka kotlette praadima. Ja mis peaaugi, vahu võtmisel ei tohi õiget momenti maha magada, muidu hakkab väimees Andrei Aleksandrovitš vaikides, kuid ilmekalt puljongi seest lusi-kaga pruunikaid ebemeid püüdma ja neid taldriku äärele korjama.

Vanaema Ustjat tõmbas oma tuppa, et sealses vaikuses lõivanil lesida. Päevast pikutamist aga lubas ta endale üksnes haiguse korral. Ammu oli möödas aeg, mil uni väsimuse võttis ja jõu tagasi andis. Praegu uni üksnes roiutas teda. Väga raske oli ärgates selle tihkest uimast välja rabelda. Magad ja ei maga ka, uni seguneb ärkvelolekuga. Ja üha sagedamini ilmuvad sinu juurde need, keda enam ammu ei ole. Ja see on ühtaegu niihästi rõõmustav kui ka hirmus. Ning Ilja nägu... Ajapikku hakkad tundma, nagu oleks su keha olematuks muutunud, nagu poleks ei käsi ega jalgu ja südagi tuksuks omaette, täielikus tühjuses, tuksuks ebaühtlaselt, komistades ja lööke vahele jättes, ning tahes-tahtmata kuulad neid lööke segase tundega ja igaüks neist näib olevat viimane.

Praegu vanaema Ustja kartis und... Ja peaaugi kindlalt kehtiva skeemi kohaselt järgnes ärritusele sedamaid mõte, et selles köögiaskelduses ehk ongi ta pääsmine. Vanaema Ustja oli kindlalt veendunud, et inimene peab töötama seni, kui ta elab, siin aga oli tema ainus tegevus-

väli. «Võta ennast kokku, siis leiad ka jõudu, küll näed, et sul seda on,» käsutas ta end ja hakkas Udotškini haamri vargalikult rutakat ja samal ajal häbitut kopsimist kuulades teist sibulat koorima... «Küll ma sulle veel näitan, vanatoi,» mõtles ta nüri noaga tegutsedes. «Sa veel tantsid mul, röövlinägu...»

Ta otsis löövamaid, solvavamaid sõnu, niisuguseid, mis Udotškini kohe vastu seina suruksid. Ta paneb vanamehe neid poste maa seest oma kätega välja kiskuma.

Vanaema Ustja valmistus lahinguks ja tundis jõudu kasvavat. Teine sibul sai märkamatuks puhastatud. Siis võttis ta põlle eest ja riputas naela otsa. Nagu kunagi varem enne kontserdilavale astumist, kohendas ta oma kleiti ja silus sõrmeotstega hõredaid halle juukseid. Ning siis hakkas ta verandalt alla minema, jalgu ettevaatlikult ja plaanikindlalt seades lääbakile vajunud trepiastmeile. Kõige rohkem siin ilmas kartis ta kukkumist ja jalaluumurdu.

Vanaema Ustjat märgates hakkas Udotškini haamer veelgi kärmemalt tegutsema. Tema rebasekarva peni lamas kuumusest ogarana ikka veel kruntide endisel piiril.

Vanaema Ustja istus pilkugi Udotškini poole heitmata võrkkiike. Tõmbas kleiditaskust harjunud liigutusega välja «Priima» paki, suitsupitsi ja tikud. Umberringi valitses rammestavalt kuum keskpäev. Tulisekskoetud männid levitasid lämmatavat vaigulõhna.

Kuid vanaema Ustjale palavus meeldis. Ta seadis end võrkkiiiges mugavalt sisse. Leitsak tungis tema vanade kontide vahele. «Oli tänavu alles suvi,» mõtles vanaema Ustja rahulolevalt, «seesugust suve juhtub Moskvas harva.» Tema meelest oli see õnn, kuumus teda ei hirmutanud. Kõik tema esivanemad olid armastanud palavust ning pärandanud tallegi selle päikesearmastuse. Ka Veronika talub palavust hästi, aga väimees Andrei Aleksandrovitš, vaeseke, piinleb.

Vanaema Ustja torkas sigareti pitsi otsa, kraapsas tikust tuld ja tõmbas kopsud mõnuga suitsu täis. Tema jalge ees leitsakust valgeks pleekinud kivikõval maapinnal, vedelesid hommikul läbiloetud ajalehed. Need olid juba jõudnud kuumusest koltuda.

Vanaema Ustjal kadus äkki igasugune tahtmine Udotškini kiniga vaielda. Tulid mõtted, mis külastasid teda alati, kui ta võrkkiike istus.

Platvormi äärest, puude ja suvilakatuste tagant, kostis elektrirongi lühike hõige. Seejärel kaikus kanalilt mootor

laeva pikaldane, soliidne undamine. Inimesed sõitsid mööda rööpaid ja veepinda, inimesed aina tõttasid kuhugi.

Vanaema Ustja suitsetas ja vaatas päikesest ning kirkest sigaretisuitsust kissis silmadega kõike seda, mis alati ta pilgule avanes, kui ta võrkkiike istus. Ja tuttavad asjad kutsusid esile harjumuspäraseid mõtteid. Taamal paistis nurgake tihedasse põõsastikku peitunud suvila verandast. Vanasti oli see olnud eresinine, nüüd aga oli värv pragu-
nenud ja koorus õhukeste, narmendavate liistakutena maha. Veranda nurgaseinast laskus alla roostetanud vihmaveetoru. Selle all oli tünn, see oli täiesti lõhki kuivanud, sest terve suve polnud vihma sadanud. Harilikult oli tünn suviti vihmavett täis olnud. Väimees ja Veronika olid selle veega lilli kastnud. Ka vanaema Ustja oli mõnikord tünni kohale kummardunud, et kastekannu sisse vett võtta. Ja näinud mustale, haisvale veepinnale tekkinud rongaste keskel oma peegelpilti: kitsast, kahvatut nägu ja halle juukseid. Sellel suvel aga oli maa päris ära kuivanud, üle krundi viivad jalgrajad olid valkjaks ja kivikõvaks muutunud. Üks rada viis veranda juurest tihedasse sara-
puupõõsastikku ja sealt paistis puust osmiku laugjas katus. Osmiku tagant tõusid taeva poole kolme tuttava männi vaasekarva tüved. Ühel männil oli latv kuivanud, puu oli tõuselt vanadusest hääbumas... Kõik see oli vanaema Ustjale tuttav, oli pikkade aastate kestel saanud tema elu lahutamatuks koostisosaks... Nende krunt oli metsistunud, see oli osa endisest metsast, mida peenrad ega raie polnud rikkunud. Suviti kasvasid märjemates paikades harilikult maikellukesed. Kuuse alt aga võis leida niiske, pruunikübaralise seene...

Juba teab mitmendat aastat nägi ta seda igal suvel, pan-
nes kõike tähele oma vanade, kuid veel erksate silmadega... Ka päikest teretas ta hommikuti esimesena, kui talsed majalised alles magasid. See oli küll tema pärisosa, kuid seda oli vähe, äärmiselt vähe, kuna kõik oli suletud kinnisesse ringi, millest polnud väljapääsu. Olgugi et sellesse ringi mahtusid need imelised vasksed männitüved ja tikk sinist taevast ja vana maja paljaskoorunud, samaldunud seinad. See kõik oli siiski vaid osa ta üksindusest.

Vana Udotškin, seljas arusaamatu embleemiga kaitsevärvi üliõpilaskuub, haaras kastist osavasti naelu, pistis need suhu ja kopsis kiirustades haamriga. Veidi eemal,

kuivanud rohul, vedeles tema peni — lesis maas nagu tühikott, liigutas ainult kõrva... Teine rada viis põiki ühe krundi jalgvärava juurde. Värava taga oli suvitusasula turg elektrirongi platvormi kõrval, sinine telk jõesadamal. Aga kaugemal? Kaugemal polnud enam midagi. «Kõik on täis,» mõtles vanaema Ustja... Moskvasse viis elektrirong siit umbes kolmekümne minutiga. Aga seal oli tal oma ring...

Talvel elas vanaema Ustja üksi — suures ühiskorteris oma toas. «Seal on minu riigiks mu tuba,» mõtles vanaema Ustja. «Siis veel koridor, nelja gaasipliidiga (kuue teistkümne keedukohaga) köök, minu köögilaud ja väike kapp. Ja naabrid, erinevad inimesed, kelle elust on ammu ilma teada väiksemgi pisias. Väljaspool maja aga — kolmsada sammu mööda Herzeni tänavat, siis ümber nurga Suvorovi, endisele Nikitski puiesteele, uude, iseteenindusega toiduainetekauplusse. Ja tagasi. Kõik, mis asub väljaspool seda ringi, on jäänud vaid mälestustesse...»

Tervest elust olid järele jäänud ainult need kaks ringi nende raames suutis ta veel kõrvalise abita elada. Mis siiski, tema vanuse kohta polnudki seda nii vähe... Enne tulevikus ahenevad need piirid veelgi. Uhel päeval ei suuda ta verandalt enam ise selle võrkkiigeni minna, ei jaks mööda Moskva tänavat leivakaupluseni kõndida.

Vanaema Ustja suitsetas ja tema mustad, pilukil silmad libisesid veel kord mööda tuttavat ringi: veranda roostes vihmaveetoru, tünn, kolm vaskset mändi... Udotškin ahmis kiirustades naelu suhu nagu poisike varastatud kompvekke. Rebasekarva peni lesis rohul. Vana suli tegi tärtsu. «Olgu peale,» mõtles vanaema Ustja väsinult. «Temagi märgistab oma ringi. Hiljem aga jääb sellesse alatiseks. Ükskord need postid kõdunevad. Mis tähtsus sellel siis on, kus nad praegu seisavad?...»

Vanaema Ustja urgitses vana sigareti jäänused pitsist välja ning torkas uue sigareti asemele.

«Ei, ei tohi lasta ahnepäitsul päise päeva ajal oma haamriga rõõvlitempe teha,» manitses ta ennast pahaselt. «Mis väimees Andrei Aleksandrovitš ütleb? Ei tohi! Juba ainult õigluse nimel. Krunt niigi tilluke. Udotškin hävitab puud ja paneb kartulid asemele...» Ta süütas uue sigareti ja ajas end võrkkiiges sõjakalt sirgu. Hõikas siis käskivalt:

«Udotškin, tulge siia!»

Udotškin viskas haamri rohu sisse. Astus üle lauavirna

ja kompis kuulekalt vanaema Ustja juurde, tema selletagi suu oli venitatud lahkele naeratusele.

«Tulge,» lausus vanaema Ustja ähvardavalt, osutades väiksele kõrval asuvale toolile. See tool seisis seal alati ning oli tuulest, vihmast ja päikesest täiesti luitunud.

Eene istumist võttis Udotškin tooli kätte ja kompis seda hõlpsalt.

«Ja-a-ah!» ütles ta kahetsusega. «Oli kena asi. Tõeline viini tool.»

Ta aetas tooli kindlalt maha ja istus, näidates kogu oma olemusega, et on valmis rahulikult ära kuulama kõike, mis vanaema Ustjal talle öelda on. Kuid vanaema Ustja suitsetas vaikides ja silmitses Udotškin oma säravate mustade silmadega. Ja Udotškinis hakkas maad võtma kohmetus. Vanaema Ustja pani seda rahuldusega tähele. Muide, ta oli harjunud, et paljud tema tulise, ainitise pilgu ees kohmetusid, ega pannud seda põrmugi imeks.

Märkanud, et peremees ära läks, tõusis Udotškin peni maast üles, raputas end ja astus siis arglikult üle krundi piiri Udotškinile järele. Heitis peremehe kõrvale maha ja uinus uuesti. Üksnes kõrv tõmbles aeg-ajalt.

«Küll harjub,» ütles Udotškin koera poole noogutades. «Peremees.»

«Pole viga. Võõrutan ära,» ütles vanaema Ustja. Ja jäi seisevaks võitluseks jõudu kogudes uuesti Udotškinile otsa vahtima.

«Olete ennast kuidagi hirmus täis söönud, Udotškin,» sõnas ta pärast pikka vaikust. «Ja peni on teil ka liiga rammus.»

«Kas tahaksite, et meil ribikondid paistaksid?» imestas Udotškin. «Ei ole enam endised ajad!»

Ta avas üliõpilasürbi ülemise nööbi, nihutas oma pronksakat keret ja seadis end toolil mugavamalt sisse. Hommikune alkoholiuim oli temast juba välja tuuldunud. Udotškin istus, nagu tal kombeks oli, käsi harki aetud põlvedele toetades, tema karvane põsk tõmbles aeg-ajalt. Ta puhkas loots ja ootas, mis vanaemal talle öelda on. Kuid vanaema Ustja vaikis. Ja Udotškin sõandas lõpuks ise küsida.

«Ega te juhustlikult vürst Tšavtšavadze sugulane ole?» päris ta imesüütu häälel.

Vanaema Ustja tegi imestunud näo.

«Mis vürstist te räägite?» sähvas ta tigidalt. «Ei minagi vürstet!»

«Arge ägestuge. Lugesin temast kunagi ühest raama-

tust,» seletas Udotškin. «Vahva mees oli, mägiröövel. V koguni kindral. Ei mäleta enam. Sellest ajast, kui lug sin, on möödas pool sajandit. Ütelge, kas see on tõsi, et Semjon Mihhailovitši juures teenisite ja, mõök peos, lah gusse ratsutasite?» küsis Udotškin, jätkates pärast pau keskustelu.

See küsimus lõbustas vanaema Ustjat, oli talle meel mööda. Ennäe, mis vanatoi välja mõtles!

«Ei ole,» tunnistas ta ausalt. «Aga minu mees Ilja Zinovjevitš teenis küll Budjonnõi juures. Kaheksateistkümnenda aastal õpetasin tema punaarmeele kirjatarkust. Tema oli siis poolelijäänud haridusega üliõpilane. Jättis inst tuudi ja läks revolutsiooni tegema. Suure Isamaasõja ajal oli ta aga juba polkovnik, tankist, akadeemia seljatag. Ja muuseas, Udotškin, oma elu jooksul ei teinud ta ainsat tara. Ta ei suutnud neid taluda. Tal polnud midagi peal sõduripluusi, kalifeede, saabaste ja sineli. Ning ta ei taht nudki midagi. Vormimüts oli tal muidugi ka.»

«Muidugi, arusaadav,» ütles Udotškin lugupidavalt. «O sõjamees... Ka minul mahtus Isamaasõjas kogu varandu ühteainsasse sõduriseljakotti. Praegu aga, jumal tänatud on meil rahu- ja õnnepäevad, needsamad, mille eest ver valati. Enam ei kõlba üheainsa seljakotiga elada.»

«Ja sellepärast kipudki võorast vara krahmima?» küs vanaema Ustja karmilt. «Selle eest võib vastu näpp saada.»

Nüüd vihastas juba ka Udotškin. Tema pruntis põsk hak kas võibsema nagu sääsehammustusest.

«Maa on meil riigi oma,» ütles ta. «Ja peremees on se kes tema peal töötab. Mina aga just tahangi teda üle harida.»

«Ennäe poliitiliselt arenenud inimest!» naeris vanaem Ustja laginal.

Ka Udotškinile hakkas asi nalja tegema. Ta tagus peo pesi lustakalt vastu võimsaid lihavaid põlvi ja venitas om suure, lotaka suu naerule. Vanainimeste arusaamatu lõbu sus pani rebasekarva peni kõrvu kikitama.

«Nüüd on kõik poliitiliselt arenenud,» lausus Udotškin. «Tõe tuleb au anda: teie abikaasal ei lastud seda näha olgu muld talle kerge, aga vaadake, kuidas meie asula praegu ehitatakse. Kapitaalselt. Ehitavad endised rinde mehed... Kolm aastat, kuni ma Velikije Lukist Stalingrad ja tagasi käisin, ei mõtelnud ma mingisugusest varandu sest. Mõtlesin elust. Ka sellel hommikul Varssavi all, vi

minutit enne seda, kui ma miinikilluga pihta sain, ei mõtel nud ma varandusest, vaid elust endast, kui nii võib hoida... See kõik on seljataha jäänud. Ja läve ees keeb praegu uus, jõukas elu. Loomulikult, riik mõtleb meie kõi kude peale. Kuid meid on miljoneid. Ja Udotškin võib vabalt nende miljonite sekka ära kaduda. Nii et pole patt, kui ta ka ise enda peale mõtleb. Minulgi on õigus «Žigulist» unis tada, kui neid elanikkonna tarvis toodetakse.»

«Aga miks poleks te, Udotškin, võinud terve eluaja hoida hinges seda ülevat, mis oli tookord seal Varssavi all, enne kui te — nagu te ütlesite — pihta saite?» küsis vanaema Ustja, oma kahvatute huultega ettevaatlikult sigaretipit sist kirbet suitsu imedes.

Udotškin muigas lustakalt ja laskis siis oma peremehe pilgul aeglaselt üle Dimovite unarussejäänud krundi kalla.

«Suvila on lääbakil, värv maas. Krunt metsistunud,» loitles ta. «Teie, jah, olete ülevat hinges hoidnud...»

«Kas me segame teid, Udotškin?» küsis vanaema Ustja vaiksel ja nukralt.

«Ei,» vastas Udotškin. Ja lisas viivitades, pärast hetke lisi mõtlemist: «Mina... austan teid.» Paistis, et ta oli sel lest, mida ütles, ka ise üllatatud. «Aga pisut koomale võtta teil tuleb. Kaaluge ise kainelt ja asjalikult.» Ta kummar dus vanaema Ustjale ligemale. «Teie väimehel Andrei Aleksandrovitšil hakkab tervis üles ütlema. Ta oli haiglas. Teie olete kaugelt üle seitsmekümne. Veronika Iljitšna üksi suvilat välja ei vea, müüb maha. Pole teada, missu gustesse kätseesse see maa siin satub. Mina aga saan temast kasu. Andke ta mulle.»

Udotškini higist leemendav, suure mõhnaka laubaga punetav nägu oli otse vanaema Ustja nina all. Tema kah vatusinised silmad vaatasid kurvalt ja anuvalt.

«Andke ära!»

Vanaema Ustja nihkus Udotškinist ehmunult eemale, laskis end võrkkiiges seljakile ja tõstis oma peenikese, üleni sinisoonelise käe kõvasti sõrmede vahele pigistatud siga retipitsiga nagu kaitseks näo ette.

«Jumala tahtmist mööda oleme kõik surelikud,» jätkas Udotškin. «Kõigil on üks tee, nagu öeldakse. Võib-olla on mul määratud surra tunni aja pärast. Ega tea. Kuid ise kavatsen sellel patusel maal veel paarkümmend aastat üirelda. Tunnen endas jõudu, sellepärast. Surma karta on

viimane asi. Kui aeg tuleb, heida maha ja kõnge. Aga kui elad, siis ela! Eks ma siis elangi.»

Tema hää! kõlas vaikselt ja usalduslikult. Ta pühkis otsmikult higi ja vaatas vanaema Ustja kahvatusse, põlevate mustade silmadega näkku. Värisevate sõrmedega pitis too pitsi otsa uue sigareti.

«Ma vist hirmutasin teid,» ütles Udotškin siira kahetsusega.

Rebasekarva peni ärkas ootamatult. Hüppas püsti ja hakkas ühe koha peal keerlema ning käpaga raevukalt kõrvatagust kraapima.

Vanaema Ustja surus huuled karmilt kokku. See mees julges teda haletseda! Eales polnud ta kellelegi selleks õigust andnud! Ja vanaema Ustja käsutas:

«Koristage siit oma peni, Udotškin! Tal on kirbud.»

«Muidugi,» nõustus Udotškin. «Ainult ega koera kirp inimese peale tule. Võiksite teada.»

«Miks ma peaksin seda teadma?» küsis vanaema Ustja üleolevalt. «Minge ära. Mul pole rohkem aega. Pean kottlette praadima.»

Udotškin kergitas raasugi solvumata varrukast ja vaatas kella.

«Minulgi on aeg. Jäin siia istuma. Tuleks oodet võtta.»

Ta tõusis toolilt. Kohendas luitunud üliõpilasrõivaid. Vilistas rebasekarva peni ja suundus aeglasel sammul oma krundi poole.

Vanaema Ustja südames lahvatas hiljaksjäänud raevusööst.

«Udotškin!» hüüdis ta võimukalt.

Udotškin seisatas kuulekalt.

«Pöördun suvitusasula nõukokku,» ütles vanaema Ustja. «Teate ju, et olen selle nõukogu liige. Ma saan loa teie tara lammutamiseks. Siis aga korraldan pioneeride laupäevaku eraomandiga võitlemiseks. Ja tarast jäävad armatud riismed. Lapsed armastavad lõhkuda.»

«Mina aga pöördun miilitsasse,» sõnas Udotškin lõbusalt. «Eks vaatame, kumb on autoriteetsem, kas teie pioneerid või miilits.»

Udotškin kadus oma krundile. Rebasekarva peni lonkis pakse käppi vaevaliselt liigutades tema kannul... «Nad on ju väga vanad, nii peni kui peremees,» mõtles vanaema Ustja, saates neid pilguga.

Vanaema Ustja ei olnud endaga rahul: vestlus Udotš-

kiniga polnud õnnestunud. Ta polnud leidnud õigeid sõnu, et vanameest häbistada. Udotškin oli lahkunud võitjana. Aika... Ilja Zinovjevitiš oleks temaga korrapealt arved klaarinud. Muide, see oli vale: Ilja Zinovjevitiš ei klaarinud kunagi kellegagi arveid. Tal polnudki vaja seda teha. Ta armastas ja mõistis inimesi ja nemad kuuletusid talle meeleldi. Udotškinile oleks ta öelnud mõned kaalukad ja pilkavad sõnad tollele arusaadavas keeles ja Udotškin oleks kuulekalt oma postid võõra maa seest välja kiskunud... «Ustjake,» mõtles vanaema Ustja harjumuspärase nukrusega, «miks on mul tulnud tervelt kolmkümmend kaks aastat sinuta elada? Veerand sajandit koos sinuga ja kolmkümmend kaks aastat ilma sinuta. Missugune oleksid sa olnud praegu? Tookord, kaheksateistkümnendal aastal, olid jõukad Nahhitševani sugulased õudusega sosistanud: «Ustjake abiellus bolševikuga.» Nad rääkisid teda taga oma Nahhitševani murdes, mis oli omapärane segu armeenia, türki ja vene keelest. Nad ei mõistnud, et olid ise sisendanud talle, vaesele sugulasele, eluaegse viha omandikire vastu... Ustjake oli just lõpetanud gümnaasiumi, kavatses Peterburi konservatooriumi astuda ja äkki abiellus apardunud üliõpilase, bolševikust budjonnõilasega!

Vanaema Ustja istus võrkküiges, silmalaud pimestava päikese tõttu langetatud, ja naeratas oma kahvatute huultega üleannetult ning parastavalt. Missugune skandaal see oli! Oksnes ema — varakult leseks jäänu, viie lapse kasvataja, kes nende rikaste sugulaste armuande küllalt tunda oli saanud — oli teda mõistnud... Vanaema Ustja naeratas võidukalt ja tema naeratus oli pühendatud rohkem kui poole sajandi eest asetleidnud sündmustele. Missugune oli siis olnud Ilja? Ta paigutati nende juurde korterisse. Enne seda aga oli õine lahing. Mõned kilomeetrid Nahhitševanist eemal põles ööpimeduses Rostov, mis juba mitmendat korda käest kätte käis. Pimedusse mattunud Nahhitševani tänavatel, mida liinideks kutsuti, kärgatasid aeg-ajalt üksikud vintpüssilasud. Hommikul aga tuli Ilja. Ta oli kõhn, eba-
harilikult kõhn ja pikka kasvu. Pikk kederluudeni ulatuv ratsaväesinel ja teravatipuline villane punase tähega peakatte tegid ta veelgi kõhnemaks ja pikemaks. Uleni tolmu ja tahma kaetud kurnatud nägu, mitmepäevasest väsimusest aukuvajunud silmad... Ta ilmus nende keskele otse lahingust — tungis mõõga ja kannuste kõlinal korterisse, villase peakatte tolmunud kõrvad laperdasid vastu palgeid, kurnatud silmade pilk oli jahe. Ta oli jäägitult haaratud

käimasolevast — maailma ümberkorraldamisest, milles vahetult osa võttis. Temast hoovas püssirohu ja hobusehigi lehka. Ta päästis mõõga vöölt ja pistis vihmavarjude hoidjasse, võttis maha peakatte ja sineli ning tema ähvardavast välimusest ei jäänud midagi järele. Juuksed olid tal kerged ja ruugevõitu, kõrvad nooruslikult roosad. «Palun tass teed,» lausus ta üllatavalt intelligentset ja viisakalt. «Kui see teile raskusi ei valmista...» Jumal, kui ammu see oli! Kui sugulased, keda ta teguvis tookord nii oli vapustanud, praegu elus oleksid, jõuaksid nad vaieldamatult järeldusele, et tookord, kaheksateistkümnendal aastal, oli tema, Ustja, saatusliku vea teinud... Mis oli tema elu head olnud? Üksteisega sarnanevad sõjaväelinnakud ma eri paikades. Kauge tankodroomi õine kõmin, mis pani komandörikoosseisu osmikud vappuma ning «Mühlbachi» firma kabinetklaveri keeled tinisema. See väike klaver oli ainus, mis ta tookord ema juurest kaasa oli võtnud. Selles peale oli klaver tal kõikjal kaasas olnud. Ülejäänud varandus aga mahtus paari-kolme kohvrissi. Mõned aastad olid nad Moskvast elanud, Ilja Zinovjevitsš õppis siis akadeemias. See klaver aga reisib veel praegugi koos temaga: suvel suvilasse, talvel tagasi Moskvasse. Tookord oli neil olnud kaks kohvrit, praegu on tal kõigest üksainus! Pisut mööblit Moskva korteris, mõned kõige vajalikumad sööginõud ja pesu ning kriibitud külgedega «Mühlbachi» kabinetklaver, mis nagu vanaema Ustjagi järjest vanemaks jääb... «Oivaline,» mõtles ta, «see kõik oli oivaline...» Niikuinii poleks nad ialgi mõistnud, et ta oli tegelikult võitnud. Kergejalgne, punajuukseline Veronika, kes oli nagu isa suust kukkunud, kasvas üles tankide keskel. Need olid talle niisama omased kui külatüdrukule lehmad. Ka mänguasjad olid tal samad, mis külatüdrukul, omatehtud kaltsunukud, mis ta ise oma lapsele valmistas. Lõputute ülevõistluste tõttu tuli Veronikal peaaegu iga aasta kooli vahetada. See-eest ei saanud tema tütrést asjade kummardajat... Muide, ega üksi Udotškin pidanud vanaema Ustja askeetlikkust veidraks reliikviaks, sõdade ja revolutsiooni päranduseks. Paljud arvasid nii... Mida oli elu talle pakkunud? Muusikatunnid komandörkoosseisu lastele, kontserdid punaarmee laste klubides, mille eel ta närveeris täpselt samuti nagu siis, kui oleks tulnud esineda pealinna laval... Sõjaväelinnakute abamugavad korterid, rännuelu kasinavõitu olme. Ning Ilja Zinovjevitsši rahulik, jäägitu armastus, mida ei tumestanud mingid tülid ega arusaamatused

«Hazar val tepeits!» pomises vanaema Ustja võrkiiges istudes ammuunustatud lapsepõlve keeles, kurtas silmakirjalt oma saatuse üle. Vene keeles tähendas see: «Tabagu mind tühat häda!» Nahhitševani vanaemad armastasid väga seda kõnekäändu. Tema elust poleks nad midagi mõistnud. Siiski, võib-olla vanaemad oleksid ehk mõistnudki. Ema oli talle kunagi rääkinud: «Meie, Nahhitševani naised, olème põlvest põlve olnud sõjameeste elukaaslased. Olème sunnitud olnud oma kodupaigast lahkuma. Meie mehed hukkusid noorelt lahingutes, meie aga õppisime elama saja-aastaseks, et maatasta tehtud pesaasemed uuesti üles ehitada ja lapsi ning lapselapsi kasvatada, muuta rahvas surematuks.» Tema, vanaema Ustja, oli samuti olnud sõjamehe naine...

Vanaema Ustja istus võrkiiges ja pigistas sõrmede vahel äranäritud plastmassist sigaretipitsi. Tema silmad libisesid mööda tavalist ringi: veranda, veetünn, kolm mändi. Kõrvad kuulsid ega kuulnud tuttavaid hääli: laevade bassvileid kanalilt, magnetofonimängu palavusest närbunud puude tagant, jalgrattakellade tilinat lähemalt rajakeselt... Esikust vihmavarjude keskelt ähvardavalt ja kohatult välja ulatuv ratsaväelasemööök oli kaheksateistkümnendaastase Ustjakese südames tekitanud magusõndsaid jundaid. Mõõga hirmuäratav peremees aga oli söögitoas olnud, pea joomata jäänud lahja teega täidetud klaasi kõrval laual, õrn poisikesekael magades kaitsetult õieli. Olümpia lahingust imekombel eluga pääsenud, pidi ta läbi tegema veel kümneid samasuguseid. Mis oli sel noormehel olnud laiaõlgse, juba hallipäise polkovniku Ilja Zinovjevitsš Karetnikoviga?... Ilja oli tulnud tema juurde lahingust. Ja kakskümmend kolm aastat hiljem läinud jälle lahingusse, seekord igaveseks. «Pea vastu. Hoia Veronikat!» oli ta öelnud naisele Valgevene vaksalis 1941. aasta juulis. Tema «kolmekümne neljad» olid siis juba platvormidel seisnud...

«... Pean puljongi pealt vahu ära võtma,» mõtles vanaema Ustja. Tema mõtted pöördusid pärast harilikku ringi jälle Udotškini juurde tagasi. Mida see silmas pidas, kui ütles, et Veronika üksinda suvilat «välja ei vea»? See neetud vaigulõhn — tuletab matuseid meelde. Väimehel, Andrei Aleksandrovitsšil, lõppes ju haiglas kõik soodsalt... Aga oli see ikka nii? Äkki varjavad nad tema eest midagi? Mis Veronikaga viimasel ajal lahti on? Alati varjavad nad kõik tema eest. Tema aga kardab nende kõikide pärast:

nii Veronika, Anissimi kui ka väimees Andrei Aleksandrovitši pärast. Kardab päeval ja öösel küll põhjusega, küll ilma põhjusega.

«Kohe tuleb see vanamees tagasi ja hakkab jälle oma haamriga taguma,» mõtles vanaema Ustja õudusega Udotškinist. «Neetud hauakaevaja! Mida ta silma pidas?»

Ikka ja jälle pöördusid Veronika mõtted tagasi selle juurde, mis kahe nädala eest oli juhtunud. Arst oli noor, ilus, hoolikalt ja koketselt värvitud silmadega naine. Kui Veronika tema kabinetti astus, pistis ta parajasti kompveki suhu, kavatses teed juua. Laual haiguslugude kõrval seisis teetass. Veronikat märgates lükkas ta karamelli põske ja vestleski nõnda, seda põses hoides. Veronika mäletas selle vestluse iga sõna, selle valges kitlis tundmatu iga hääle varjundit. «Palun helistage kolmapäeval kahe nädala pärast, täpselt kell viis.» — «Kas röntgen avastas midagi halba?» Arst vaikis ja tõukas karamelli ettevaatlikult keelele nagu haiget hammast. «Meile röntgenoloogiga pill eriti ei meeldinud. Kolmapäeval vaatab seda professor. Tema seisukoht on otsustav.» — «Võib ta leida midagi hirmsat?» — «Ei tea. Me ei saa professori eest rääkida. Ma juba selgitasin teile.» — «Kuidas ma need päevad üles elan? Saage aru...» — «Ei tea. Peate ootama. Me pole jumalad...» Arst ei vaadanud kordagi Veronikale otsa, aina temast mööda, seinale, ja ootas nähtavasti, kunas Veronika lahkub, et hakata teed jooma. Tema kittel oli lumivalge, lihtsalt häbitult lumivalge, ja selles silmale valusas vaelevuses oli põlglikku üleolekut võõrastest kannatustest ja hädadest. Ja Veronika hinges lahvatas raev — see neetud kompvek arsti põses, lumivalge kittel, kiretu nägul. Ent raev ei kestnud kaua, sellele järgnes arusaamine, et tema elu sõltub täielikult tolle naise sõnadest.

Nende kahe nädala jooksul tuletas Veronika korduvalt meelde vestlust arstiga, nii kompvekki põses kui ka seda, kuidas arst pilgu temalt ära oli pööranud ja valget seina või auravat teetassi vahtinud. Ja Veronika hinges lahvatas uuesti raev. Hiljem aga mõtles ta taltunult: «Nähtavasti kaitses see naine end sel moel minu eest. Ta ei suuda ju kõigiga kaasa kannatada, see muudaks tema enda elu lausa piinaks...» Ning tahtmatult tärkasid südames mõ-

lud ja haletsusväärsed armupalved, mis olid adresseeritud sellele võõrale naisele.

Mis siis Andreiga jälle lahti on? Maohaavade operatsioonist oli möödas peaaegu pool aastat ja äkki olid tal uuesti tekkinud häirivad valud. Arstid nõudsid röntgeni, pilt millegipärast ei meeldinud neile, kuid oli vaja oodata professori autoriteetset lõppotsust. Professor oli just eelmisel päeval kaheks nädalaks kuhugi välismaale, sümpoosionile sõitnud... Tema oli teinud operatsiooni, tema sõna oli otsustav... Professor pidi eile tagasi jõudma. Tähen-dab, talle näidati juba röntgeniülesvõtet, tähendab, ta on oma otsuse juba teinud. Teab, mida Veronikale öeldakse. Veronika aga peab veel mõned tunnid ootama. «Me pole jumalad.» Kui palju vaevatud inimesi on seda lauset juba kuulnud! Ja tõesti, sellest kompvekilutsijast ei olene midagi. Professor ütleb talle oma arvamuse, tema aga annab selle Veronikale edasi. Teeb teatavaks otsuse, mida ta ise pole teinud. Sellest hoolimata tärkasid hinges ähmiga palve-sõnad. Hiljem aga, kui enam jõudu ei jätkunud, saabus ootamatult päästev rahunemine: «Ei, ei! Ma ei taha! Kõik läheb hästi!» Ja maailm elustus uuesti.

Veronika tõstis pilgu laua kohalt. Aitab piinlemisest... Aeg lähenes lõunale... Varvara oli oma tööpostile läinud, itaalia kingad olid ära müüdud, pikasäärelised näitsikud pole kinni pannud ja osakondadesse laiali valgunud. Veronika ja Saša olid jäänud tuppa kahekesi. Päike paistis, all mõrises endiselt Kalinini prospekt, ja see oli äkitselt suure-pärane. Hingevalu haihtus aegamisi. Ja nagu lõplik vaba-nemine tuli arukas ja kaine mõte (see oli talle nende kahe nädala vältel hingetõmbeviivude puhul iga kord pähe tul-nud), et lumivalges kitlis naine sõandaski just sellepärast temaga rääkides kompvekki põses hoida, et midagi hirm-vaat ei olnud avastatud. Ja oma «ei tea» oli ta öelnud liht-salt niisama, igaks juhaks.

Telefon helises. Saša võttis toru, ütles oma tavalise suur-suguse ja laisa «halu-u-u». Ent tema suurelisusest ei jää-nud korrapealt jälgegi järele. Ta pani toru ettevaatlikult hargile tagasi ja sosistas ehmunult:

«Gena...»

Saša nagu muutus õnnetuks.

«Oh jumal!» ütles Veronika. «Omaenda mehe helista-misest nõnda kohkuda! On alles tore perekonnaelu!»

«Ta on siin, all... Nõuab, et ma alla tuleksin.» Saša rää- kis ikka veel sosinal.

«Eks sa siis mine,» ütles Veronika. Ta ei mõtelnudki eriti mida ütles... Jah, kõik läheb hästi! Kuidas ta võis üldse teisiti mõelda? Kui imekaunis oli see kuum ja päikeseküllane, elu häälest pilgeni täidetud keskpäev.

«Noh, mida sa kardad?»

Saša nägi tõesti hirmunud välja. Ning Veronika tundis tema vastu kaastunnet ja hellust.

«Ei tea... Ta on armukadedusest päris pöörane,» sosistas Saša ja tema silmad täitusid pikkamööda uuesti pisaratega.

«Mis sa nüüd?» naeris Veronika. «Šeikspirlikud kire päise päeva ajal Moskva südalinnas?»

«Ta on kõigeks võimeline... Ta armastab mind nii väga.»

«See on ju suurepärane!»

«Mis on suurepärane?» imestas Saša.

«Kui mees armastuse pärast on kõigeks võimeline,» naeratas Veronika. «Südamepõhjas unistab iga naine niisugusest armastusest.»

«Eks proovige järele!» ütles Saša ootamatu tigidusega. Ta ei mõistnud Veronika äkilist lustakust, teise lõbusa tundus talle kahtlane ning solvav.

«Ei,» muigas Veronika. «Minu Andrei Aleksandrovitš on selleks liiga intelligentne ja pilkehimuline.»

«Aga Genal on väike nuga... Ta hankis selle meie mõtišinskilastelt vahetuskaubana.»

«Nuga?» küsis Veronika juba tõsisemalt.

«Ja-a... Möödunud korral, kui ta meie armastusest ja minu liiderlikkusest rääkis, tõmbas ta selle taskust välja.»

«Rääkis armastusest, nuga käes... On alles lugul!»

«Niisugune see meie armastus kord juba on,» nentis Saša kurvalt.

«Mine sa hullu tea,» mõtles Veronika erutatult. «Tapmisarmukadedusest tuleb lõpuks ka meie päevil ette...» Ta silus otsustavalt otsimikutukka. Juba ta mõistis, et peab tegutsema. «Tegutsemiskurat ärkas ja taob kapjadega. Kohe läheb lahti,» oli Andrei teda sellistel puhkudel ikka narrinud. Enamasti ei tulnud niisugusest tarmukast seksumisest võõrastesse asjadesse midagi head... «Vahest ei maksaks?» mõtles Veronika. Ent see küsimus oli esitatud üksnes südametunnistuse vaigistamiseks, juhuks, kui pärast kõik hoopis untsu peaks minema. Võimatu oli istuma jääda käed rüpes, kui su enda silme all seesugust pundart kokku keeratakse. Paljugi mis. Kahekümnes sajand, ratsionalism,

hommete lihtsus, infouputus... Noormehed kasvatavad endile plikade patsid, plikad kannavad pükse ja suitsetavad nagu-mehed, aga hinged on endisteks jäänud!... Näost kollane armukadedetseja oli end peitnud ministeeriumi vestibüüli ja tema hinge lõhestasid tunded, mis olid niisama ürgsed kui inimkond. Kurat teab, mis ta kokku võib kehtata! Pealegi teadis Veronika: ängistav hirm tuleb kohe jälle tagasi. Ja Saša asi oli see petlik ja ebakindel, ent siiski päästev õlekõrs, millest ajutiseltki võis kinni haarata.

«Ta ootab all?»

«Jah, meie trepikojas.» Kaunid rumalad silmad vaatasid Veronikat paluvalt ja lootusrikkalt.

Otsustavalt tõusis Veronika laua tagant, mõtles jälle vilksamisi: «Vahest ei maksaks?» ja astus ukse poole.

Gena seisis avara vestibüüli nurgas ning juba eemalt oli millegipärast selge, et sel pikal ja kõhnal kulunud džiiinides noormehel on midagi halba mõttes.

Veronikat märgates pöördus ta kähku kõrvale ja hakkas läbi klaasukse jälgima heledas päikesepaistes edasi-tagasi vaalivaid kottide ja pampudega inimesi.

Gena seisis külmus, käed püksitaskutesse surutud, ja vahtis tänavale. Juuksed rippusid tal moekohaselt pikkade salkudena seljal.

«Mis on mul asja selle Moskva äärelinna Othelloga,» mõtles Veronika taas, kuid lõi pea kuklasse ja läks läbi vestibüüli.

Gena kõrvale astunud, koputas ta pilkavalt sõrmelukiga vastu tolle kondist, kirju särgiga selga. Gena võpatas haiglaselt, otsekui torkest, ja pöördus tema poole.

«Tere,» ütles Veronika. «Mis sa siin teed? Justkui jaanahind peitis pea tiiva alla ja arvab, et teda ei nähta.»

«Ma... niisama,» pobises Gena ebamääraselt. Tema väike, hiline näolapp oli veelgi kurnatum kui harilikult. Silmad vaatasid Veronikat tagaaetu tigea pilguga. «Ta vaevleb tõepoolest hingepiinades,» mõtles Veronika. «Omaenda lollusest küll, kuid ega tal sellest kergem ole.»

«Lähme siit ära,» ütles Veronika. «Mul on töö ajal siin ebamugav olla, aga ma pean sinuga rääkima.»

Ta läks väljapääsu poole, olles kindel, et Gena talle järele tuleb. Ministeeriumi uksest vasakul, otse tänaval, asus kohvik — väikesed lauad erivärviliste sirmide all. Veronika istus äärmisesse lauda, selg ministeeriumi ukse poole, et kaastöötajad teda ei silmaks. Käsutas Genat:

«Istu!»

Noormees viivitas, enne kui istus, siis aga langetas pea ja surus suured, lõdvad kämblad põlvede vahele. Arusaamatu, mis Saša temas küll leidis!

«Miks sa Sašat piinad?» küsis Veronika karmilt.

Gena kõõritas tema poole ja küsis ootamatu jõhkrusegalt:

«Kas ametiühing tegi teile ülesandeks minuga rääkida või?»

«Rahulikumalt,» ütles Veronika. «Ma võiksin su ema olla.»

Gena väristas õlgu ja pomises vaikselt, otsekui vabandades:

«Nii on lihtsalt kombeks; nagu midagi on — kohe segab üldsus end vahele.» Tema sõnad sumbusid tänavamürrasse. «Aga mina ei taha seda. See on minu asi, kuidas ma oma naisega läbi saan.»

«On,» ütles Veronika. Ootamatult tundis ta seletamatut kohmetust selle kollanäolise kohmaka noormehe ees. Miski äratas tema vastu tahtmatut lugupidamist, võib-olla see valu, mida ta endas kandis. Teda vaevas tunne, mida on kombeks austada: armastus.

Laua juurde tuli higist ja puudrist lehkav, palavusest tigestunud ettekandja.

«Midagi pole vaja,» ütles talle Veronika.

«Kui midagi vaja ei ole, siis pole ette nähtud siin istuda,» teatas ettekandja.

«Kuidas nii?» ägestus Veronika. «Vabu kohti on nii palju kui kulub.»

Siinkohal sekkus Gena:

«Kas portveini on?»

««Kokur-surož», kollekttsioneeritud. Kuus rubla pudel.»

«Tooge,» ütles Gena.

«Terve pudel?»

Ettekandja sirgeldas pliiatsiga märkmikku ja suundus puhvetisse.

«Gena, ära parem joo,» ütles Veronika leebelt.

Gena ei vastanud, vaid istus, lõdvad kahvatud kämblad endiselt põlvede vahele surutud, üleni valust hõivatud, ja oli Veronika vist hoopis unustanud. Oimudelt nirisesid tal aeglaselt alla higipisarad. Ta kannatas, kannatas meeletult ja sügavasti.

«Gena,» hõikas Veronika teda ettevaatlikult. «Ma ei räägi sinuga ametiühingu nimel. Tulin ise. Tahtsin sulle lihtsalt öelda, et Saša armastab sind ega mõtle mitte kellelegi peale

sinu. Ma ju istun temaga päevast päeva silm silma vastas, ja räägib mulle kõik. Ja kui ma midagi ütlen, siis tean täpselt. Usu mind, Gena!»

Gena ei vastanud jälle, ei olnud kindel, kas ta kuulis Veronikat või mitte.

«Kuidas teie nimi on,» küsis ta ootamatult. «Olen unustanud.»

«Veronika Iljinitšna.»

Gena niheles oma toolil, tõmbus päris küüru ja surus kämblad veel tugevamini põlvede vahele.

«Ta on ilus. Tähendab, talle kleebitakse külge.» Gena rääkis poolihääli ja tema sõnad jõudsid läbi tänavamürra vaevu Veronikani. «Ma ei tahtnud abielludagi, kahel korral läksin perekonnaseisuaktide büroost minema, mõtlesin: minu jaoks on ta liiga ilus... Eks ole, kõik muudkui tikuvad talle ligi. Tähendab, ükskord viiakse ta mu juurest minema.» Ta vaatas Veronikale otsa nurkasurutu kurbade silmadega. «Praegu on see lihtne.» Ta muigas kibedalt.

«Ei, Gena, seda ei juhtu, ei juhtu mingil juhul,» veenis Veronika tuliselt.

«Juhtub küll,» ütles Gena hukkamõistetud kõigutamatusena... «Ei jaksa vastu seista.»

Saabus ettekandja ja pani pudeli valju mürtsuga lauale. Gena võpatas ja krimpsutas nägu.

Mis võis Veronika talle öelda?... Kui tegemist on tõelise tunde, tõelise hingevaluga, on sõnad sellest alati väikesemad ja tühisemad. Mispärast?

Ta vaatas toolil konutavat Genat, vaatas higiniresid tema aukuvajunud põskedel ja mõtles, et loodus on kinkinud sellele imelikule kiitsakale noormehele, Moskva trollibussi-juhile, harukordse võime jäägitult armastada. See üllas tunne aga on võtnud jõhkra kuju ja muutunud jõhkraks. Tähendab, on olemas ka jõhker armastus. Ja Veronika mõtleb taas ootamatu kindlusega, et asi võib halvasti lõppeda.

Gena pühkis higiseid käsi vastu põlvi ja võttis pudeli. Veronika nihutas klaasi vaikides kõrvale. Gena ei öelnud sõnagi, valas endale.

Ta jõi veini kiirustades, suurte sõõmudega, pea kuklasse heidetud — neelas nagu arstirohtu, lootuses, et see vaigistab valu. Veronika vaatas, kuidas ta joob, ja mõtles: keegi pole talle kunagi tunde kultuuri õpetanud, ilmselt ei osanud arvata, et tal seda vaja läheb. Ja nüüd ei suuda enam miski hing teda aidata. Siis aga mõtles ta endast, rahuli-

kult, nagu kõrvalseisjast: misasja ma istun siin, selle laua taga, punase sirmi all, kui kolme tunni pärast võib mind tabada kohutav õnnetus. Mis ma istun siin inimvoo ääres, autode heitgaaside pilves selle õnnetu Genaga? ... Ja jälle, juba kes teab mitmendat korda selle kahe nädala jooksul, tuli selge, kaine mõte: arst ütles «ei tea» üksnes sellepärast, et kartis Veronika meeleheidet. Viivitas, vaagides mõttes tema hingejõudu.

«Mis teiega on?» kuulis ta Gena häält.

Veronika pühkis peopesaga oma laubalt aeglaselt higi.

«Palun, vala mulle veini. Ainult piisake.»

Gena haaras kiiresti pudeli.

Äkki niiskeks tõmbunud sõrmedega surus Veronika klaasi kõvasti pihku. Gena silmitses teda ärevalt.

«Lollpead,» ütles Veronika tasa ja hingeldades. «Juh mardid olete kõik! Ei hinda seda, mis teil on. Mis sa veel tahad? Mis sa sehkendad siin oma lollaka armukadedusega? Sa peaksid iga minut õnne tänama, et oled alles kahekümne viiene, et sul on Saša, et olete terved, et elate ja võite edasi elada! Sina aga kõnnid siin ja väristad põlvi, piinad ennast ja teda. Tainapea ...»

See ootamatu purse oli Genale arusaamatu. Ent tema valust muserdatud hing tabas teravate sõnade taga, seda maid võõra valu.

«Teil on õigus,» ütles ta otsekui vabandades. «Aga mis ma teha saan?»

«Vististi mitte midagi,» ütles Veronika. «Elus on mõni kord nii, et pole enam midagi teha ...»

Veronika vallandas veiniklaasi pigistavad sõrmed ja lükkas klaasi kõrvale. Oma kahenädalase üksildase heitluse vältel oli ta juba õppinud paanika lähenemist ära tundma. Hingevalule eelnes ootamatu vastikus kõige suhetes, mis teda ümbritses. Äkitselt muutus Gena talle lõpmata vastikuks, vastik oli see silmanähtavalt kleepuv ja imal päikesest pruuniks köetud vein, ja tõtlev, kauplusest kauplusesse sõeluv inimvool oli samuti vastik. Pea kohal asuva sirmi kriiskavpunane värv lõi kas silmi, ka hääled muutusid läbitungivaks ja teravaks, rebestasid kõrva.

Kõik tülgestas, kõik ärritas ja sähvatas mõte, veel mitte valu ise, vaid üksnes mõte sellest, missugune see valu on. Ja siis tuli valu.

Veronika istus sõnatult, olles vaikseks jäänud Gena täiesti unustanud, mõeldes endast ja sellest, mis teda ootab, nagu millestki kõrvalisest. Mõtted septembriõhtust

ja jääkülmast pingist, kust tema õnn alguse oli saanud, ja kõige ohtlikumad, neist algas alati kõik. Ta katsus üld-eemale tõrjuda, keelata endal meenutamast. Ta pöördus jälle Gena poole, püüdes haarata võõraste hädade päästvast ölekõrrest.

«Kuule,» ütles ta. «Jäta ta, mine ära. Piinlete mõlemad aasta ja saate üle. Juhtub ju, et armastus nagu inimesegi sünnib õnnetuna.»

«Ei,» ütles Gena saatusele alistunult. «Ma poleks tohtinud kolmandat korda perekonnaseisuaktide büroosse minna. Nüüd oleme temaga juba igaveseks kokku seotud. Piltame teineteist surnuks. Seda ütlesite te õigesti.»

Rohkem polnud Veronikal Genale midagi öelda. Ta ei tundnud tema vastu enam ei kaastunnet ega huvi. Ka see, et ta temaga rääkima oli tulnud, näis talle rumalana ja mõttetu. Tarvis oli viieteistkümnenda korruse tuppa tagasi minna, laua taha istuda ja tööd teha, oodata, kuni kell viis saab.

«Olen sulle kõik öelnud, mida mõtlesin, Gena. Ilmselt on sul õigus: keegi ei tohi end võõrastesse armuasjadesse segada. Võid ära minna, kui soovid. Ma ei pea sind kinni.»

Gena tõusis märgatava kergendustundega otsekohe lauaist.

Ka Veronikal tuli lahkuda. Kuid tal polnud jõudu end päästi ajada. Ta sulges päikesest ja möödavilksatavatest autodest väsinud silmad. Ja järsku võttis võimust piiritu enesehaletsus. Milles on ta süüdi? Kunagi pole ta olnud aine ega omakasupüüdlik, on alati olnud rahul nende väikeste rõõmudega, mis elu talle on kinkinud. Oli lapsepõlv, oli kõhn punapäine tüdrukutirts — Punaarmee komandöri tütar. Olid lapsepõlve sõjaväelinnakud maa eri paikades, kõik üksteisega sarnased. Siis, kui algas noorusaeg, tuli sõda. Kellele need aastad kerged olid? Siis isa hukkumine ja oma meeleheide. Ema on nüüd juba üle kolmekümne aasta lesepõlve pidanud. Aastakümned üksindust. Nüüd on ta vana, väga vana ja üksik.

Miks polnud varem kunagi pähe tulnud, et ema on üksik? Tema alatine pärimine: «Kuhu lähed?», «Kunas tuled?» oli üksnes ärritanud, kunagi polnud mõttesse tulnud, et see tuleneb üksindusest, sellest, et aastakümnete eest ema lahunud kaotus oli olnud korvamatu.

Ta on tugev inimene, see minu ema. Ei näita oma kannatust. Maailmas on aga nõnda seatud, et lapsed ei maksa

vanematele oma võlgu. Ning suvilas istub üksildane eideköbi, suitsetab oma sigarette ja mõtleb oma mõtteid, aga tema, selle eidekese tütar, ei oska aimatagi, millest ta mõtleb.

Kui isa hukkus, oli ema peaaegu niisama vana kui tema, Veronika, praegu. Ometi oli ema tüdrukule juba siis vanana paistnud. Vanemad on laste meelest alati vanad ja praegu oli peaaegu võimatu meenutada, missugune oli ema noorena olnud. Toona oli ta asendamatu, emata ei saanud päevagi elada, nüüd aga, kui ausalt südamepõhja vaadata, polnudki teda enam eriti vaja.

Gena oli ammu läinud, Veronika aga istus ikka veel, silmad kinni. Ja mälu kummalise tuju tõttu meenus talle ammumöödunu, millele ta peaaegu kunagi polnud mõelnud: meri ja liivane supelrand. See meri ja liivane supelrand tulid tookord tema ellu ootamatult. Nende peres polnud kombeks suviti suvilasse või kuurorti sõita ja koolivaheaja veetis Veronika alati järjekordses sõjaväelinnakus, kuhu nad järjekordseks suveks olid sattunud. Õnneks asusid need linnakud enamasti suurematest asulatest eemal, ning kohe majade taga oli kas taiga, Kesk-Venemaa stepp või mägioja. Ja vanematel ei tulnud pähegi, et peaks veel kuhugi sõitma — samasugusesse metsa, samasuguse jõe äärde. Tol aastal aga otsustasid isa ja ema Veronika mere äärde viia. Nii tulid meri ja Anapa liivane supelrand ning roosad viinamarjad, millel oli naljakas nimi — šasla. Tema, kaheteistkümnepäevane Veronika, istus lina all, mis oli seotud nelja liiva sisse taotud väikülge, ema aga seisis veepiiril, seljas sinine supeltrikoo ja vaatas merd.

Võib-olla meenus see sellepärast, et Veronika, kes oli neiuikka jõudmas, avastas siis esmakordselt, et ema on ilus. Ema seisis veepiiril, seljas kirkavärviline supeltrikoo ja tumedad, rasked juuksed langesid tihke, päikeses sädeleva lainena ta õlgadele. Veronika oli jõudmas neiuikka ning täheldas oma kehas kohmetamapanevaid muutusi võimalik, et just seetõttu märkas ta esmakordselt ema keha supeltrikoo all, tema nõtket rinda. Emal olid imelised säraavad, sinkjasmustad silmad... Meenub, et just sel suvel hakkas Veronika nägema, kuidas mehed ema vahtisid, ja see vihastas ning häiris teda. Ta armukadetses ema lapseliku kiivusega, mis polnudki enam päris lapselik...

Sellest kõigest polnud enam midagi järele jäänud. Ainult aastatega kokkukuivanud üksildane vanaeit, kes suvilas

oma sigarette suitsetas, pottidega sõdis ja möödunud meenutas, või hoopis lähenevast lõpust mõtles. Polnud enam ta seda punapäist tüdrukut, kes mere ääres liiva peal oli istunud. Oli naine, kes ükski siin Moskva lämmatava suvepäeva südames, vabaõhukohviku punase päevavarju all istus, ees, laual, kollektioneeritud «Kokur-suroži» pooltühil pudel. Istus jõuetuna selle hirmsa sõnumi ootel, mida talle mõne tunni pärast võib-olla kuulutatakse.

4

Anissim paterdas paljajalu, supelpükste väel, ukse juurde ja küsis:

«Kes seal on?»

Kostis naaber Ljudmila Zahharovna nõudlik hääl:

«Tee lahti!»

See oli öeldud nõnda, nagu kavatses naabrinaine astuda oma isiklikku korterisse. Ärritust maha surudes vastas Anissim võimalikult rahulikult:

«Ei saa. Vabandage, tulen duši alt ja pole riides.»

«Mis, on täna siis laupäev või?» pahandas naabrinaine ukse taga. «Korralikud inimesed teevad tööd, aga tema korteris ei ole saunapäeval!»

«Vabandage,» ütles Anissim. «Ust ma ei ava.»

«Noh, tead, mis ma sulle siis ütlen!» Naabrinaise hääl ukse taga oli käre, tema sõnad polnud nähtavasti määratud ainult Anissimile, vaid kõigile, kes trepikojas elasid, kuigi päevase aja tõttu olid korterid tõenäoliselt tühjad. «Kui hakkad igasuguseid tolguseid majja tooma, kutsume sind korrale! Pugedid omaette korteritesse, polsterdasid ukseid kalinguriga ja arvavad, et võivad elada, kuidas tahavad!»

«Ust ma sellegipoolest ei ava,» ütles Anissim.

Vannitoas jooksis kraanist turtsudes vesi. Tubades lendasid lilled lastehääled. «Lolliks võib minna,» mõtles Anissim... «Miks on see naine veendunud, et tal on õigus igal ajal, kui tahab, võõraste korterisse tungida?»

«Hea küll!» pörutas naaber ähvardavalt. «Lähem otsekohe majavalitsusse. Ja räägin kõik sinu vanematele»

«Soovin edu,» ütles Anissim.

Lifti uks paugatas üle kogu trepikoja. «Jumal tänatud, ära läks!»

Anissim suundus vannituppa, tõmbas higise särki uuesti selga ja džiinid jalga... «Mis neil kõigil vaja on?» mõtles ta ahastusega. «Mis nad kõik täna minust tahavad?... Läks majavalitsusse, ja mis sellest! Ju tal pole paremat teha. Vanematele tuleb aga niikuinii seletada, kuhu magnetofon kadus... Mis isa ütleb? Paremini on rääkida kõigest nii, nagu oli.»

Isa oli magnetofoni oma töö jaoks ostnud, polnud seda aga juba kaks aastat puudutanud, ja magnetofoni peeti nüüd Anissimi omaks. Kuigi, kes niimoodi arvas? Isa polnud magnetofoni Anissimile kinkinud. Võib-olla lootis ta seda siiski töö juures kasutada, et sellega külades kummalisi lausumisi ja laule üles kirjutada. Kõik läks muidugi rumalasti. Kuid vanemad ei ripu asjade küljes. Tõrlevad loomulikult, lärmavad natuke, kuid saavad aru. Üldiselt nad ju mõistavad teda. Küll mitte alati. Kui aga on vaja nendega ühist keelt leida, siis läheb see enamasti korda.

Anissimi mõtted pöördusid taas ema telefonikõne juurde. Uuesti kerkis murelik küsimus: mis on temaga lahti? Ilmselt ei helistanud ema lihtsalt niisama. Tahtis midagi öelda, miski rõhus ja vaevas teda. Tahtis öelda, aga mõtles siiski ümber. Palus helistada pärast viit. Mis siis, kui helistaks praegu?

Anissimile jätkus oma muredest ja probleemidest, vanemate mured ja probleemid puudutasid teda vähe. Vanemad ei pöördunud peaaegu kunagi tema poole abi ja nõu saamiseks, ta kuulis nende ebameeldivustest ja hädadest juhuslikult, nende omavahelisi vestlusi kuulates.

Kuid tema suhtumises vanematesse oli üks omapärane joon, mis oli Anissimile endalegi arusaamatu.

Isa oli tugev mees ja teda peeti nii-öelda esinduslikuks. Anissimile meeldis tema kuivetu ja terav nägu, tema näratusviis, tema talitsetus ja rahulik pehmus. Isa oskas väärikalt käituda, oskas inimestes lugupidamist äratada. Ema näis tema kõrval väikesena ja haprana. Ometi polnud ema kuni tänase päevani ilmaski Anissimis kaastunnet äratanud. Millegipärast tundus, et ta oli isast tugevam. Kaastunne isa vastu oli aga tärganud juba ammu, kui Anissim oli alles päris väike. Samasugune osavõtt nagu siis, kui ta hiljuti jalgrattal leistungiga pendeldades isa kannu mööda öist asulat sõitis. Kaastunne ja ühtaegu teadmine

ajakordselt tugevast, lahutamatust ühtekuuluvusest isaga. Isa karmi koore all oli tunda avari olekut, kaitsetust. Tõdasama kaitsetust, mis oli kostnud tol ööl tema üksildasest laulust pimeduses.

Ema ei äratanud temas kunagi niisuguseid tundeid. Miks? Esimest korda selle aja jooksul, mida Anissim mäletas, tärkas ta hinges järsku kaastunne ema vastu pärast tühast telefonikõnet. Ta mõistis äkki, et ema vajab teda, et ta võib mingil seletamatul põhjusel temalt tuge.

Võib-olla peaks siiski emale kohe helistama?

Vastas Saša hääli. Harilikult venitas ta «hal-u-u-u» pikalt ja läbi nina ning see tegi Anissimile nalja. Nüüd aga sosis- tas ta hirmunult:

«Kuulen...»

See ei meeldinud Anissimile, tegi ta rahutuks.

«Tervist,» ütles ta. «See olen mina, Anissim. Vabandage.»

«Ema ei ole,» ütles Saša samasuguse summutatud sõnaga. «Ta läks välja.»

Anissimile tundus, et Saša nutab.

«Kas midagi on juhtunud?»

«Ei, ei,» vastas Saša rutakalt, «Veronika Iljinitšnaga on kõik hästi. Minul on siin pahandusi... Ta tegeleb praegu minu asjadega.»

«Vabandage,» ütles Anissim, «ütelge emale, et ma helistan hiljem.»

Too nägus, laisk Saša — ema töökaaslane — oli Anissimile ebasümpaatne ja talle ei pakkunud mingit huvi kuulata ülevaadet Saša hädadest.

Ta heitis uuesti diivanile ja toetas jalad jälle diivanile.

Klaver jäi vaib, muusikatund sai otsa. Ka Ženka vaikis. Alles olid jäänud vaid kaugusest kostev aeglane tänavamüra ja laste hääled.

«Nähtavasti oli ema häiritud Saša ebameeldivustest,» mõtles Anissim ja rahunes. Ema sekkus sageli teiste inimeste ellu, püüdis neid mõista ja lepitada. Anissim oli sellega harjunud. Ja tema mõtted pöördusid jälle isa juurde. Isa polnud tõepoolest midagi niisugust, mis oleks võinud kaastunnet äratada...

Täna hommikul laua taga oli isa veeretanud sigaretti oma pikkade kõhnade sõrmede vahel ja saatnud läbi prillide uurivaid pilke Anissimi poole. Habe oli tal olnud korralikult aetud, seljas lumivalge särk, ees raskete raami-

dega moodsad prillid. Ent isa pilgus oli Anissim tabanud ohtlikku uudishimu. Isa esitas talle tühiseid küsimusi, ja oli tunda, et ta tahaks rääkida millestki muust, neile mõlemale äärmiselt olulisest, kuid ei leia sõnu. Ja tomatit süües ning taldrikusse vahtides mõtles Anissim, miks küll on nii naljakalt ja rumalasti seatud: nad on isaga kõige lähemad inimesed maailmas, aga jutust ei tule neil midagi välja.

Anissim küsis viimasel ajal üha sagedamini küsimusi, miks isegi lähedased inimesed nii vaevaliselt teineteise juurde teed leiavad? Isa oleks ilmselt soovinud avameelset, sõbralikku kõnelust. Ja Anissim oli selleks samuti valmis, ükskõik, millest isa ka temaga rääkida poleks tahtnud. Ent isa ei leidnud õigeid sõnu, ja tema, Anissim, samuti mitte.

Pool aastat tagasi, kui isale pidi tehtama maohaavade operatsioon, sõitis Anissim eelmisel päeval Horoševski maanteele, haigla juurde, kus isa lamas. Oli veebruar algus, kuid habras jääkirme pragises kevadiselt jalge all. Anissim istus pimedas uue haiglahoone vastas asuvale pingile ning valgustatud aknaid vahtides ja külmast lõdisedes konutas seal paar tundi. Eales poleks ta seda kellelegi tunnistanud. Ei isale endale, veel vähem emale. Miks? Aga võib-olla oleks just tulnud sellest rääkida? Võib-olla oleks just sellest võinud alata lähenemine, mille poole püüdis isa ja mille poole püüdis ka tema, Anissim?

Võib-olla on kogu häda selles, et nad peavad teda ikka veel lapseks ega võta tõsiselt? Aga vanaema Ustja võtab. «Vana ja väike,» muigas Anissim kibedalt.

Nad ei võta teda tõsiselt ja peavad lapseks. Tema aga teab neist nii mõndagi. Ja nad ei aimagi seda. Neile ei tule pähegi, kui palju ta neist teab. Võimalik, et just sellest teadmisest tulenes ka see kaastunne isa vastu. Tema, Anissim, ju teadis, et sellel lõbusal ja naeruhimulisel inimesel, kes nõnda vabalt ja lihtsalt inimestega suhtles, oli hinges palju kibedust.

Anissim teadis, et isa armastab elu ega pea end hädavareseks. Ja et omaenda kummalise kartmatuse oli ta enamikus isalt pärinud. Isa ei karda samuti midagi, ja kui näeb ülekohtu, sekkub hetkegi kõhklemata. Ja kui vaja, võtab prillid eest, pistab need taskusse ning tormab ükskõik missugusesse möllu. Nagu poisike. Ka emale valetab ta nagu poisike. Tema imelik valetamine ei äratanud Anissimis ei hukkamõistu ega nõrdimust. Küll aga kaastunnet. Üldse

isa vanusele ja — nagu ütleb intellektuaal Oleg — välisele respektablusele vaatamata palju poisikeselikku. Selle avastuse oli Anissim teinud hiljuti. Ja see üllatas teda. Ema aga jäi alati täiskasvanuks. Ilmselt sellepärast ei kutsunudki ema Anissimis kaastunnet esile.

Oma viimase sõna lõpetas Pastuhhov ootamatult:

«Votan vastu ükskõik missuguse karistuse, sest olen rikunud meie õiglast seadust, mineviku iganditega aga tuleb võidelda.»

Ta ütles seda häält kõrgendades, südikalt ja vaatas saali missuguse näoga, nagu esineks koosolekul ning ootaks aplausi.

Pärast lõunavaheaega ilmus kohtusse juhuslikku rahvast: eidekesed-pensionärid, noor abielupaar, kes tõenäoliselt oli tulnud lahutusavaldust tooma ning et aega parajaks teha, astunud veidikeseks kohtusaali, elatanud ohvitser ja kaks ülbet, huligaaninäoga noormeest.

Pastuhhov vaatas neid kõiki, pühkis käega otsmikku ja rehitses habet.

«Kohtuvaidlused on lõppenud!» teatas Tšudinov ja lõi Pastuhhovi toimiku plaksudes kinni. «Kohus läheb otsust tegema!»

«Missugune kentsakas väljend — «kohtuvaidlused»,» mõtles Dimov. «Säärased vanamoelised sõnad elavad veel täies seaduslikus jõus.»

Nad olid jälle kitsukeses kroonumööbliga sisustatud toas. Kirjutuslaud, kaks toimikuid täistuubitud kappi, vahatüübiga ülelöödud tugitool. Aken, mille klaasid olid pooleks valgeks võõbatud, otsekui selleks, et rõhutada kõige sün päevast päeva toimuva eraldatust igapäevasest elust. Kolm inimest istuvad praegu neljanda saatust määrama, mis aga kuulutavad vabariigi nimel otsuse välja. Seda kutsutakse kohtuotsuseks, tegelikult aga tehakse avalikkusele teatavaks inimese edasine saatus.

Toa hall argipäevanus oli teravas vastuolus kõigega, mis sin iga päev toimus. Ja see vastuolu lõi Dimovile hinge.

Tšudinov istus laua taha. Dimov uuris teda tähelepanelikult: kohtuniku noores jumekas näos tahtis ta leida samade tundmuste jälgi, mis piinasid teda, Dimovit. Ent Tšudinovi nägu oli kinnine ega peegeldanud mingit erilist erutust. Juuksetutt ta pealael oli jällegi kergemeelselt turris.

Ka Buškinit, nagu näha, häiris üksnes palavus. Uuesti hoogsalt viskudes vahariidega ülelöödud tugitooli, hakkas ta kõigepealt lipsu lõdvemaks sikutama. Ta avas ülemise säriginööbi, ohkas kergendatult ja tiris välja oma sigareti-paki. Ent sigaret läks sedamaid niiskeks ja pudenes ta jämedate sõrmede vahel laiali. Vastikusega torkas ta selle tuhatoosi ja pühkis käed vastu pükse puhtaks.

Tšudinov võttis lauasahtlist mõned jooni täisveetud paberilehed. Esimesel neist nägi Dimov selgesti trükituna: «Kohtuotsus». Ja jälle mõtles ta, et hoopis paremini sobiks siia sõna «saatus»... Ja nemad kolmekesi: see rõhutatult range noormees, kes täpselt teab, et kaks korda kaks on igal juhul neli, too rõugearmilise näo, kavalate silmade ja endise kiviraiduri võimsate kämmaldega töödejuhataja, kes ehitustandriil lõplikult hääle oli kaotanud, ja tema, Dimov, kes alles hiljuti oli Horoševski maantee haiglas suremas olnud, hakkavad seda saatust otsustama... Neile oli määratud tegutseda vastavalt seadusele ja südametunnistusele... «Seadus ja südametunnistus peavad ühtima», mõtles Dimov. «Asja tuum on selles.»

Tšudinov asetas hallide lehtede pakile koolilaste pasta-pliiatsi ja nõjatus tugitooli seljatoele. «Kõik on valmis», mõtles Dimov. «Elagu seadus ja südametunnistus...»

«O-o-oh! Küll hüppaks praegu külma vette!» ütles Buškin. «Sel aastal on loodus täiesti käest ära: on Moskva Taškendiga segi ajanud.»

Tšudinov kõõritas rahulolematult tema poole. Vaikis, otsekui oodates, mil sobimatute sõnade viimnegi silp õhku haihtub.

«Mis siis ikka, seltsimehed kaasistujad, hakkame otsust tegema...»

«Kaks aastat,» ütles Buškin kähiseva häälega... «As on klaar. Mees on varganägu.»

Tšudinovi heledad kulmud võpatasid kergelt, ta vaatas Buškinit tähelepanelikult, ja Dimovile näis, et imestusega.

«Ärge kiirustage. Vaatame järjekorras.»

Ta võttis väikese paksu raamatu, mis lebas laual, temast paremal. Lehitses seda ja avas vajaliku lehekülje.

«Pastuhhovi süüdistatakse paragrahv kaheksakümne üheksa esimese punkti järgi. See kõlab nii: «Riigi või ühiskonna vara avaliku hõivamise eest omastamise eesmärgil karistatakse vabaduse kaotusega kuni nelja aastani või parandusliku tööga kuni ühe aastani.» Eeskätt on meil

vaja otsustada, kas loete Pastuhhovi süü täielikult tõestatuks.»

«Loen küll,» kostis Buškin südikalt. «Riigivara salajane varandamine. Rahvapäraselt vargus. Klapib. Seal on kirjas isegi kolm aastat.»

«Pidage ometi,» ütles Tšudinov juba ärritatult. «Tähelepanu, te arvate, et Pastuhhovi vastu esitatud süüdistus leiab kohtuliku arutluse käigus kinnitust? Kas nii?»

«Täpselt!» ütles Buškin. «Teie aga, Valeri Ossipovitš, peate eriti korrast lugu. Aastate järgi ei oskaks nagu arvata.»

Tšudinov ei osutanud tema sõnadele tähelepanu ja pöördus Dimovi poole.

«Teie seisukoht?»

«Lõepoolest, kõik on õige,» sõnas Dimov. «Ainult et tähtsajal suhtes...»

«Seda hiljem,» katkestas Tšudinov. «Ka mina leian, et kohtualuse süü on täielikult tõestatud. Aga karistusmäär — see on juba teine küsimus. Kõigepealt teeme selgeks, mis melle selles asjas segaseks jäi.»

«Kõik on selge,» ütles Buškin.

Dimov tundis, kuidas tal higitilgad aegamööda ja köditades üksteise järel mööda selgroogu allapoole vajusid. See tunne oli vastik ja alandav ning kuidagi sootuks kohatu. Buškin suitsetas mõnuga, puhudes suitsu läbi suurte, mustade karvadega täidetud ninasõõrmete.

«Kas on palav, vana?» küsis Dimov teeseldud kaastundega, püüdes varjata oma üha kasvavat sügavat vastumeelsust selle mehe, tema söaka ja argise julmuse vastu. «Pole viga, küll te õhtul end jões jahutate.»

Buškin vaatas teda imestunult.

«Kui te seda vargapoissi haletsete, siis pole mõtet see pärast minule kallale karata,» ütles ta solvunult. «Mina ei ole ju varastanud ja õhtul hüppan jökke täie õigusega.»

«Sukelduge, vana, ärge kõhelge,» ütles Dimov. «Mina, muuseas, mõtlen ka õhtul ujuma minna — igaühele oma, nagu öeldakse.»

«Kuidas siis?» arvas Buškin kuivalt. «Seaduse järgi...»

«Aga mina, näe, kavatsen sellesama seaduse järgi taotleda, et see Pastuhhov vahi alt vabastataks ja lastaks tal minna kõigi nelja tuule poole, ning kui tal selleks tahtmist on, las sõidab õhtul Himkisse või Serebrjannõi Bori. Või kanduni leili võtma, kui see talle rohkem meeltmööda peaks tulema.»

«Ohoo!» muigas Buškin. «Kust te niisuguse seaduse leidsite, et vargad tuleb lahti lasta?»

«Sellest raamatust, mis kohtuniku ees laual on,» ütles Dimov.

«Seal on kirjas kolm aastat.»

Tšudinov ei sekkunud vaidlusse, istus sirgelt, vaadates otsa kord ühele, kord teisele — ilmselt tegutses ta kohtunikule antud instruksiooni kohaselt: kõigepealt ära kuulata kaasistujate seisukohad, alles siis öelda oma kaalukalt sõna. Aga võib-olla vaevasid ka teda kahtlused? Kohtusallik oli ta igatahes kuulanud kõiki ühesuguse keskendatud tähelepanuga... «Ei mõista ma sind, range noormees,» mõtles Dimov. «Kumba on sinus rohkem: kas instruksioonide ees kummardamist või südamlikkust?»

«Selle sulgi pärast te mind küll pisaraid valama ei pane,» ütles Buškin, hakates juba vihaseks saama.

«Ega minagi kavatse tõinama pista,» vastas Dimov. «Ärge tehke minust tossikest. Ja teilt ei nõua ma mingelt pisaraid.»

Tšudinov vaikis ikka veel.

«See sulgi varastas riiklikule organisatsioonile kuuluvat kella, aga teie ütlete: vabaks lasta,» protestis Buškin kalgilt. «Närvid ei kõlba teil mitte sinna kohtagi...»

«Ei, närvid on mul korras,» muigas Dimov. «Me lihtsalt mõistame kohut inimese üle. Kui me seejuures ka närveerime, pole selles midagi häbistavat.»

«Teie elust ei tea ma midagi,» ütles Buškin juba leplikumalt. «Ilmselt olete õpetatud mees. Mina aga olen töödejuhataja. Teate, kui palju materiaalseid väärtusi minu kaela peal on? Mul tuleb vargustega elus tihti kokku puutuda. Ja kuidas veel!»

«See siin on ju pisivaras, teie aga tahate soolata talle kõrgeima karistusemäära nagu mõnele teenelisele — kolm aastat.»

«Pisivargad need kõige hirmsamad ongi. Suuri on meil kaugelt vähem. Aga just niisugused väikesed, süütu himustajad, hädavaresed, kes kaupluste iseteeninduslettide ümber tõuklevad — üks näppab kasti naelu, teine ämbritäie valget värvi. Korraldavad rublaseid ringe. Üks, kaks värvi, naelad, käepidemed, tapeet... Virutavad mõistlikult rubla või kahe eest. Nende naelte pealt võtab ta rubla, saaks pool pudelit punast veini, riiklik hind on samal ajal palju kõrgem. Ja kui minu käest küsida, siis just pisivaras

teie vajutaksin tigedamalt. Riigile teevad nad kokkuvõttes kaugelt rohkem kahju kui suured.»

«Võimalik, et teil on õigus, vana, kuid Pastuhhov peab andma vastust üksnes oma patu eest.»

«Oma, muidugi oma. Aga tuleb mõelda ka sellele, mida pätt endast üldriiklikus mastaabis kujutab.»

«Või kohe üldriiklikus,» muigas Dimov. «Niisuguses mastaabis võib üksikisik teinekord hoopis kaotsi minna. Taab niivõrd tillukeseks, et pole üldse eristatav. Nii et üldriikliku mastaabiga tuleb ettevaatlik olla. Kellele seda kella üldriiklikus mastaabis vaja oli?»

«Riigile on iga nael vajalik,» väitis Buškin jonnakalt.

«Aga inimene?» küsis Dimov. «Muuseas, vabana on ta kaugelt vajalikum ja kasulikum kui vahialusena.»

Tšudinov otsustas pikaksveninud vaidluse lõpuks katkestada. Pastapliiatsit sõrmede vahel keerutades ütles ta:

«Argem valgugem laiali. Võtame järjekorras. Tähendab, me kõik kolm otsustasime: Pastuhhovi süü on tuvastatud, varguse fakt tõestatud. Nüüd tuleme uuesti küsimuse juurde: mis meil selles asjas ebaselgeks jäi?»

«Minul on kõik selge,» ütles Buškin.

«Noh, aga see, kas kell oli varguse momendil terve või mitte, kas see on teil selge?»

«Mis tähtsust sellel on? Kell varastati, kuid kas see oli terve, või katki... See kõik on köömes.»

«Ei. See on tähtis. Niihästi varastatud eseme hinna kui ka kurjategija isiku seisukohalt.» Tšudinov pöördus Dimovi poole: «Kuidas teie arvate?»

«Arvan, et on tähtis. Ja oluliselt.»

Tšudinov pöördus uuesti Buškini poole:

«Kuidas teile siiski tundub: kas kell oli terve või katki?»

«Loomulikult terve. Dokumentidest on näha ja majandusjuhatajal pole mingit mõtet valetada. Aga see tema sõber, kes külma ei kannata, see, ühesõnaga, oli sõber.»

«Selge... Teie seisukoht?»

«Mõistate, Valeri Ossipovitš,» ütles Dimov. «Niisugune olukord pole teile muidugi uudiseks, tõenäoliselt ei puutu te taolise asjaga kokku esimest korda: kui ma Maninat kuulasin, uskusin iga ta sõna, kuulasin teist tunnistajat ja uskusin teda ka. Kuulasin Pastuhhovi ennast ja advokaati ning uskusin neidki. Ja ikka kaldun ma rohkem arvama, et kell oli katki. Advokaadil on õigus: selle aja sees, kui kell pärast remonti seisis, võis näiteks koristaja ta täiesti vabalt

maha pillata. Ja mitte Pastuhhov, vaid mõni teine võt-
temalt osi võtta. Kartis tervet kella varastada ja võtta
mõned osad. Paljugi mis võis juhtuda! Mulle näib, et advokaat
kaadil oli õigus, kui ta ütles: see, et kella vahetult enne
vargust remonditi, ei tõesta veel sugugi, et ta varguse
momendil terve oli.»

«Selge... Ka mina olen sellega nõus,» kostis Tšudinov.
«See tähendab, et otsuses peame lähtuma asjaolust, et kella
oli katki.»

«Kuidas nõnda?» imestas Buškin.

«Sellepärast, et seadus niimoodi ette näeb,» ütles Tšudinov.
«Kui asjas midagi ebaselgeks jääb, tuleb seda kaaluda
tada süüaluse kasuks.»

«Sa hakkad mulle meeldima, noormees,» mõtles Dimov.
«Ka seadus meeldib...» Valjusti aga ütles ta Buškinile pool-
pöörduks:

«Paistab sedamoodi, vana, et ka Miša Pastuhhov lähe-
täna jökke suplema. Ja mitte sellepärast, et mina intelli-
gendist tossike olen.»

Dimovile ootamatult ütles Tšudinov naeratades:

«See, et kell oli katki, ei tähenda veel, et peaksime Pa-
stuhhovi vahi alt vabastama ja talle karistuse määrata valim-
is vabadusekaotusega seotud poleks. Varguse pani-
ikkagi toime... Kohe läheme karistuse määrata juurde.»

Tšudinovi laual helises telefon. Tšudinov võttis kulm-
kortsutades toru.

«Jaa... Ma teen otsust, ära mind sega... Missugune
kraan? Miks ta äkki jooksmas hakkas? Griška keeras üles
aga kus sina olid?»

Dimov kuulis torus erutatud poisihääle piiksumist, aga
sõnadest aru ei saanud. Tšudinov lõi pahaselt käega vastu
lauda.

«Mis te seal veega tegite? Ah ujutasite laevu! Jook-
kähku naabrite poole, kutsu Anna Semjonovna telefoni
juurde! Kähku!» Tšudinov kattis toru peoga ning ütles
Dimovile ja Buškinile kohmetunult: «Küll on häda. Keer-
sid kraani üle, uputavad korteri ära...»

Dimov tõusis diivanilt ja läks avatud õhuakna juurde.
Toa tolmune, umbne palavus pani kurgu kipitama, ise-
prillid tõmbusid higiseks.

Dimov seisatas õhuakna all. Ent sealt tuppa valgus õhku
oli ülekuumenenud, ninna tungis bensiini ja kuuma asfal-
ti hapukas hais. Põiktänavas oli vaikne — polnud ei autode
ega jalakäijaid. Vastas asuvas töökojas istusid kingsepa

madalatel järeidel ja kopsisid millestki vesteldes laisalt
vana taldu, ning sealsamas kõrval väikeses pargis istus
pingil mustajuukseline roheline kleidiga tüdruk, raamat
käsvel. «Olja,» taipas Dimov imestunult. «Tema jah...
Kust ta siia sai? Ootab mind? Kuidas ta teada sai, et ma
olen?»

Kui Dimov hommikul Veronikale ütles, et tuleb hiljem,
et ta oletanud, et helistab võib-olla Oljale. Ta ei teadnud
seda siis täpselt. Tekkis lihtsalt tahtmine õhtu vabaks teha,
aga mistarvis nimelt, see polnud veel selge: võib-olla helis-
tab ta Oljale, kuid võimalik, et ka mitte. Viimastel kuudel
süd kohtumised Oljaga Dimovit ootamatult rusuma haka-
nud. Alles poolteist aastat tagasi oli Dimov olnud haara-
tud, vapustatud ja muserdatud äkitselt puhkenud tunde-
st, mis tema vanusega kokku ei sobinud. Aga praegu, nähes
Oljat, raamat käes, rahulikult pingil istuvat, tundis ta taas
ärritust ja pahameelt ning alles seejärel isekat rõõmu, et
nõu, Olja on ta üles otsinud (ilmselt helistas tööle) ja
ootab, ootab veel tunni ja teisegi — niipalju kui vaja, ta
teadis seda.

Tšudinov andis tema selja taga telefonisse arukaid kor-
raldusi, püüdes veeuputusele oma korteris piiri panna.
Palavusest roidunud kingsepad kopsisid hääletult vasara-
tega. Olja istus pargis, kummargil raamatu kohal, ja ootas
teda, Dimovit.

Olja istus Dimovi poole küljega, valgetes suvekingades
jalad tihedasti üksteise vastas, nagu raamatu kohale kum-
mardatud, ja oli lugemisse süvenenud, lugedes mingi lap-
seliku, kooliplikaliku õhinaga. Tema mustad juuksed läi-
kisid päikese käes ootamatult ruuge helgiga. Ja esialgse
ärrituse asemele asus hellus nende kohevate, sootuks
tatarlapselike, läikivate juuste, väikese, pisut kongus nina,
kummargil kaela, ning ümarate, nooruslikult roosade,
tihedasti kokkusurutud põlvede vastu. Oli liigutav, et Olja
luges raamatut just nõnda, lapseliku õhinaga.

«Pargipink on linnaarmastuse sümbol,» mõtles Dimov
naeratades. Pääegu kõigil linlastel algab armastus just
sügisel pingil tolmunud puude all, keset linnakära,
lapsehoidjaid ja vanaemasid, liivaämbrite ja kühvlitega
lapse ning napile jalutuskäigule toodud lõputut toasistu-
misest ogaraks läinud linnakoeri. Moskvalastel on kohtu-
mispalgaks veel metroo. Selle soojad, erilist allmaatu-
ust täidetud saalid. Kuid seda talve ajal. Kevadeti, suviti
ja sügiseti aga kohtutakse kõval puupingil kusagil Tverskoi

puiesteel või Tšistõje Prudõs... Ja peab oskama mitte välja teha sellest mürast, laste kisast, möödujate uudishimulikest pilkudest, koertest, kes muu hulgas su kingnuusutavad — osata sellest üle ja kõrgemale tõusta, armu nute illusoorssesse üksindusse...

Kui palju tunde olid nad Oljaga niisugustel pinkidel veetnud?

Ka tema, Dimovi, kooselu Veronikaga oli alanud ühe jäisel septembriõhtul samasugusel pingil. Alanud ja terve kahekümne aasta pikkuseks veninud. Nüüd aga istub ma ees väikeses pargis üks teine naine, õigupoolest isegi mitte naine, vaid päris plikake, loeb koolitüdruku agarusega raamatut ja ootab teda, Dimovit, otsekui petlik kutse mingiks uueks alguseks. Temal aga pole enam varuks ühe kahtkümmet aastat.

Dimov vaatas silmi kissitades ja sigaretti närides läbi kuumusest higiseks tõmbunud prillide avatud õhuakna Oljat. Teda täitsid õrnus ning valu ja ähmased süümepeinad, mis viimasel ajal alati tekkisid, kui ta Oljale mõtles või temaga kokku sai.

Olja istus ja ootas teda. Ja mitte üksnes teda, vaid veel midagi, mis oli poolteist aastat tagasi alguse saanud ja peaks Olja arusaamade kohaselt üha edasi kestma — läbi terve elu, läbi aastakümnete. Kuid ei kesta midagi. See üksnes temal, Oljal, on ees terve elu, Dimovil aga mitte. Ja ei oota neid midagi ning see pole mingi algus, vaid silmapete ja tal pole õigust seda pettust jätkata.

Nad elavad Oljaga eri maailmades, erinevates ajarežiimides, ja neile ainult näib, nagu elaksid nad ühes ja sama maailmas ühel ja samal ajal ning istuksid kõrvuti ühel ja samal pingil. Tema pink oli jäänud seljataha, kahekümne aasta kaugusele. Ja kui Olja lõpuks sellest aru saab, tõuseb ta pingilt — kuskil Tverskoi puiesteel või Tšistõje Prudõs — seal, kus nad parajasti juhtuvad istuma, lööb omi õpiku plaksudes kinni ja astub temast, otsekui viirastuse vabanenult oma elu temale kättesaamatusse aegkonda, omi päris algusesse, mis Dimovist eraldi seisab.

Võimalik, et see juhtub juba täna, sellel pingil, kui nad Pastuhhovi saatuse lõpuks ära on otsustanud ja Dimo tema juurde jõuab.

Dimov krimpsutas nägu kirbest suitsust, mis sigareti otsast prilliklaaside taha puged, ja vaatas Oljat. Viimase ajal tunnetas ta üha sagedamini kibeduse ja valuga, et on sellest noorest olendist eraldatud, vägivaldselt lahti reb-

itud. Olja hing oli tema päralt, ta lembesõnad olid temale omastatud. Sellest hoolimata ei kuulunud Olja talle. Ükskõik, mida Dimov ka ette ei võtaks, missuguste meeleutustuste oma tegudes ei läheks, peamine osa Olja elust on Dimovist eraldatud. Siin astub jõusse lihtne aritmeetika: Dimov on Oljast kakskümmend kolm aasta vanem. Ja sellega on kõik öeldud.

Ta vaatas Oljat läbi õhuakna otsekui rongist, mis peab iga hetk liikuma hakkama ja alati silmist kaduma. Ja kui Olja asusid kuskil teises maailmas ka need kingad oma hääletute vasaratega, see palavusest sinkjashallika muutunud väike park ja terve see vaikne, otsekui salmisest sajandist pärit Moskva põiktänav.

«Andrei Aleksandrovitš!» kostis selja tagant Buškini kahisev hää. «Millest te nii sügavalt mõtlete? Vesi pandi kinni. Tulge siia. Otsus on tarvis ära teha.»

Anissim, Oleg ja Marianna istusid Miusškaja väljaku pargis perekonnaseisuaktide büroo läheduses. Oleg arvas, et enne sinna sisseminekut on vaja täpsustada mõningaid üksikasju, Anissim aga kahtlustas, et ta lihtsalt kardab.

Marianna sõi jäätist. Ta tegi seda kiirustamata, mõnuga: hammustanud järjekordse suutäie, vidutas ta oma sinisilmi ja pärast neelamist limpsis huuled roosa keelega korralikult puhtaks. Tema väljanägemine oli muretu ja rahulolev. Ta ei sarnanenud inimesega, kes kavatseb mõne minuti pärast perekonnaseisuaktide büroosse minna, et määrata seal alati oma edasine saatus. Ka tema riietus polnud pruudile kohane — kulunud oranžist velvetist pükid ja kootud pluus, mis ilmselt oli paljale ihule tõmmatud. Ja härmiselt kentsakad, kuid kaunikesti kantud punutud õhmadega importkingad.

Ka Oleg oma narmendavate, luitunud džiinide ja sinise kodusärgiga ei andnud peigmehe mõõtu välja.

Marianna oli habras ja väike, pealtnäha mitte rohkem kui kuueteistkümnene. Ka Oleg oli kõhetu, kitsaõlaline, kahvatu, inetu näo ja ülemäära pikkade kätega. Tema peepikesel ninal troonisid väljakutsuvalt paksude, tugevate klaasidega prillid. Kas praegu on vähe prillikandjaid, kuid Anissim oli märganud, et Olegi prillid kutsusid inimestes selle ärrituse. Tundus, nagu kannaks ta neid paljalt uhkeldamiseks.

«Tema on tal labane inimene,» ütles Oleg nagu alati tar-

mukalt ja kategooriliselt. «Ja isa samuti. Neid, kas näete, rahulda minu aineline kindlustatus.»

Olegi teravad sõnad tema vanemate kohta ei häirinud Mariannat põrmugi. Ta näksis endiselt jäätist, vidutas silmi ja limpsis huuli.

«Nad langesid hüsteerikasse, kui kuulsid, et mul on ainult stipendium. Ja pole akadeemiku suvilat.» Ta pöördus Marianna poole: «Kas sa vajad akadeemiku suvilat?»

Marianna kehtas vaikides ja ükskõikselt õlgu. Enam tänast kohtumist oli Anissim teda vaid üks kord näinud, kuid juba siis oli Marianna mõistatuslik, naeratlev rahul, temas imestust äratanud. Näis, nagu mõtleks see tüdruk kogu aeg mingit lõputut, vaikset ja rõõmsat mõtet, et oleks põrmugi huvitatud sellest, mis tema ümber sünnib. Veel oli mõnikord tunne, nagu heliseks Marianna sisemises pidevalt lustakas muusika, tema liigutusedki võisid äkitselt sattuda selle teistele kuuldamatu muusikarütmi võimusesse. Olegi küsimuse peale kehtas ta kergelt õlgu kergitas kulme, liigutas natuke oranžide pükstega põlvi ja lõi kulunud kingadega vastu maad. Kõik see sooritati ühe ja sellessamas muusikarütmis. Ja Anissimil tuli pähe kentsakas mõte, et kui kõrv vastu Mariannat suruda, võib-olla muusikat kuulda: klaaskellukeste vaikset tilinat nagu vanade aegsetel kelladel.

Anissim oli vihane. Tal oli tolmusel linnaväljakul palja ja umbne, kogu see pulmade jant näis naeruväärne ja Oleg ning Marianna tundusid täiesti sobimatu paarina. Ta ei suutnud mõista, miks Oleg viivitas. Oleg oli üldse jutukas ja igaks elujuhtumiks oli tal varuks oma isiklik arvamus. Kuid praegu oli kõnede pidamiseks täiesti sobimatu aeg, praegu oli rumal oma tulevase sugulase taga rääkida. Kui olid kord otsustanud, tulnuks tegutseda. Oleg aga vatra edasi, peenikesel ninal kükitavate totrate prillidega näo õieli:

«Ja vend on tal kah kretiin. Kaheksakümmend kilo treni- nitud lihaseid ja linna aju.»

«Kuule,» katkestas teda Anissim. «Kas te Mariannat poleks võinud end selleks pidulikuks sündmuseks teist riietada? Teid kihutatakse ju perekonnaseisuaktide büroo välja. Vabandage muidugi.»

«Ma ju seletasin sulle,» ütles Oleg ärritatult. «Ta laskis lihtsalt kodunt jalga. Ümberriietumisest oli asi kaugel.» Ta pöördus Marianna poole: «Mismoodi sinu omad teada sa-
116

registreerimine on määratud tänasele päevale? Kas ütles sulle ise?»

«Jah,» tunnistas Marianna muretult. «Miks peaksin ma sõbrata mehele minema? Ma pole mõni Kaukasuse vang.»

Ta ütles seda täiesti rahulikult.

«Nojah,» naeratas Oleg armulikult. «Nüüd aga passib su enda oma kambajõmmidega ilmselt perekonnaseisuaktide büroo ukse ees.»

«Võimalik küll,» nõustus Marianna.

«Sulle vist meeldib, kui mind täna läbi pekstakse?»

Marianna naeratas lahkelt ja unistavalt. Ja Anissim mõtles, et nähtavasti oleks talle tõepoolest meeltemööda, kui perekonnaseisuaktide büroo ukse ees mingi kaklus sõlmuks. Anissim tundis seesuguseid tüdrukuid, kelle ümber alati kogusid kaklused ja tülid, nemad ise aga jäid kõrvale. Seesugune oli näiteks Rita. Ja nagu Mariannagi, nii jäi ka ta alati ligipääsmatult rahulikuks. Ent Rita rahulikkuse taga polnud muretus, vaid kalk enesekindlus.

«Kas ta vennal on palju kambajõmmi?» küsis Anissim õhult.

«Ei tea,» vastas Oleg teeseldud ükskõiksusega. «Tõenäoliselt terve jalgpallimeeskond.»

«Seda on minu jaoks paljuvõitu,» ütles Anissim. «Aga ära, oletame, et praegu te abiellute ära, pärast aga... Mis te pärastpoole peale hakkate?»

«Pärast mind enam peksta ei tohi,» ütles Oleg õelalt ja hõltsakalt. «Siis olen juba lähedane sugulane.»

Marianna naeris vaikselt.

«Mis sa naerad?» päris Oleg valvsalt.

«Ma pole kindel, et Borkal on sugulaslikke tundeid.»

Anissim mõtles taas tuseselt, kui rumalasti tal tänasel päeval viltu on vedanud. Praegu lõpeb kõik nähtavasti sellega, et ta võõras pulmas läbi pekstakse. Miks ta küll alati kombel pigisse satub?

«Kas me veel kaua siin istume?» küsis ta kannatust kaotades.

«Istume veel,» ütles Marianna. «Seal võidakse meile teie peale anda.»

Ta oli jäätisest jagu saanud ja istus nüüd, käed välja hõlmatud, liigutades oma kleepuvaid harali aetud sõrmi ega näinud nähtavasti, mille külge neid puhtaks pühkida.

Anissim vaatas teda rahulolematu pilguga. Polnud selge, kas tema ütluses oli kahjurõõmu või kartis ta tõepoolest seda, mis perekonnaseisuaktide büroo juures võis juhtuda.
117

«Peksma hakatakse seal mind,» ütles Anissim tige-
«Eks selleks te mind ju kutsunudki.»

Oleg hakkas naerma.

«Noh, mitte just päriselt. Rohkem ikka selleks, et si-
Borkat peksaksid.»

Marianna, kes mängis oma kleepuvate, õieliaetud sõr-
dega mingit kuulmatut meloodiat, vaatas tähelepanelik-
Anissimit, otsekui kaaludes, kuidas Anissim kakluses võ-
kätuda. Tema muretutes silmades vilksatas pilkav tulu.
Anissim sai veelgi pahasemaks.

«Olgu, lähme siis,» ütles ta ja tõusis püsti.

Marianna pühkis sõrmed oma oranžide pükste kül-
korralikult puhtaks ja tõusis samuti. Ka Oleg tõusis.

«Perekonnaseisuaktide büroos soovitati meile abiellu-
mimise paleed,» ütles ta. «Mis paleest võib niisuguses ol-
korras rääkida? Pealegi on see minu arvates labane: lü-
vanikutega takso, õhupallid, radiaatori peal poole mee-
kõrgune plastmasspupe. Tobedus!»

«Mispärast tobedus?» ütles Marianna. «Minu arva-
vahva... Ja pruudiloor.»

Ta vedas kätega sujuvalt ümber oma väikese sasip-
otsekui kohendaks nähtamatut loori. Ja Anissimile na-
nagu kuuleks ta isegi mõnda takti vanaaegsest valsist.
«Mängutoos,» mõtles ta vihaselt.

«Oleksin loori tahtnud,» ütles Marianna.

Oleg oli siiski iseloomukas noormees. Ta oli juba su-
nud hirmust võitu saada.

«Niisugused pulmad jäävad rohkem meelde kui lillede-
takso,» ütles ta reipalt ning astus otsustavalt värava poe-
Ent samas peatus, vaatas oma kortsunud džiine, kate-
sinise särki kaelust ja ohkas. «Õige ta on: oleks mul vä-
malt mingi lips ees! Ja sina oleksid võinud siiski kle-
selga panna. Kas või mõne vana.»

«Ema pani kõik kleidid kappi luku taha,» ütles Ma-
anna. «Ja mis peaks neil perekonnaseisuaktide büroos
lega asja olema, kuidas ma riides olen?...»

«Anna oma pass siia,» ütles Oleg. «Ma lähen kont-
lin, kas on juba meie kord. Et sa oma pükstega seal as-
tult tolknema ei peaks. Astume sisse, üks-kaks-kolm ja
tehtud. Ehk ei jõuta meid siis põhjalikumalt uuridagi.»

Marianna tõmbas pükste tagataskust passi ja ulatas se-
Olegile. Lausus siis õhates:

«Varem oli lihtsam: lepiti mõne kolkaküla papiga kok-
üüriti troika.» Ta sulges unistavalt oma sinisilmad.

...nõuel, kuljustega. Kirikus aga põlesid küünlad... Nagu
...raamatutes.»

Oleg pani ülemise särginööbi kinni, kohendas nimetis-
...prilliklaaside ühenduskaart ja läks pargiväravast

Marianna heitis taas Anissimile lustaka, hindava pilgu.
«Oleg ütles, et sa oled väga tugev ega karda midagi.»
«Pole tõsi,» vaidles Anissim tigidalt. «Kardan küll.»
«Kas sina ei mõtle abielluda?» küsis Marianna.

«Ei,» ütles Anissim. «Kuhu mul kiiret on? Sügisel võe-
...sõjaväkke.»

«Ja mis sellest?» ütles Marianna. «Paljud abielluvad
...sõjaväkke minekut, et suhteid kindlustada. Aga
...paljugi mis kahe aasta jooksul võib juhtuda.»

Anissim pööras pilgu kõrvale, sest jälle vilksatas ta silme-
...keelatud nägemus hommikuse jõe kaldalt. Ta mõtles:
...oleks, kui nemad Ritaga siia, selle perekonnaseisu-
...aktide büroo juurde tuleksid? Taas meenus talle habisev
...metsavine metsatuka kohal. Ja jälle tärkas piinav küsi-
...mis, mis lausa pööraseks tegi: millega nad seal metsa-
...legendikul praegu tegelevad?

«Oh-hoo! Küll läks süngeks!» ütles Marianna, vaikis
...ja küsis: «Kas sa armastad oma vanemaid?»

«Jah,» kostis Anissim. «Mis siis?»

Marianna ohkas.

«Onneseen... Aga mina ei armasta. Umbes neljateist-
...aastast eluaastast peale ei salli ma neid üldse. Vane-
...maid peab armastama, aga mina mõnikord lihtsalt vihkan
...neid. Mis teha, kui vanemad on tühised inimesed ega vääri
...hugupidamist? Ah? Kas sina ei leia oma vanematel mingi-
...asju puudusi?»

Anissim kehtas õlgu.

«Lühtub.»

«Aga üldse, kas mõistad neid kui inimesi? On nad sulle
...vastuvõetavad?»

«Jah. Loomulikult.»

«Aga minu omad mitte. Meil on kõikides asjades hoopis
...mõnevad vaated. Oled õnnelik, kui armastad ja austad oma
...vanemaid. Sellepärast, et tead, väga raske on... oma
...vanemaid mitte armastada. Aga nad on niisugused jöh-
...kardid: võtsid kätte ja rikkusid mu pulmad ära.»

Ta rääkis seda kõike vaikselt ja rahulikult, endist viisi
...rääkides, toksis oma kantud kingadega kergelt maad

ning kõigutas pisut õlgu. Ja lustakas meloodia, mis temal helises, ei sobinud sugugi kokku tema kurbade sõnadega.

«Aga Oleg on kõigele vaatamata juba mu mees. Seitsme kuu pärast saame lapse.»

Anissimile oli Marianna avameelsus mõistetamatu, tegi ta kohmetuks. Marianna vaatas oma süütute silmadega alt üles Anissimile otsa ja naeris vaikselt.

«Sellest ma neile muidugi ei rääkinud, et nad ei arva nagu loodaksin nende kaastundele. Saavad kõik korra näitan templit passis ja teatan ülejäänust.»

«Imelik,» mõtles Anissim, «iga teine tüdruk närvitse kardaks. See aga on rahul ja rõõmustab...»

«Ja kus te elama hakkate?» küsis Anissim.

«Ei tea,» kostis Marianna muretult. «Igal juhul mu nende juures.»

«Oleg elab emaga ühes toas. Ja mida te sööma hakkate? Kust te raha saate? Olegil isa ei ole, ema on tal meditsiiniõde, ise on ta üliõpilane.»

«Praegu pole söömine moes,» naeris Marianna. «Ameerika punktdieeti pidada, siis jätkub kahele rubla päevas.»

«Ikkagi on arusaamatu, kuidas te elada mõtlete... Näiteks kuhu te täna pärast perekonnaseisuaktide büroo lähete?»

«Algul minu juurde,» ütles Marianna. «Näitame vanematele templit passis, siis aga... siis aga kõigi nelja tütu poole.»

«Ei saa aru,» kordas Anissim jonnakalt.

«Kui vana sa oled?» küsis Marianna järsku.

«Kaheksateist.»

«Kaks aastat noorem kui meie Olegiga, aga räägid nüüd vanataat: ku-u-hu-u, ku-u-idas? Aga mina olen arusaamatuks jõudnud: tead, kui palju inimesed sellega kaotavad, nad kõike ette arvestavad? Kaaluvad, vaagivad — ei tulla välja. Ja loobuvad... Muide, asi on selge: sa pole veel kedagi tõeliselt armastanud. Aga kui armastama hakkad, siis pea mu nõuannet meele: ära midagi ette arvesta. Kuidagi laabub.»

«Mõneks päevaks võin teile anda meie korteri võtmekümn,» ütles Anissim. Hetkeks vilksatas mälus Ljudmila Zaharovna kreemist läikiv vihane nägu. Noh, kurat temaga!

«Näed sa, juba laabubki!» ütles Marianna tõsiselt.

Perekonnaseisuaktide büroo nurga tagant hüppas v

... ei astunud, vaid just nimelt hüppas. Tema väljahingamine oli turris ja tige.

«Mida, et komplikatsioonid juba tekkisid,» ütles Marianna arusaamatu rahuloluga.

Oleg peatus lõõtsutades pingi juures.

«Välja peilisid. Nad on seal... Borkaga. Sissekäigu juures. Tundub, et nägid mind.»

«Ja mis sellest?» arvas Marianna rahulikult. «Proovigu tulla. Borka lõõn ma isiklikult sandiks. Pealegi on seal niisugune kaitsja.» Ta mõotis Anissimit rahuloleva pilguga.

Anissim aga mõtles muigamisi, et nähtavasti mürtsus Marianna sisemuses praegu mingi sõjakas tants.

5

Hüpp sai lõpuks valmis ja kotletid olid praetud. Vanaema Ustja kustutas petrooleumipriimuse. Asjatoimetused olid lõpetatud, ees ootas pikk päev ja seda tuli millegagi täita. Talle ründas vastupandamatu soov minna oma hämarasse tuppa (vanaema Ustja hoidis päeval kardinaid akende ees, et päike toaõhku kuumaks ei kütaks) ja pikali heita. Vanaema Ustja aga ei lubanud seda endale mitte üksnes sellepärast, et päevane uni ei toonud kosutust. Ta teadis oma vanaslaste kogemustest, mis vanakestega juhtub, kui nad lahkamatult võimust võtvatele nõrkushoogudele järele annavad. Voodi kisub endasse. Kui aga oled tublisti üle elanud kümne, ähvardab see reaalse õnnetusega: annad järele ja pärast ei jõua ümber vaadatagi, kui su ainsaks elamisvormiks jääb üksnes voodis lebamine.

Vanaema Ustja seisis mõtlikult keset verandat, mustad aknad suletud, ja kuulatas rammestavat nõrkust oma ihus. Raputas siis halle juukseid ja astus välisukse poole.

Ta tõstis peenikese jala kõrgele, astus üle läve ja pea-koogu lämbus kuumusest. Leitsak lasus raskelt asula kohal, kustutades kõik värvid. Hele päikesevalgus löikas silma.

Verandalt alla astunud, läks vanaema Ustja mööda valget, kivist teerada oma võrkkiige poole. Ta istub siin peenikese, siis aga läheb tuppa ja loeb midagi. Kui kohe

praegu raamat kätte võtta, tuleb uni, sa ei pea vastu ja heidadki pikali.

Udotškini ei olnud ja tema peni samuti mitte. Aga ta oli juba peaaegu valmis — esinduslik, tugev, valgete värskelt hõõveldatud laudadest.

Tara rikkus kogu ümbruse. Haavas vanaema Ustja silma. Tara taha jäid kaks võimsat mändi ja kask. Need olid hukkamisele määratud. Ahne vanatoi — tugev, pronksnakkas ja tihke, otsekui mõni päratu suur põrnikas — oli nangi võtnud ja asus hävitama. See tegi vanaema Ustja meele kurvaks.

Seejärel rändasid tema mõtted oma harilikke radu. Võrdkiiges istudes mõtles ta uuesti sellest, kui palju ohte ähvardab ta lähedasi lärmakas Moskvast, keset tuhandeid tuhandeid autosid. Anissim naerab, kui manitses teda: «O ettevaatlik tänavat ületades.» Jah, nad on noored ega tunnetanud elu kui paljude ohtude allikat. Nad võivad veel loota oma terastele silmadele, erkudele kõrvadele ja tugevatele jalgadele. Uhelegi neist ei tähenda tänava ületamine tõepoolest midagi erilist.

Kuum õhk hakkas liikuma. Oli näha, kuidas ta hõlmas säbaratena männitüvede ümber põimus ning põõsaskohal väreles.

Veronika muidugi armastab teda, Anissim samuti, väimees on temasse kiindunud. Vanaema Ustja teadis seda. Aga miks ei tahtnud nad mõista, et tema tungiv tähelepanu nende elu vastu polnud tühipaljas uudishimu, vaid nende iseseisvuse piiramine. Juhtus, et nad jagasid temaga oma probleeme, küsisid nõu. Kuid seda ikka tühistes asjades, mitte kunagi tõsisematel puhkudel. Peamisest nad rääkinud, varjasid seda tema eest.

Rahutus, mis Udotškini jõhkrate sõnade ajal vanaema Ustja hinges maad oli võtnud, kasvas pidevalt. Väimees Andrei Aleksandrovitš oli pealtnäha täiesti terve, millele ühel vanamees ometi oli vihjanud? Võib-olla oli ka Veronika viimase aja tujukus sellega seotud?

«Neetud vanadus,» mõtles vanaema Ustja. «Istu, reikenda solvanguid ja võitle nõtrusega. Kui keegi teaks, kuidas see roostes vihmaveetoruga narmendav suvilanurk mind on ära tüüdanud...»

Taas komistas ta pilk uuel taral. «Tuleb tegutseda,» mõtles vanaema Ustja. «Istun veel väheke ja lähen suvasulanõukogusse. Stepan Stepanovitš on arvatavasti see. Teen skandaali. Ma seda Udotškini veel õpetan...»

Ta sulges päikesest väsinud silmad. «Mis sulle veel vaja mõttes ta enda kohta. «Tütar, lapselaps, väimees — kõik on tervise juures. Suvel elad sa, riiakas vanaeit, suvilas klaverit veetakse sinuga kaasa. Kõik on hästi ja kellelki pole tarvis midagi nõuda. Las elavad oma elu. Anissim hakkab praegu iseseisvuma, las proovib tiibu. Et too väimees, kelle ta korterisse laskis, neid ainult paljaks ei varastaks.»

Vanaema Ustja tundis, et ta sedamaid suigatab, kuid tal ei jäänud jõudu silmi avada. «Istun nõnda veel viis minutit ja teen siis suitsu,» mõtles ta... Aga viie minuti pärast oli ta eneselegi märkamatuult uinunud.

Ta ärkas ootamatult, otsekui tõukest, nägi enda kohal laialaualist punetavat nägu ega taibanudki kohe ehmatusega, et see kuulus Udotškinile.

«Mis on?» küsis vanaema Ustja vihaselt. «Mis te soovite? Mis juhtus?»

Udotškini nägu tõmbus millegipärast laiale naerule.

«Jumal tänatud, ärkasite,» ütles ta. «Magasite kuidagi liiga vaikselt.»

Vanaema Ustja ei saanud esiotse arugi, miks Udotškin tema kohale oli kummardunud, aga kui taipas, tõrjus naabri oma kõhna käega tagasi ja ütles kõrgilt ning pilkavalt:

«Niikuinii elan ma teist kauem, vana känd.»

Udotškini suur suu venis rõõmsale naerule, ta istus jälle lootele vanaema Ustja vastas.

«Andku jumal teile palju aastaid!» ütles ta.

«Noh, Udotškin, kas tegite oma tara valmis?» küsis vanaema Ustja sigaretti süüdates.

«Tund aega läheb veel ära.»

«Nüüd kavatsete männid ja kase tasapisi hävitada?»

Udotškin vaikis. Kruntidelt oli keelatud puid maha võtta. Need kuulusid riigile. Ja vanaema Ustja ei lootnudki, et Udotškin talle tõtt tunnistaks. Naaber niheles toolil ja ütles:

«Küll te ehmatasite mind. Mul hakkab alati kõhe, kui minu inimesi magamas näen.» Ta kummardus vanaema Ustja poole ja vaatas talle usalduslikult otsa. «Ma ei armasta ise ka magada. Kardan. Unes oleksin nagu surmale ligemal.»

«Te ütlesite ju, et kavatsete veel paarkümmend aastat elada maad tallata,» naeris vanaema Ustja.

«Laiskasin,» tunnistas Udotškin ohates. «Kui tööle hakku vaadata, oleme mõlemad vanad, o-o-oh kui vanad!»

Juhtub, et öösel läheb uni ära... Aga elada tahaks küll. Ainult meie, vanad, mõistame seda.»

«Kus teie kurbune peni on?» küsis vanaema Ustja äkki.

«Väsis ära ja heitis kuuri taha pikali. Ta on juba neljateistkümnepäevane. Kui inimese sõiduplaaniga võrrelda, siis tuleb välja, et justkui meie eakaaslane. Aga tema vana minust kiiremini.»

Udotškin jäi vait ja silmitses rahulolevalt uut oma dit — tara, kaht mändi ja kaske selle taga.

«Teie väimehel oli samuti puudest kahju,» ohkas ta. «Aga elada tuleb.»

«Te elate niigi hästi,» ütles vanaema Ustja. «Vaadake missuguse maja lõite üles, siis veel aed ja kõrvalhooned.»

«Seda jah,» oli Udotškin kohe päri. «Ega ma kehvasti ela.» Ja tegi järsult teist juttu: «Sel aastal tahan lapse klaverit õppima panna. Kas selgekssaamine võtab palju aega?»

«Lapsepõlve ja terve ülejäänud elu,» selgitas vanaema Ustja karmilt.

«Kuulen, kuidas te mängite. Teil tuleb see väga reipasti välja. Enamasti ei taipa ma suurt midagi. Aga on üldiselt valss... Ma ei tulnud maalt mitte kohe Moskvasse, elas algul Samaaras, töötasin sadamas, Samaara kannab nüüd Kuibõševi nime. Seal linnapargis mängis siis punaarmee laste puhkpilliorkester. Nemad mängisid ka seda valssi. Niikui seda kuulen — kohe tuleb noorus meelde. Eh-eh, see noorus on üks tore asi!» Udotškin tõusis. «Täna minna. Töö on vaja lõpetada.»

«Eks lõpetage pealegi,» muigas vanaema Ustja. «Tahame teid ainult hoiatada, et lähen kohe Stepan Stepanovitši juurde. Mida rohkem te praegu tööd teete, seda sandimise pärast lammutada.»

«Oh ei,» vastas Udotškin. «Kui tara juba püsti on, pole seda sugugi lihtne lammutada. Stepan Stepanovitš võtab muidugi korralduse anda. Aga mina lähen otseteed müüri sisse. Siis annan kohtusse. Kuni kohus pole asja lahendanud, ei tohi mingisugune Stepan Stepanovitš tara puutuda. Tara on saanud tegelikkuseks. Tegelikkusega aga tuleb arvestada. Edasi läheb kõik juba oma rada; langetatakse otsus, aga mina kaeban edasi, tehakse jälle otsus, ja jälle kaeban ma edasi. Karussell,» lõpetas Udotškin rahulolevalt.

Ta läks oma krundile. Vanaema Ustja aga tõusis võrdkiigest ja suundus veranda poole.

Täna oli tal erakordselt raske päev. Võib-olla olenes see kuumusest? Nõrkus vaevatas talumatult, pea käis ringi. Kuid äkki tuli jagu saada. Maksu mis maksab. Ja mitte selle pärast tara, vaid õigluse pärast.

Kohumise peale kulus tervelt pool tundi. Kuumus muutus aga üha talumatumaks. Ja kui vanaema Ustja, kelle barett peas, uuesti veranda lävele ilmus, peksis ta seda kardetavalt juba mitte rinnus, vaid meelega kohtades.

Ta meetrit vaevaliselt läbides sammus ta värava poole ja märganudki, et eemalt tara juurest saatis Udotškin teda pilguga, nael lõsakil huulte vahel ja haamer peos.

«Mis mul viga on?» mõtles vanaema Ustja ärevalt. «Miks ma olen nii halb on? Poleks tohtinud säärase palavusega hakkilgi magada. Hommikul toidu järel käies polnud ju külm, nüüd aga jalad lausa värisevad...»

Ta väljus väravast ja astus tühjale, päikesepaistelisele aiasihile. Asulanõukogu polnud kaugel, ent vanaema Ustja mõistis äkki, et ka see lühike maa tal üle jõu käib... «Küll ma päralt jõuan,» mõtles ta jonnakalt. «Alguses ei näen, näe, selle pingini, siis istun natuke ja liigun edasi. Täna on ju veel üks pink...»

Tühjas suvitusasulas ei näinud teda praegu keegi. Kuid vanaema Ustja ajas selja rangelt sirgu ja astus nõnda, nagu oleksid teda jälginud tuhandet tähelepanelikud silmad. Ja peamine, millest ta mõtles, oli see, et keegi ei märkaks, kui võrd nõrk ta praegu on. See veel puuduks, et ta keset teed kokku variseks... Samm, veel üks samm, veel kolm sammu ja ennäe, lõpuks ometi pink. Jõudis!

Vanaema Ustja lausa langes pingile. Kogu ümbrus oli tehaakusse uppunud, kuumusest läbi imbunud. Otse tema ees, teispool teed, oli tara ja kiiruga kokkuklopsitud kiirgavalt valgav metallisildiga: «Kuri koer!» Ning ripakil keegi hundikoera portree. Värav jäi tihedate põõsaste varju. Ja vanaema Ustjal hakkas äkki hirm... «Kui ma praegu lähen,» mõtles ta, «siis on see kiivas värav, too koerapilliga silt ja need hallid leedripõõsad viimased, mida veel näen...» Aia taga kõrgusid puud, läbi okste oli näha roostest kividest suvilakatust ja päikesepaistel talumatult kiskavat põõninguakent. «Jumal küll!» mõtles vanaema Ustja. «Elad ja elad, elad nõnda kaua ja siis on äkki üks värav, totter silt, mingisugune suvilakatus, pööraselt palav päev ja sitke õhk, mis kuidagi kopsudesse ei pääse. Ja Jumal küll!»

Ta ei mõelnud enam Udotškinile, ei mäletanud, miks

ta kodunt välja oli tulnud ja sellele pingile istunud. Nii ei virvendanud mitte ainult kuum õhk, kergelt võbisev virvendas tara koos väravaga, virvendasid põõsad ja oksad, põõninguaknas helkis ja väreles kuumusest ülesulanud päike... «Jumal küll!» mõtles vanaema Ustja. «ei, mitte praegu!...»

Ta tahtis karjuda, appi hüüda. Kuid polnud kedagi hüüda. Ta mõistis, et tema nõrk hää ei jaksaks sitke ülekuumenenud õhust läbi tungida, vaid hääbuks selle otsekui karjatus patja.

Äkki kostsid paremalt kerged, tõtlitud sammud naerootamatu pääsmine. Umbes üheteistkümnenda aastane tüdrukutirts jäi seisma vanaema Ustja ette, vahtides te hirmunult oma helesiniste, otsekui kuumusest pleekinud silmadega. Hirmust ja kaastundest tüdruku pilgus tal vanaema Ustja, kui vilets ta praegu välja näeb.

Tüdrukul olid heledad, hõredad salkus juuksed, kõhnad põsed ja tuulest karedate põlvedega pikad jalad. Ähmas värelevas õhus nägi vanaema Ustja seda tüdrukut ebaharjaluksena, lausa haiglase selgusega. Lühikesi kollaseid vabariipsmeid, kullendavaid juuksekaale, pleekinud sitskleiti.

«Kes sa oled?» küsis vanaema Ustja, tundes, kuidas kurgus pikkamööda üles sulab ja hingamine kergem muutub. Ta oli lõpmata õnnelik selle kleenukese, veidi pikakoivalise tüdruku üle, kes tema ette oli ilmunud.

Tüdruk aga pilgutas oma värvita ripsmeid ja vahtis endiselt vanaema Ustjat.

«Olen vanaisa Jegor Makarovitši lapselaps... Udotškina.»

«Jajah,» ütles vanaema Ustja. «Udotškina... Ma ju tunnen sind.»

«Tunnete küll,» nõustus tüdruk.

«Sel aastal pole sind millegipärast näha olnud... Muu aga olid sa veel väike... Palju väiksem kui praegu.»

Vanaema Ustja kartis, et tüdruk ära läheb. Ta tahtis rääkida, vahetpidamata rääkida ja kuulda oma häält, vedeldumaks, et on lõplikult pääsenud sellest kohutavast lüütmast, mille võimuses ta alles mõne hetke eest oli olnud.

«Jajah,» ütles vanaema Ustja ja ta hää polnudki enam nii nõrk. «Ma tean sind küll... Aga sa olid hulga lühem kui nüüd.»

«Kasvasin talve jooksul neliteist sentimeetrit,» teatas tüdruk vaikse uhkusega. Hirm oli tema silmist märkamatuks kadunud. Ta vaatas vanaema Ustjat rahulikult ja sõnalt.

«Jajah,» sõnas vanaema Ustja kähku. «Nelisteist senti-
... Mõtelda, kui tubli!»

Vanaema Ustja rääkis ja ta pilk neelas mõnuga neid kergeld lapsejuukseid, kerge sitskleidiga kaetud õblu-
... peanegu kaaluta keha ning tuulest parkunud karedate
... Teda täitis seletamatu õrnus selle võõra, inetu tüd-
... vastu. Ta tundis jõudu kasvavat. Juba suutis vanaema
... käekotti avada. Ta otsis välja alumiiniumtorukese
... tööriista.

«Mia on sinu nimi, tüdruk? Olen vana, mul on meelest
... Ara pane mulle pahaks, mina võin unustada.»

«Ksenia, Ksjuša... Aga kust sa siia said? Kuhu sa läk-
...»

«Vanaisa saatis,» ütles tüdruk. «Tegin ülesandeid, mul
... ajameetikas järeleksam. Vanaisa kutsus mind ja ütles:
... mine, vaata, tsaarina Tamara läks kontoris...» Ta
... lüüdis äkki ja tema silmis süttis kohmetus.

«Kes, kes?» uudistas vanaema Ustja elavnes. Tüdruk seisis, silmad maas, ise pingutusest kange.
«Tsaarina Tamara...» sosistas ta.

«Kes see on?»
«Vanaisa kutsub teid nõnda,» kostis tüdruk kohmetusest
... häälega.

Vanaema Ustja naeris vaikselt. Tema naeru kuuldes nae-
... ka tüdruk, ettevaatlikult ja kelmikalt.

«Ta ütles, et te läksite kontoris, aga et te näete halb
... ja et teel võib teiega midagi juhtuda.»

Vanaema Ustja oli juba üsna kosunud ja lausus oma
... avalise sõltumatu irooniaga:

«Näed sa, missugune hoolitsev vanaisa sul on!»

«En küll,» nõustus tüdruk. «Vanaisa on hea.»

«Kas ta ei õelnud sulle, miks ma kontorisse läksin?»

«Ei.»

Vanaema Ustja aina vaatas ja vaatas tüdrukut. Too aga
... selg kombekalt sirgu, tammus häbelikult jalalt jalale
... teadnud nähtavasti, mis edasi teha, mida rääkida.

«Mu jumal, missugune armas ja veider hanepoeg,» mõt-
... vanaema Ustja... Ta ei mõistnud, kust tuli see õrnus
... võõra tüdruku vastu. Võib-olla meenutas tüdruk Veronika
... lapsena? Aga mille poolest? Veronika polnud siis nii
... ja juuksed olid tal punakad... Võib-olla oma pikkade
... näilise kombekuse, kogu oma kohmaka olemisega,
... polnud enam lapselik, kuid veel mitte ka naiselik? Kui

veidrad ja kohmakad on selles vanuses tüdrukud, need, kellest hiljem saavad hurmavad naised. Kuid ka need, kes inetuks jäävad, on juba oma, poistest erinev, matatuslik ja kutsuv naeratus ning kohmakalt koketsed gutused.

«Istu mu kõrvale, Ksjuša,» ütles vanaema Ustja. «Puh veel väheke, siis aga saadad sa mind koju.»

Tüdruk istus kuulekalt vanaema Ustja kõrvale, asetades oma katkiste küüntega käed põlvedele.

«Tähendab, sina oledki see, keda vanaisa tahab muusika õppima panna?» küsis vanaema Ustja.

«Mina jah.»

«Kas sa ise tahad?»

«Ei,» tunnistas Ksenia avameelselt.

«Miks?»

«Võtab palju aega,» seletas tüdruk arupidavalt. «Meil klassis tüdrukuid, kes klaverit õpivad. Neil pole minust vaba aega.»

«Selles on sul õigus,» nõustus vanaema Ustja ohates.

Ta mõtles, et tema sõjakäik Stepan Stepanovitši juures oli lõppenud häbistava lüüasaamisega. Täna sai vanaema tema üle veel ühe võidu. Ring tõmbus veelgi koomale. Nõustavasti ei sõanda ta nüüd enam kunagi üksipäini suvalise krundilt kaugemale minna.

Ometi oli tal praegu, sel silmapilgul, hea olla. Ta unustas tõsiasja, et keele all oli validoolitablett, ning pistis harjumusliku liigutusega kleiditaskusse, et võtta sigaret. Ta mõtles, et ees seisab veel üks õhtu, ta näeb tütar Veniukat, tütrepoeg Anissimit ja väimees Andrei Aleksandrovitši. Nad söövad verandal koos õhtust. Siis aga mängivad nad võib-olla Andrei Aleksandrovitšiga kuutkümmet ku. Ja lamp laual põleb õdusalt, valgdes ööliblikad tiirlema selle kupli ümber ning kätte jõuab leevendav õhtujahedus. See kõik tuleb veel. Aga oleks võinud ka tulemata jääda.

Oljale meeldisid kõrvalistel põiktänavatel asuvad vanad Moskva majad. Suurest asfalteeritud hoovist valis ta välja mõne ärklikorrusega õuemaja, mille väike poolkaaraken jäi pooleldi mõne jändriku linnapapli varju. «See akna taga tahan elada,» ütles ta. «Seal on kahhelahel väike madala laega tuba. Ja samasugused inimesed, nagu sada aastat tagasi. Elavad kuhugi kiirustamata. Ravivad kõiki haigusi kaanide ja pärnaõieteega...» Kuid ta

hõlmas, kas tahab selle kaarja akna taga elada ükski või teine temaga, Dimoviga. Nad ei rääkinud üldse kunagi sellest, mis moodi ja kuidas neil kõik lõpeb. Olja, nagu näis, ei mõelnudki mingisugusest lõpust. Dimov seevastu mõtles juba esimesest päevast peale. Ja ütles Oljale kohe päris otsekohe: «See, et me kokku saime, on ajamasina tuju. Fantastika. Meie kahekümne kolme aastast vanusevahet ei saa ignoreerida. Iga fantastika asemele astub ükskord reaalsus.» Tookord oli Olja vihastanud. Ja vihastada ta oskas, ta tuli tal alati ootamatult. Mustad silmad kaotasid siis talle ja esile kerkis tütarlapsenäo kohta nagu liialt raskesti lõug. Tugev lõug. Ja Olja oligi tugev. Ning taltsutamatu. Tookord oli ta öelnud: «Kui nii, siis mine parem koju... Ma tean ju küll, et sa sõitsid veel hobutrammiga Moskva.» — «Voorimehega, varases lapsepõlves,» vastas Dimov süüdlaslikult naeratades. «Ükskõik! Minel!» — «Ma ei suuda,» ütles Dimov. «Veel kuu aja eest oleksin suutnud.» — «Siis ole vait! Pole sul olnud mingit kahekümmend kolme aastat enne mind. Ja mul pole tarvis sinu mälestusi sellest, kuidas sa dekabristide ülestõusu osalesid, või streletside hukkamise hommikul molatite tropis seisid...»

Dimov silmitses järjekordset Olja väljavalitud akent ja mõtles sellest, et nähtavasti on tema võimuses aega petta, kuigi ajutiselt. Talle kangastus ühiskorteri tuba uues majas. Tuba, kaks tooli, jalgadeta vedrumadrats, linaga kaetud voodid nurgas naela otsas. Kehv, kuid imekaunis noorusaeg. Ja kõik algaks otsast peale. Nagu kahekümmend aastat tagasi... Heidaks need kahekümmend aastat kõrvale ja alustaks kõike algusest?

Olja ei rääkinud tulevikust, ent selles, kui innukalt ta vanade majade õdusaid aknaid valis, Dimovile silma vaatas, teda käisest raputas ja päris: «Aga ehk on, näe, tolles majas parem?» peitus erutav vihje, et Dimovi võimuses on isegi vähemalt viivukesekski ajaratast tagasi pöörata, petta aeg ja aega, haarata endale osa Olja noorusest...

Enne Oljaga kohtumist ei tunnetanud Dimov oma vanust. See, et ta ligines viiekümnele, näis imelik. Enne taigust ei adunud ta elatud aastaid ka füüsiliselt. Olja tulemuse muutus kõik. Olja oli oma aastatest arukam ja eluhigisem. Mõnikord tundis Dimov end koguni tema eakaaslasena. Ja ometi just tema kõrval, alles pärast seda, kui Olja tema ellu oli astunud, oli see «viiekümne ligidal» reaalsuseks saanud.

Ükskord istusid nad Oljaga Tverskoi puisteel ja tossutasid mõnuga sigarette. Nende pingi kõrval seisatas metallraamidega prillide ja meestemantli ning sünge, kivistunud näoga elatanud naine ning ütles Dimovile: «Miks te lubate oma tütre suitsetada?» Ütles tighedalt, suurepäraselt mõistes, et tema ees ei ole isa ja tütar. Dimov ei heitunud ja vastas: «Kas need nüüdisaja lapsed siis kuulavad oma vanemaid? Olen talle sada korda rääkinud! Ei mingeid tulemusi! Kuulsid, Oljake, mis täiskasvanud tädi ütles?» Naine lahkus pettunult. «Missugune närul!» paiskas Olja talle järele. «Vana, tige hernehirmutis!» — «Mitte eriti vana, täpsustas Dimov. «Minust umbes kaheksa aastat vanem.» — «Hea küll, hea küll,» ütles Olja ja tema häälest kostis pisarate lähedust. «Mind võib alandada, olen ju alles rumakutsikas ega vääri lugupidamist.» Tal tulid tõepoolest pisarad silma. «Pole midagi parata,» oli Dimov talle tookord öelnud. «Meie armastus ei ärata kelleski kaastunnet. Üksnes hukkamõistu. Ja nähtavasti õigusega.» — «Sa oled rumal nagu poisike,» oli Olja vastanud. «Minule oled sa kõige noorem.» Seda oli ta lausunud hellitavalt. Vaikinud siis ja lisanud ootamatu tigidusega: «Aga niipea, kui ma siin maha jätan, oled vana valmis. Saad korrapealt kakskümmend kolm aastat vanemaks!»

Oli minuteid ja tunde, millal aeg tõepoolest tagasi pöördus. Kuid enamasti tajus Dimov just Olja kõrval eriti valusa selgusega oma ligi viitkümmend aastat. Mõõdujate põgusate ning üldiselt küllaltki ükskõiksete pilkude all tundis ta selgesti kortse oma näol ning neis võõrastes pilkudes arvas ta nägevat etteheidet. Ja Olja noor ilu hakkas mõjuma talle rusuvalt ning ta hakkas mõtlema sellest, et Olja ei too talle midagi peale mure ja südamevalu...

Nende tutvuse esimesel õhtul oli Dimov küsinud: «Kui vana te olete?» Ja Olja oli vastanud: «Kakskümmend kolm.» Dimov oli siis kindlalt otsustanud, et see esimene tutvuspäev jääb ka viimaseks.

Oli märtsi algus. Kuid õhtu juhtus olema erakordselt külm. Nad olid seisnud Olja viiekorruselise maja pimedas hangetuisanud hoovis Dimovile võõras Izmailovo rajoonis. Olja oli märganud tema kohmetust ja kergelt muianud.

Nende tutvus oli alanud juhuslikult — segasel, mõttetu poolpoissmehelikul olengul vana koolisõbra pool. Kuidas ja miks Olja sinna oli sattunud, seda Dimov ei teadnud. Ta oli kõigist kohalviibijaist tunduvalt noorem. Nad olid istunud teineteise vastas, kuid polnud terve õhtu jooksul sõna

vahetanud. Juhtus aga nii, et kui pidu lõppenud oli, vahetasid nad koos.

Dimov oli kindlalt otsustanud, et see õhtu jääb esimeseks ja viimaseks, Olja aga oli teisiti arvanud ning kolme päeva pärast ise talle helistanud. Nüüd oli käes nende tutvuse teine suvi ning kolme kuu pärast pidi Olja saama kakskümne viie aastaseks.

Olja oli tookord taksosõidust ära öelnud ja nad olid peaaegu kaks tundi jalgsi märtsikuu kohta ebaharilikult pakaslinnas ringi kõndinud ning Izmailovosse jõudes mõlemad kauniste külmunud olnud. Olja aga muudkui ajata välisuksel, ölad püsti, lõug karusnahksesse kraesse pandud, ega kiirustanud lahkuma. Dimov oli mõtelnud harilikult, et tarvis on neil pakaselistel öistel tänavatel veel taksot püüda, siis aga Veronikale tüütult valetada, et maha ta nii kauaks oli jäänud ja kus ta õhtu veetis. Ja et kõik algusest peale selge oleks, oli ta Oljale öelnud: «Mina aga saan sel sügisel neljakümne seitsmeseks.» Ta oli meelitanud, et see ilus, isegi väga ilus neiu oli valinud sellest kirjastuskonnast just tema endale saatjaks. Kuid õhtu oli läbi, talutuskäik mööda jääkülma linna lõppenud ning nüüd oli aeg oma kodule mõelda. Nad jätavad hüvasti, Olja siseneb oma ähmaselt valgustatud trepikotta ja ongi kadunud... «Mis seal ikka,» oli Dimov tookord pisut rohmakalt öelnud. «Nagemiseni, Olja, ja head ööd. Minge nüüd. Muidu tuleb teie papa ja murrab mu sääreluud. Ja tal on selleks täielik õigus, tõenäoliselt pole ta minust vanem.» — «Ta on kuuekümne seitsmene,» oli Olja väga lihtsalt öelnud. «Olen tüüpne laps.»

Nii oli Dimov veel ligi kolmkümmend minutit mööda läinud, inimtühje, ammugi unne suikunud tänavaid lonkinud, nagu aeg taha vahtides, et taksot mitte maha magada, ja jõudes üle jäätunud kevadiste lumehangede hüpanud, liuks pannes kergemeelsust, mis ta siia teise linnaserva oli toonud. Ja niipea kui ta takso oli leidnud ja selle pimedasse sõja sisemusse roninud, ei mõtelnud ta enam Oljale, vaid sellele, et joob kodus tingimata vähemalt kolm tassitait kanget kuuma teed. Alles kodu lähedal olid talle taas meenunud Olja imepärased mustad silmad, nende usaldav, selge, nooruslik sära. Need silmad olid juba lauas istudes temas imestust äratanud... On olemas sõna «kallihinnaline». Kallihinnaline — kallis hind. Kuid see näitab ainult sõna päritolu. Mõte aga seisneb selle erilises õilsuses ja rafineerituses, mille kohta nii öeldakse. Taksos Olja silmi

meenutades oli ta mõelnud, et nende kohta sobib väga sõna «kallihinnaline», kuigi see kõlab veidralt — «kallihinnalised silmad»... See sõna ei iseloomustanud mitte üksnes Olja silmi, vaid kogu tema olemust: tihedaid, rahu-likke juukseid ja õrna nagu imelise naha, kõrge lauba ning roosade tütarlapsehuultega. Tal oli peen, kergelt kongunina, kuninganna nina, oli Dimov millegipärast mõelnud ning nimetanud end sentimentaalseks vanaks narriks. Enamasti Olja olemus oli tõepoolest puhas ja üllas ning Dimov ootamatuks tabanud end sellelt, et tal oli paha vaadata, kui kergesti mõtlematult Olja viina võttis, ning ebameeldiv näha roosade huulte vahel sinna näilise hoolimatusega torgatud sigaretti...

Ka hiljem olid Oljal ootamatult ilmnunud elukondlike kogemused, mis polnud kooskõlas ta noorusega, ning mõningad liialt kerglased seisukohad Dimovit alati ebameeldivalt üllatanud. Olja oli filoloog, kirjutas artikleid Tjuttševist ja Baratõnskist; talle meeldisid Moskva vanad õued; vanaaegsed sõrmused näisid erakordselt loomulikeks ta peentel, iseäranis kaunitel kätel; vahetevahel oli ta vanaaegselt sentimentaalne, siis aga lõi temas äkki vanaaegse kahekümnenda sajandi teise poole aktselerandi külm, kallutlev julmus.

Pärast kahekuist tutvust oli Dimovile tundunud, et ta teab Oljast kõik. Poolteist aastat hiljem jõudis ta nukra järeldusele, et ei tea temast midagi...

... Miša Pastuhhovi saatust otsustati kaua. Nad ütlesid Buškiniga teineteisele teravusi. Ja Dimov väljus kohtuhoonest hiljutisest vaidlusest ülesköetult, kuid rahulolevana.

«Tervist!» ütles Olja pingil edasi istudes ja talle põsu suudluseks ulatades.

«Kust sa teada said, et ma siin olen?»

«Pole tähtis... Ma tean alati, kus sa oled.»

«Või nii!»

Veel aasta eest oli Dimov kerge südamega tõtanud Oljaga kohtuma. Kuid iga kuuga olid nende suhted üha keerukamaks muutunud. Olja tujukus ja tema ohjeldamatu loomus mõjusid Dimovile masendavalt. Ta piidles Olja pelglikult. Poolteise aastaga oli Olja võim tema üle muutunud peaaegu piiramatuks. Ta armastas Oljat üha enam, nii imelik kui see ka polnud, kannatas üha rohkem

semasolu all. Järjest sagedamini tulid nukrad mõtted sellest südamevalust, mis teda ees ootas.

Kuid seekord oli Olja heatahtlikult meelestatud.

«Käome siit kuskile,» ütles Dimov. «Lähme Patriarhi tiikide juurde. Siinsamas ligidal. Sellele pingile, kus me sügiseks istusime. Mäletad?»

«Mäletan küll.»

Olja lõi raamatu kinni, tõusis püsti ja pistis oma sooja kätte harjunud kombel Dimovi pihku.

«Läki.»

Dimov heitis pilgu kohtumaja ukse poole. Selle kõrval seisid vahialuste hall furgoonauto. Elatanud miilitsamees, seisma, kes kohtusaalis valves oli olnud, sulges kiirustamata furgooni tagaukse ja pani riivi ette: ära viia polnud kedagi. Miša Pastuhhov võis koju minna. Või kuhu aga süda lustis. Kõigi nelja tuule poole, nagu täiesti vaba inimene. See näite rõomustas Dimovit hingepõhjani. Oli ootamatult üllatatav, et osalemine kellegi saatuses oli toonud sellesse üllatliku pöörde. Kuigi see oli võhivõõras inimene, kellest ta veel täna hommikul vähimatki aimu polnud.

Välisukse kõrval seisis Pastuhhovi naine poisiga ja tunnistaja Dumbadze, kel oli peas suur ja paks sonimüts. Naine sikutas ema kannatamatult kuskile kõrvale. See pikk, palav ja tüütu päev oli ta nähtavasti täitsa ära vaevanud... Nad ootasid Miša Pastuhhovi. Praegu täidetakse seal kohtus veel mõned formaalsused ja siis tulebki ta nende juurde.

«Lähme rutem,» ütles Dimov.

Millegipärast oli tal siin ebamugav olla, otsekui oleks ta tahtnud imetleda oma kätetööd ning ootaks kellegi tänuavaldust.

Nad sammusid Oljaga üle tänava, möödusid furgoonautost ja pöörasid põiktänavasse, mis viis praeguste Pioneerite, endiste Patriarhi tiikide juurde.

Aga nad olid jõudnud minna ainult mõned sammud, kui kuulsid, et neid selja tagant hõigati. Pastuhhovi naine rutas nalle järele, tirides käe otsas vastupunnivat poisipõnni. Naine astus nende juurde ja ütles hingeldades:

«Täna teid, seltsimees rahvakaasistuja.»

«Mille eest?» küsis Dimov tuseselt. «Me toimeisime, nagu teadus ette näeb, ning tänada pole siin kedagi ega midagi.»

Naise higist leemendav nägu oli ilus, ent täiesti veetluta — heledad, kuid tühjad silmad, rohmakalt värvitud huuled, pringid, siledad põsed...

Poiss vaatas Dimovit ehmunult alt üles, suu lahti.

«Ja pealegi, mis teil sellest on, kas ta on vaba või vangis?» lausus Dimov tõredalt. «Elate ju lahus.»

«Aga alimendid?» küsis naine. «Mis sa vangi käes võtad? Mis ta seal koloonias oleks teeninud?»

«Alimendid? Jajah, selge,» pomises Dimov.

Pastuhhova sõnad rabasid teda, ent veelgi rohkem vapustas teda see, kui avameelselt naine seda oli öelnud... Kaks meest ühes korteris — endine ja praegune — ja mõlemad rahateenijad. Väga mugav! Muide, mis selle peale üldiselt öelda oleks saanud? Naine vähemalt ei maskeerinud end valelike sõnadega. Ja taas meenus talle Udotškin. Ka too oli hommikul Zihaida juures puhvetis avameelne olnud: tahas sul nahka üle kõrvade tõmmata, ja punkt! Ja küllap on ta seda juba teinudki. See siin aga ei taha kaotada kahtkümmend rubla, mis talle täitelehe järgi makstakse. Ja oleks olnud rumal praegu siin päikeseloošas tema südametunnitusele koputada.

«Vabandage,» ütles Dimov. «Meil on väga kiire.»

«Andku jumal teile õnnel!» ütles Pastuhhova, vaadates Oljat leebe muigega.

Oljat ei pannud see pilk põrmugi kohmetama. Ta pistis oma käe uuesti Dimovile pihku ja ütles Pastuhhovale:

«Tänan!»

Mõnda aega läksid nad vaikides. Olja sooja kätt harjumuspäraselt oma peos surudes mõtles Dimov sellest, mis kriminaalkodeks ei haara ega peagi haarama kõiki inimeste näotuid tegusid kõigis variatsioonides. Sest on olemas mõiste: kriminaalselt karistamatu süütegu. Udotškin on röövel, kuid kodeksis tema kohta paragrahvi ei ole. Pastuhhovi naine, kes selle hädavarese tegelikult kõigest ilma on jätnud, pole seadusetähe seisukohalt teinud midagi hukkamõistetavat. Ja tema õigust täitelehe järgi raha saada ei või keegi väärata...

Olja sikutas teda käest:

«Muide, sa võiksid öelda mulle mõned head sõnad. Ootasin sind ju kaks tundi.»

«Andesta. Mul on ikka veel karvad turris. Teine kaunistaja tahtis ta kaheks aastaks istuma panna. Katkise kell pärast. Läksime peaaegu käsitsi kokku. Lõppude lõpuks mõistsime talle aasta vabadusekaotust. Kuid arvestades kohtualuse isikut, otsustasime määrata karistuse tingimisi ning ta kohtusaalis vahi alt vabastada. Nõndaviisi!»

Dimov jäi vait, mõistes, et Olja teda ei kuula. Kui ma

Olja huvi ei pakkunud, ei vaevunud ta isegi viisakusest tegema nägu, et ta kuulab. Dimov vaikis solvunult. Ta ei tahtnud kuidagi harjuda selle Olja juures äkitselt ilmneva meeliskõiksusega. Kusjuures seda tuli ette koguni siis, kui Dimov rääkis talle asjadest, mida ta ise äärmiselt tähtsaks pidas.

Olja väike käsi oli tema peos võõraks ja loiuks muutunud.

«Oled sa märganud, et viimastel kokkusaamistel me enamasti vaikime?» küsis Olja. «Ja mulle hakkab üha rohkem paistma, et meil polegi millestki rääkida.»

«Tühj jutt!» naeratas Dimov. «Kohe lähme ja istume ja ma ütlen sulle kõik hellad sõnad, mis maailmas on olemas.»

«Varem polnud vaja seda sinult paluda.»

Olja jättis oma käe küll Dimovi pihku, kuid tema silmad tõmbusid tusaseks ja nägu läks morniks. Dimov ohkas nii, et Olja seda ei kuuleks. Ta teadis: ainult üks ettevaatamatu sõna ja Olja tõmbaks oma käe tema peost ja läheks. Ja tema jookseks siis nagu poisike tütarlapsele järele (ta teadis, et jookseks, ja Olja teadis seda samuti) ning paluks teda mitte pahandada, vaid andeks anda. Ja möödunud päevad neid vahtima. Ning lõpuks Olja seisataks. Ja viie minuti pärast lööksid tema imelised mustad silmad särama, ta naerataks, nagu poleks midagi olnud, Dimovil aga kuluks seda kogumiseks veel tükk aega. Olja pühitseks oma järjekordset villukest võitu tema üle ning tasuks allaheitlikkuse eest ütleks talle õrnusi samasuguse kirega nagu mõni hetk tagasi oli jõhkrusi öelnud. «Meie armastus on nagu sõit roomurattal,» oli Dimov kunagi leidnud. «Vahetpidamata alla alla. Ükskord mu süda lõhkeb...»

Endiselt Olja kõrval kõndides kummardus ta ja vaatas tütarlapsele otsa. «Ohoo! Sul on praegu vihase kuninganna nägu,» ütles ta ettevaatlikult naljatades.

«Oleksin ma kuninganna, oleksin su ammugi tapalavale saatnud,» vastas Olja vihaselt.

«Mispärast?»

«Niisama.» Olja väristas õlgu. «Mary Stuartil oli õigus: ta, mehed, pole paremat saatust ära teeninud.»

«Kuid Mary Stuarti enda käsi käis samuti halvasti.»

Olja vaatas Dimovit põlgliku rahuga.

«Oled sa kindel, et minu käsi sinuga koos hästi käib?»

«Ei, ei ole,» tunnistas Dimov ausalt.

«Pool päeva otsisin sind mööda linna taga. Siis istusin kaks tundi pingil ja ootasin. Sina aga tulid ja hakkasid mulle mingist vargapoisist rääkima...»

Ta hää polnud nüüd enam vihane, vaid nukker. Varem oli see Olja intonatsioon Dimovi täiesti relvituks teinud täitnud ta õrnusega. Ajapikku oli ta aga hakanud mõistma, et nii Olja ootamatud raevuhood kui ka tema hellus ning toosama lapselikult kaitsetu intonatsioon — kõik see on mäng. Tajudes oma piiramatut võimu Dimovi üle, kasutas ta seda halastamatult, mängis kindlal käel kergelt kõikide tundevarjunditega. Sellal kui Dimov polnud veel õppinud Olja reageeringuid tundma ega osanud neid ette aimata, teadis tütarlaps alati täpselt, mis juhtub Dimoviga pärast nii- või naasuguseid sõnu... Nii Olja raev kui ka tema taltsutamatud õrnushood olid täiesti siirad. Kuid hetk enne raevu- või õrnushoogu andis ta rahulikult kaalutleda endale selleks loa. Pärast aga kaotas enesekontrolli. Dimov mõistis seda, kuid ei suutnud endaga midagi peale hakata ning Olja tõmbas ta kaasa sellesse julma mängu — ainsa koosveedetud tunni vältel jõudis Dimov tunda end ikka nii lõpmatult õnnelikuna kui ka samavõrd õnnetuna.

Ja ometi, kui nad koos olid — kas kõndisid kõrvuti, Olja käsi tema peos, istusid teineteise vastas mõne kauge ääri linnakohviku laua taga, kus polnud ohtu tuttavaid kohalikke või olid kahekesi võõras korteris mõne puhkuse viibiv sõbratari pool — ei tundnud Dimov tema vastu mitte ainult õrnust. Ta mõtles, et Olja on ainult näiliselt temast tugevam. Tõsi, Oljas oli midagi hinnalisest metsloomast, kes lubab end küll silitada, kuid on iga hetk valmis hammustama. Ent nagu metsloomas, nii oli ka temas midagi kaitsetut, mis äratas heldimust. Ja Dimov hakkas siis mõtlema, et kogu Olja tulevik sõltub nüüd täielikult temast ning peale tema pole Oljal maailmas ühtegi kaitsjat...

Pioneeride tiikide juures otsisid nad kaua aega vaba pinda. Kell hakkas neli saama ja rahvast polnud palju, kuid iga pingil istus keegi: kas vanaldane pensionär, mõni eideke või lapsehoidja lapsega.

Nad leidsid vaba pingi laste mänguväljaku juures. Aga niipea kui nad istet olid võtnud, mõtles Dimov muhelde et koht polnud eriti õnnestunud: põiki nende vastas, laste kiigel, olid aset võtnud kolm noormeest — Olja-vanused või veidi vanemad. Intelligentid noormehed džiinidega, kummitte kulunutega, ja pikavõitu, kuid mitte ülemäära pikka juustega. Olakad ja kõik Dimovist peajagu pikemad, kui ka tema polnud lühikest kasvu. Sundimatutest poosidest mis nad istudes olid võtnud, ning päevitunud nägudest õhkus nooruslikku enesekindlust. Loomulikult hakkasid nad kohe Oljat vahtima ning Oljagi kiikas nende poole.

Noormehed vahtisid Oljat laisalt ja intiimselt, otsekui enda oma, Dimovit hoopiski mitte arvesse võttes. Nende ja Olja vahel tekkis otsemaid mingi sõnatu side. Olja avas käekoti, võttis kiirustamata välja sigaretipaki, ulatas selle Dimovile ja enne veel, kui too jõudis tikku tõmmata, läitis uhkelt tulemasina. Ilmselt tunnetas ta vastas istuva kolmiku laisalt huvitunud pilke. Nood ei pööranud Oljalt silmi, kiigel istudes kõigutasid nad väljakutsuvalt jalgu.

«Kénad poisid,» muigas Dimov.

«Kes? Need seal?» päris Olja teeseldud ükskõiksusega. «Täku... Ma ei kannata poisinolke. Kõik nad on nadi-kaelad ja idioodid.»

«Aga sina oled neile ilmselt silma hakanud.»

«Ja miks ka mitte?» ütles Olja lihtsalt.

«See ei jäta sind ükskõikseks.»

«Muidugi,» ütles Olja lihtsalt. «Naine peab meeldima. Eelranis siis, kui ta on kõigest kahekümne viie aastane... Kas on vastuväiteid?»

«Ei ole.»

Dimov mõtles endassepööratud pilkava muigega, et temagi muutub Olja läheduses nooreks idioodiks. Iga kord, kui Olja tema juuresolekul vestles mõne eakaaslasega või rääkis oma noortest austajatest, tundis Dimov, kuidas südamele põues kitsaks jäi, ning temas võttis maad jõuetu viha. Best õigupoolest oleks Olja pidanud ju neile kuuluma. Oli ilmselt, et üks niisugune pikakoivaline ja kitsapuusaline noorus ja tervisest pakatav sell ta kord Dimovi käest ära võtab. Just niisugustest suurima selguse hetkedest võrsus kindel veendumus, et kokkuvõttes toob Olja talle üksnes muret. Mingi eneseiroonia siin ei aidanud. Oljal ja niisugustel nagu need kolm polnud omavahel suhtlemiseks tarvis ootavida kahe aastakümne läbipääsmatutesse sügavustesse. Nemad elasid ühes ja samas ajas. Ja nende vahel valitses hoopis see, mida tehnikas nimetatakse otseühenduseks. Ja kui Olja näiteks nende kolmega juhtumisi tutvuma peaks, oleksid nad juba viie minuti pärast «sina» peal ning mõistaksid üksteist poolelt sõnalt...

Olja kummardus ja vaatas Dimovile otsa.

«Kuhu sa minu juurest kadusid?»

«Ei kuhugi. Olen siin.»

«Pole tõsi!» Olja vaatas uurivalt Dimovi nukraste näkku. «Juba jälle! Heldeke, kui rumal! Tahad, lähme istume mõnele teisele pingile? Või las ma kihutan nad minema!»

Dimov hakkas naerma.

«Pole vaja, Oljake. Istugu pealegi. Ja põlastagu mind oma nooruse kõrgusest... Mul lõi uuesti valu külje sisse. Praegugi pakitseb...»

«Ära mõtle sellele,» lausus Olja julgustavalt. «Sul läheb kõik hästi.»

Dimov vaatas kella. Neljakümne minuti pärast pidi ta Veronikale helistama. Miks oli naine seda palunud? Ja miks just pärast kella viit? Kui nad kokku leppisid, polnud ta omistanud sellele mingit tähtsust. Ent praegu, koos näriiva valuga küljes, tõstis selle paratamatu kaasnähtena pead ärevus; valu ise, Veronika seletamatu närvilisus viimasel paaril nädalal ja tema tungiv palve täna helistada põimused äkitselt üheks ärevaks puntraks ning täitsid Dimovi südame hirmuga. Sest kui see kedagi tabab, tekib tema ümber vandenõu. Vandenõu, mis on suunatud sellele, et surmale määratu millestki teada ei saaks ega midagi ei märkaks. Ja võimalik, et sellal, kui Dimov, armunud nagu poisike, noore neiu kõrval pingil istub, on tema selja taga juba sõlmitud vaikimise vandenõu, ja kõik — naine, ämma sõbrad, tuttavad arstid — kõik peale tema enda teavad, et ta on surmale määratud... Tõepoolest, kuidas talle ometi varem pähe ei tulnud, et nii ootamatult uuesti alanud valu, Veronika seletamatu nukrus, mis hiljem ebaloomulikuks, hüsteerikale lähenevaks lõbususeks muundus, kui ka see, kui tungivalt ta oli palunud endale pärast viit helistada, on kõik ühe ahela lülid?

Ta pühkis vargsi otsmikult külma higi. Kuid Olja märkas seda liigutust. Nihkus Dimovile lähemale, liibus oma kuumale kehaga tihedasti mehe vastu. Enam ei hoolinud ta sellest põrmugi, et need kolm teda ikka jõllitasid. Tema tumedad silmad vaatasid Dimovit äreva pilguga.

«Kuni mina su kõrval olen, ei saa sinuga midagi juhtuda! Kas kuuled?»

Dimov naeratas, pingutades, et naeratus oleks reibas. Ja mõtles, et kui see peaks juhtuma, siis on elatud elu õigu sega tema kõrval Veronika, aga mitte Olja, sest mitte Oljale, vaid Veronikale on see eluaegne mure. Lein, mis kestab igavesti. Ja veel mõtles ta, et siis pöördub ta lõplikult tagasi oma aega, kus juba täiesti loomulikult eksisteerivad niisugused asjad nagu ravimatud haigused ja surm. Olja aga läheb oma aega. Ja teda ei päästa see, et ta viie kümnele lähenedes tundis oma hinges eluajal kasutatavate jäänud lembusevarusid ning suunas need täie jõuga sellele

ühisele tumedasilmsele tüdrukule. Tüdruku armastus ei päästa teda ega pikenda tema elu ainsagi päeva võrra.

Ta silistas ettevaatlikult Olja päikesesooje juukseid, vaatas tüdruku ustavatesse, ärevusest tulvil, ent ometi noorust sädelevatesse silmadesse ja püüdis näole manada muretu ilmet. «Armastus on loomulik hingeseisund,» mõtles ta. «Inimlused on laiemad raamidest, mis nende jaoks välja on mõeldud. Veronika vajab elukondlikku armastust. Ning tal on õigus. Sest armastus on igas vanuses erinev.»

Ja halastamatu aeg ei hooli sellest, et tema, Dimov, oli suutnud käe armastuse järele, mille peale tal enam õigust ei olnud. Aeg paiskab ta armu heitmata tagasi. Võimalik, et ta juba ongi tagasi paisatud, ainult ise ei tea veel seda. «Kõik on korras, Oljake,» ütles ta reipalt ja silmakirjalikult. «Elu läheb edasi!»

Olja ei tabanud ta teesklust. Tema sõrmed, mis seni kramplikult mehe küünarnukki olid surunud, lõtvusid. Ta naeratas vabanenult. Dimovile aga kangastus äkki täna hommikune metsasiht suvituspaigas ja nood kaks võõrast tüdrukut lüheldast kasvu mehe seltsis ning viibe supelrikooga, mis oli talle mingil põhjusel tundunud otsekui hävastijätuna. Ja kolm kiigel istuvat noormeest näisid ronadena, kes rahulikult ja kindlalt oma tundi ootavad.

Kõik läkski nii, nagu Anissim oli arvanud: tema sark oli lõhki rebitud, vasak silm siniseks löödud, huul katki...

Borka oma kambameestega ei lasknud neid perekonnaseisuaktide büroo lähedale ja tungisid kallale otse skvääril. Skväär oli inimtühi ja kõik käis väga kähku. Anissim ei tahtnud kakelda. Kui ta nägi nelja noormeest nende poole tulemas, valdas teda sügav masendus. Ent Oleg ja Marianna lootsid tema peale. Oleg vajus juba esimesest löögist pikali ja tema prillid kukkusid ta kõrvale. Ja kogu ülejäänud kaklus jäi Anissimi kanda. Ta ei löönud, ainult kaitset. Kes teab, millega see kõik oleks lõppenud, kui äkki poleks kostnud miilitsavile läbilõikavalt lustakas triller. Borka ja tema sõbrad panid plehku, ka Anissim jooksis minema ja peitis end põõsastesse. Lamas seal lõhkist huult kompides ja ootas, kuni miilitsamehed minema olid läinud. Pärast aga toibus koos Mariannaga Olegi. Too oli üleni toimune ning löögist käis tal pea ringi. Perekonnaseisuaktide büroosse polnud enam kuidagi võimalik minna. Ja

selle asemel otsustati sõita Anissimi poole ning osta mööda minnes vorsti ja veini.

Praegu istus Anissim valust undava peaga oma kodu tugitoolis. Marianna aga tegi mingi Anissimile kuuldamatu südika muusika saatel ta silmale ja huulele hoolitsevalt külmi kompresse. Tuttav müra, mis prospektilt läbi lahtise akna vahetpidamata tuppa voogas, kutsus esile terava valu, mis täitis pea ning ähvardas seda lõhki pressida. Otsmikult voolav higi pani vigastatud silma kipitama. Ka roidega oli midagi juhtunud, sest iga sissehingamine tekitas paremas küljes valu. Ja palavus lausa lämmatas.

Oleg lamas ohkides diivanil. Marianna koputas jalaga takti, puhus märjale lapile, et seda jahutada, ega paistnud põrmugi löödud olevat. Oleg aga pöörles ja ohkis diivanil, hõõrudes oma kõhtu.

«Miks sa Borkal hambaid kurku ei löönud?» torises ta.

«Aga miks oleksin ma pidanud tal hambad kurku lööma? Ma ei tunnegi ju teda. Ja mulle pole ta midagi halba teinud,» ütles Anissim pahaselt.

«Ha-ha-haa! Või pole teinud! Mine ja vaata ennast peeglist!»

«Tal oli selleks põhjust. Või ta vähemalt arvas nõnda,» ütles Anissim. «Aga minul ei olnud.»

Oleg ajas end diivanil nõrduvalt istukile.

«Püha lihtsameelne! Tolstoilane! Mittevastuhakkaja! Miks ei pannud sa rusika ette ka oma paremat silma?»

«Ei jõudnud,» ühmas Anissim tusaselt. «Miilits segas. Ja üldse, jäta mind rahule. Löönud ise neil hambad sisse. Selle asemel vedelesid maas nagu kott... Vabanda.»

Anissim oli solvunud. Teist korda tänase päeva jooksul nimetati teda pühaks lihtsameelseks. Üks ristas pühaks lehmaks ja viis magnetofoni minema. See aga mässis kaklusesse ja nüüd sõimas.

Kuidas end niisuguse näoga näidata vanematele! Pealegi eksami eel, millest nad nii palju loodavad. Muide, isa pole vist küll algusest peale lootnud, et Anissimil õnnestub eksamid sooritada. Ema aga oli veendunud, et kui ta sõjaväkke satub, veedab ta kogu teenistusaja kartseris. Mis seal ikka, kõik võib olla. Sest nähtavasti on ta tõepoolest veidi napakas.

Lõbus õhtu ootab teda täna. Ja mis Rita ütleb, kui teda näeb?

Marianna keerutas märga lappi pea kohal nagu rätik tantsus ning ise millegipärast varvastele tõustes asetas

selle jälle Anissimi silmale. Anissim rapsas tigidalt pead. «Kõllalt! Ja lõpeta ükskord see laulmine!»

Marianna ajas oma muretud silmad imestusest pärani. «Aga ma ju ei laulagi!»

Oleg tõusis diivanil istukile, silus peoga oma sassis juukseid ning kohendas prille. Ja muutus taas tavaliseks Olegiks, ühtaegu kõrgiks ja naljakaks.

«Hakkame vorsti sööma ja veini jooma,» ütles ta reipalt. «Marianna, võta see oma hooleks! Lõika lahti, pane lauale, vala välja!»

«Juba ta käsutab!» Marianna naeris vaikselt ja mõnuga. «Lõika ise... Nagu kokku leppisime.»

«Marianna tahab elada populaarteaduslike artiklite soovitatud järgi,» ütles Oleg. «Mees ja naine pesevad pärast lõõpava koos pesu, kantseldavad lapsi ja keedavad pere-konnaborši... Selgitasin talle, kui kahjulik võrdõiguslikkus tema seisukohalt on. Ta ei usu... Kui võrdõiguslikkust ei ole, on mees rüütel. Lilled, šokolaad, austamine. Aga kuidas saan ma end rüütlina tunda naise ees, kes sunnib mind potte küürima?»

Oleg rääkis, vaadates Mariannat läbi paksude prilliklaaside armunud pilguga. Ja Marianna saatis talle vastu sama-suguse pilgu.

«Lilled unustad sa niikuinii, kullake! Nõnda et sinu osaks jääb potte pesta.»

Nad rääkisid üht, aga mõtlesid ilmselt teist. Unustanud Anissimi, püüdesid nad pilkude ja häälega teineteise poole. Anissimil oli ebamugav näha neid looritatud pilke ning kuulata neid surutult intiimseid hääli. Vaatamata sellele tobeda päeva kõikidele erutustele ning valule külje sees tahtis ta süüa. Ta tõusis ja läks vaikides kööki, et tuua laudunõusid.

Köögis oli umbne nagu kasvuhuones. Prospekti müra kostis ikka niisama jõuliselt, kuid laste mänguplatsil valitses vaikus — kell hakkas neli saama, lapsed olid vahepeal koollette ja mannaputru söönud ning tegid nüüd uinakut.

«Huviatav, mis minuga täna veel juhtub?» mõtles Anissim, kui tolmunud taldrikuid peoga üle pühkides. Ning tema mõtted pöördusid jälle tagasi metsalagendikule... Anissim tardus, taldrik käes, ja sulges silmad. Sedamaid paisus prospekti kauge müra veelgi, pea läks raskemaks ning valu muutus täiesti talumatuks. Ta seisis keset kööki, surus taldrikut sõrmede vahel ja tundis äkki, et tahab ulguda —

paisata välja see pead ja rinda lõhestav valu. Miks oli ta selline hädavares, kobakäpp?

Kui Anissim tuppa tagasi tuli, istus Marianna Olegi kõrval diivanil. Nad istusid sõnatult, käsikäes, ja vaatasid Anissimit kui võorast, kes asja ees, teist taga nende majja on tunginud.

Anissim pani taldrikud kolksti lauale.

«Tõsta laud diivanile lähemale. On mugavam,» käsutas Oleg.

Anissim lohistas laua kuulekalt üle toa.

Kui vorst oli lahti lõigatud ja vein klaasidesse valatud, vaatas Marianna lauda ja Anissimi nägu ning lausus ootamatu kurbusega:

«Siis niisugused on minu pulmad!»

Ja Anissim nägi ta silmis pisaraid.

«Nonoh,» ütles Oleg kohmetult. «Kõik läheb mööda, kõik ununeb.»

«Ei, ei unune,» ütles Marianna, värvitud ripsmetelt sõrme pisaraid noppides. «Minu vanaema hoidis terve elu aja alles oma pruudiloori. Kuuskümmend aastat. Ja sina ütled — ununeb!»

«Mis ma oleksin siis pidanud tegema?»

«Ei midagi,» ohkas Marianna kurvalt. «Pole mul enam ei vanemaid ega venda.» Ta katsus naeratada. «Täiesti orbi!»

«Muide, sellel orvul on ka mees,» kuulutas Oleg tähtsalt. «Ta pole küll rahateenija, üksnes üliõpilane. Aga...»

Marianna võttis laualt klaasi. Lausus ebatavaliselt vaikelt ja tõsiselt:

«Armastan sind eluaeg, Oleg. Tema olgu tunnistajaks, et ma seda olen öelnud.» Marianna osutas Anissimile. «Ning ma ei võta neilt eales vastu ainsatki räpast rubla. Vannun, Oleg, eluaeg!» Ta pöördus Anissimi poole. «Kas sinu juures võib tõesti mõnda aega elada?»

«Jah,» ütles Anissim. «Õhtul suvilas lepin vanematega kokku. Nad saavad aru.»

«Hiljaaegu mõtlesin sinu üle järele,» ütles Oleg võileib närides Anissimile. «Ja jõudsin järeldusele, et sinus on tulevikuinimese jooni.»

«Ahah,» Anissim muigas kibedalt. «Kui mind praegu nende näokaunistustega, inimestele näidata, ütleksid nad pigem, et tegemist on minevikuinimesega. Ditekanthropiaga.»

Marianna itsitas vaikselt. Ta oli jälle endine. Tema naer

oli nagu klaaskellukeste tilin. Otsekui oleks see helin, mis ta sisemuses kõlas, äkki välja tunginud.

«Ta oled imetore,» ütles ta Anissimile.

«Täna,» kostis Anissim pilklikult.

«Tulevikuinimesest rääkides ei pidanud ma silmas su võimalust, vaid omakasupüüdmatust,» täpsustas Oleg.

«Täna,» ütles Anissim tuseselt.

Olegi sõnad ei meeldinud talle, kuigi neis polnud midagi solvavat. Vastupidi. Kuid see, mida Oleg omakasupüüdmatuseks nimetas, oli Anissimile, nii kaua kui ta mäletas, üksnes ebameeldivusi toonud.

Pea valutas endiselt ja Anissim tundis, kuidas paistetud silma ümber üha laienes. See kestab vähemalt kaks nädalat. Anissim teadis seda kogemuste põhjal. Kompressita ja suuta, palju tahad — miski ei aita, vähemalt kaks nädalat ehmatad inimesi oma väljanägemisega. Praegu on silma ümbrus punane. Pärast läheb pruuniks ja siis mustaks nagu tušš. Hiljem sinakasroheline. Ja lõpuks sidrunkollaseks. Tõeline palett... Huul oli ikka veel tuim nagu pärast novokaiinisüsti. Tuli nii välja, et ka sel juhul, kui ta oleks homseks eksamik korralikult valmistunud, poleks niisuguse välimusega ikka saanud instituuti minna. Säh sulle siis omakasupüüdmatust!

Oleg ja Marianna istusid käsikäes ja irdusid teineteisest vaid selleks, et kähku vorstitükk suhu toppida või klaasist looka veini rüübata. Nad nägid välja sootuks sõgedad. Kuid illegipärast mõtles Anissim, et nad ei saa õnnelikuks.

Perekonnaprobleemid Anissimit ei huvitanud ja sellekohaseid artikleid ta ei lugenud. Kuid ta pidas loomulikuks, et naine toidu lauale paneb. Vähemasti polnud ta kodus maski näinud, et isa oleks nõusid pesnud või pesu küürinud. Ka vanaema Ustjal olid selles osas kindlad veendumused: ta turtsatas põlglikult, nähes meest kandevõrguga. Tema arvates sündisid mehed ja naised maailma erinevate vajade tarvis. Näiteks ei andestanud ta meestele argust, ja Anissim mõtles, et vanaema on vahest ainus, keda tema silmitsi löödud silm ei häiri...

Vanaema Ustja oli tugeva ja sõjaka iseloomuga. Ta ei lasknud kellelgi endale ülekohut teha. Kuid temagi äratas Anissimis kaastunnet samuti nagu isa. Temaski oli midagi saatsutut. Täna hommikul, kui vanaema, barett viltu ühe korva peal, sigaret hambus, aias ringi käis, oli naaber üldiski talle kohkunult järele vaadanud. Anissimil aga oli vanaemast hale olnud, sest ta nägi, et vanaema püüab

kõigest väest ähvardav ja suursugune paista, tema peenikesed koivad aga liiguvad vaevaliselt ning barett, mis ni väljakutsuvalt ühele kõrvale on nihutatud, mõjub tema väl keses peas naeruväärsena...

See kaastunne on üks imelik asi ja tekib mõnikord täiesti kohatult. Hommikul oli Rita vee ääres seisnud ja mõnuga end päikesepaistel soojendanud. Temal aga oli ühel hetkel Ritast kahju hakanud, kui tüdruk seal alasti seisis, nii kall setuna oli ta paistnud selle laia laevatatava jõe ääres tohutu taevaäratuse all... Siis oli tal kahju olnud vana emast ja seejärel Udotškinist, kes oma postidega sekeldas, pärast aga Vladikust — nii kangesti oli too tahtnud magnetofoni ära viia...

Praegu oli Anissimil kahju Olegist ja Mariannast. Pulmad kujunesid neil tõesti kahetsusväärseteks. Kuigi nad nagu naised, olid kurbusest juba üle saanud. Oleg sosistas Mariannale midagi kõrva. Marianna aga lõbustas end vaik selt. Neid rahuldas täiesti, et neil oli nüüd katus, ehkki võ ras katus, pea kohal, neli seinat ja võõras tolmune diivan.

Ja Anissim mõtles kibedusega, et enam pole ta neile üld vajalik, ja mida kiiremini ta minema läheb, seda parem neil on.

6

Veronika mõtles: meid, naisi, köidab väljavalitus esiots see, mis on temas oma, erilist, mehelikku, meist eraldi ol vat — tema töö või huvialad, edu ja kuulsus, või vastu pidi, nurjumised, mis, nagu me endale kinnitame, meie al ja toetusega hiljem kindlasti kordaminekutega asenda vad...

Mees ilmub naise ette kuskilt oma meheelust, tal o omad, naisele tabamatud ja mitte eriti arusaadavad, kui ilmtingimata austusväärsed mehelikud asjatoimetused.

Naine otsib temas olendit, kes oleks talle endale va tandiks, ning see mehe vastandlikkus teda just võlub.

Mees ilmub põgusatele kohtumistele ja läheb jälle om ellu tagasi. Ta peab võitma lahingu, minema kümne kuuks kaugekspeeditsoonile või lööma just selle värava, mis himustab kogu kannatav inimkond. Ja naine ootab teda ustavalt. Naine on vaimustuses tema laiast joonest, v

astupidi, visadusest raha kokku ajada, tema uljusest või kalgest arukusest, sellest, et ta meeldib naistele, või vastu pidi, on truu ühele. Naine on valmis saama mitte ainult elukaaslaseks, vaid ka ustavaks abiliseks sellele mõista tuslikule, sõltumatule isendile, kelle nimi on mees.

Ah, kui oivaline see on, et mees on nii sõltumatu!

Ja siis saab temast selle naise mees. Ja lõpetanud oma mehelikud asjatoimetused, pöördub ta igal õhtul naise juurde tagasi. Ja on täiesti loomulik, et nüüd nii mees ise kui ka see oma, mis tal oli, peavad olema naise päralt, tee nima mehe ja naise lapsi, nende ühist kodu. Sest mis võib olla tähtsam kui lapsed, perekond, kodu? See on igavene. Ja kõik peab olema sellele allutatud. Milleks joosta veel kolm päeva, keel vesti peal, kivikirvega mööda künkaid ja jahtida hammutit trobikonna samasuguste kasimata jõhkarditega nagu ta isegi, kui lastel on piisavalt liha ja nahku? Kas poleks parem istuda koopas, mille naise käed nii muga vaks on kohendanud, perekondliku lõkke või televiisori ees? Meest aga tõmbab aina kuskile lävetagusesse pime dusesse.

Ah, miks on mees küll nii sõltumatu! Maha vastandlik kusal Valitsegu täielik ühtsus!

See, mis naist varem oli vaimustanud, muutub nüüd üle aruseks. Ja pole selles isendis, keda nimetatakse meheks, midagi mõistatuslikku. Naine valmistab talle toitu, peseb tema pesu, magab ta kõrval. Mis mõistatuslikku siin enam! Naine ju teab, et pärast järjekordset ametiühingukoosolekut, kus mees end kartmatu rüütlinäitas, oli ta kolm päeva diivanil siruli, ohkis, hõõrus ristluid ning katsus südant ja talle tehti kardiogramm, sest kahtlustati ishee miatõbe. Aplodeerigu teised talle kontserdisaalis püsti seis tes, värisegu tema valge kitli ja professoritiitli ees või mõi vatu tuhandest kõrist, kui ta kolmest kaitsemängijast möö dudes otsustavas mängus litri vastase väravasse saadab. See kõik on muidugi meeldiv. Aga mees kuulub ju oma naisele. Naine armastab teda, võimalik, et mõneti isegi rohkem kui iseennast. Armastab nagu ühte oma last — kõige tülikamat ja tõrksamat. Ning ihkab omakasupüüd matult, et mees nagu armastatud lapski tema arukusest osa saaks, et teda ei tõmbaks lävetaguste ohtude poole. Ja see arv võib mõnikord olla sedavõrd tungiv, et mees alaliseks selle läve taha kaobki...

Kuid on ka niisuguseid naisi, kes kannatlikult ootavad, kuni mees oma toimingud lõpetab. Ja soojendavad viis

korda päevas suppi, olles kindlalt veendunud, et mel-
asjad ongi elus need kõige tähtsamad.

Aga missugune naine on tema, Veronika, olnud Andreile?
Kas pole ka tema süüdi, et paljugi sellest, mida too naljakas
kaabuga kõhetu noormees elus korda saata kavatses, on
tegemata jäänud? Näiteks väitekiri... Töö selle juures lan-
ges kokku Anissimi sünniga. Nüüd oli juba ununenud, et
Andrei polnud tookord last tahtnud. Nüüd, kus Anissim
nende poeg, oli olemas, elas maailmas, oli võimatu neid
ammuseid vaidlusi meenutada. Tookord oli juttu lapse
kui niisugusest. Ta polnud veel konkreetne olevus.
Väitekiri pandi kõrvale, sest selle jätkamiseks oleks tulnud
sõita pooleaastasele ekspeditsioonile, Veronika aga ei saa-
nud imikuga üksi jääda. Lükati edasi aastaks, läinud olid
kaksikümne aastat.

Kus on siin piir tema ja Andrei süü vahel?

Veronika sorteeris pärastlõunast posti. Käärid löikaski
ümbrikuserva. Number parempoolsesse ülemisse nurka
Kiri Saša lauale... Ja järgmine...

Saša polnud enam hirmunud, vaid vihane...

Kui Gena oli läinud, istus Veronika veel umbes po-
tundi üksinda punase varju all. Kuidagi ei suutnud ta lei-
endas jõudu püsti tõusta, läbi kohviku minna ja ministe-
riumiuksest sisse astuda. Saša oli teda oodates muidugi
kärsitusest ära vaevatud. Jõuetu ja omadega läbi. Kui
Veronika ei hakanud talle tervet vestlust Genaga ümber-
jutustama. Ütles ainult:

«Soovitasin tal sinu juurest ära minna.»

Sedamaid, ainsa hetkega, olid Saša arglikud, hirmuär-
vad silmad löönud vihast lõkendama.

«Kes on teid palunud nõu anda?» sisistas Saša vilina.
«Trüгите sinna, kuhu pole vaja!»

«Pole tõsi,» ütles Veronika. «Sa ise palusid.»

Hetkel jätsid Saša vihasööst ning tema ohjeldamat
jämedus Veronika üksikõikseks. Rahulikult ja nukralt mõ-
les ta, et seda võis juba ette arvata: võõrastesse asjadesse
sekkumine ei too ilmaski midagi head. Ja veel mõtles ta
et nähtavasti ei tunne ta Sašat sugugi. Poleks üldse paha
tulnud, et laisk, raue ja loiult nutune Saša on suutelnud
selliseks raevupuhanguks...

Andrei väitekirja teemaks oli «Taga-Kaukaasia vene
asunduste folkloor». Veel revolutsioonielsetel aegadel oli
seal elanud väljasaadetud lahkusulised: molokaanid ja
duhhoboretsid. Ja möödunud sajandi Kaukaasia sõdade

ajal olnud vene soldatite järglased. Eksisteerisid terved vene
lapsed, endised sõjaväeasundused. Andrei oli juba üliõpila-
ks muutunud Türgi piiri ääres duhhoboretside juures. Oleks
võinud minna uuesti sinna, ja vähemalt pooleks aastaks...
Kui polnud teinud talle ainsatki etteheidet, kui ta ütles,
et ootab last. Vaidlused olid olnud enne seda. Sellega olid
talle lahkavamused korraga lõppenud. Veronika meelest
oli küsimuse asetus tollal juba totter ja lausa koletu: mis on
tähtsam, kas duhhoboretside psalmid ja möödunud sajandi
muusikalaulud või laps, uus elu? Andrei aga oli tingimusteta
sageli õnnelikult temaga nõustunud, Hiljem, kolme-
aasta pärast, oli ta muuhulgas maininud, et üldise
hariduskuse levikuga on folkloristika üldse muutumas pers-
oonlikuks teaduseks. Oli öelnud seda sel ajal, kui jälle
oli vaja otsustada, kas jätkata aspirantuuri ning jääda
stipendiumile või asuda tööle teaduslikku kirjastusse kor-
raliku palgaga toimetajana. Samasse kirjastusse, kus ta
oli seni ajani töötanud...

Kas polnud see mitte temale, Veronikale, ohvri toomine?
Mika kuulab ta tänini nii ahnelt üliõpilaste omaloomingu-
tule laule, mida salkuspäised poisid ja tüdrukud laupäeviti
ja pühapäeviti nende supelrannas kitarri saatel laulavad?
Ja kui nad samuti hulk aastaid tagasi ühes Okaa-äärses
villas puhkust veetsid, oli ta kõikide külalisedega sõprust
pidanud ning mitu paksu kladet igasuguseid kõnekäände,
lausumisi ja hällilaule täis kirjutanud. Aasta eest aga oli
ostnud magnetofoni, et jäädvustada kõike «naturaalselt».

Veronika oli terve elu mõtelnud oma mehele, tema hea-
dusele. Oli oma elu temale pühendanud. Aga äkki oleks pida-
nud hoopis laskma tal endal otsustada, mis tal vaja on ja
mida mitte? Ega hoidma teda kinni oma armastuse, oma
sõpruse ning hirmuga tema pärast, kui teda läve taha hak-
kas tõmbama? Mitte kinni hoidma, vaid kannatlikult
ootama, uskudes, et ta tegeleb ainult tähtsa asjaga. Võib-olla
oleks nii õigem olnud? Ehk lasub tal nüüd igavesti hingel
raske ja parandamatu süükoorem oma mehe ees?...

Saša istus sõnatult. Tänu talle sellegi eest. Kuid tema
vaikimisest õhkus tigidust. Ja see oli raske: tunda, et sinu
vastas istub inimene, kes sind vihkab. Muide, nähtavasti
oli Sašal õigus teda vihata. Inimesed paluvad sageli üksnes
selleks nõu ja abi, et saada toetust juba vastuvõetud otsu-
susele, ja panevad väga pahaks, kui nõuanne ei ühti nende
enda kavatsustega. Lõpuks oli Saša palunud aidata tal
suhetel Genaga jälle jalule seada, mitte neid lõhkuda. Siin,

nagu öeldakse, oli Veronika oma volituse piire ilmselt ületanud...

Ning ta ütles Sašale:

«Jäta põrnitsemine. Ta ei võtnud mu nõu kuulda ega kavatse end sinust lahutada.»

Saša võpatas ja uuris Veronikat umbusklikult. Kui pikkamööda ta näoilme pehmenes.

«Jajah,» ütles Veronika. «Ei kavatse... Piinate teid teist surmatunnini.»

Kuid Saša ei kuulnudki ta viimaseid sõnu. Ta kuulis ainult seda, mis talle vaja oli. «Nii on see alati,» mõtles Veronika. «Inimesed kuulevad ainult seda, mis neil vaja on, näevad ainult seda, mis neil vaja on. Kas mitte selle ei võrsugi üksteisest möödarääkimine?»

Kogu elu oli ta taotlenud, et Andrei kõigi oma kavatsuste ja soovidega tervenisti temale kuuluks. Kahel korral oli neil olnud tõsisel raskusi. Veronika teadis, et Andrei meeldis naistele. Nende kahe kriisi tegelikke põhjusi ei puudutatud, nad mõlemad olid mõistliku ettevaatusega neid vältinud, mõtelnud välja kõiksuguseid olematu põhjusi. Kuid Veronika aias, et põhjuseks võisid olla naised.

Aga võib-olla ei tohi mehele pahaks panna, kui ta pärast pikki abieluaastaid äkki jälle tahab näha naisel silmis vahest mustust endast kui erilise olemusest? Tunda end mitte abikaasana, vaid mehena...

Andrei polnud tookord ära läinud. Ja mis teda ka läbi taht poleks meelitanud, ikka pöördus ta koju tagasi. Oma tõusis Veronika hinges aeg-ajalt ärevus: aga mis saab siiski kui see, mis meest eemale tõmbab, osutub temast tugevamaks? Ent hiljuti oli talle tundunud, et mees on lõplikult tagasi tulnud. Kas olid tuled, mis teda ahvatlesid, tuhmunud või oli mees lõpuks mõistnud, et ei saa neid ilmselge kätte.

Ja taas mõtles Veronika meelekiibedusega: tagalasse tõmbatakse alles pärast lüüasaamist.

Võib-olla oli mees praegugi armunud? Mõningate tundmärkide järgi võis see vabalt nii olla. Ta oli jälle hakanud rääkima sõitmisest neisse paikadesse, kus ta nooruses olnud, mitte dissertatsiooni pärast, loomulikult, mis dissertatsiooni siin enam, vaid selleks, et vaadata, mis seal nüüd teisiti on. Ja jälle, vaatamata läbitehtud raskele operatsioonile, võis temas märgata teatud nooruslikkust, mingi kergust kõnnakus ja liigutustes, erilist enesekindlust. Nagi

seal, kust ta tuli, kellegi silmad tõepoolest teda vaadustusega ja andunult vaadanud.

See loomulikult solvas ja tegi tignedaks. Kuid millegi pärast ei kutsunud esile endist südantlõhestavat ahistust... Seepärast, kust oli tulnud teadmine, et mees on nüüd juba tagasi tema juurde tagasi pöördunud? Viimaks ometi tagasi. Aga milleks? Kas mitte selleks, et lahkuda igaks ajaks, ja mitte ainult tema juurest, vaid elust üldse?

Veronika kargas järsult laua tagant püsti. Saša tõstis ümmunult pea. Kolme sammu kaugusel Veronikast oli aken. Sellest paistis üksnes päikeselõõsas taevataeva. Kuid võis aimata peadpööravat, põhjatut tühjust — tühjust korrust, mis püstloodis alla langesid. Aken oli täiesti kliskavat, minestama panevat tühjust. Ja hääled, mis seal kostsid, olid kauged ning tuppa jõudes raskest tõu-juetud.

Kõneluseni arstiga oli jäänud ainult tund aega. Kuid see oli selge, et üksipäini seda tundi üle ei ela.

Veronika väljus otsustavalt toast. Kiiremini, kiiremini Varvara juurde! Ainult Varvara mõistaks teda neil hetkedel. Ainult tema aitaks tal seda tundi üle elada. Varvara, mis tähendab tõeline mure, tema saab aru.

Ministeeriumi steriilses, hingetust puhtusest säravad koridorid olid tühjad. Lõunavaheaeg oli läbi, ligines tööpäeva lõpp. Need kaks viimast tundi aga on igas asutuses tavaliselt vaiksemad. Sagimine algab paarkümmend minutit enne lõpukella.

Varvara istus üksipäini vastuvõtutoas oma laua taga. Tema ülemus oli nähtavasti alles Plaanikomitees... Väga hästi, et siin kedagi peale Varvara ei olnud. Jõuetult langetas Veronika sügavasse tugitooli ning esimest korda kahe nädala jooksul andis pisaratele voli. Ta rääkis pisaraid silmades ja mõlema käega kiiresti põski kuivatades. Varvara kuulas vaikides, tardunud samasse poosi, milles Veronika ta oli leidnud — valge paberilehe kohale tõstetud musta kuivetute tõmmude sõrmede vahel. Veronika muudkui rääkis ega saanud pidama, nägi Varvara tumedates, raskes silmades kõrgete põsesarnade kohal siirast kaastunnet ning püüdis kogu hingest selle pilgu poole, sest see oli midagi muud siin maailmas vajas ta neil hetkedel valu ja kaastunnet teise inimese silmades. Ja see, mis Varvara silmades nägi, oli ehtne, võltsimatu, sest maailmas eksisteerib lähedast hingevalu üleelanud inimeste üldine vendlus. Seepärast lubaski Veronika endal

nende piklike mustade silmade pilgu all oma valu hõbenemata alasti kiskuda.

Varvara kuulas teda vaikides, katkestamata. Pani apliatsi ettevaatlikult, vähimagi klõpsuta, oma poleeritud lauale, tõusis püsti ning läks kergel, kuulmatul sammul toa. Toimetas midagi nurgas, Veronika selja taga.

Selles toas oli konditsioneeritud õhk, seepärast olid ka aknad hermeetiliselt suletud. Oli väga vaikne.

Varvara astus ta juurde, kummardus ja ulatas klaasvett. Silitas ettevaatlikult, õrnade sõrmedega üle Veronika juuste ja märgade põskede, silus sasisitud tukka.

«Või niimoodi on sind, vaesekest, vintsutatud... Vaat kus lugu!»

Ja Veronika kaotas viimsegi enesekontrolli ning summutas vastu Varvara lamedat rinda. Varvara hoidis tal käega ümber õlgade, aitas ta toolilt üles ja talutas ülemkabinetti.

«Istume siin. Siia ei tule keegi. Ülemus helistas: sõida Plaanikomiteest otse suvilasse... Vaat kus lugu! Ai-ai-ai!»

Ta asetas veeklaasi Veronika ette madalale lauale. Läks nurgas asuva kapi juurde ja toimetas seal midagi. Avas siis seifi.

Siingi oli väga vaikne. Ja Veronika kuulis selgesti riitsõrmbade kuiva sahinat, mis tema meelest alati saatis Varvara hoogsaid liigutusi.

Varvara pani Veronika ette veeklaasi kõrvale kaks tillukest klaasi ja pooliku konjakipudeli.

«See on meil ülemusega ametisaladus. Muretseme minu juurde vastuvõtutuppa ka salajase kohvikeetja. Ülemus oli välismaal komandeeringus käies tähele pannud, seal on igaühel kabinetis baar ja kohvikeetja. «Tegutsen Varvara,» ütles ta, «ajast ei tohi maha jääda.» Minis aga, nagu sa tead, tunnistab igasugusel tasemel üks mineraalvett. Nii me siis varjumegi nagu lapsed.»

Varvara ülemus oli väsinud ja häbelike, ülemusele tähele sobimatute silmadega vanaldane mees.

«See on väliskülaliste jaoks,» sõnas Varvara pudel osutades. «Enda tarbeks on meil teine.»

Ta avas kirjutuslaua laeka ja koukis sealt peotäie miiniumpurgikesi ravimitega.

«Näe: validool, valokordiin, kardiomiin...»

Veronika oli Varvarale tänulik, et too igasugust tühjast-tähjast lobises ega üritanud armetute kaastundevaldustega tema haiget hinge osatada.

Varvara avas vastuvõtutuppa viiva vaheukse ning istus harjunud kombel lauanurgale nagu heinaritsikas õlekõrtele, terav põlvenukk ette lükatud.

«Need mehed on ju nagu lapsed,» ütles ta. «Kuni hallide aastani, kuni elupäevade lõpuni mängivad oma mängumängudega. Minu Stanislav raamatutega, see siin kohvikeetjaga.» Ta muigas hellalt ja nukralt. «Meie, naised, oleme teatavadilt tõsisemad. Meil on elus teised ülesanded: toita, kaitsta... Meie elu möödub hälli, pliidi, aia ja haigevoodi ääres. Pole aega mängida. Lapsest peale, saades oma esimese nuku, hakkame valmistuma selle kõige tähtsama vastu ja nõnda elupäevade lõpuni. Seepärast jätame lapsepõlve kiiresti seljataha... Et terveid elustada ja haigeid julgustada... Meie peamine ülesanne aga on hoida ja säästa. Lapsi, oma kodu. Ja teda, seda mõistmatut looduse kuningat, et ta ei komistaks ja mängides haiget ei saaks. Hoida ja säästa!»

Ta valas konjakit klaasidesse.

«Joo, Veronika. Piisakene. Jõudu läheb vaja... Tahad, et helistan ise sinna tunni aja pärast?»

«Ei,» ütles Veronika. «Ma ise.»

Ta oli Varvarale selle pakkumise eest tänulik. Kuid talle tundus, et see oleks reetmine, kui ta selle helistamise kellelegi teisele usaldaks, püüaks pisutki kõrvale hiilida ning seda valu edasi lükata, mis teda tunni aja pärast võib-olla tabab. Ja Varvara näis seda mõistvat, sest ta ei käinud millegi peale. Tõstis klaasi ja sõnas:

«Joo, Veronika selle mõru ja püha naisekohuse teravaks. Ja mul on hirmus kahju neist naistest, kes seda ei mõista ning kipuvad meeste mängumaadele.»

«Mispärast, Varja, on mul need kaks nädalat kogu aeg olnud tunne, et olen tema ees milleski süüdi?» küsis Veronika.

«Oled süüdi oma armastuses,» vastas Varvara. «Ja ei milleski muus.»

Ta veeretask tühja klaasi oma kuivetute sõrmede vahel ja silmitses seda mõtlikult vastu valget.

«Nad on lapsed... Mõnikord mängivad ilusti, aga mõnikord on nende mängud oi kui koledad!»

Ta rääkis kiirustamata, poolihääli, naeratades endist hellalt ja kibedalt, ning see hellus ja kibedus ta hääle ja isegi tema lõhnaõli tavaline, magusavõitu aroom muutusid Veronikale rahustavalt.

«Leiutavad kõiksuguseid autosid ja lennukeid. Et kiiremini, ülepeakaela... Oo-oh!»

Varvara pani klaasi lauale. Lausus süüdlaslikult:

«Need minu targutused on muidugi naiselikult rumalad. Teadlased räägivad hoopis teist juttu. Aga me teame küll, kui abitud on needsinatsed mehed ilma meieta.»

Ta võttis telefonitoru hargilt ja valis numbri.

«Saša? Siin Varvara Pavlovna. Kui Veronika Iljinitsa küsitakse, siis ütled, et minu ülemus kutsus ta välja, ärgu nad vehelgu.»

Ta pani toru ära. Lausus kindlalt ja veendunult:

«Kõik läheb hästi, Veronika. Mu süda ütleb. Pea vast kullake. Pole enam kuigi palju jäänud. Ja mina olen kõrval.»

Oleg ja Marianna istusid endiselt diivanil, tiheda teineteise ligi, käest kinni, ja vestlesid millestki poolihääletatult. Anissim ei tunginud nende jutu sisusse, sest polnud sellest huvitatud, pealegi olid Olegi ja Marianna sõnad mõeldud üksnes neile endile, nad vestlesid, nagu poleks Anissim toas olnudki.

Anissim istus aknalaua ja vaatas lihtsalt niisama akna välja. Võõraste asjade laviin oli ootamatult lõppenud, nüüd oleks võinud tegelda oma asjadega, oleks võinud viimaks ometi suvilasse tagasi minna. Kuid polnud tahtnud mitte mingisuguste probleemidega tegelda, ei omade ega võõrastega.

Anissimi selja tagant kostsid Olegi ja Marianna summutatud, naerused hääled. Kuuldavasti meenutasid oma esimest kohtumist ja tutvumist aasta tagasi. Hommel Anissimit vallanud ärritus oli möödas ning kõik, mis temaga päeva jooksul oli juhtunud, tundus tobedana naeruväärsena. Tema hing oli jälle rahulik. Võib-olla pärast, et polnud enam vaja homsele eksamile mõelda. Mingit eksamit ei tule, häbi jääb olemata.

Ta vaatas aknast välja. Tühi laste mänguplats, kael kollase liivaga. Tillukesed jalajäljed. Liivahunniku ümber unustatud roheline kühvel. Eemal puu all suur laud ja selle ümber plankudest kokkulöödud pingid. Öhtuti istuvad mehed tihedalt külge külje kõrval. Laud on linoleumiga kaetud. Mis mõnu on doominot taguda, kui ei saa nuppu suukaarega lauale laksatada. Linoleum on selleks, et laksata

ei kajaks nagu püssipaugud, — see on doominotagujate meenus neid palavalt vihkavale maailmale.

Laste mänguplats. Üksik roheline kühvel kollasel liivahunnikul. Palavusest pleekinud murulapid, kiduraid linnakummeleid täis. Vastasmaja valge, pimestavalt helkiv sein. Muruplatsi taga hall, seestpoolt punaseks värvitud telefoniputka. Millegipärast polnud seda seina äärde paigutatud nagu tavaliselt, vaid see oli pistetud muruplatside vahele nagu külakemmerg aiamaal.

Seestpeale kui Anissim ennast mäletas, oli see kõik talle tuttav. Kui nad Tagankalt siia kolisid, polnud ta veel kolmeaastane.

«Saadavad aega teenima kuskile tuhande kilomeetri kaugemale,» mõtles Anissim muiates, «küll siis meenutan seda tunda, putkat ja seina. See on minu kodupaik. Ühel on jõgi, teisel varbata. Minul aga hall, seest punaseks värvitud telefoniputka, valgeks võõbatud betoonsein, kitsaste lilledega rõdud ja unustatud mänguasjadega liivakast.»

Kõik Moskva uued elamurajoonid sarnanevad üksteisega. Ometi on igaühel, kes uues rajoonis elab, seal midagi oma, kordumatut, on isiklikud tunnusjooned ja peensused. Näiteks see vaher, mis kasvas kunagi metsas, nüüd aga on istutatud asfalteeritud hoovi, kaheteistkümnekorrukeliste tornimajade keskele. Või see telefoniputka, samasugune kui tuhandes teises kogu Moskvast, aga paigutatud omamoodi. Ja tolle maja nurga taga on roostetanud plekist, vanadest aedadest ja igasugu risust kokkuklopsitud garaažid. Muurlinna autourkad. Ühe garaaži seinale on keegi loodusest kirjutanud: «Saatanad! Miks te puud maha raiusite?» Ja lasteaia telliskivitarale garaažide kõrval on veekindla musta värviga ning meetrikõrguste tähtedega maalitud: «Valerka Fljak on hea inimene! Seda ütlen mina!» Kes see Valerka Fljak on, seda Anissim ei teadnud. Siitkandi tuttavate poiste hulgas ei olnud sellenimelist. Aga näe, võttis kätte ja jäädvustas enda. Ja sai rajooni tunnusmärgiks.

«Teenin kaks aastat kuskil vanakuradi vanaema juures,» mõtles Anissim, «tulen tagasi, lähen akna juurde ja ütlen: «Servus, putka! Servus, doominojüngrid! Tere, hea inimene Valerka Fljak!»»

Oleg ja Marianna olid sosistamise lõpetanud ja tegid tulevikuplaane.

«Ehk jätame perekonnaseisuaktide büroo esiotsa kõrval?» arvas Oleg.

«Ei,» ütles Marianna. «Olen vanamoeline. Tahan temple passi. Ja kiiresti.»

«Hüva,» nõustus Oleg kuulekalt. «Homme korraldame kõik. Sinu sugulased langevad ära. Ma räägin emaga. Ta tuleb meiega koos ja võtab sõbratarid polikliinikust kaasa. Kõik saab olema soliidne nagu väärikatel inimestel: eakad tädid lillekimpudega, auväärsed vanaonud. Üldse on see sigadus, et ma emale ei öelnud. Ilmselt poleks ta hakanud vastu vaidlema ja oleks meid aidanud.»

«Mina homme ei saa,» ütles Anissim.

Oleg turtsatas lõbusalt.

«Ära pane pahaks... aga mis kuradi tunnistaja saherduse lõustaga oled? Sind ei või perekonnaseisuaktil büroos näidatagi.»

«Oled ikka siga küll, Oleg,» nentis Anissim tigiduselt.

«Aga mina tahan, et ta seal oleks,» ütles Marianna.

«Ei, tänan,» ütles Anissim. «Olen teie pulmas juba küllaldaselt lõbutsenud.»

Ta tuli aknalaualt maha. Tõmbas lõhkise särgi selja. Lennutas selle Mariannale sülle.

«Sul tuleb see kinni õmmelda. Kõik mu särgid on suvilas. Aga niimoodi ma tänavale minna ei saa.»

Varjamatu vaimustusega silmitses Marianna Anissim lihaselist, päevitunud ülakeha. Pomises siis koketselt:

«Selleks on niiti ja nõela vaja.»

«Küllap leidub,» ütleb Anissim. «Võta, näe, selle ka ülemiselt riiulilt karbi seest. Ja tee kähku. Lugesin täna Ivan Groznõi aegset «Domostroid». Mul on nendes asjades iidised vaated.»

«Hästi, ta õmbleb kinni,» pomises Oleg. «Aga seniks te ei sa kaod. Siin pole plaaz.»

Anissim kehtas õlgu ja läks isa tuppa.

Ka siin oli palav, umbne ning tolmulõhnane. «Täiesti loomulik,» mõtles Anissim, «inimesed on ju suvilas, keegi ei korista.»

Anissim käis isa toas harva. Lapsest saati oli talle sisenatud, et isa ei tohi segada, et tema toas ei tohi ühtki asja puutuda ega kohalt liigutada. Ometi valitses just siin eeskujuv kord. Ema alustas korteri koristamist alati selles toas. Harilikult säras siin kõik puhtusest ja puutumatuselt. See aga oli Anissimi alati veel arglikumaks muutnud nii harvadel puhkudel, kui ta üle selle toa läve oli astunud.

Siin olid praegugi kõik asjad oma kohal, ent nad olid kaetud õhukese, kõikjale tungiva linnatolmuga. Toa seinad

olid igal pool raamaturiulid. Peamiselt olid siin teatritükid, entsüklopeediad ja sõnastikud. Need olid isale tööjäre vajalikud.

Anissim seisatas keset tuba. Esimesel pilgul paistis, nagu oleks isa siit alles äsja lahkunud: ajakirjade laual ukse juures lebasid kristalltuhatoosis sigaretikoni ja hallikas tuhahunnik, kušeti alt paistis toasussi nina, tugitool oli pooli lauast eemale lükatud, otsekui oleks keegi nüüdsama hetkel tõusnud. Tolmukorrast aga õhkus unustust. «Unustuse tolm,» mõtles Anissim. Inimene oli lahkunud äsja. Ja igatsetu. Väljunud ainult hetkeks või tunnikeseks. Ja läinud otsekui igaveseks. Tuhahunnik koni kõrval näis olevat kivistunud — hall, poorne kivike tolmunud kristallil.

Anissim läks ettevaatlikult üle toa ja seisatas kirjutuslaua juures. Laual lebas puhas märkmikuleht ja hooletult seest visatud sinine täitesulepea. Selle toa asukas oli kavatsenud märkmikulehele midagi kirjutada. Siis aga sulepea lauale visanud, tooli kõrvale lükanud, püsti tõusnud ja väljunud. Just praegu. Ent leht oli aja jooksul koltunud, sulepead aga kattis sinkjashall tolmukord. Ja näis, et see jääb nii igaveseks.

Laual klaasi all olid kolm aastatega tuhmunud fotot: karm näpitsprillidega mees ja naeratav daam kohevate hallide laubakiharatega kõrge otsmiku kohal. Isa vanemad. Vanaisa ja vanaema, keda Anissim kunagi polnud näinud. Nad olid surnud juba enne tema sündimist. Vanaisa oli surnud... Ta läks rindele, kuigi oli juba kuuekümne kolme aastane, ja hukkus sõjas. Vanaema aga oli vististi surnud kopsupõletikku. Kolmandal fotol oli nurgake taluõuest. Tagurpidi pööratud tünnil ja puupinul olid istet võtnud mõned linliku välimusega poisid ja tüdrukud pliiatsite ja märkmikega. Nende ees aga istus taburetil ja naeratas otse fotoaparaati balalaikaga vanamees, peas uus kõrge rummu ja väikese lakksirmiga nokkmüts. See kõhn, prillidega lonto- rüü tema selja taga oli isa. Ta oli seal umbes üheksateistkümnendaastane. Rahvaluulekogumise ekspeditsioonil.

Ka fotodel lasus igaviku- ja unustusepitser. Anissim ei armastanud vanu fotosid — alatiseks jäädvustatud hetki sellest, mis oli juba lakanud olemast.

Ta seisis hinge kinni pidades. Tal oli piinlik, et oli tulnud siia isa äraolekul, otsekui oleks ilma loata hakanud võõrast päevikut lugema. Ühtlasi tundis ta taas võimukalt nagu tookord suvilate-vahelisel pimedal metsasihil oma vääramatut ühtekuuluvust mehega, kes elas selles toas,

samuti toa enda ja isegi luitunud raamatukaantega ning elatanud arsti ja hallide laubakiharatega daamiga, kes igavikulooriga kaetud fotodelt vastu vaatasid, ning selle lontkõrvalise prillitatud noormehega, kes kord oli elanud ja keda nüüd enam ei olnud. Ühtekuuluvust ja teravat uudishimu.

Vana daami — tema vanaema — naeratus oli vanamoeline: leebe, heasoovlik, püsiv. Anissim mõtles, et praegused naised enam nii ei naerata. Praegused naised ja tüdrukud näiteks Rita ja Marianna, naeratavad kalgimalt. Nende naeratused on põgusamad, sõltumatud ja pilkavad... Ka vanaisa näoilme oli vanamoeline: ta oli nii kindlalt veendunud, et ümberringi kõik temast lugu peavad.

Anissim tuli laua juurest ära. Laskis pilgul uuesti ümber tolmunud toa libiseda. Riulilt hallide Solovjovi köidete hulgast puudus üks — see, mis Udotškini kanakuuris vedeles.

Anissim seisis keset tuba ja tema olemuse sügavusest tõusis seletamatu õrnus kõige vastu, mis teda sel hetkel ümbritses: see hõlmas niihästi seda sigaretikoni ja kivistunud tuhapüramiidi kui ka kušeti alt paistvat viltusõtkutussussi.

Ja äkki tuli jälle see kibe mõte, mis viimasel ajal nii sageli Anissimit oli kiusanud: et isa ja ema ei sobi teineteisega mitte kõige paremini. Anissim ei teadnud, millest just see mõte alguse oli saanud. Väliselt elasid vanemad sõbralikult ja täielikus teineteisemõistmises. Tähendab, see tunne ei saanud tekkida nende suhete pinnal. Kunagi oli Anissim tajunud neid ühe tervikuna — vanemad. Seejärel aga hakanud tunnetama kumbagi eraldi. Siis oligi tulnud avastus, et vanemad on väga erinevad inimesed. Imelik kuid vanaema Ustja ja isa sobisid teineteisega paremini kui ema ja isa. Vanaema Ustja ja isa vahel valitses koguni midagi sõpruse taolist, kuigi nad sageli vastastikku teravusi ütlesid. Isa ja ema vahel seevastu... Ema lausa jumaldas isa. Majas oli kõik allutatud isa huvidele ja koguni kapriisidele. Aga kõigest hoolimata tundis Anissim, et millegi pärast pole isa emaga õnnelik. See avastus oli kibe ja seletamatu. Ja samal ajal tunnetas Anissim ka vanema eluaegset, vääramatut ustavust teineteisele. Näiteks ei suutnud ta kujutleda, et nad kunagi lahku võiksid minna, või et kummalgi neist võiks tekkida romaan mõne teiseiga. See mõte näis võimatuna ja sõgedana. Ühtlasi jäi arusaamatuks: inimesed on erinevad, ei sobi omavahel, aga on elu juba koos ära elanud ning nende ühendus näib olevat kivi

lava ja igavene. Mispärast? Ka tema, Anissim, oli üks lüli selles murdmatus sidemes... Seal, söögitoas, aga istus kleevaline Marianna, kes ütles end vihkavat oma vanemaid. Tähendab, ka nõnda võib olla. Ja Marianna kõrval oli Oleg — temale täiesti sobimatu inimene. Ometi jäävad nadki arvatavasti elu lõpuni teineteise kõrvale. Aga miks? Kui palju oli selles tüdrukus võõrastavat, vaenuliku, eemaletõukavat. Ometi oli Anissim mõtetega pidevalt tema juures ega saanud parata, et teda kogu aeg Rita poolt tõmbas.

Uksele ilmus Oleg Anissimi sargiga.

«Võta. Valmis.»

Ta viskas sargi Anissimile. Silmitses läbi paksude prillide toa seinu katvaid raamaturiideid.

«Ohoo. Tuleb välja, et su isa on haritud inimene. Või on see dekoratsiooniks, moe pärast?»

«Vaata, et sa ilma minuta üle selle toa läve ei astu. On selge?» ütles Anissim sarki selga tõmmates. «Kaome siit.»

«Kohe,» ütles Oleg. Ta astus ühe riuli juurde, kummardus lühinägelikult, ninaga peaaegu raamatuselgi puududes ja hakkas pealkirju lugema. «Ei, see on täiesti erinev raamatukogu. Kõik on tööks vajalik: sõnastikud, teatmikud. Ei vähematki edvistamist, ainult teadusliku mõtte süntessents. Ja veel — Blok, Baranõtski, Leskov, Faulkner... Kas ta on sul ka kirjanduses kodus?»

Anissim nõõpis sargi kinni, pingutas džiinide rihma. Võttis siis Olegil õlgadest ja pööras ta näo ukse poole.

Söögitoas oli Marianna kingad jalast võtnud ja end diivaninurgas õdusalt sisse seadnud. Ta tundis end mugavalt nagu kodus.

Anissim võttis taskust korteri võtmed ja viskas lauale.

«Homme õhtupoolikul tulen koos emaga. Ilmselt tahab ta teiega tutvuda. Nüüd aga — hüvasti.»

Marianna lehvitab talle diivanilt käega. Ja Anissim mõtles jälle, et lahkub oma korterist otsekui võõrast kohast, kus ta on jõudnud pererahva kauniste ära tüüdata.

Oleg tuli teda esikusse saatma. Nüüd nägi ta välja haleda väsinud, tema nägu aga oli veelgi inetum ja kahvatum kui harilikult. Ja prillid peenikesel, norgus ninal olid viltu nagu alati, nende klaasid aga olid puhastamata ja rasvased.

«Räägitakse, et raskused karastavad inimhinge,» ütles ta. «Võimalik, et see on õige. Alandused aga kindlasti lõhuvad. Mul, Aska, on südames kuidagi sant tunne. Ka sina, väike, said kannatada.»

«Pole viga,» muigas Anissim. «Paraneb ära.»

«Mis sa arvad, kas Borka ja ta kambamehed ei võinud äkki järele uurida, kuhu me läksime?» küsis Oleg virilalt.

«Oh ei. Minu arvates lasksid nad oma viha juba välja. Ega Borka sind siis eluaeg peksma ei hakka. Pealegi sõitsime siia ümberistumisega... Nii et magage rahulikult. Kui tahad, tulen homme hommikul tagasi.»

«Tule jah. Nii on kindlam.»

«No olgu, head päeva. Kõik läheb korda. Vähemasti täna,» ütles Anissim.

Tunni aja eest polnud Anissimil tahtmist suvilasse sõita. Juba üksnes mõte, et tuleks Rita, Tatjana ja Sergei Petrovitš metsast üles otsida, oli talle äkki olnud ebamugav. Üldse oli olnud vastik nendele mõteldagi. Ei tahtnud mingeid sekeldusi, mingit erutust ega mingit valu. Nüüd aga hakkas teda äkki jälle kiusama kärsitus. See oli sedavõrd põletav, et nõudis silmapilkselt tegutsemist. Ja Anissim mõles, et sellal, kui Olegil ja Mariannal olid kõik ebameeldivad sed tänaseks tõepoolest seljataga ja nad võisid nüüd võrre ras korteris rahulikult mõnuleda, polnud sugugi teada, millel temal, Anissimil, täna veel ees seista võis. Millega ta võid hakkama võib saada? Aga ta tundis juba, et millegagi saaks.

Praegu oli kell pool viis. Jaamast helistab ta emale — siis suvilasse... «Midagi peab veel juhtuma,» mõtles Anissim, kuid juba ilma meeolehärmiga, vaid kogunisti lustata ja tigea uudishimuga.

Kella viieks olid pargipingid lõplikult tühjenenud. Oli lahkunud pensionärid, kadunud lapsevankrid. Ka koerad olid minema viidud. Üksnes tiigi vastaskaldal, haljal muusikaplatsil, jooksis punane setter nagu sõge edasi-tagasi. Jook pealt tegi ta äkki järsu pöörde ja libises siis, külg ees, edasi. Vaevalt käppadele püsima jäänud, pistis ta seejärel kogu uuesti täie hooga punuma. Oli näha, et peni oli väga noor ja õnnelik oma nooruse üle... Kadunud olid ka need kolm kiigel istunud. Dimov polnud märganudki, millal nad läksid.

«Kas sa ei mäleta, kus siin trammitee oli?» küsis Olja. «Miks sa seda teada tahad?»

«Möödunud suvel istusin, näe, selle pingi peal. Ootas sind nagu alati. Minu kõrval aga istus üks vanapaar ning vestles prantsuse keeles. Siis küsis vanamees minult, miks siin trammi ei ole. Selgus, et need olid prantsuse turistid.

Need mööda Moskvat taga Bulgakoviga seotud paiku. Mäeldasid hirmsasti, et olid lugenud «Meistrit ja Margariiti» vene keeles. Tõsi küll, sõnastikuga.»

«Seda ei mäleta enam minagi, kus siin tramm sõitis,» ütles Andrei. «Ilmselt piki seda piirdetara. Täheandab, et sealillegi pudel purunes tolle värava juures. Seal õnnetu Berlioz komistaski ja tramm löikas tal pea otsast.»

«Vanamees kurvastas väga: «Pole tramvaid, pole tramvaid.» On alles lugu, sõitsid siia päris Pariisist kohe, aga trammi ei olegi.»

Olja hää helises lõbusalt. Ta lobises nähtavasti selleks, et Dimovit süngelt mõtetelt kõrvale juhtida.

Dimov vaatas kella. Viieteistkümne minuti pärast peab Veronikale helistama. Ent see ei tekitanud enam ärevust. Nähtavasti nõuab Veronika nagu alati, et ta täpselt ütleks, millal ta õhtul suvilasse jõuda kavatseb. Või palub teda millegi koost sõita, sest tal on rasked kotid. Sõnaga, midagi täiesti igapäevast. Aga helistama peab kindlasti.

«Pole tramvaid, pole tramvaid.»

Olja lõbutses, õnnetu prantslast järele aimates.

Küged olid tühjad ja liikumatud. Ja pingid lämbetel ja kügedel olid samuti tühjad. Üksnes noor lustakas setter libises eemal nagu punane leek mööda rohelist muru ja libistas pead, püüdes oma siidpehmet, rippuvat kõrva kammastega tabada. Päeva kestel küllastunud ja tihenevad päikesevalgus kuldab rikkalikult puumajakeste ja parkide aõõgilaudadega linnatiigi armetut nelinurka. Kiduras libises uitasid päid võngutades tuvid nagu kanad maal.

Dimov vaatas seda lustakat peni ja tiiki, kuulas Olja hää. Ja äkki turgatas pähe: ta on ju minu elu ainus armastus. See mõte jahmatas teda.

Ta viis pilgu ahnelt leivakoorikut nokkivalt tuvilt kõrvalt ja vaatas Oljat. Ja tundis, kuidas temas ootamatult tõusis maad hämmeldus. Poolteise aastaga oli see nägu iga oma joonega talle omaseks saanud. Ta võis seda iga hetk kaunistadeski üksikasjades mälu esile kutsuda: väike suu, askepärane lõug, õrnad, korrapärased ninasõõrmed, laudadel silmanurkadest meelekohtade suunas pikendatud mustad tuulikaared. Olja noored, tihedad juuksed tundusid isegi kaugel ajal nende õrna soojust. Praegu aga näis see nägu talle võõras ja ohtlik.

Olja vastas tema pilgule lahke, usaldava naeratusega. Varem oli Dimovile tundunud, kui Olja nõnda naeratas, et

kogu tütarlapse hing oli neil hetkedel kõige salajasemas soppideni talle avatud. Kellelgi polnud ta varem säärast ennastunustavalt rõõmsat naeratust kohanud. Selles polnud mitte üksnes Olja enda avali hing, vaid ka kõigutamatust usk, et kõik tema ümber on oiuline, puhas ja varest puhtumatu ning avaneb talle vastu.

Kui alles tundmatu Olja sel juhuslikul koosviibimisel talle mingisuguse tema märkuse peale üle laua vastu naeratas, oli teda rabanud just selle naeratuse rõõmus uuduslikkus. Ja hiljem seda õhtut meenutades oli ta alati arvanud, et just Olja naeratus oli pannud ta südame võpatama. «Kust säherdune rõõmsameelne küll pärit on,» oli ta toonakord mõelnud, «nagu poleks keegi teda kunagi petnud!»

Olja oli kinnine inimene. Just kinnine iseloom oli tema ootamatult riiakate ülesastumiste põhjuseks. Looduse talus kus oli andnud talle avala naeratuse ja tabamatu hinge. Ta oli elus valet näinud ning ka ise valetama õppinud. Mõnikord valetas ta ka siis, kui naeratas. Vale oli ta kaitsekilbiks. Kilbiks oli ka naeratus, mis sundis igasuguse valet andestama. Ent ta oskas olla ka halastamatult tõene kui tahtis haiget teha. Kui ei kaitsnud end, vaid tungis peale...

Miski Dimovi temale pööratud pilgus oli Olja valysalt teinud. Naeratus kadus ta näolt.

«Juba jälle? Mis sinuga on? Millest sa mõtled?»

«Mõtlen sellest, et armastan sind,» ütles Dimov naerates.

«Ja see mõte ei näi sind eriti rõõmustavat?» tähendas Olja kurjalt.

«Kas sinu armastus toob sulle ainult rõõmu?» küsis Dimov.

«Ei,» ütles Olja kalgilt. «Ja sina tead seda.»

«Jah,» ütles Dimov.

Ta kattis Olja käe oma peoga ja pööras pilgu kõrvale. Ainus armastus? Aga mis oli siis olnud tookord, üle kahekümne aasta tagasi, Tverskoi puisteel, niisama kõval, kui mitte päikesekuulmal, vaid jääkülmal pingil? Missugune see siis olnud Veronika? Praegu oli seda raske meelde tuletada, sest nad olid vananenud koos, külge külje kõrval, oma mälestustes nägi ta Veronikat alati sellisena, nagu ta oli praegu.

Mis oli siis olnud tookord? Veronika oli väike ja vilgatu ruuge siidpehme tukk silmadel. Ja Veronikas oli mingi Andreid üllatanud arutu valmidus minna koos temaga se-

litanud pingilt otsemaid kas või maailma lõppu. Nad olid ootanud vaid mõne tunni eest, ja see valmisolek ning viis, kuidas nad ayalalt ja ennastunustavalt ta temale vastu rutasid, olid Andreid rabanud. Võimalik, et tema südames polnudki veel mingit omapoolset armastust, hoopis selle jääkülma pöskede ja kätega vähetuttava tütarlapse ootamatu tunde puhang oli olnud sedavõrd jõuline, et täitis nii tütarlapse enda kui ka tema südame? Aga võib-olla see praegu ainult tundus nii, sest möödaski oli üle kahekümne aasta ning polnud enam hästi meeles, mis tunded teda tol õhtul olid vallanud? Praeguseks oli jäänud üksnes kibe süütunne, mis on kestnud juba enam kui kakskümmend aastat. Ei, loonased tunded olid suurelt osalt lihtsalt ununenud.

Ainus armastus? Ei, viimane. Inimkond on ülistanud ainest armastust. Aga viimane? Kas see peab olema maadum, kas see ei vääri siis samasugust valvakat austust nagu esimene? Kas ei panda nimelt viimasesse armastusse kõike seda, millest elus vajaka on jäänud? Ent viimane armastus on enamasti alati kahetsusest mürgitatud ning lihtipeale valega koormatud. Esimese armastuse eksimused ei tapa. Viimase omad on korvamatud. Selle järel pole enam midagi!

Olja sikutas teda kärsitult varrukast.

«Jälle läksid sa minu juurest ära. Kuhu sa kogu aeg vaatad?»

«Lihtsalt niisama, ei kuhugi,» ütles Dimov.

Ei, see imekaunis tumedajuukseline tütarlaps polnud loomulikult tema ainus armastus. Viimane — seda küll. Koos kõigi just nimelt viimasele armastusele omaste kibedate tunnusjoontega. Sest kui nad lahku lähevad — võib-olla mõne tunni, aga võib-olla aasta pärast (Olja puhul polnud võimalik midagi ette arvata), on Oljal ees terve elu ja uus armastus, temal aga — ei midagi. Kuskil elab ja eksisteerib too, kellest kunagi peab saama Olja elu mõte, tema tulevaste laste isa. Ning judinad, mis temal, Dimovil, Olja kõrval kõval puupingil istudes üle selja käisid, olid naeruväärised ja armetud. Naeruväärne ja armetu oli ka Dimov ise oma riiaka armukadedusega (miks pattu salata, tema seamisest ebakindlusest põhjustatud armukadedus oli just nimelt riiakas ja ülekohtune) ning lakkamatu visa õnneluseootusega, mis selle keelatud armastuse ainuvõimaliku ja vältimatu lõpplahendusena tingimata (jah, ilmtingimata!) pidi ees ootama... Jah, mõnda aega võib ju petta

iseennast ja aastaid. Ja alguses on kõik täpselt niisamuti kui nooruses. Ka õnn on pealtnäha päris tõeline. Ometi ootavad ees kannatused, need on ainult mingiks ajaks edasi lükkunud. Oljale on need aga kaotatud aastad, sest tema tuleb elada märksa kauem kui Dimovil. Ja haarates endale kuigi palju Olja noorusest, petab ta eeskätt tütarlast. Ja lõppude lõpuks ei saa keegi õnnelikuks. Tähendab, ta peaks kas või kohe, selsamal silmapilgul, ootamata, kuni Olja seda teeb, püsti tõusma ja kaduma, siinsamas selle pingi juures kuumusest virvendavasse õhtu haihtuma nagu fantastilises loos ajamasinast. Muide, selles pargis on juba juhtunud igasuguseid imesid... Tõusma, et ainsa hetkega kanduda tagasi oma aega, sinna, kus ootavad koos Veronikaga välja teenitud vanadusepäevad, poeg — heasüdamlik, kohmakas poiss, mõistatuslik, kuid armas, kus on haigused, eakaste laste surm ning oma erilised rõõmud, mis ranges vanuse tabelis ette on nähtud. Kuid pole jõudu seda teoks teha ning jääb üle üksnes oodata, et Olja ise täie õigusega ja kogu oma noorusliku julmusega talle ütleks: «Aitab!» Ja see oleks valus, võimalik, et valusam, kui miski muu terve tema senises elus, kuid ta oleks kohustatud seda nuremata taluma.

Olja klõpsutas uut sigaretti süüdates vihaselt välgu mihklit.

«Sa ei armasta mind enam. Ma ei tea, mis ajast. Aga enam ei armasta.»

«Ei,» ütles Dimov. «Ei. Ma ei armasta, vaid lihtsalt jumaldan sind. Kas mõistad? Vanamoeline sõna, kuid sellest täpsemat pole valida.»

«Räägi veel,» nõudis Olja.

«Millest?»

«Armastusest.»

«Sa istud ja tossutad siin nagu vedur, ajad ninast tigevalt suitsu välja. Aga tütarlapsele pole sobilik suitsu läheduste lasta, see on ebanaiselik. Silmadki on praegu mustad ja tigidad nagu nõiad. Aga mina jumaldan sind. Ausõna! Ma jumaldan isegi seda tobedat raamatut, sest ta su põlvedel lebab. Kas mõistad?»

«Jah,» ütles Olja.

«Aga vaata nüüd seda rebasekarva neljajalgset, kes see murul ringi laseb,» ütles Dimov. «Vaata, kui noor ja õnnelik ta on. Ta on sinu eakaaslane. Võrdleva vanuseskaala järgi on tal eluaastaid napilt üle kahekümne. Mina aga ei oska enam nii rõõmsalt kõrvu lingutada.»

«Sa proovi,» ütles Olja.

«Ei,» naeratas Dimov. «Ma ei saa.»

Olja libistas ettevaatlikult ja hellalt küünega üle sügava vana põsel.

«Kui eespool kumendab mingi ebameeldivus või mure,» ütles Dimov pehmelt, «tean ma alati täpselt, mis mul üle elada ja läbi teha tuleb, kuni ma sellest ebameeldivusest võitu ei saa või ei lepi temaga ega alistu. Seda nimetatakse elukogemuseks. Alati kõike ette näha... Kas mäletad Deniss Davõdovi viimast armastusluuletust?»

«Jah...» «Sa mõista, ma anun, mu igatsust, pilgu hellaga vaigista rahutut, tee õnnelikuks mind, õnnetut.»

«Kas tead, kes see tütarlaps oli?»

«Pensa mõisapreli Zolotarjova. Kaunitar, erakordselt tark ja haritud neiu. Niisugune on ühe tema kaasaegse arvamus...»

«Tütarlaps oli kaheksateistaastane, Deniss Davõdov aga viiekskümnene. Oli vist nii? Davõdov pühendas talle vististi oma kõige kaunimad lembeluuletused. Ja astus tema teelt kõrvale. Siis aga suri.»

«Mitte kohe, vaid kolme aasta pärast,» täpsustas Olja kurjalt. «Sest lõi araks. Aga oleks võinud need kolm aastat õnnelik olla. Ja oleks ehk kauemgi elanud.»

«Võimalik,» ütles Dimov. «Aga võib-olla oleks surnud veel varem. «Pilgu hellaga vaigista rahutut»... Sinu vanusest ei osata vaigistada...»

«Sul on õigus,» ütles Olja tuseselt. «Nagu alati. See ajab lihtsalt südame pahaks.»

«Eks seegi tule elukogemustest,» naeratas Dimov.

«Ma ei tea, kui vana on see rebasekarva neljajalgne,» jätkas Olja pärast lühikest vaikust. «Aga see, et olen nii vana rumal kui tema, on sulatõsi. Ja selles on sul tuline õigus... Järjekordselt... Kuid need jutud «teist» ja «meist» on mind surmani ära tüüdanud. Teie olete head. Meie aga halvad...»

«Ei,» ütles Dimov leebe huumoriga. «Teie olete samuti head ja paljuki ilmselt meist paremad. Me iriseme lihtsalt kadestusest... Meie sõidame tööle trollibusside ja metroga. Teie aga kulutate hetkegi kõhklemata viimase rubla ühelt takso peale ja tõmbate siis lõunasöögi sigaretti. Meie armastame töötada vaikuses. Teie aga oskate eksamiks valmistuda või dissertatsioone kirjutada, üldse möpnev läbi elada viievatise võimsusega magnetofonide mõlgamise saatel. Meie aga oleme kadedad, pisarateni

kadedad, et meil pole nii tugevaid närve ning et me pole enam suutelised ei suurteks ega väikesteks meeletusteks.

Olja vaikus, olles süvenenud omaenda mõtetesse, mis nagu alati olid Dimovile kättesaamatud. Ühte võis küll eksimatult öelda: need polnud lõbusad mõtted.

Dimov vaatas Olja tusaseid, tuhmunud silmi, väikesest jonnakalt suletud suud, ja raskevõitu lõuga ning mõtles, et pole vähimatki võimalust Oljale midagi mõistlikult ära seletada, sest tema mõistlikkus üksnes ärritaks Oljat. Ja Oljal on õigus: mõistlikkus tuleb palju hiljem, see seisab tal veel ees tema pikas, Dimovist eraldi kulgevas elus.

Ja veel oleks Oljal õigus temalt päris otse küsida: kui ta kord juba nii mõistlik on, miks ei ole ta siis mõistlik lõpuks? Miks ta tõepoolest ei lähe kus seda ja teist, ei haihtu, ei kao igaveseks? ... Aga kuidas sõandaks ta seda? See tähendaks ju kustutada hinges oma käega igaveseks viimne, petlik noorusesära.

Dimov vaatas kartlikult Olja süngestunud nägu, oodates hinge kinni pidades, et see tusameel kohe tavalise plahvatusega lõpeb ning Olja talle ränki sõnu ütleb, nagu seda korduvalt oli juhtunud. Püüdes plahvatust ära hoida, ütles Dimov ettevaatlikult:

«Kahe aasta eest ei vedanud sul põrmugi. Sattusin too kord täiesti juhuslikult Taišetovi juurde. Oleks võinud loota, et mitte tulla.»

«Aga kas sinul vedas paremini?» küsis Olja vaikselt. Ta hääl oli kiretu.

«Jah,» ütles Dimov. «Kuigi olen sulle juba rääkinud, ei keegi pole mulle ilmaski rohkem haiget teinud ja ebameeldivusi valmistanud. Ja ometi on mul vedanud.»

Olja vaikus, mõeldes oma mõtteid. Lausus siis niisama kiretu, tuhmi häälega:

«Ära piina ennast, ma ise valisin sinu. Sina pole süüdi.»

«Noh, päris nii see ka ei olnud,» ütles Dimov. «Küllap olen ka mina natukenegi süüdi.»

«Ei,» kinnitas Olja jonnakalt.

«Räägid mõnikord oma armastusest nii tagedalt, et paneb lausa imestama, mispärast sa mind üldse armastad.»

«Ei tea. Ei millegi pärast. Kõige pärast.»

«Ja jälle ütled sa seda nii kurjalt, nagu ei räägiks mitte armastusest, vaid vihkamisest.»

«Jah,» ütles Olja.

«Mis «jah»?»

«Vihkamisest jah.»

«Ei mõista,» ütles Dimov.

«Ega hakkagi kunagi mõistma.»

Dimov jäi vait. Ta mõtles ängistusega, et sellest kõnest ei tule midagi head. Jälle lõpeb kõik järjekordse lolliga.

«Ol, vaata,» hüüatas äkki Olja. «Ta viiakse juba ära!» Teisel kaldal pani lühikeste siniste pükstega paks poisipõnn rebasekarva setterile rihma kaela. Too seisis taltuult, pea alandlikult norgus.

«Rumal! Oleks tulnud putku pista!» ütles Olja.

Dimov nägi kergendusega, et Olja silmad särasid jälle rõõmsalt, süngus oli näolt kadunud. Ning ta mõtles juba teab mitmendat korda, kui kummaline ja seletamatu on see kõik — käia läbi pikk, pool sajandit kestnud elutee (vaatad tagasi ja hirm tuleb peale, et kuidas küll jõudu jätkus kõike seda üle elada, mis üle on elatud), selleks et langeda täielikku ja tingimusteta sõltuvusse sellest tujukast plikast, tema rõõmsalt säravatest või vihast lõkendavatest silmadest. Püüda tema hääle tabamatuid varjundeid, asetada oma hingeseisund täielikku sõltuvusse ühest tema möödaminnes poetatud sõnast.

«Kuhu tal ikka joosta on? Ja milleks? Ta teab, et teda viiakse toidukausi juurde,» ütles Dimov. «Ta ei saa üksi elada.»

«Ja selles oleme temaga jälle ühtemoodi,» ütles Olja.

See oli taas ohtlik pööre ja Dimov tardus seesmiselt. Ent Olja jätkas lõbusalt:

«Teda armastatakse, teda silitatakse ja ... talutatakse paela otsas. Lühidalt, armastatakse, kuid ei peeta lugu.»

«Aitab analoogiatest,» ütles Dimov. «Need pole enam ohtsad. Liiatigi pean ma sinust väga lugu. Näiteks ei suuda ma kuidagi mõista, millal oled sa jõudnud kolm keelt ära oppida.»

«See on väga lihtne,» selgitas Olja tagasihoitud uhkusega. «Aasta läbi kaks-kolm tundi päevas, tulgu või surm. Ja valmis.»

«Mina õppisin kümme aastat koolis ja siis veel institutis. «Ich bin, du bist, er ist.» Plusquamperfekt. Aga kui DV-sse sattusin, ei saanud mitte ühestki sõnast aru. Tuupisime kõik enne sõda: «Ich bin, du bist ...» Ja tegime sellest luuletuse: «Ich binna, du bista, see ammu on teada, et Petja (või Maša, või veel keegi) on loll ja ei mõista ...» Sina aga oled küll eblakas, kuid haritud inimene. Näiteks Deniss Davõdovist teadsid kohe rääkida.»

«See on mu elukutse.»

Olja naeratas. Dimov tundis, et Olja ta sõnu õieti ei kuulnudki. Millest ta mõtles?

Palavusest närbunud lehestik oli kohati juba augusti kuiselt kolletama löönud. Ja lämmatavalt kuumas õhus viirastus Dimovile äkitselt sügise lõikavpuhas hingus. Jah, peagi saabub sügis, tema armsaim aasta-aeg, kuid võimalik, et juba ilma Oljata. Moskva sügis varahommikuse härmatisega närbunud murul, puisteede malmtaradel ja trollibussijuhtmetel. Iga auto järel keerlemas kerged auru-pahvakud. Esimesel septembril aga täidavad linna pidulike koolilaste parved. Linnade sügislinnud on valgepõlled koolitüdrukud. Just selline oli veel üsna hiljuti, nii seitse kaheksa aastat tagasi, ka Olja.

Dimov ütles:

«Mind on siin ära tüüdanud. Lähme mõnda kohvikusse.»

«Ei,» ütles Olja. «Viieteistkümne minuti pärast lähen ma ära. Olen täna kinni. Üks tuttav kunstnik kutsus mu enda poole. Tahab oma pilte näidata.»

«Kas ta on sinusse armunud?» päris Dimov, püüdes, et hääl kõlaks muretult.

«Jah,» ütles Olja lihtsalt. «Ja tegi mulle hiljuti isegi abieluettepaneku. Ütles, et polevat kunagi kohanud ilusamat tüdrukut.»

«Noh, nii räägime me vastavas olukorras kõik,» muigas Dimov tighedalt.

«Ja meie teame seda, kuid sellegipoolest avaldab see meile mõju.»

Dimov hakkas sigaretti mudima. Ta tegi seda kaua ja põhjalikult, püüdes enesevalitsust tagasi saada.

«Sa pole isegi huvitatud: äkki olen ma täna õhtul vaba?»

«Aga ma olen kindel, et oled kinni nagu harilikult. Ja siis, miks pead ainult sina alati hõivatud olema? Täna olen mina.»

«Aga mina olen vaba.»

«Midagi pole parata,» sõnas Olja kõrgilt. «Muide, ta ei oelnud mitte lihtsalt, et ma olen ilus. Ta ütles, et minu näo proportsioonid langevad täpselt kokku vanade hollandi meistrite maalitud naisenägude omadega.»

«Esteet,» muigas Dimov.

«Jah. Erudiit.»

Olja sõnades oli avalik väljakutse. Kuid Dimov ei tahtnud seda vastu võtta. Ta teadis, et Olja läheb niikuinii, ja seda kiiremini, mida rohkem ta püüab teda tagasi hoida.

Selline oli juba kord tema iseloom. Ja Dimov lausus teeseldud alandlikkusega:

«Jah, nähtavasti pole tõesti midagi parata. Sa pead minema. Kahju küll.»

Dimov lennutas pooleks murtud sigareti sõrmenipsuga koomale, ja jälgis pilguga, kuidas tuvid kramplikult päid nõksutades selle poole tõttasid.

Olja vaatas teda rahulikult ja arupidavalt, otsekui oleks see kibedus ja meelehärm, mida Dimov tundis ja mida ta tema eest varjata ei suutnud, talle kummalist rahuldust pakkunud. Ja Dimov ei pidanud vastu.

«Aga mina ei lase sind,» ütles ta. «Ei lase, ja kõik!»

«Lased küll,» ütles Olja karmilt. «Oled alati lasknud ja lased ka seekord.»

Ta avas käekoti ja hakkas raamatut tighedalt sinna sisse loppima.

«Sa tahaksid, et ma oleksin kas sinuga või üksipäini. See tähendab, peaaegu alati üksipäini. Või istuksin kodus vanemate silma all. Loeksin raamatuid. Aga minul on sellest villand. Ole armukade, kui tahad!»

Olja kehtas kõrgilt õlgu. Keeras koti kummuli, võttis taskadest kinni ja puistas kogu selle sisu pingile. Kotist pudenesid välja veel kaks raamatut, pooltosinat sulepead ja pliatsit, hooletult ärarebitud ümbrisega poolik šokolaadilahvel, kirju kotike kosmeetikavahenditega, punane kamm, mitu märkmikku ja puust Baba-Jagaa luua seljas. Lausamine, et nii palju asju võis mahtuda tavalisse naise käekotti.

«Ja mis see on?» tonksas Dimov sõrmega Baba-Jagaad.

«See on temale,» ütles Olja. «Talismaniks ja mälestuseks.»

«Kunagi väga ammu käisin duhhoboretside juures rahva-kuulet kogumas,» lausus Dimov pärast lühikest vaikust. «On selline usulahk. Nad elavad Gruusias, Türgi piiri ääres. Nikolai Esimene oli nad sinna asumisele saatnud. Olen neist sulle jutustanud. Nende juures saime siis tutvaks ühe igivana eidega. Ta oli kunagi duhhoboretside jumalaema Lušetška — Lukerja Kalmõkova — toatüdruk olnud. Õigupoolest polnud see mingi jumalaema, vaid harilik mõisaproua. Tõsi küll, mõningate ambitsioonidega. Näiteks huvitas teda väga surma saladus: kuidas see sünnib, et elavast saab surnu? Ja ta püüdis saladuse jälile jõuda. Nõnda siis poodi toosama eideke, kes tollal oli umbes seitsmeteistkümnenda-aastane, Lukerja käsul üles. Tõsi küll, ettevaatlikult. Silmust tõmmati aeglaselt koomale,

Lušetška aga vaatas talle silma, lahendas saladust. Seejärel toibutati tüdrukut ja poodi uuesti... Andesta, kuid mõnikord teed sa minuga samasuguseid eksperimente.»

«Väga vaimukas,» ütles Olja pilkavalt. «Rääkisin sulle juba, mis sinuga juhtuks, kui minust kuninganna saaks. Või äärmisel juhul selline Lušetška.»

«Rääkisid küll. Ei öelnud ainult põhjust.»

«Põhjus on see, et ma ilma sinuta elada ei suuda. Ei päeval ega öösel, mitte ainsatki hetke. Poolteise aastaga olen kaotanud kõik, nii sõbrad kui ka poisiohtu austajad.»

«Tean, olen sinu ees süüdi.»

«Pole sa süüdi midagi,» ütles Olja vihaselt. «Olen nad kõik ise laiali ajanud. Sest vajan ainult sind. Mul on juba kord säärane rumal iseloom.»

Olja asus asju hoolikalt ja kindla korra järgi kotti tagasi panema — raamatud, pliiatsid, kamm...

«Kuule, ära mine täna sinna sellele... vernissaažile,» ütles Dimov.

«Pole seal mingit vernissaaži. Ta tahab mulle ainult oma pilte näidata. Oleme kahekesi. Ning ma lähen. See huvitab mind. Sellest ei maksa rohkem rääkida.»

Nüüd mahtus kotti kõik — ka see raamat, mis enne polnud mahtunud. Viimasena kadus käekotti Baba-Jagaa. Olja tõmbas luku kinni ja vaatas Dimovi poole. Ja kas kaalutlusel, leides, et on juba aeg see julm mäng lõpetada, või ka siiralt (nagu alati, ei osanud Dimov seda kindlalt öelda) muutis ta järsult tooni:

«Jäta! Sa oled aru kaotanud! Mis sinuga ometi on? Pole tarvis mingeid rumalaid mõtteid heietada. Kas kuuled? Ma armastan ju ainult sind!»

Nüüd vaatasid ta silmad Dimovit jälle temale omase piiritu avameelsusega. Varem oleks sellisest pilgust piisanud, et kõik Dimovi kahtlused ning ilge, räpane armukadedus oleksid ainsa hetkega kadunud. Kuid juba mõnda aega teadis Dimov, et Olja oskab ka nõnda ausalt ja avameelselt otsa vaadates valetada. Ning ta ei rahunenud, vaid mõtles millegipärast sügava veendumusega, et kui Olja praegu läheb, juhtub midagi paratamatut. Ja veel mõtles ta, et paraku seisavad nad Oljaga nüüd selle alguses, mida ta kõik need poolteist aastat oli oodanud.

Ka varem oli juhtunud, ja korduvalt, et nad Oljaga tülitsesid ja Olja minema jooksis. Läks mingile kahtlasele olemisele, teab kellele külla. Ka siis oli Dimovit piinanud armukadedus. Olja aga oli tema kiuste arendanud vabaarman-

uste teooriaid, ning võimatu oli aru saada, tegi ta nalja või tõsiselt. Dimov oli piinelnud iga kord, kui Olja kõrgelt oli stiginenud mõni meesterahvas. Kuid pärast olid nad alati ära leppinud ja taas õnnelikud olnud. Miks oli ta siis täna tekkinud tunne, et Olja seekordne lahkumine võib kujuneda lõplikuks, et ta kaotab tütarlapse igaveseks? Samal ajal mõistis ta täiesti, et tal pole õigust Oljat kinni pidada. Ta ei saanud öelda Oljale seda, mida too temalt juba aeg ootas ja mis tütarlast praegu ainsana tagasi hoidnud.

Olja aga jätkas leebelt:

«Kahune ometi! Räägitakse, et ta olevat hea kunstnik. Teda ma praegu veel ei tea, kuid tean täpselt, et mul teda ei ole vaja. Üdse, mitte üks raas. Usud? Aga kui ma tahen minna, esinen televisioonisaates «Hei, tüdrukud!». Üleliidulisel pruudilaadal. Kaasaegne haare, kümmed miljonid vaatajad! Teen kõige kiiremini valmis muna-ka, tantsin kõige paremini krakovjakki, küsimusele: «Kes on teie lemmikluuletaja?» vastan «Jessenin!» või «Puškin!» ja tulen esikohale. Ning saan pool miljonit abielu-panekut.»

Olja tegi nalja. Aga Dimov oli naljast kaugel. Lõpuks oli ta kõik need poolteist aastat selleks valmis olnud, et Olja juba juurest ära läheb. Aga oli midagi, mida ta pelgas rohkem kui lihtsalt Olja lahkumist oma elust. Sellest hirmust poleks ta aga iial sõandanud Oljale rääkida.

Praegu Olja piiritult ausatesse, avalatesse, hellusest tänavatesse silmadesse vaadates ei suutnud Dimov talle öelda, et ei usu ainsatki ta sõna. Niisuguste silmadega inimesel oli võimatu avalikult väljaöeldud usaldamatusega rääkida. Ja veel mõtles Dimov, et tal pole õigust Oljalt tõtta, sest ta ise oli nende suhted esimestest päevadest peale valele rajanud. Vale oli suunatud väljapoole, neid suhteid ebasõbralikku maailma. Ent ükskord pidi ta ilmingimata tulema ka nende endi vahele.

7.

Uus krundi lähedal põõsastesse peitunud Anissim jälgis kasvava ärevusega suvila tühja verandat. Harilikult vanaema Ustja sel ajal juba kaetud laua taga, kuigi

vanemate saabumiseni oli jäänud veel paar tundi. Ta hakkas neid alati aegsasti ootama: istus, selg sirge, suursuguselt laua ääres, suitsev sigaret pika pitsi otsa pistetud. Ja ootas.

Anissimi tähelepanekute järgi seisnes vanaema Ustja üldse peaasjalikult ootamises. Hommikul virgus ta emasteisi, kuid ootas, millal ärkab ülejäänud pere, ega joone oma isevärki kalmõki teed kunagi enne, kui kõik olid lauaasunud. Seejärel istus ta võrkkiiiges, luges ajalehti ja ootas millal supp valmis saab. Siis kattis lõunalaua ja asus jälle ootama. Öhtuti aga ootas kannatlikult, kuni kõik magama lähevad, ning alles siis läks oma tuppa ja heitis ka voodisse.

Anissimi vaatevinklist oli seesugune ootamine tüütu mõttetu, sest vanaema Ustja ei oodanud midagi uut ega janunenud muudatuste järele (vastupidi, ta kartis neid). Vaid soovis üksnes seda, et kõik korduks vääramatu täpsusega. Ainult siis tundis ta end turvaliselt.

Anissim ei mõistnud seda. Teda masendas sündmuse ühetaolisus, vajadus päevast päeva ühte ja sedasama teha. Ta ei tahtnud, et täna oleks nagu eile, ja soovis väga, et homme oleks hoopis teistsugune. Mõnikord mõtles ta aga, et vanaema Ustja kardab sellepärast muutusi isegi peasjades, et tema eas on vähe lootust, et muudatused peale must toovad. Kui aga kõik ümbritsev on muutumatu, siis see järelikult püsiv. Vanaema vajas püsivat keskkonda, et ennastki püsilikuna tunda...

Kuid nüüd polnud teda verandal näha, ka laud oli kühmata ja võrkkiiik tühi, võrkkiiige kõrval aga vedelesid püüvusest kollakaks tõmbunud ajalehed, ja seegi oli imelik, et vanaema Ustja ei sallinud lohakust. Kõik lõhnas õnnetuse järele. Aga uus, häbitult, jõhkralt ja kohatult tugev plaaiaed, mis kiiskavalt valendas roheliste põõsaste taustal andis kogu krundile harjumatu ilme ning näis millegipärast kurja endena, justkui oleks õnnetus juba lausa nende mullitunud seinte ligi hiilinud.

Kell hakkas seitse saama. Päike paistis veel kõlvaväest, kuid tema kuldseesse kiirgusesse oli tekkinud mureneva puuvilja kleepuvalt-küpseid toone, õhk aga oli tõlvalt umbne.

Anissim oleks tahtnud üle tara hüpata ja suvilasse minema, et vaadata, mis on juhtunud. Kuid ta pelgas viivitas...

Terve tee, mil ta täiskiilutud elektrirongis oli sõitnud,

teda närinud kannatamatus: kiiremini, kiiremini metsa, et kühma kähku üles otsida!... Ta oli seisnud tihedasti nurka serviluna tamburis, et tema lõhkinge nägu inimesi ei hirmutaks, ja lausa põlenud kannatamatusest. Sihtjaamas rongilt maha maha hüpanud, traavis ta suvilasse jalgratta järele, kuna ta suvituspaigas ilmaski jalgsi ringi ei liikunud. Ja metsa oli ligemale kolm kilomeetrit, nii et jalgratas oli vajalik. Kuid see sõiduriist oli tarvis välja tuua, sest vanaema Ustja poleks Anissimit kindlasti kohe minema saatnud. Nii oligi ta põõsastesse pugenud ja sealt verandale tulnud, et veenduda, kas vanaema Ustja nagu alati kaed laua taga istub.

Kuid vanaema Ustjat ei olnud. Ja mõtted Ritast jäid unaplaanile.

Anissim ronis üle tara ja sammus aeglaselt suvila poole. Ta läks, püüdes astuda kätatult, kuid enam mitte sellepärast, et oleks kartnud vanaema Ustja silma alla sattuda. Kiiresti heidutas teda just vanaema puudumine.

Vaikselt mööda päikesest kõrbenud rohtu liikudes jõudis ta veranda juurde ja kuulatas. Kõik oli vaikne... Vanaema oli vana, väga vana. Temaga võis kõike juhtuda.

Suvitusasula oli tulvil õhtueelset häälteköma. Inimesed jõudsid pärast pikka tööpäeva umbsest linnast tagasi. Linnast toodud toidukompsudega koormatult valgusid nad kiirelt vesteldes mööda metsaradu laiali, tundes rõõmu päikesesooja vaigu ja lillede lõhnast, maast ja rohust jalge all. Ettevaatlikult keerasid pikast jookstust hõõguval asfalti kuumaks köetud värvid «Žigulid» ja «Moskvitsid» kühavatest rattajälgedest uuristatud asulateedele. Lähedalt ja kaugematest suvilatest hakkas kostma radioolade müra. Ning elektrirongi mürin ja vilistamine käris- tades selle päikest ja rohelist täis avaruse servast servani. Keset kõike seda melu tundus nende väikeses majas suitsev vaikus Anissimile iseäranis elutuna.

Ta läks verandale. Neli trepiastet naksusid tema jalge all kiiresti neli korda, igaüks isemoodi. Ja põrandalaud käik- tades oma tavalisel noodil.

Verandalt viis uks vanemate eluruumi. Edasi pääses koridori ja sealt vanaema tuppa.

Anissim sukeldus suvila sisemusse, tardudes iga kord verandale, kui mõni põrandalaud ta talla all kiuksatas. Ta piilus koridori. Vanaema Ustja toa uks oli paakil.

Ustja paistis koridori ähmast valguskuma — vanaema kat- taval päeval palavuse pärast akna alati kinni. Ja selles heit-

likus hämaruses nägi Anissim toast koridori imbuvat suitsu ja suitsuvinet. Ühtaegu lõi talle ninna vanaema odav sigareti kibe lõhn. Vanaema Ustja oli elus: ta suitsetas oma toas sigaretti!

Ühe hüppega läbis Anissim koridori ja paiskas vanaema toa ukse lahti.

Vanaema lamas diivanil. Suust paistis tal pikk sigareti pits tossava sigaretiga. Ning tema pilklik säravmust silm kiikas Anissimit.

«Mis lahti on? Miks sa tormad sisse nagu hullumeelne?»

See, et vanaema Ustja päeval pikali oli heitnud, oli talle enesest ebatavaline, oli halb märk. Ta ei lubanud endale ilmaski. Kuid ta oli elus. Ja suitsetas... Ema rääkis alati, kui vanaema Ustja pärast järjekordset haigust jälle vahetpidamata tossutama hakkas. See oli paranemise tunnus.

Kümmekond aastat tagasi oli vanaema Ustja tõsiselt haigestunud. Kiirabi toimetas ta haiglasse. Isa oli tööle vanaemaga sõitsid kaasa ema ja Anissim.

Anissim oli siis alles väike ja talle ei tulnud pähegi, et vanaema Ustja võiks surra. Valges autos valdas teda alati teadlik hirm, ta kartis vanaema Ustja liikumatut, kramplikult suletud silmadega nägu, kartis vastuvõtuosakonna pikka koridori, kui arstid ühe ukse taga vanaema läbi viisid, nemad emaga aga ootasid. Siis lükkasid kaks sanitarit vanaema ratasvoodil läbi haiglapargi ravikorpuse poole. Oli talv ning kõva pakane. Vanaema lamas haigetekkide sees, villane rätt peas, ja tema suur nina oli e loomulikult taeva poole püsti. Ema ja Anissim astus tagapool. Äkki kuulsid nad vanaema käskivat ja täiesti võõralt häält: «Andke suitsu!» Sanitarid olid jahmunud. «Miks sa nüüd, vanaema!» — «Pidage kohe kinni ja andke mulle üks sigaret!» — «No küll on lugu,» ütles üks sanitar. «Kas alles vanaema!» Ja pistis vanaema Ustjale peenikese, odava sigareti huulte vahele. Tõmbas tikust tuld. «Kurat teab, kas see on!» torises vanaema Ustja pahaselt, vabastades end peenikese käe teki alt. «Katkuvad su riidest lahti, mähk sisse nagu tite, viivad luba küsimata mine tea kuhu suitsu ka ei anna.» Tema tumedad silmad välkusid vanaemalt. Sanitarid lükkasid teda naerdes edasi. Ema astus sisse Anissimi enda vastu, vaatas ratasvoodil majestoonikult lebavale ja paberossi tossutavale vanaemale ja ütles puhkes nutma ja ütles: «Noh, Asjake, nüüd on kõik korras!»

«Kas jääb meie vanaema!» Ja vanaema Ustja tuli tõesti kuu aja pärast koju tagasi...

Anissim ei vastanud vanaema küsimusele. Ta seisis ja naeratas õnnelikult.

«Idamaal on selline needmine: «Andku jumal sulle üks sigaret!» ütles vanaema Ustja.

«Miks see needmine on?» küsis Anissim.

«Kuidas miks? ... Praegu ilmusid sa välja lõmmilöödud ajaga. Edaspidi satud võib-olla halba seltskonda. Või sõidad kuskile pärapõrgusse ... Loodan, et andsid ikka vastu!»

«Miks?» ütles Anissim.

«Mispärast?»

«Niisama,» kehtas Anissim ebamääraselt õlgu. «Tuleks ikkalt seletada. Vabanda.»

«Aga mis siis ikkagi juhtus?»

«Ei midagi erilist. Olin ühes pulmas peiupoisiks.»

Vanaema muigas.

«Oli vist lõbus pulm,» ütles ta.

Anissim polnud kunagi mõelnud, kas ta armastab vanaema Ustjat. Niikaua kui ta mäletas, oli vanaema alati olnud. Ta oli karm ja järeleandmatu. Oskas ennast karmima ja kuulama panna. Kuid selle lühikese ajaga, mis Anissim põõsas istus ja tühja verandat vahtis, oli ta arusaamisele jõudnud, et oleks ilmvõimatu, kui vanaema äkki enam ei oleks.

Ta seisis vanaema karmi, pilkliku pilgu ees, pikad käed karmakalt rippu, tammus jalalt jalale ja naeratas, tundes ise, kuivõrd õnnelik ja kohtlane oli tema naeratus. Nii nagu oli see, et vanaema Ustja tumedad, kergelt pungis silmad särasid nagu alati lustakalt ja pilkehimuliselt, veretud huuled aga pigistasid kindlameelselt sigaretipitsi, milles oli tossav sigaret.

«Mis kell on?» küsis vanaema Ustja.

«Kuus läbi,» vastas Anissim.

«Siis on jäänud veel paar tundi,» ütles vanaema Ustja.

Anissim mõistis, et ta pidas silmas aega, millal vanemad harilikult linnast koju jõudsid. Oli jäänud veel kaks tundi ootamist.

«Helistasin jaamast emale. Tal on kõik korras,» ütles Anissim. «Oli heas tujus.»

Ta tahtis öelda, et ema oli nagu liiga heatujuline, kuid jättis ütlemata. Ema oli mingis arusaamatus õnnejoovastuses hõisanud telefonitorusse: «Kõik on suurepärane, poeg!»

Kõik, kõik on korras! Nüüd läheb meil kõik hästi!» — «Aga mis meil halvasti oleks võinud minna?» oli Anissim imetunult pärinud. Kuid ema polnud hakanud seletama. Oli kõnelnud seosetuid sõnu sellest, kui hästi nad nüüd elama hakkavad. Ja palunud Anissimit tingimata õhtul kodus olla.

Anissim oli harjunud, et ema meeleolu kiiresti vaheldus et ta oma tundeid harilikult liiga avalalt ning tormiliselt väljendas. Kuid nii elevil ja õnnelik polnud ema veel kunagi olnud. Ja meenutades, missuguse kustunud häälega oli emal hommikul temaga läbi telefoni kõnelnud, mõtles ta, nende peret oli vist tõepoolest ähvardanud mingi suur õnnetus, mis nüüd aga tulemata oli jäänud. Ta ei hakanud vanaema Ustjale midagi seletama, kordas ainult veel:

«Ema oli väga heas tujus.»

«Heas tujus,» ühmas vanaema Ustja. «Oleks aga põlv just...»

Vanaema tõusis istukile, libistas peenikesed jalad diivanilt alla, leidis kobamisi sussid ja silus mõlema käega omad kergeid, halle juukseid.

«Sa käisid Moskva korteris? Räägi, mis su Riia sõbrasealt sisse oli vehkinud.»

«Ei midagi... Aga ma kinkisin talle magnetofoni.»

«Missuguse magnetofoni?»

«Isa oma. Selle, mille isa töö jaoks ostis. Ta ei kasutanud seda. Ja pealegi oli magnetofon rikkis.»

«Ja ise sa veel imestad, et miks on ainus poeg vanema tele nuhtluseks!»

«Aga kui oleks kaks poega, oleks muret kaks korda rohkem,» arvas Anissim.

«Ei,» ütles vanaema Ustja. «Hoopis kaks korda rohkem šansse, et vähemalt üks neist kahest endal juba noorukaela ei murra ja temast saab korralik inimene. Ning emale vanuigi lohutuseks.»

«Võib, ma nüüd lähen?» küsis Anissim. «Vabanda.»

«Nagu saaksin mina sind kinni hoida. Nagu võiksin üldse kedagi kinni hoida... Mine.»

Midagi oli vanaema Ustjas tänase päevaga siiski muutunud. Võib-olla oli selles süüdi toas valitsev poolhämardus, kuid tema raugalik pödurus oli märgatavam kui varem. Ta ei sarnanenud enam näitlejannaga, kes tunneb end sadu vaimustatud silmapaare. Rambituled olid kustunud, eesriie langetatud, üksik, väga vana naine poolhämardaval aga lubas endale kergendatult olla viimaks oma tema ise.

«Mul on tõesti väga vaja minna,» ütles Anissim. «Kuid ma tulen varsti tagasi.»

«Pole midagi,» ütles vanaema Ustja. «Mine peale...»

Nagu alati, hüppas Anissim otse veranda juures jalgrattale, sööstis kitsukesele rajale ja sõitis läbi jalgvärava metsasihile.

Sellel sihil tundis ta iga auku, iga männijuurt, mis otse-kohe jämedad hiigelsooned maa seest välja ulatusid, ja Anissim vajutas kõigest jõust pedaalidele, viies ratta harjunud kombel keerukatesse kurvidesse.

Ta mõtles, et peaks vist ringi tegema ja Rita suvilasse põikama — võib-olla oli tütarlaps juba metsast tagasi, siis aga otsustas, et ei raiska asjata aega. Millegipärast oli ta kindel, et Rita, Sergei Petrovitš ja Tatjana olid veel metsas.

Suvitusasula lõppes. Külatee rööpapaar viis otse üle mäe, päikesevinas sinkjasrohelist kumendava metsamüüri poole. Kuid suitsu, mis hommikul peenikese valge niidina metsa hambulise krooni kohale oli tõusnud, ei olnud enam. Loke oli kustunud. Ja Anissim mõtles jälle, et oleks pida- nud Rita suvilasse põikama... Ei, ta oli kindel, et nad on seal, metsas. Ja leistungil kohal kummargil, hakkas ta rae- vukalt pedaale tallama.

Olekasvanud ning kergelt närbuma lõõnud augustikuine õhk lõhnas lämbelt ja magusalt. Siin lagedal polnud leiti- tak veel tagasi andnud. Higi pani haiget saanud silma kipi- tama ja roie hakkas jälle valutama. Kuid nüüd ei seganud Anissimit enam keegi ega tõkestanud tal teed Rita juurde. Ta lagedalt pedaalide sõtkudes mõtles ta kibeda muigega, mis juba kõik oli juhtunud, enne kui ta viimaks sellele teeotsale jõudis, mis üle päikesest väsinud niidu metsa poole viis. Terve päeva oli ta sellesse metsa, sellele legendikule kippu- nud, kust hommikul hubisev suitsuvine, kerge nagu hinge- tu, päikesest värvituks tõmbunud taevasse oli tõusnud. Viimaks oli ta siin. Kuid hingerahu see ei toonud.

Mets tuli pikkamööda ligemale. Ja Anissim tallas pedaal- le aeglasemalt, sest mõistis selgesti, et midagi head seal metsas ei oota.

Metsa ääres keeras tee vasakule ja läks edasi mööda metsaserva. Legendik aga, kust hommikul suitsu oli tõus- nud, pidi Anissimi arvestust mööda jääma paremat kätt. Anissim hüppas jalgrattalt maha ja lükkas selle tihedasse põõsastikku. Pühkis higised peod džiinide külge kuivaks. Ja nagu Moskvast Olegiga hüvasti jättes, mõtles ta jälle,

et selle päeva katsumused ning üllatused pole veel lõppenud.

Hingeldamist maha surudes läks Anissim metsa, tungis okside kõrvale lükates läbi põõsastiku. Ta oli linlane ja tundis end metsas alati ebakindlalt. Näkku sihtivaid okside kõrvale lükates, kõrgesse metsaheinna peitunud mätaste komistades, sipelgapesadest kaarega möödudes ning kogu aeg pingsalt kuulatades rühkis ta läbi padriku edasi. Ja see kõrge, kidur metsahein, tume sammal ning kõdulõhed olid talle vaenulikud.

Korraga kuulis ta sealsamas lähedal Rita tavalist valget ja tehtult lõbusat naeru. Veel paar sammu ja terve lagendik oli Anissimi ees nagu peopesal.

Rita istus, selg vastu puud toetatud, paljad pikad punased lakitud küüntega jalad sirgu. Tema ümar ja tugev päevitusest tellisekarva, läikivate põsesarnadega nägu oli häirimatult rahulik nagu alati, ka lai, valgehambaline naeratus oli samuti rahulik ja häirimatu. Paistis, et tal oli väga mõnus niimoodi metsalagendikul istuda — selg vastu puud, paljad jalad soojal rohul sirgu — naerda ja naerdes silmi kissitada. Tema kõrval baikatekil lesis Tatjana tüsedad valged käsivarred pea all. Nende läheduses maha laotatud ajalehtedel vedelesid punased tomatijäänused ja küpsekartulite mustaks kõrbenud koored ning kõrgusid kahe pudelit — noodsamad, mis hommikul Sergei Petrovitši võrgus olid olnud: tumedas oli vein, heledas — viin.

Lagendiku keskel mustendas kustunud tulease. Selle kõrval kükitas Sergei Petrovitš, samuti paljajalu ja ilma polliisärgita, üksnes läbipaistva nailonmaika väel, kükitas ümmargune taguots paljastele roosadele kandadele toetatud, ja sorkis millegipärast viitsaraoga tuha ja kustunud süte hunnikus. Temagi naeris, ilmselt mingi oma nalja peale. Nähtavasti meeldis tallegi kustunud lõkke ääres kükitada, omaenda nalja naerda ning lõhnavat halli tuha viitsaraoga sorkida. Võib-olla tuhnis ta sealt veel kartuleid.

Anissim tardus paigale. Kuid üksnes sekundiks, see mõtles, et muidu tuleb jälle välja nii nagu hommikul: just kui passiks ta salaja ning kuulaks pealt... Müra ja rääkimine naga otse läbi põõsaste tungides astus ta lagendikule.

Kära kuuldes pöördus Sergei Petrovitš ümber. Viskas viitsarao tuleasemele. Vaatas Anissimit, tema paistes huulid ja siniseks löödud silma oma kalkide türkiissiniste silmadega ning lausus heasüdamliku rahuloluga:

«Ahah, oled saanud kere peale, riiukukk!»

Rita aga nähvas lõbusalt:

«Askal! Kui tubli, et sa tulid!»

Ei, Oljat ei saanud tõesti avalikult väljendatud usaldamatusega solvata. Ja Dimov üksnes kordas:

«Kahju küll, et sa minema pead... Või istume veel viis minutit?»

«Hüva,» ütles Olja. «Aga mitte rohkem. Pole viisakas: minime ootab.»

Ta istus, pani koti põlvedele ja ajas selja sirgu ilmse tavatsusega need viis minutit kannatlikult ära istuda.

«Muidugi pole viisakas, kui on kokku lepitud,» ütles Dimov rahulikult.

Olja kiikas teda kahtlustavalt. Ohkas.

«Midagi sa ka ei mõista... Sa pole terve selle aja jooksa mitte millestki aru saanud. Ega saa praegugi.»

Dimov oleks tahtnud talle öelda: me saame kõigest aru — nii sina kui mina. Ja sa tead küll, et ma kõigest aru saan. Ainult meievahelisel sõnatul kokkuleppel on see tabu. Ja me räägime ükskõik millest, kuid pole kordagi kõnelnud kõige tähtsamast...

Ta oleks võinud lisada: mul on kõik selge, nii sinu ootamatu jõhkru kui ka niisama ootamatute ja ohjeldamatute enushoogude põhjused. Sest sa vajad mind täiesti ja tervelt, mitte ainult nendeks põgusateks kohtumisteks, vaid kahekümne neljaks tunniks ööpäevas ja kogu eluks. Armastava naise loomulik, imeline ja püha soov, iseäranis, kui ta on kõigest kahekümne viie aastane. Aga mina vaikin. Sest mul pole õigust igavesti sinu omaks saada. Ja sa tead, et selles peamises olen ma kõigutamatu, kuigi andestan sulle kõik, neelan kõik alla ja lasen ennast ümber sõrme keerata. See panebki sind nähtavasti raevutsema. Võib-olla oleks sul isegi kergem, kui sind vähem armastaksin. Või kui mitte kergem, siis vähemalt arusaadavam.

«Kas istumegi niimoodi vaikides?» küsis Olja ärritatult.

«Jah,» ütles Dimov. «Nagu enne pikale teele asumist... Mõned teed on niisugused, et kui minnakse, siis enam tagasi ei tulla.»

«On jah,» nõustus Olja ootamatu tigidusega.

«Kui palju meil neist viiest minutist veel järel on?»

«Kolm.»

«Noh, siis vaikime veel kolm minutit.»

Dimov mõtles: kuskil vaatab üks teine mees juba kannatamatult kella, ootab Oljat. Ateljee on arvatavasti päris suur, sihilikult unarusse jäetud keldriruum, täis rõskust ja hiirelõhna, värviplekise kraanikausiga ja kõnnitee kõrgusel asetsevate ammu pesemata akendega. Kuid selles keldris on ka ruudulise suurrätiga kaetud sohva ja väike lauaga elunurk — see on olemas igas sellises keldris. Ja too ootaja on arvatavasti juba katnud selle sohvalaua ja pannud küünlad paigale. Püüab kannatamatusest ja ärevusest võitu saada — ootab Oljat. Võib-olla on ta noor. Siis on ta arvatavasti moekohaselt habemik. Küllap on tal noori siidpehme habe, noored, tugevad käed. Ning tema erutus on ülev ja puhas ning ta ootab Oljat nagu saatust. Ja veel on tal laual, sest nõnda on kombeks, ja ainult selleks, et erustust — Olja ja enda oma — veidi vaigistada, et pea plaan ringi käiks ja et keeruline lihtsamaks muutuks... Aga võib-olla on see ootaja hoopis mõni neljakümneaastane hädevares, kes ammu enam midagi ei maali ja õpetab teisi maalima, sest et ta ise midagi ei oska. Kergeusklikele näitsikutele aga näitab paarkümmend aastat tagasi tehtud lõuendeid ja räägib sellest, kuidas tema talent mõistmatult on hukutatud. Komisjonikauplusest tutvuse läbi hangitud vanaaegse sohva juures lauakesel seisab aga sootuks teistsugustel kaalutlustel viinapudel... Kui see mees, kes Oljat ootab, on noor, siis on see võib-olla tema saatust, kui aga mitte, siis jälle ta õnnetus.

«Neli minutit on juba möödas,» lausus Olja pilklikult. «Kas vaikime veel minuti?»

«Vaikime,» ütles Dimov.

Võlvitud akna ja raudahjuga toake vanaaegse härrastemaja ärklikorrusel. Olja unistus!... Muidugi, see oleks suurepärase. Kuid mis oli temal Oljale pakkuda? Ei, ta ei saanud öelda tütarlapsele seda kõige tähtsat, mis temalt ootas.

«Kõik,» ütles Olja. «Täpselt viis minutit olime toredad. Oli üks äärmiselt huvitav ja sisukas vaikimine.»

«Jah,» ütles Dimov.

Olja tõusis. Dimov jäi endiselt istuma ja võttis tal käest kinni.

«Nähtavasti oleks sinu jaoks parim lahendus, kui ma äkki hinge heidaksin,» ütles ta pärast lühikest vaikust. «Kõik oleks korrapealt lahendatud.»

«Jäta! Ei tohi niiviisi rääkida! Kas kuuled?!»

Dimov istus edasi ega lasknud Olja sooja kätt lahti.

ei saanud võtta Oljalt õigust äraminekuks. Kuid oli veel midagi, mida Dimov rohkem kartis kui Olja lahkumist oma elust.

Ta mõtles: nähtavasti elab igas ka kõige tagasihoidlikus inimeses soov pärast füüsilist lõppu mõnedki aastad edasi kesta — olgu laste, töö või millegi muu läbi. Dimov ei tahtnud, et nende armastus oleks kuni lõpuni — vältimatu lõpuni — laimamatult puhas olnud, sest ainus, millele ta Olja puhul võis loota, oli kinnistuda tema mällu, kesta tema edasi natukunegi kauem kui need aastad, mis Dimovile veel elada olid antud. Mälestus oli kõik, mis neile nende armastusest võis jääda.

Dimov mõtles: ma pole ei Tjutšev ega Deniss Davõdov ja minu hilisest, keelatud armastusest ei jää inimestele meelisi värse. Ent ka sellel armastusel on õigus olla puhas. On seda siis tõesti liiga palju paluda? Kuid ta teadis: Olja oli õppinud valetama isegi ausalt ja otsekoheselt silma vaadates, just nagu praegu. Ja kuidas talle selgeks teha, et temale endale on nende armastuse puhtus sada korda tähtsam kui Dimovile, sest mälestus sellest armastusest jääb teda saatma pikkadeks aastateks. Ent kas Olja üldse mõistab seda? Ja on tal seda praegu vajagi? Noorelt elatakse tulevikule ega teata, et tulevik saab alguse nii sellest, mis oli eile, kui ka sellest, mis sünnib praegu, täna, sel päeval. Seepärast pelgaski Dimov nii väga, et pöörane ja heitlik loomus tõukab Olja paratamatule teole. Just seepärast oli ta nii sõgedalt, tüütult ja nähtavasti ülekohtuselt armukade. Ootas lakkamatult, et Olja saaks hakkama millegi parandamatuga (kas või näiteks täna õhtul selles neetud keldris), siis aga räägib sellest Dimovile halastamatu otsekohesusega (otsekohesus oli tal üksnes halastamatu). Ja enam ei saa midagi muuta, midagi parandada, sest see, mis on juhtunud, on parandamatu nagu surm. Neil pole ühist tulevikku, kuid siis poleks enam ka minevikku. Dimov suudaks Olja lahkumise üle elada. Aga mis saaks temast siis, kui toimuks reetmine?

«Tõuse,» ütles Olja lepitavalt. «Saadad mind.»

Ta sikutas Dimovit käest, kuid too istus edasi ning ütles järsult:

«See veel puuduks, et saadaksin sind kohtumistele teiste meestega! Sa nõuad minult juba liiga palju...»

Olja tõmbas oma kae jõuga ta peost.

«Kas sulle ei tundu, et sa räägid inetusi?»

«Tundub küll. Aga armukadedus on vastik ja räpane

tunne. Ja pole veel kedagi eales üllastele sõnadele ja tegudele tõuganud. Vastupidi.»

«Ära siis ole armukade,» ütles Olja.

«Kui imelihtne,» mõtles Dimov. «Ära ole armukade — ja kõik... Aga kust võtta veendumust, et kas kurjusest või ka meeleheitest ei tooda täna õhtul sohva-altarile ohvriks tema viimast ja võib-olla just seetõttu nii palju valu teinud armastust? Küllap on see egoistlik, kuid ta sooviks ainult üht: et Olja talle halastaks ja ootaks senikaua, kuni nad veel koos on. Et ta solvumistest ja purunenud lootustest vaevatuna ei kiirustaks nende armastust jalge alla tallama. Ent kuidas uskuda teda, kui ta oli osanud teha nii, et Dimov poolteise aastaga temast midagi teada polnud saanud?»

«Vabanda, Oljake,» ütles Dimov. «Mina jään siia. Ma ei tule sind saatma. Võimalik, et olen ajast ja arust nagu patefon, nagu samovar, nagu televiisor KBH, kuid minu ajal polnud tütarlastel kombeks üksi elavatel meesterahvastel külas käia.»

«Aga meie, näe, käime,» ütles Olja tigidalt. «Ega andesta seda, kui meid ei usaldata.»

«Mis seal's ikka, eks mine pealegi. Mina aga püüan sind usaldada. Ma usaldan sind.»

Ja nagu alati, muutus Olja näoilme korrapealt, sekundimurdosa vältel.

«Hüva, ära siis mind saada,» ütles ta leebelt. «Istun seal ainult natuke aega, nii kella kaheksani, ja lähen siis koju. Andsin muidugi ilmaaegu nõusoleku, aga nüüd on töö poolest piinlik. Teine pole ju milleski süüdi. Õhtul aga olen kodus. On vaja tööd teha. Olen oma artikliga päris jännis. Muide, sa aitasid mind tublisti. Mul oli mõnedest sinu mõtetest palju kasu. Tarkpea. Paistab, et folkloristidki mõeldavad üht-teist.»

Ta kummardus Dimovi poole ja suudles teda. Tema «kallihinnalised» säravad tumedad silmad kiirgasid hellusest, suudlus aga oli kerge ja põgus.

«Ära pahanda,» ütles ta. «Keegi ei ole süüdi.»

Ta pöördus ringi ja läks väljapääsu poole. Läks kiire sammul, vehkides otsustavalt oma raske, viimse võimalikult seni täistuubitud kotiga, otsekui põgeneks Dimovi eest.

Iga kord, kui nad teineteisest lahkusid — üks läks ja teine vaatas järele — olid nad kuni viimse silmapilgu nähtamatu niidi varal ühendatud, kuni selle hetkeni, millal lahkuja rahva hulka kadus, ümber nurga keeras või me

toovagunisse astus, olles enne veel viimast korda tagasi vaadanud. Ja mõlemad tunnetasid füüsiliselt hetke, millal see niit katkes. Praegu seda aga ei olnud.

Dimov vaatas Oljale järele ja tajus selgesti, et tütarlaps oli end juba tervenisti eelseisvale kohtumisele häälestanud. Olja oli suur fantaseerija, kuid polnud veel õppinud oma valet küllalt hoolikalt lihvima. Ilmselt segas teda emotsionaalsus. Või ei teadnud ta oma nooruse tõttu veel, kuivõrd haiglaselt läbinägev on armukadede mehe pilk.

Suudelnud Dimovit ja vaadanud talle otsa oma imekaualt, ausate silmadega, rahunes ta täiesti. Ega läbenud lahkumisega veel veidikenegi viivitada, astuda aeglaselt need kümme-viisteist sammu, mis nende pinki väljapääsust eraldasid.

Juhtus, et nad lahkusid tüliga. Seda oli korduvalt juhtunud. Kuid veel kunagi polnud Dimov olnud sedavõrd kindlalt veendunud, et seekordne lahkumine oli sootuks midagi muud, et see oli lahkumine igaveseks.

Olja pöördus ja viipas käega. Südamlik žest, kuid samuti põgus ja kiirustav. Sekundi möödudes kadus ta aga pargi piirde taha juures kasvavate põõsaste taha. Ja jälle ei püüanud tal kavalust või kannatust astuda see viimane samm veidigi aeglasemalt.

Tunni aja eest oli Dimov mõtelnud, et tal oleks õigem kaduda, siisamast, sellelt tolmunud linnapargipingilt, umbesse õhku haihtuda. Praegu aga oleks ta tahtnud siin sellel pingil surra.

Ja veel mõtles ta kibeda muigega, et kired, mis tema hinges möllavad, sobiksid rohkem poeg Anissimile... Kuid see mõte tundus kuidagi kohatuna — Olja ja Anissim olid Dimovi teadvuses täiesti ühendamatud. Ja kui mõtted neist ristasid, sattus Dimov alati segadusse.

Ta istus liikumatult ja tuvid, kes pargiteel oma keerulisi liire tegid, tulid talle päris lähedale. Pea viltu, vahtisid nad teda oma kurjade, punaste silmadega, nõudes andamit. Pargis oli jälle rahvarohke nagu alati õhtueelsetel tundidel. Mänguväljakul kääksusid kiiged väsimatult ja hasardiga. Pinkidel istet võtnud eidekesed jälgisid laste askeldusi — laste surematuid mängu, mõtles Dimov. Ka eided ise — toekad, kiviselt tüüakad — olid otsekui surematuse monumendid.

Dimov mõtles endamisi, et näe, istub pargipingil hästi säilinud üksildane meeskodanik, lips kaelas ja seesuguse palava ilma jaoks paksuvõitu ülikond seljas. Pedantse

välimusega kuivetu kodanik, ranged prillid ees. Ja kellelgi ei tule mõttesegi, missugune valu elab praegu tema südames. Ja see valu ei ärata kelleski kaastunnet.

Tuleb välja, mõtles ta äkki, et ta oli Olja armastuse üle äärmiselt uhke olnud. Kui Olja ta kõrval kõndis, käsi tema peos, oli ta möödujate pilkude all olnud küll pisut ebalev, kuid tema hing oli ometi uhkusest paisunud. Ta oli olnud uhke, et Oljal on nii imelised silmad, et tema väikesed käed on peened ja kaunid, et ta on tark. Ta oli piinelnud ja uhkust tundnud Olja nooruse üle. Heidab Olja armu sellele uhkusele? Tema armastus Olja vastu oligi olnud see sala vägi, mis teda vananevate ja elust väsinud eakaaslaste hulgast esile oli tõstnud ning omaenda silmis kõrgemaks upitanud.

Kiirustamata ja harjunud liigutusega muljus ta järjekordset sigaretti, sõrmed vöbisesid kergelt ning teda valdas terav enesehaletsus.

Oleks pidanud püsti tõusma, jaama minema, suvilasse sõitma... Mida oleks ta praegusel hetkel teinud, kui Oljal tema elus üldse poleks olnud? Sõitnud elektrirongis, vahtinud aknast välja ja rõõmustanud eelseisva vaikse, jaheda õhtu üle suvilaverandal. Õhtusöök, tavaline heasüdamlik tulevahetus vanaema Ustjaga. Ämm on huvitav ja tubli inimene, ta on kõigi eluraskuste kiuste säilitanud oma nooruseliku hingeülluse, pole ühtki grammi oma isikupärasest keerukatele asjaoludele ohvriks toonud... Seejärel oleks võinud oma suvilakabinetis — spetsiaalselt selleks eraldatud verandanurgas — enne magamaminekut veidi aega rahulikult tööd teha. Suveõhtuti on seal mõnus töötada. Paakil ukse vahelt paistaks ämma võimsa ninaga profiil — ämm laob pasjanssi. Kaart kaardi kõrvale, kindla korra järgi. Pärgamentkollased käed liiguvad nii vääriliku pidulikkusega, nagu ei laoks vanaema mitte pasjanssi, vaid ennustaks kellelegi tema karmi saatust. Ahtake rauga, käsi joonistab õhus aeglase kaare ja lauale ilmub veel üks lüli kellegi raskest saatusest... Pasjanssi laduv vanake on intelligentse kodumugavuse sümbol. Veronika aga sõnuks väikeste kandadega valjusti tümpsides majapidamiskaskeldustes toa ja veranda vahet. Askeldav naine on samuti perekondliku mugavuse igikestvuse sümbol. Ja akna taga oleksid tumedad puud ning linnamüüridest ahistamata ja juhtmerägastikust puutumata puhas öötaevas — igavene taevas igavese maa kohal... Siis aga kostaks jalgratta lõginat jõnksukohtadel ja pimedusest ilmuks nähtavale

poeg — noorusvalust vaevatud, mõistatuslik käsitamatu hingega olevus. «Pole tõsi, et noorus ainuüksi õnne tähendab,» mõtles Dimov. Noorus — see on kasvuraskused, eba-määrasus, piinavad otsingud. Kasvamine pole lihtsalt pikema sirgumine. Siin nelinurkse tiigi ääres seisavad puud, oksad vabalt laiali sirutatud. Kuid igas oksakäänus on veel varjul nende ammuste aegade valu, millal oksandale rasket teed rajas, vääneldes üles, taeva ja valguse poole.

Päikesepaistest tulvil umbses kohtusaalis oli halli näo ja halli habemega mees Miša Pastuhhov täna öelnud häbitu avameelsusega võhivõõrastele inimestele naise kohta, kes tema elu ära oli rikkunud: «Aga ma armastan teda ikka.» Ja see polnud kedagi naerma ajanud. Ning naeratus, mis valgustas Pastuhhovi halli, loppis nägu, oli imeliselt launis... Tema, kes nii nurisemata ja kergesti saatusele alistus, kuidas hakkab ta edasi elama? Kohtuda iga päev äärist näkku õnneliku võistlejaga, salamahti jagada isaliku õrnust pojale, kes nimetab isaks toda teist meest, kes temalt kõik ära on võtnud. Ja suhtuda sellesse kui paratamatusesse, kui saatusesse?...

On ka niisugust armastust nagu Miša Pastuhhovil. Ja küllap on ta selle üle omamoodi koguni õnnelik.

Poeg Anissim ilmub pimedusest vanal logiseval jalgrattal pärast mingite talle tähtsate päevaste asjatoimetuste lõpetamist, istub verandal vanaema kõrvale laua äärde ja hakkab noortele omase avala aplusega toitu hävitama. Pidulikult langeb kaart kaardi kõrvale, vormides kellegi olematu saatuse ahelat. Tähele pannes võib kuulda, kuidas Veronika õhukese vaheseina taga magamisruumis laulu lausub ja targeldatud tekikotte laiali laotab, magamisase-meid öökorda seades. Ja töö lõpetanud, võib päevastest olmeaskeldustest väsinud ihu jahedate linade vahele sirutada. Öö akna taga on vääramat. Vääramatu on nelja inimese hingerahu öösel vanas suvilas. Elupäevade lõpuni, viimse hingetõmbeni vääramatult kindel on Veronika armastus tema vastu. Vääramatu on see, mis on. Ning ta võiks olla õnnelik, tundes rõõmu sellest turvalisusest, mis vastas nii täielikult tema eluea seadustele: mitte loota tulevikule, vaid rõõmustada selle üle, mis on.

Kuid seda kõike pole tarvis.

Olja oli talle täna öelnud, et Dimov olevat ta ilma jätnud tema vanusele vastavatest rõõmudest: sõpradest-eakaaslastest, armunud poisikluttidest, et terve ta elu seisnevat

lõputus juhuslike, põgusate kohtumiste ootuses, et Dimov olewat määranud ta lakkamatule üksindusele. Muidugi olid need õiged sõnad. Kuid Dimovil poleks iialgi julmust jätkunud Oljale öelda, millest too teda oli ilma jätnud.

Loomulikult oli Oljal valu. Ja loomulikult säilitas tema hingepuu kasvades oma oksakäändudes selle valu piirjooned. Kuid üksnes piirjooned, mitte valu enese.

Olja oli talle kunagi ühe tüli ajal öelnud: «Jääd senikaua nooreks, kuni sa minuga oled. Aga vananed niipea, kui ma su maha jätan. Kakskümmend kolm aastat ühekorraga.» Kas võis ta Oljat süüdistada, et tütarlaps oli lammutanud ta hinges kõik elu jooksul kogutu, selle, mis oleks aidanud tal elada, kui Oljat ta teele poleks sattunud? ... Olja aga ütles pärast veel temale omase hoolimatusega: «Ise oled süüdi! Poleks pidanud mind sinna laskma. Kui sa tõesti oleksid armastanud, poleks sa lasknud.»

Oli aeg siit lahkuda, suvilasse minna. Veronika, kes asjatult ta telefonikõnet oli oodanud, sõitis praegu arvata vasti juba üksipäini elektrirongis ... Milles siis tema süüdi oli? Süüdlasi polnud, olid ainult kannatanud ...

Tuvid, kes tema liikumatu kogu vastu huvi olid kaotanud, lendasid minema, jättes liivale jälgede vaevumärgatava sigrimigri. Kiiged kääksusid ja sellele kääksumisele ei paistnudki lõppu tulevat. Aga kus see tramm siin õigupoolest siis liikunud oli? Ta mäletas trammiteed südalinna, Suure Teatri juures Ohhotnõi Rjadi. Mäletas ka Ohhotnõi Rjadi — suurt, rāpasevõitu turgu. Ja mäletas kuidas nende korterinaaber, autojuht onu Innokenti, tollal üpris haruldase kutseala esindaja, laulis: «Istun samovar juures oma Mašaga.» Tollal oli see olnud tõeline poplaul, mitte ajalooline lugu. Nähtavasti oli ta tõepoolest vana, kui seda kõike mäletas! Ilmus veel üks mälestuspilt: tema, kuueaastane poiss, istub kelgu peal ja ema veab teda Väike-Gnezdnikovski põiktänavale lasteaeda. Emal on seljas peetud, mitte hall, vaid vanadusest kollakaks tõmbunud oravanahkne kasukas. See kollakas toon kerkis niivõrd selgesti silme ette, nagu oleks ta seda alles eile näinud. Ema nagu ei tulnud meelde, meenus ainult, et tal olid õrnad ja rahulikud meekarva pruunikad silmad ning et ema oli sale ja hoolitsetud ... Aga tema on väike, kootud mütsi alt langeb laubale siidpehme, intelligentne tukake. Tal on mõnus soojade tekkide sees seal kelgu peal istuda. Ja kui silmad kinni panna, võib praegugi tunda tookord lapsenäole langenud lumehelveste külma puudutust ...

Kõige peale olid kulunud need kakskümmend kolm aastat, mis teda Oljast lahutasid?

Ta polnud praegu õiglane, sest süda oli valu täis. Elu oli mitmekesine, palav ja huvitav, oma tõusude ja langustega. Oli olnud armastus Veronika vastu ja naise vastuarmastus. Oli kodu nagu kindlus, kus teda alati ja kõige eest kaitsti. Olid poeg, töö, sõbrad ... Kas Olja tõesti suutnud kõik selle purustada?

Polnud jõudu tõusta pingilt ja ära minna. Lahkuda seltsipalgast, kus veel pool tundi tagasi oli istunud Olja, kord põlved tihedasti vastamisi surutud, kord mossitamis järele avalalt, ausalt ja lustakalt oma tumedaid, poolt musta tušiga ääristatud silmi välgutades. Polnud jõudu ära minna, sest tundus, et kuni ta siin istub, on veel mingid viimased nendevahelised ühendused. Ja veel tundus, et praegune äraminek tähendaks lõppu ja juba temapoolset Oljast lahtiütlemist.

Kas, missuguses hiigelsuure Moskva sopis asus see kelder, kuhu Olja pidi minema? Seda ei leia. Olja talle pärast ise, kus see asub, tingimata ütleb. Nii on ta iseloom. Praegu aga pole midagi parata. Kõhed ei vala pisaraid ega veereta end meeleheites ühele maad. Võib-olla sellepärast rebeneb meestel sagedamini südameaort kui naistel. Müokardi infarkti, sajandi haigust, põevad sagedamini mehed.

Varvara valas teistkordselt konjakit pitsidesse.

Aga nüüd võtame rõõmu pärast,» ütles ta.

Kõikalt kammitud ja puuderdatud Veronika, silmad täis paistes, naeratas talle nõrgalt, toetudes jõuetult korjule ...

Ast, seesama naine, kes tookord südametult kompvekki võtnud, oli talle läbi telefoni öelnud: «Õnnitlen teid. Professor palus edasi ütelda, et kõik on täiesti korras. Ta ütles eile ise röntgeniülesvõtteid.» Ja siis oli Veronikat haigust hüsteerika. Kunagi elus polnud temaga midagi juhtunud. Tema rinnust vallandusid kähedad haigused, ta häbenes neid, kuid ei suutnud endaga midagi teha hakata.

Varvara ei peatanud ega rahustanud teda. Sulges ainult kinnist vastuvõturuumi viiva ukse ja ütles:

«Pole viga, nuta ja karju ennast tühjaks. Ära midagi enamat peale jäta.»

Pärast nuttis Veronika veel pesemisruumis, laup va külma kahhelkividest seina surutud. Kuid need olid j vaiksed kergenduspisarad...

Konditsioneerimisseadmed surisesid. Vaikus ja jahed mis kabinetis valitsesid, andsid pikkamööda jõu taga Veronika kissitas nutust punetavaid silmi ning tema vus kõlasid üha uuesti arsti sõnad nagu loitsimine: «k on täiesti korras. Önnitlen teid.» Naise hää oli o pehme ja osavõtlik. Ta oli öelnud selle lause ilmse kerge dusega. Jajah, Veronika oli pinguliolekule vaatamata t nud võõras hääles kergendustunde. Ega suutnud oiga meenutavat karjet maha suruda. Juhtub, et kaastu võtab äkki viimase jõu ja päästab valla hingevalu, sellele tee lahti. Vihkava või ükskõikse pilgu ees võib p raid tagasi hoida. Kaastunne aga on otsekui arsti skal mis sisselõike teeb ja pundunud veeni avab. Ja koos e lega saabub kergendus... Arst oli tema karjatust kuul öelnud: «Mis te nüüd! Rahustuge. Ma ütlesin ju, et kõik korras.» — «Jah, jah,» oli Veronika pomisenud. «t änu teile...» Ja Varvara tumedates, kitsastes silma oli välgatanud tõeline rõõmusäde. Selle pilgu ees pol vaja end tagasi hoida, võis anda voli kõigele, mis k nädala vältel hinge oli kogunenud. Ja Veronika pol suutnudki end talitseda...

Praegu istus ta seljatoele nõjatudes tugitoolis tundis lausa füüsiliselt, kuidas vaikus ja jahedus t vaevatud kehasse tungisid ning talle taas jõudu andsid.

Ta mõtles: tähendab, sellel ebasõbralikul, pimestavval liiga pimestavvalge kitliga naisel oli samuti olnud t sel hetkel, kui ta, kompeks suus, aurava teetassi taga t ja talle ütles: «Oodake, me pole jumalad.» Tervelt k nädalat olid Veronika hinges aeg-ajalt sündinud sõ mis olid suunatud sellele võõrale naisele ja sarnane armupalvega. Praegu tõusis ta hingest taas midagi p taolist, kuid see oli tänapalve hea sõnumi eest. Ja p selle eest, kuidas too naine selle sõnumi oli teatavaks t nud. «Armas jumal,» mõtles Veronika, «miks inimesed nii tihti ei taipa, et maailmas pole midagi hinnalisemat hingeline mõistmine — lühiajalinegi, hetkeline ja p võhivõõrastegi inimeste vahel, kes hiljem igavesti vöö jäävad — kohtusid, kuulasid teineteise ära ja läksid oma teed. Kuid säde, mis välgatas kahe avali hinge kahe isoleerimata juhtmeotsa vahel, võib valgustada kõige pimedamat ja põhjatumat ööd. Ja midagi sel

adest hinnalisemat inimesel ei ole. Kõik suur on sündi sellesse kätketud võimsast jõust. Öeldakse, et mida tsem mees ja naine teineteist armastavad, seda andeka olevat nende lapsed... Oh, armsad inimesed! Armas üksteist, tundke üksteisele kaasa. Kaastunne on suur. Prometheus hankis tule kaastundest pimeduses kül lavate inimeste vastu...»

Varvara nihutas konjakipitsi Veronikale ligemale. «Võtame, Veronika! Önne ja tervise nimel. Selle nimel, t veel palju aastaid kõik hästi oleks.»

Nad rüüpasid konjakit. Varvara pani oma pitsi hoogsalt talle. Ta naeratas endiselt, kuid Veronika tabas tema tervituses ootamatu nukrusevarjundi.

Varvara istus jälle oma tavalisel kombel lauanurgal, t tõe tõmmu nahaga terav põlvenukk ette lükatud. Kui t, kerge. Kuid tema poosis oli midagi ebaharilikku.

Varvara tavaliselt ei istunud, vaid üksnes toetus laua turgale, hoogsaks liigutuseks iga hetk valmis. Praegu aga t tema kuivetu keha selle valmiduse kaotanud. Ootama t ilmsikstulnud väsimuse kammitas, istus ta raskelt ja tumatult ning naeratas, kuid see naeratus oli Veronikast tangel ja langes halli varjuna ta kõhnale, sarnakale näole. tng Veronikat torkas terav süütunne Varvara ees.

Pool tundi tagasi olid nad olnud võrdsed — üks läbiela t, teine ees ootava murega. Ent Varvara mure polnud t ajal nõnda mööda läinud. Ja oma mõtteis oli Varvara t praegu seal, selles traagilises, paratamatult kohutavas tivas.

Koletu ja metsik on end selles süüdi tunda, et sinu t mööda on läinud. Kuid süütunne tekkis. Ja Veronika t tatas segaduses Varvara otsekui kustunud nägu, millel t elutu, heidutav naeratus. Ta ei teadnud, mida öelda, t teha, kuidas lohutada.

Kuid Varvara tuli enesega toime. Tõusis hoogsalt püsti, t tuis pudeli ja pitsid seifi, pühkis poleeritud laualt sinna tgunud konjakiipiisa. Lausus reipalt:

«Mine pärast tööd gastronoomi. Osta pudel šampanjat. t sul raha kaasas pole, siis ma annan... Ja veel midagi taitavat. Sihukest asja tuleb pühitseda. Önnitle Andreid t minu poolt. Täna võitis ta miljoni.»

«Ei, Varja,» ütles Veronika. «Ma ei lausu talle sõnagi. t talleks on tal tarvis teada, et surm temast täna päris lähe talt mööda läks. See hirm jääks tal pärast eluks ajaks

hinge... Arvad, et mul pole õigus? Pole tal tarvis teada.»

«Tarkpea,» kiitis Varvara. «Seda otsustasid sa õigesti.»

«Ta peab mulle umbes kümne minuti pärast helistama. Arvan, et istun seni parem siin sinu juures. Muidu hakkab viimaks veel nutma, kui tema häält kuulen. Ei pea varjata. Mine siis pärast seleta.»

Ja Veronika naeratas.

«Teda ei häiri see põrmugi, kui ta mind eest ei leia. On ju kindel, et ma paljalt kapriisi pärast palusin tal helistada: naine nõuab, et mees endast teada annaks. Kui huvides. Ta asutas täna kuskile minema. Ja mingi peal tehku, mis tahab. Oleks ainult elus ja terve. Sellest midagi, kui mind telefoni juures ei ole, õhtul suvilas tuleme...»

Mure oli möödas. Aga täit õnne, mis oleks tulema pidanud, ta siiski ei tundnud. Segasid uskumatu väsimus kahepäevane närvipingeline. Jälle oli tahtmine nutta. Mure, kui nutta ja nutta, vahetpidamata, mõnuga, pikalt.

«Kas mõistad, Varja,» ütles Veronika. «Mõtlesin neid kahe nädala jooksul sageli: ta on andnud mulle terve elu. Ja pole kordagi kõrvale kaldunud, kordagi reetnud. Kui raske oli. Aga olen ma seda väärt, et see inimene mu terve oma elu on andnud? Võib-olla oleks ta mõne teise hoopis õnnelikum olnud? Kas mõistad, Varja?»

«Mõistan,» ütles Varvara.

«Kõik on ta mulle andnud: aastad, nooruse, jõu. Olen eraomanik. Ja veel missugune!... Ning üksnes seepärast, mis ma nende kahe nädalaga läbi elasin, on ta kõrgema õiguse järgi nüüd päriselt, alaliseks, kuni lõpuni mu oma.»

«Oh mehed, mehed, te tugevam pool,» ohkas Varvara pärast lühikest vaikust. «Keegi ei tea, kuidas ma öösel Stanislav Vitaljevitši vaatamas käin. Hiilin tasakesi treppide juurde ja kuulatan. Hingab. Ta on ju päris vana pödur. Neerud, hüpertooniatõbi. Aga hing on reibas. Hoiab üleval huvi elu, oma raamatute ja selle vastu ümberringi toimub. Ta räägib: «Tead, Varjake, mitte taha surra, kangesti huvitav on näha, mis homme, homme ja kümne aasta pärast tuleb. Tahaks edasi elada.» Ja elab ahnelt nagu noor mees. Ega pane pödurust tähelegi. Mina aga käin öösiti tema hingamist kuulamas... Kolmandat korda enam otsast ei alanud.

Veronikake. Kui temaga midagi peaks juhtuma, lähen lähele või lastesõime tööle. Laste juurde.»

«Ei juhtu temaga midagi, Varja,» ütles Veronika. «Nooruse hing on suur asi. See saab paljustki võitu. Kõik saab sul hästi!»

Varvara kummardus, võttis Veronika näo oma kuive, lõmmude pihkude vahele, tõmbas enda poole ja suudles tugevasti huultele.

«Sa oled täna suurest õnnest helde. Annaks jumal!»

Veronika vaatas kella.

«Andrei on arvatavasti juba ära helistanud. Ma olen...»

Veronika läks nagu ennegi läbi tühjade, steriilsest puhastest läikivate ministeeriumikoridoride. Jäi seisma oma kabinetis.

Kõik oli nagu alati. Ja pärast ametliku kabineti tühjuse ja vaikust ning konditsioneerimisest hääletatavat surinat rabasid päikesepaiste ja prospekti müra, mis korraldusest, seinast seina ulatuvast aknast sisse valgusid, Veronikat otsekui hoop näkku... Kaks ametipabereid täis- ja katutatud lauda, Saša tuttav siluett akna taustal, mis pead- ja kaela kõrguses otse päikeselõõsast hallikasse taevasse avanes... Ja koos päikese ning müraga tabas Veronikat samuti nagu hoop viimaks ometi sügav õnnestun- ning. Hallikas taevast, tumekuldne õhtueelne augusti- päike, hiigellinna võimas elukõmin — kõik see valgus ja soojus, imbus igasse ihu- ja hingepoori ja õhust tuli kogu südame ja hõõgema puperdama. Ja Saša langetatud ja habras siluett akna taustal, tema päikesepaistel- lise ruuge juustelaine, kaks punast tugitooli küllastajate- jaoks, toa õrnkreemikad seinad — kõik see oli tema meele- ja õhtäkki lausa valusalt kaunis... «Nii nähtavasti sur- vast suurest õnnest,» mõtles Veronika.

Ta läks kiiresti üle plastikpõrandale ja istus oma laua- ja tooli. Suured ja väikesed, sinised ja hallid ümbrikud amet- lise templitega ja ilma, hägune liimipott, oranž lutt otsas, jaad paberilõikamiskäärid — kogu see tuttav ning tava- lise päevadel märkamatu atribuutika sulas nüüd täiesti- ja tema juubeldava hingega ning tegi rõõmu.

Veronika puudutas ümbrikke, tõstis liimipoti teise kohta. Ootamatult kostis terav telefonihelin. Veronika haaras- ja tõstis toru. Peas vilksatas mõte: see on Andrei. Kui tore! Ja enam ta nutma ei hakka. Ei, ta ei hakka enam nutma, ta- ja vastu. Hea, et mees siiski helistas. Rohkem kui midagi

muud oleks ta praegu tahtnud kuulda Andrei häält, ema, sekunditki viivitamata, jagada temaga seletustest laskumata nende ühist rõõmu.

Kuid telefonist kostis Anissimi hääl.

«Sa palusid helistada, ema,» ütles ta.

See, et helistas Anissim, oli samuti imetore. Ja rõõmu hingetuna hõiskas ta telefoni:

«Kõik on suurepärane, poeg! Kõik, kõik on korras! Nüüd läheb meil kõik hästi!»

«Aga mis meil halvasti oleks võinud minna?» imestas Anissim.

Veronika jäi hetkeks vait. Kas öelda talle? Tume tema hinge möödaviilksatanud hädaohu musta varju. Ootamatult taganenud õnnetusega? Ei, ka temale ei meeldinud Veronika sõnagi! Anissimil pole vaja seda teada, sest ta ootavas pikas elus on tal omaenda rängad hädad ja katsumused. Praegu aga säästab ta neid mõlemaid.

«Aitäh, et helistasid, Asjake... Ma niisama. Kas sõidate?»

«Jah.»

«Võid sa öelda, mida?»

«Ära muretse, ema. Kõht on täis. Praegu aga sõidan sulle.»

«Sõida, poeg. Kas sul õppida õnnestus?»

Anissim viivitas hetke vastusega.

«Õnnestus.»

«See on tubli. Nägemiseni õhtul, poeg! Nüüd läheb meil kõik hästi!»

Veronika pani toru hargile ja vaatas Saša poole. Saša istus, pea kangekaelselt langetatud, ja põrnitses avalikult raamatut mittemidaginägevate silmadega. Ta oli Veronika peale endiselt pahane ja püüdis seda kogu oma olemusega näidata.

«Saša,» hõikas Veronika lepitavalt.

«Mis on?» küsis Saša pilku raamatult tõstmata.

«Ära ole pahane, Saša. Olin täna sinu vastu jäme. Genaga ei laabunud mul ka kõige paremini... Aga ma ei väga endast väljas, usu mind, Sašake. Ausõna, tahaks hirmsasti sind aidata.»

«Hakkate jälle nõuandeid jagama?» küsis Saša morn.

«Ei, Saša,» ütles Veronika. «Ja kui hakkangi, siis ainult niisuguseid, mis sulle meeldivad... Pärast kella tulla»

sinu juurde Varvara Pavlovna. Väljud koos meiega. Nii rahulikum. Ta jõi päeval ja pole teada, mis seisukorras ta praegu võib olla.»

8

Rita patsutas lõbusalt vastu maad.

«Tule istu, Aska!»

Anissim astus lähemale, kuid ei istunud mitte Rita kõrval, vaid tema vastu, mahalaotatud ajalehed tomatijää-
kude ja kõrbenud kartulikoortega jäid teise kanti.

Ta ei sõandanud Rita poole vaadata ja asus küünega laualt kraapima teadmata kust džiinidele tekkinud suurt rasvapekki, siis aga mõtles, et oli ilmaaegu siia kihutanud. Ta polnud teda vaja. Neil kolmel oli ilma tematagi tore aega. Kui kõlavalt oli Rita hetk enne tema saabumist naerdanud, selg mõnusasti vastu puud toetatud ja puna-
lakitud küüntega paljad jalad soojale rohule sirutad. Aga tema ilmus kutsumata külalisena põõsaste tagant tagale, istus nähtavale kohale ja kohe saabus vaenulik silmus.

Tatjana jätkas lamamist, pahuralt taevasse vahtides, pea all, ümarad küünarnukid püsti. Tema kiviselt liikumatust poosist õhkus ükskõiksust. Muide, Tatjana oli alati ebasõbralik inimene. Ta justkui oleks end alati kõigi vastu kaitsnud, hoiatades igaüht nii näoilme kui ka intonatsiooniga: «Proovi ainult tulla. Küll sa näed.»

Sergei Petrovitš kükitas endiselt maas, segades tuhka ja kustunud süsi vitsaraoga. Kuid nüüd tegi ta seda ilma mõnuta ja ärritatult.

Rita, muide, ütles küll pealtnäha siira rõõmuga: «Vaata, see on tubli, et tulid!» Aga võib-olla tahtis ta Sergei Petrovitši lihtsalt kiusata?

Anissim müudkui kraapis küüntega oma džiinidelt rasvapekki (see ei tahtnud kuidagi maha tulla) ja tundis äkki, kuidas see päev ta ära oli vaevanud. Tal polnud tahtmist oma kiskuda.

Ta ei teadnud, mida oli oodanud, kui siia kippus. Küllap ei midagi ebareaalset, võib-olla mingit imet. Ja nüüd oli tema ees reaalsus: määratud ajalehed tomatijäänustega,

närbunud sibularõngad, kolm kuivanud veininiredega kaunistatud klaasi, kustunud lõkke hapukas lõhn. Tatjana, kelle näo narnukid sõjakalt taeva poole püsti, varjamatu kahju ja muga Anissimi mustjasilillat, paistetanud silma all Sergei Petrovitš, taguots kindlalt paljastele kandadele tatatud. Ja istudes puu najale toetuv Rita tavalise kõrgema matu rahuga ümaral, sarnakal näol — selle näoilme varjas ta kindlalt oma hinge võõraste pilkude eest.

Anissim tundis teravat üksindust ja alandust. Ta vaatas altkulmu Rita poole. Ja kohtas tüdruku pilku. Rita näitas talle.

«Kes sind nii ära kaunistas, Aska?»

«Ei ole tähtis,» ütles Anissim.

Sergei Petrovitš tõusis tuleaseme kõrvalt püsti, tuli keste paljaste jalgadega pehmelt mööda augustikuist kütunud rohtu astudes nende juurde, laskus kükakile ja püüas oma tuhaste pihkude vahelt mõned küpsekartulid. Lõpus:

«Astuge aga ligi! Päriskülm soojad alles... Kuid see kukk noris muidugi jälle kellegagi tüli. Ning too pole nii heatahtlik kui mina. Õpetas teda väheke. Ja kuidas!»

«Ta passis täna hommikul, kui me ujusime,» venitas Tatjana ootamatult laisa häälega. «Talle oleks juba siis pidanud vastu vahtimist andma.»

Anissim tundis, kuidas veri tal kaela, näkku ja kõrvadesse tõusis. Kuid ta ei jõudnud vastata. Vastas Rita, öeldes teraval toonil:

«Pea suu, venivorst! Mis sinust ikka vaadata on!»

«Ega ta mind vaadanudki,» ütles Tatjana.

«Pea suu!» käratas Rita.

Tatjana kehtas õlgu.

«Palun väga. Mul ükspuha.»

Sergei Petrovitš kõõritas Anissimit oma kalkide türkiste siniste silmadega.

«Nobe vend.»

Ja jälle jõudis Rita Anissimist ette.

«Aga teie ärge segage end võõrastesse asjadesse, Sergei Petrovitš. Meil Askaga on võib-olla omad suhted. Otsustage selge?»

«Selgemast selgem,» ühmas Sergei Petrovitš.

«Vaata, kui läbinägelik,» ütles Rita. «Võiksite parem olla. Hoidke oma mõtted endale.»

«Midagi oli siin metsas päeva jooksul siiski juhtunud

mõttes Anissim. Hommikul oli Rita rääkinud Sergei Petrovitšiga hoopis teisel toonil. Hommikul oli ta häälnud pilkavalt kapriisne, nüüd aga olid sellesse siginenud uued, peremehelikud noodid...

Ka Rita näos oli midagi muutunud. Aga mis? Nägu oli kuidagi lihtsam ja otsekui avalam, oleks nagu nooremaks läinud, kuigi see sõna siia üldse ei sobinud... Ah, vaat mis ripsmetušš oli maha tulnud ja ripsmed ei sarnanenud enam kimalase kahuste koibadega, vaid olid heledad, punakavõitu.

Sergei Petrovitš võttis tühja viinapudeli kaelapidi pihku ja vaatas vastu valgust. Pudel oli lootusetult tühi.

«Mispärast seda küll kunagi ei jätku?» imestas Sergei Petrovitš siiralt. «Terves elus ei mäleta ühtegi niisugust juhtumist, et oleks jätkunud...»

Ta pöördus Anissimi poole. Ütles heasüdamlikult:

«Kus su jalgratas on? Sina ilma jalgrattata, see on sama, mis mägilane ilma ratsuta. Ma pole sind ilma selleta näinudki.»

«Siin põõsastes vedeleb,» ütles Anissim.

«Sööb rohtu, nagu arvata võib,» turtsatas Sergei Petrovitš. «Sadulasse ja kähku jaama, kauplusesse. Pool tundi on aega.»

«Ei lähe,» ütles Anissim.

Sergei Petrovitš kergitas imestunult oma siidpehmeid hoolitsetud kulme.

«Kuidas?»

«Lihtsalt,» ütles Anissim. «Ei taha. Niipea kui te mind näete, katsute kohe kuskile saata.»

«Ja mis siis? Pole sul siin midagi... Lase käia, kähku!»

«Sergei Petrovitš,» ütles Anissim väsinult. «Teate ju küll, et tõstan hommikuti triikraudu, ja nagu ise ütlesite, väänan välivoodeid ning loobin samovare. Nüüd veendusite selles.»

«Ohoo, ähvardab,» tähendas Tatjana rahulolevalt oma kohalt.

«Ara siin ülearu suud pruugi,» ütles Sergei Petrovitš. «Ma pole sul poisike. Olen sinust vanem. Austa endast vanemaid.»

«Hüva, ma vabandan,» ütles Anissim. «Mul pole raske. Vabandage.»

«Seda minagi,» ütles Sergei Petrovitš.

Ta võttis ajalehe pealt suure musta küpsekartuli. Murdis selle pooleks. Haaras taskunoaga natuke poolvedelat kol-

lakat võid ja määris selle hoolikalt tahedale, murdekohaal hõbedasele kartulile. Riputas siis näpuotsaga soola ja vajutas mõlemad pooled kokku. Tema täidlased huuled tõmbusid torusse.

Seda kõike tegi ta mõnuga ja Anissim tundis taas selatamatut raevu.

Sergei Petrovitš ulatas kartuli Ritale.

«Söö!»

«Ei taha. Mäkerdasid selle oma pesemata kätega ära ja nüüd mina söögi!» ütles Rita tujukalt.

Sergei Petrovitš vaatas oma määrdunud käsi ja ütles:

«See pole ju mustus, vaid tuhk. Vahet peab tegema. Võib olla polegi midagi tuhasta puhtamat. Tulega puhastatud.»

«Eks sööge siis ise,» ütles Rita.

«Ja söögi, Ritatulja,» vastas Sergei Petrovitš mõnuga ajas suu pärani, tõmbas silmad vidukile ja toppis sinu joonelt peaaegu terve kartuli.

«Mis siis homsest eksamist saab, Aska?» päris Rita kaastundlikult.

«Eksamit ei tule,» vastas Anissim.

«Näed sa. Teadsin ju kohe. Miks sa üldse ära sõitsid. Räiskasid ilmaaegu niisuguse päeva ära. Lasksid mööda.»

Ta puhkes tasakesi naerma. Ning tema hallid, läbipaistvad silmad harjumatult heledate, pisut punakate ripsmetega vaatasid nagu hommikulgi pilklikult ja paljutähendavalt. Ning tema naeratus oli nagu hommikulgi peen ja vandeseltslaslik.

«Ei,» ütles Anissim. «Ma poleks sellegipoolest saanud Asi polnud instituudis.»

«Ei tea, miks küll igaüks püüab instituuti astuda, on ta seda vaja või mitte!» imestas Sergei Petrovitš. «Mina, näe, elan ilma kõrgemata. Ja pole vigagi. Tulen toime. Söön ja joon oma raha eest, võin keda tahes kostitada. Ja kõik oma kätega. Aga mitte ei taheta end mustema tööga määrida.»

«Rumal jutt,» ütles Anissim süngelt. «Arvatakse, et kui inimene tahab instituuti astuda, siis otsib, tähendab, kehtet elu. Aga need, kes näiteks Baumani-nimelises või füüsika-õpivad — missugused töörüüajad ja märtrid need on! Aga mis meditsiiniinstituudi lõpetamine tähendab? Mina instituuti ei pääsenud, ja nüüd on selge, et ei pääsenud just sellepärast, et ei olnud küllalt töökas.»

«Rõõmustad täna oma koduseid,» ütles Rita. «Üllatav vanematele.»

«Pole viga. Elavad üle,» vastas Anissim ega julgenud tüdrukule jälle silma vaadata, kartes taas kohata tema lahendusriikast ning iroonilist pilku. «Minu vanemad on avarad inimesed. Ja erilisi lootusi nad minu peale pole pannud.»

«Ja annavad ka sinise silma andeks?» küsis Rita.

«Annavad andeks. Ja mõistavad.»

«Oleks pidanud kohe viiekopikalise vastu silma suruma,» sekkus Sergei Petrovitš autoriteetselt kõnelusse. «Oleks aidanud.»

«Selleks oleks esiteks pidanud mul olema viiekopikaline, teiseks aga aeg ja tingimused, et seda vastu silma suruda,» nalgas Anissim.

Sergei Petrovitš võttis samasuguse hoole ja mõnuga kätte teise kartuli. Päris:

«Aga mis elukutse minul näiteks on? Ilmaski ei arva ära.»

«Suur ülemus,» ütles Rita. «Askal on õigus: kipute kan-gesti kamandama.»

«Rahvapilliansambli balalaikamängija,» ütles Tatjana.

«Pilkate?» küsis Sergei Petrovitš heasüdamlikult. «Laske käia. Nonoh! Kislovodskis ütlesin tõesti ühele lollale, et laulan ansambelis tenorit. Tüdruk muudkui palus laulda, aga mina ütlesin, et ma puhkuse ajal ei laula. Kuu aega vedasin teist ninapidi... Olen autojuht. Roolikuninga. Noneh!»

Ta vaatas kõiki võiduka pilguga, otsekui oleks oodanud näha nende nägudel imetlust ja vaimustust.

«Terve maa on poolenisti läbi sõidetud. Mitmesugustel õitustel isekallutaja peal töötatud. Aga nüüd olen tööpoole ülemus. Seda arvasite õigesti. Juhatan taksopargis ühte autokolonni. Rooliga olen hüvasti jätnud. Arvan, et teeni-» Ta pöördus Anissimi poole. «Nii et sina, poiss, ära minu ees nina nii väga püsti aja. Võin su kähku ära taltsutada. Sinust kõvemad poisid, elulooga, käivad mul nagu poori mööda. Tead, misukesed ässad taksopargis teenivad? Iseloomukad poisid!»

«Teist oleneb ju nende teenistus,» sõnas Anissim. «Mina aga olen praegu veel vaba inimene. Ilma eluloota, ilma elukutseta, ilma varanduseta. Kõik on alles ees, nagu meeldakse... Pealegi ma ju vabandasin juba. Mis te veel tahate?»

«Noh, hästi, ära pobise,» lausus Sergei Petrovitš lepitavalt. «Ma niisama, igaks juhuks. Mulle meeldib nii: kui

«töötan, siis hingega, kui viina võtan, siis nõnda, et suitseb. Aga kui armastan, peab plika olema ilus. Inetustest mina lugu ei pea».

Kartulit suu juurde tõstes vaatas ta väljakutsuvalt Rita poole. Tema türkiissinised silmad olid kalkuse minetanud, niisked ja joobnud.

«Armastuse koha pealt on teil väga originaalne maitse... onu Serjoža,» ütles Rita mürgiselt.

Ta tõusis, kohendas pluusi ja hakkas siis, paljaid jalgu ettevaatlikult karedale rohule sobitades ning kuusekäbidest mööda tüürides, aegamisi lagendiku serva mööda edasi minema, nagu jalutaks.

Palavus andis järele. Kiirustamata valgus metsa augusti kuine õhtuhämarus ja päike kuldas veel üksnes puulatva. Tüved olid omandanud vaevumärgatava lillakasvaskse varjundi, õhk nende ümber väreles hallikasroheliselt nagu akvaariumivesi. Ja Anissimile näis, nagu oleks kogu see mets — niihästi lagendik, põõsad kui ka puud — ning tema isegi asunud fantastilise hiigelakvaariumi põhjas. Ja nagu oleks Rita — kerge, kaalutu ja kättesaamatu, hoopiski mitte see, kes hommikul jõe ääres oli seisnud, — läbipaistvas, rohekalt kumavas ruumis ettevaatlikult jalgadega vetikate-taolist pikka rohtu puudutades aeglaselt eemale ujunud.

Vaimustusest tardunud, saatis Anissim teda pilguga, ja sellest, kui ettevaatlikult ja kartlikult Rita ahtad tallad karedat rohtu puudutasid, tundis ta, kui õrnad ja kaitsetud need olid, tundis nii selgesti, nagu oleks ta neid puudutanud.

Lagendiku serval Rita seisatas, jäädes hämarasse metsa vaatama. Sealt hoovas juba õhtueelset niisket jahedust.

Sergei Petrovitš tõusis Rita poole kiigates aeglaselt püsti. Rita uudistas sumedat metsarohelust, aga oli näha, et ta ootas midagi. Sergei Petrovitš vaatas, silmad pilukil, tema selga ja üleni pinguli tõmbunult ootas samuti midagi.

Rita vaatas hetkeks tagasi, kuid Anissim ei taibanud, kuhu — kas Sergei Petrovitši või tema, Anissimi poole. Vaatas tagasi, siis aga lükkas põõsad päevitanud kätega kõrvale ja kadus nendesse.

Sergei Petrovitš tõmbas sügavalt ja pettunult hinge ja ängas Anissimile vastu õlga. Tema väheldane käsi osutus erakordselt raskeks ja tugevaks.

«Noh, sinu õnn, sind kutsutakse! Sinu poole vaatash

vaatas ta muheldes. «Terve päev püüdsin küll nii, küll nõi. Tema aga vaatas sinu poole. Oi, on kaval plika! Tähen-dab, minu asi on räbal!»

Ta virutas Anissimile jälle valusasti õla pihta ja lükkas teda metsa poole. «Lase käia poiss! Lippa, ära värise... Hoidsin teist enda jaoks, aga kui ta niisugune on... kasuta hetke. Ära kõhkle — tüdruk on kergete hulgast. Või muldu... lähen ise. Vahest näkkab minulgi?»

Anissim raputas Sergei Petrovitši sitke käe oma õlalt maha. End aeglaselt püsti ajades mõtles ta saatusele alis-tunult: «Kõik!»

Veel polnud midagi juhtunud, ent Anissim, tundes, et teda enam tagasi ei hoia, et miski nagu vajub talle peale ja tõmbab kaasa, mõtles sellest, mis hetke pärast juhtuma pidi, nagu juba sündinud asjast, ning end täies pikkuses püsti ajanud, lõi Sergei Petrovitšile vastu nägu.

Sergei Petrovitš ohkas ja prantsatas maha just nii-samuti nagu hommikul, kui Anissim teda jalast oli tõmma-nud. Kuid hommikul oli ta kukkunud kergelt ja kohe istuli-tõusnud, nüüd aga lõi ta kukla kõvasti vastu maad, veeres sila küljeli ja jäi lamama. Hommikul oli Anissim tundnud kahetsust ja vastikust, nüüd aga polnud viha, mis ta tead-vuse tumestanud oli, sugugi veel lahtunud. Otsekui unes kuulis ta Tatjana rahulikku, pilkavat häält:

«Säh sulle kooki moosiga!»

Raskelt hingates hakkas Anissim maas lamava Sergei Petrovitši poole liikuma, kui äkki kuskilt külje pealt söös-tis välja Rita. Haaranud Anissimil kaela ümbert kinni, vajus ta kogu oma raskusega talle peale.

«Aska, kullake, jäta järele! Rahune, rahune nüüd ometil!»

Pihkudega Anissimi kukalt pigistades raputas ta teda ning surus end kramplikult ja kohkunult tema vastu.

«Õigesti tegid! Aga nüüd aitab! Aska, no mis sul ometi on? Rahune!»

Ta polnud eemalt põõsastest kuulnud, mis Sergei Petro-vitš ütles. Kuid nähes, kuidas Anissim Sergei Petrovitšit lõi, oli ilmselt ära arvanud. Silitades oma kuumade pihku-dega ärevalt ja rutakalt Anissimi kukalt, kõrvu ja põski, samakordselt teda puudutades ja end kogu kehaga tema vastu surudes, sosistas ta lakkamatult midagi hella ja rahustavat.

Anissim nägi tema õla tagant vilksamisi, kuidas Sergei Petrovitš end üles upitas, aeglaselt istukile tõusis ning

kurdistunult pead raputas. Tatjana oli end küünarnukiga ajanud ja silmitses teda rahuliku uudishimuga.

Rita haaras Anissimil kõvasti käest kinni ja tõmbas ta endaga kaasa. Ja Anissim hakkas kuulekalt tema kannul käima. Rita haaras vaba käega maast kingad ja vedas Anissimit edasi, lagendikust eemale.

«Panete plehku?» hõikas Tatjana neile järele.

Nad tungisid läbi tihedate põõsaste ja jõudsid rajale. Rita jäi seisma, viskas Anissimil käest lahti laskmata kingad maha ja toppis jalad nendesse.

«Lurjus! Tapan ära! Siga! Kutsikas!» jõudsid nad lagendikult järele Sergei Petrovitši vihakarjed. Seejärel kuulsid Anissim ja Rita Tatjana rahulikku häält:

«Kas tahate viiekopikalist, Sergei Petrovitš?»

Rita puhkes tasakesi naerma, laskis Anissimil käest lahti ja vaatas talle leebelt otsa:

«Tubli, Aska,» ütles ta. «Muidu muudkui vabandage vabandage.»

Nad läksid edasi. Kuulatades Sergei Petrovitši nüüd juba summutatult kostvaid hüüdeid, ütles Rita:

«Ahvardab, aga järele tulla ei julgenud.»

«Aga võib-olla ei jaksanud? Äigasin talle vist liiga kõvasti...»

«Mis, hakkad jälle vabandama?»

«Ei hakka,» lausus Anissim.

Rita läks ees, tee kohal rippuvaid oksid käega kõrvalt lükates ja hoolitsevalt jälgides, et need tema kannul talle vale Anissimile vastu nägu ei lööks. Aeg-ajalt vaatas ta tagasi ja kui nende pilgud kohtusid, siis naeratas. Ja naeratus oli sootuks uus, Anissimile tundmatu: usalduslik ning alistuv. Anissim aga läks Rita järel, haaras tema käest käest käest paindlikke, vetruvaid oksid ja mõtles, kui imeline see on, et nad on Ritaga kahekesi, Rita hoiab hoolitsevalt oksid, et need temale, Anissimile, vastu nägu ei lööks ja naeratab oma uut, tagamõtteta ja avalat naeratust.

Ettepoole kummargil, võttis ta Rita käest oksid vastu nägi vilksamisi päris lähedal tema noorte, värvimata huulte ja heledate ripsmetega päevitanud nägu.

See, mis mõne minuti eest metsalagendikul oli juhtunud, elas temas veel edasi: ta oli erutatud ja tema oksid haarasid käed värisesid. Ent ta pani imestusega tähele, et mislegipärast ei tundnud ta kahetsust nagu harilikult pärast riidu. Ja ahnelt, terve oma olemisega, püüdis ta möödav

salavale okste ja lehtede vahelt Rita uut, leebet naerata.

Nad jõudsid metsaservale. Anissim võttis põõsast jalgratta, kükitas maha ja hakkas kodarate ja hammasratta vahele jäänud rohukõrvi välja kiskuma. Rita ootas kannatlikult. Viimaks Anissim tõusis ja tõstis ratta püsti. Rita kallutas jalgratta ühele küljele ja istus raamile. Anissim viskas jala üle sadula.

Ees oli aas ja lillakaspruun tee, mille kaks paralleelset rattajälge suvitusasulasse viisid. Paistsid tuttavad teravavilulised katused ja aedades kasvavad männid. Ja nende taga sile, loojuva päikese kumas vaarikavärvi kanal.

Taevas oli oma päevase tihkuse juba minetanud, muutunud õrnaks, kahvatuks ja kõrgeks, vesi aga, vastupidi, oli tihed ja raske. Ja sellel õhtusel veepinnal paistsid ikka neetsamad vältimatud jahtide purjed. Kuid praegu polnud need purjed valged nagu hommikul, vaid häguselt roosad.

Kiirustamata vajutas Anissim pedaalidele, vältides puu-juuri ja konarusi ja püüdes Ritat mitte raputada. Metsast ujus aeglaselt välja niiskusest lõhnav udukangas, laotudes nende järel aasa kohale.

Anissim tajus Rita keha lähedust ja raskust, hingas tema kohalt ja juustelt sisse metsa ja lõkkesuitsu lõhna. Ja mõtles, kuipalju kordi oli ta igatsuse küüsis vaeveldes jalgrattal Rita majast mööda sõitnud ning kujutlenud, et Rita tema ees, tema käte tihedas rõngas istub, nõjatudes oma kitsa seljaga tema õla vastu.

Suvituskohta, kus Dimovid elasid, läksid elektrirongid Savelovski jaamast. Patriarhi tiikide juurest sai sinna imekiirelt: kahe trollibussiga, alguses Kaljajevskaja, siis Novoslobodskaja peatuseni, kokku umbes kakskümmend minutit.

Ja kibedatesse mõtetesse vajunud Dimov läbis märkamata selle tee: tõusis lõpuks pingilt, läks sellesama väljapääsu juurde, mida oli kasutanud ka Olja, istus algul ühte trollibussi ja seejärel kolis ümber teise.

Selle tee Kaljajevskajani ja siis mööda Novoslobodskaja Savelovski jaamani pidi ta läbima. Selles polnud võimalik midagi muuta nagu kohtuotsuses, mis ei kuulu edasiandmisele. Võis ainult edasi lükata: jääda veel pingile istuma või helistada mõnele sõbrale ja määrata kohtumine.

Sellele järgneks aga ilmtingimata Savelovski jaam, elektrirong, suvila ja perekondlik õhtusöök. Vältimatu õhtusöök, vältimatud küsimused sellest, kuidas möödus päev. Ja talumatu kohustus olla niisugune nagu ikka, näida muretu ja rahulolev. Siis aga tuleb õhtu. Lambi valgussöör töölaual. Hallid ööliblikad, kes tule peale ligi lendavad. Ja öö, vanakumatu taevas igavese ja vankumatu maa kohal. Mõnus on panna tuline pea jahedale padjale — oma padjale oma voodis. Ent praegu mõtles ta sellest õudusega.

Ta teadis: valgussöörist võib saada väljapääsmatu nõlaring. Kui sageli pärast järjekordset tüli Oljaga oli ta oma laua kohale kummardunud, paberid silmapetteks ees, ning sellesse suletud rõngasse aetuna seal pimesi ringi ekselõnud, võimetu sellest välja tungima, sest siis oleks tulnud kõnelda Veronika, ämma ja pojaga. Oleks tulnud valetada ja teeselda. Ja veel teadis ta, et täna, sel hetkel, kui lüüti klõpsatab ja öö tuppa tuleb ning ta oma väsinud pea puhatale padjale paneb, langevad õudus ja valu seninägematu jõuga ta peale, sest varem olid olnud lihtsalt tülid, täna aga oli saabunud lõpp. Ja mida ta eelolevatel tundidel ka ette ei võtaks, jõuab ometi kätte see täieliku öise üksinduse hetk, silm silma vastu varjatud valuga, millest kellelegi ei saa rääkida. Ja päevaaskeldustest väsinud Veronika kerge, kahisev hingamine nurgas asuval välivoodil torgib etteheitvalt hinge.

«Mis seal ikka, ise ma selle endale valisin,» mõtles Dimov...

Lõpuks tõusis ta pingilt ja sammus väljapääsu poole. Ja tegi läbi selle vältimatu teekonna kahe täiskiilunud trollibussiga Moskva ühte kõige pisemasse ja vaiksemasse raudteejaama, mis provintsivaksalit meenutas...

Pargivärvavas vaatas Dimov tagasi. Ta võis tulla siia homme, ülehommene ja millal iganes soovis. Kuid talle tundus, et näeb viimast korda seda neljakandilist tiiki ujuvate puust pardimajakestega, haralisi põlispuid, mille valusalt väändunud okstesse olid talletatud möödunud aastakümned, kiikesid, monumentaalseid, igikestvaid vanaeitesid ja laste labidatest auklikuks uuristatud liivakasti. Ja seda tavalist kroonuvärviga roheliseks vööbatud pinki, parandamatult tühjaks jäänud pinki asfalttee ääres kiduralt pargipõõsaste kõrval...

Mis seal ikka, kui peaks juhtuma see, mida ta kõik need poolteist aastat nõnda kartnud oli, — kui peaks toimuma reetmine — ei tuleks ta tõesti enam kunagi siia ja tal

jätaks enam iialgi jõudu vaadata seda tiiki ja neid puid, seda täiesti tavalist pinki linnapargis. Ja tähendab, et ta näeb seda kõike tõepoolest viimast korda.

«Aitab,» ütles Dimov endale. «Küllalt. Sa ootasid ju seda ja olid selleks valmis...» Tahtepingutusega sundis ta end mõtlema muudele asjadele. Ja mõtted Oljast asendusid mõtetega Pastuhhovist. Ent needki ei toonud kergendust ega valmistanud enam rõõmu. Homme aga tuleb selgitada juba uut asja, grupivargust. See on palju tõsisem kui see katkise kella lugu. Jälle päev otsa vintskest augustipäikesest täidetud väikeses kohtusaalis, taas võõrad saatused, mida tuleb südamega vaagida, sest pärast pead andma oma sõnkirja lehele, mille ülaserava on suurte, selgete tähtedega kirjutatud: «Kohtuotsus».

Trollibussis võõraste kuumade kehade vahele kiilunud, mõtles Dimov, kui mõnus oleks homme nagu varem paljude aastate jooksul minna hommikul oma toimetusse, vanasse rööskesse, poolhämarate tubadega üksikelamusse, kus isegi suvel palavaga alati jahe oli, istuda oma laua taha, kus paksud sõnastikud ravis, ja vahetada mõned sõbralikud sõnad oma kolleegide, intelligentsete inimestega, kelle elu on möödunud käsikirjade ja raamatute keskel ning kes on ainult umbkaudu kuulnud, et maailmas eksisteerivad riisumised, röövimised ja külmrelva kasutamisega kaklused. Paksud käsikirjad ja raamatud sisaldasid ju üllaste tunnete ja rafineeritud järelduste kvintessentsi — kõike seda, mis inimkond mõtte- ja vaimutöös sajandite vältel oli saavutanud.

Teda, Dimovit, ootas töölaual ühe kuulsa professori käsikirja Põhja-Venemaa kaheksateistkümnenda sajandi rituaalsetest lauludest. Seda oli vaja trükkimiseks ette valmistada. Nii mõnus oleks olnud homme hommikul tööle asuda...

Dimov mõtles seda kõike algul ühes trollibussis, siis teises ja pärast raudteejaamas.

Elektrirongi väljumiseni jäi veel pool tundi. Ja Dimov hakkas helerohelise jaamahoone ümbruses, müügiputkade ja perroonile pääsu juures, aeglaselt ja sihitult ringi kõnema. Ta mõtted olid loiid ja katkendlikud ning liikusid kiirel varjatud hingevalu vahetus läheduses. Dimov tajus selle läheduse ohtlikkust ning püüdis seda vältida, haaranud kinni kord ühest, kord teisest mõttest.

Ta mõtles, et oleks vabalt võinud mõne sõbraga kokku tulla ja ajakirjanike või arhitektide majas, kus ta sageli viibis, natuke istuda. Kuid paljalt mõtlegi sellest tundus

talle talumatuna. Kõnelused sõpradega, arupidamised nende edusammude ja äparduste, perekonnatülide ja halguste üle, pärimised Veronika kohta ja tema elust osasamine, mis oli tingitud nende kauaaegsest sõprusest, olid talle praegu rasked ega pakkunud huvi. Ning ta peletas selle mõtte eemale. Aeglaselt möödus ta jäätisemüüjatest, kes seisis oma kooreplombiiride, hõbepaberis eskimote ning külmade ja magusate pähklitorudega täidetud kärude kõrval, ja mõtles, et jäätisemüük on Moskvast kõige paremini korraldatud. Isegi kärelda pakasega, hilistel õhtutundidel, kui enam mingi raha eest ei saa osta ei tükki leiba ega sigaretipakki, võid kuskil metroos või suletud toidupoe juures äkki avastada kutsuvalt helendava klaasputka pakasest punetavate põskedega tädiga, kellel valge kittel kasuka peale on tõmmatud ja kes on suur ja kuri nagu jääkaru. Talle meenus Anissimi naljakas, lapselik jäätisekirg. Mida kõike pojalt omal ajal jäätiseportsu eest välja võis meelitada... Seejärel seisis ta mõnda aega tubakakioski juures, silmitsedes klaasi taga rippuvaid võtmehoidjaid, kamme ja sigaretipitse. Sealsamas kõrval puust paviljonis müüdi kuuma kohvi küünlalõhnalistes vahatatud pabertopsikutes ning tsellofaanpakendis rongieineid, mis sisaldasid mune, vorsti ja kuivanud saiakesi.

Dimov lonkis aega surnuks lüües edasi-tagasi ning terav kibekas jaamalõhn — kõikide maailma jaamade lootuste ja lahkuminekute, inimliku hüljatuse, tundmatu tuleviku või jäädavalt kaduva mineviku lõhn — tungis sõormeid ärritades salamahti temasse, ta olemuse sügavaimatesse soppidesse.

Aeglaselt roomas perrooni äärde tühi elektrirong, see sama rong, millega ta suvilasse pidi sõitma. Siin oli ummiktee ja esimese vaguni päratu, etteulatuvalt esilatern peaaegu puudutas äärmist müügiputkat.

Dimov viskas sigaretiotsa prügiurni ja hakkas kiirustamata piki vaguniterodu ettepoole liikuma. Möödujad riivisid teda õlgade, kivikõvade täistuubitud seljakottide ja küünarnukkidega.

Dimov astus pisut kõrvale ja seisatas postile nõjatudes. Tal polnud soovi ega jätkunud jõudu rahvasumma sekkuda. Praegu vajab ta eeskätt rahu ja vaikust. Hinges tuikav valu oli kogu jõu välja imenud.

Ta seisis posti juures ja vaatas möödaruttavaid inimesi. Ja tabas end äkki sellelt, et tahtmatult otsis võõrast higinägu ja väsinud nägude hulgast Olja nägu. Ja meeleheide

mis loitud, ähmased uitmõtted samal viivul laiali peksis, valutas ta uue hooga.

Olja teadis, missugusest jaamast Dimov suvilasse sõitab. Mõnikord oli ta teda saatnud. Ja talle oleks olnud täiesti loomumane praegu kõige kiuste äkki rahvahulgast nähtavale ilmuda, hetkeks oma soe põsk Dimovi rinnale suruda ning vestlema hakata, otsekui poleks midagi juhtunud, otsekui oleks ta nagu nii sageli varemgi Dimovit lihtsalt saatma tulnud.

Oli juhtunud, et nad rängalt tülli läksid ja kumbki erisüüas minema sõitis. Olja aga kihutas taksoga Dimovile järele, sisenes ootamatult trollibussi, trügis inimeste vahelt Dimovi juurde ning toppis oma käe hellalt ja nõudlikult tema pihku, nagu poleks mingit tüli üldse olnudki.

Täiesti kurnatult seisis ta posti najal, meeleheite ja lootusega pilku üle võõraste nägude libistades. Ta ootas imet. Ja mõistis juba, et see jääb tulemata.

Läbematu ja lärmakas, sõiduelevuses inimvool oli katkenud. Perroon jäi tühjaks. Elektrirongi väljumiseni olid jäänud mõned sekundid.

Pingutusega rebis Dimov end posti küljest lahti ja astus lähemasse vagunisse. Enne tamburisse sisenemist vaatas ta veel korraks tagasi. Ei, imet ei juhtunud.

Uksed sulgusid susisedes. Dimov jäi seisma tamburisse. Vaguniukse väikesest, klaasimata avausest välja vaadates meenus talle, kuidas ta kõigest mõne tunni eest kohtu nõupidamistoa avatud aknast pargis istuvat Oljat oli vaadanud ja kuidas talle oli tundunud, nagu vaataks ta tütarlast rongi aknast, mis otsekohe liikuma hakkab, et igaveseks äärmist kaduda.

Ta võttis prillid eest ja pühkis neid hoolikalt, ülearu hoolikalt. Ta tundis, et tema nägu oli surnukahvatu, ja mõtles möödamaines, kuidas küll on võimalik tunda, et nägu nii kalbe on. Selgus, et on võimalik.

Ta oli täna Oljale öelnud: «Kui ähvardab mingi ebameeldivus või mure, tean ma alati täpselt, mis mul üle elada ja läbi teha tuleb, kuni ma sellest ebameeldivusest üle saan või lepin temaga ja alistun. Seda nimetatakse elukogemuseks...»

Praegu mõistis ta selgesti, et pole mõtet panna vastu valu, mis elas ta sisemuses. See ei kao ei täna ega homme ja võib-olla isegi mitte aasta pärast. Et niikuinii tuleb tal kogu see valu täie mööduga läbi elada, üksnes siis hakkab see pikkamööda vaibuma. Seda ei lammata juhuslike mõte-

tega, see puhkeb üha uuesti ja uuesti, varitsedes teda iga hetk ning vapustades ootamatute hoopidega kõige ebasohvatamatel silmapilkudel. Ja võib-olla on mõistlikum sellele vastu minna ning lasta sel täita terve hing ääreni. Tühjendada karikas ühe sõõmuga, mitte aga arglikult kõrvale hiilida ning valu kaugematesse hingesoppidesse ajada.

Ja enesepetteks poleks tal tarvitsenud rahutu, eksleva pilgu püüda võõraid, möödavilksatavaid nägusid, haletsusväärselt lootes näha nende hulgas äkki tema nägu. Ta teadis ju küll, et seda ei ole. Ja praegu poleks vaja olnud arpuksi kombel valule kergendust või ajapikendust otsida salalootusega, et homme nõupidamistoa aknast välja vaadates näeb ta Oljat nagu tänagi pingil istumas, raamat põlvedel, justkui poleks midagi juhtunud.

Mida oli ta Oljale andnud? Poolteist aastat salajasest kindlusest armastust, mida tuli kõigi eest varjata, kohtumisi võõrastes korterites, kui mõni sõber puhkekodusse või komandeeringusse sõitis. Nende armastusele oli alandav viibida võõrastes korterites võõraste asjade keskel. Nendes korterites kostsid nende hääled tahes-tahtmata summutatult. Võõrastest asjadest õhkus ebasõbralikkust. Ka minetasid need oma igipõlise mõtte — kergendada või kaunistada inimese elu, teenida inimest. Asjad nagu ustavad koerad eksisteerisid selleks, et teenida ainult oma peremehi. Enam nagu hästidresseeritud koerad talusid nad võõra ligioleku suutmata siiski oma antipaatiat varjata... Kui tahtsin juua, tuli avada köögis võõras kapp, võtta sealt võõras tass, tundes sõrmede all selle võõrastavat jalgadust. Lahkudes aga tuli kas või delikaatsusestki hoolikalt kõrvaldada oma sealviibimise jäljed ja teha seda niisama hoolikalt kui kurjategija kõrvaldab kuritöö jälgi.

Oli olnud kohtumisi siisugustes korterites, mis armastust ei ülendanud, vaid alandasid, oli olnud kohtumisi suvel pargipinkidel ja talvel metroos või juhuslikes kohvikutes. Kõik see pidi varem või hiljem lõppema. Oli aeg end viimaks ometi kokku võtta ja Olja vabaks anda, mitte aga klammerduda tema armastuse külge.

Dimov seisis endiselt tamburis, sest vagunis pingile istudes oleks ta vastasistujaga ilmtingimata silm silma vastas sattunud. Tema aga ei suutnud praegusel hetkel kellelegi otse näkku vaadata.

Ka tamburis oli inimesi, kuid siin võis end kõrvale pöörata ja ukse vastu suruda.

Peatustes pidi Dimov vagunist välja astuma, et taga

seisjaid mööda lasta. Seejärel asus ta jälle oma kohale tagasi. Ja kissitas aknast hoovava tõmbetuule käes silmi, kusjuures võõras sigaretisuits temast aegamisi mööda hõljus, et seejärel ainsa hetkega päikeselisse kaugusesse kaduda.

Linn hakkas juba lõppema ega tahtnud samal ajal kuidagi päriselt otsa käest anda. Keset tihedasti külge külge kõrval seisvaid suvemaju (aastatega oli neid tekkinud arvukamalt kui puid) kerkis äkitselt kuueteistkümnekorruuliste valgete tornmajade grupe.

Uheksandat aastat sõitis Dimov igal suvel kaks korda lävas seda teed. Kõik, mis akna taga mööda vilksatas, oli viimse kui üksikasjani tuttav, see aga, mis muutunud oli, sai kiiresti tuttavaks ning polnud peaaegu midagi säärast, mis pilgule huvi oleks pakkunud ja rasketest mõtetest puhata lasknud...

Oma peatuses vagunist väljunud, oli Dimovi ainuke mõte: kui ainult ühtki tuttavat ei kohtaks. Valvenaeratus ja valveviisakused olid talle praegu talumatud.

Ta hakkas piki elektrirongi kiiresti edasi astuma, peaaegu, et rongist väljujaid mitte vaadata. Et ainult keegi ei hõikaks! Kaheksa aastaga oli Veronika tarmukas, seltsiv loomus neile asulas arvukalt tuttavaid soetanud.

Tuli minna perrooni lõpuni ja siis trepist alla ülekäiguallale. Üle raudtee algas vasakut kätt kohe üksildane metsasiht, suurem osa elektrirongilt tulijaid suundus aga harilikult paremale, kus jaamalähedaste kioskite tagant algas suvitusasula peatänav, mis viis kanali juurde.

Dimov jättis õnnelikult selja taha perrooni ja ülekäiguallale, mille all hõbedased rööpad metsa liikumatu, roheline tunneli poole looklesid. Aga niipea kui ta üle raudtee jõudis, hõigati teda. Dimov tõstis nõrduinult pea ja nägi, et hoidja oli Udotškin.

«Viimaks ometi! Tulete täna hilinemisega, Andrei Aleksandrovitš. Kuigi olete muidugi vahel ka veel palju hiljemaks jäänud...»

Udotškini välimus oli ebatavaline. Üliõpilaspluusi asemel oli tal seljas uus sinine ülikond ja helesinine särk ning tema lips oli kaelas — hallikas, punase mustriga.

Kõigi naabritena elatud aastate jooksul oli Dimov teda ainult kord seesuguses rõivastuses näinud — kui Udotškini välimus mõne aasta eest ära suri. Paistis, et tal oligi seljas sama ülikond. Tavaliselt eelistas vanamees asulas ringi sõndida peetud rõivastes.

«Paistab, nagu oleksid sa mind oodanud, Jegor Makarovitš,» ütles Dimov järsult ja ebasõbralikult.

«Jajah, seda küll,» nõustus Udotškin.

«Mistarvis?»

Enne vastuse andmist uuris Udotškin tähelepanelikult Dimovi nägu. Vaagis midagi endamisi, nähtavasti püüdis ära arvata, kuidas Dimov end ülal võiks pidada, kui ta tema küsimusele vastaks. Ja Dimov arvas tema pilgus tabavat seletamatut kaastunnet.

Vanamees oli kaine. Ning näis oma piduülikonna ja lipuga ootamatult haletsusväärne ja kaitsetu. Suured, tatepikkusest raskest tööst lamedaks muljutud jämedad sõrmedega käed ripnesid lühikesevõitu varrukatest abita välja, pintsak oli vöökohalt ja õlgadest kitsas ning kiskus Udotškini kaela peal kotti. Selles rõivastuses ei paistnud Udotškin enam tusedapoolse, jõulise ja tarmuka ebamäärases eas mehena, kes kuuekümnenda ja seitsmekümnenda eluaasta vahele kindlalt pidama on jäänud. Ta oli lihtsalt väga vana mees. Ja Dimov mõtles, et taadid näivad talle haletsusväärsetena, kui oma piduülikonna selga ajavad nähtavasti seetõttu, et need rõivad on enamasti õmmeldud palju aastaid tagasi ja kui neid hiljem ajapikku vanemaks jäänud kehale tõmmatakse, rõhutavad nad paratamatult seda, mis elu inimesega vahepeal on teinud.

Kuid Udotškin vaatas Dimovit osavõtlikult, tungivalt ja heasoovlikult. Siis aga küsis ootamatult:

«Mis sul viga on, Andrei Aleksandrovitš? Näost oled aru juhtus midagi või?»

«Ise sa ju hommikul Zinaida juures kuulutasid mulle peatset lõppu,» ütles Dimov ärritatult.

Udotškini nägu tõmbus siirast solvumisest krimpsu, ta võdistas tavalisel viisil oma paksu, praegusel hetkel silmades raseeritud põske.

«Mis teil tööpoolest ometi on? Päeval pörkas tsaarinna Tamara minust nagu mõnest kaarnast eemale, nüüd sina. Muide, päeval hakkas tal halb, sel teie vanaemal. Ajas eni kohevile tsaarinna Tamara, õpetas mind, kuidas elada, aga vajus selle palavaga longu. Aga praegu pole viga, istu verandal, tossutab, nagu poleks midagi olnud.» Udotškin hingas häälekalt kogu oma laiast rinnast. «Mis kaaren olen? Su väljanägemine lihtsalt pole kiita, Andrei Aleksandrovitš. Juhtus midagi või?»

«Pole oluline,» sõnas Dimov. Ta mõistis, et oli vanamehele

vastu järe, ent soovis temast kõigest hingest kiiremini lahti saada.

«Selge,» ütles Udotškin ebahariliku alandlikkusega. «Ega ma arvanudki, et sa siin, püstijalu, inimeste keskel, mulle äkki südant puistama hakkad. Küsisin niisama muidu, suu-kojaks. Seda rohkem, et kavatsen ka ise sulle ühest ebameeldivusest teatada.»

Ta jäi vait. Ja tema heledate silmade pilk muutus pisut jultunuks ning kavalaks nagu harilikult.

«Tegin tara valmis, Andrei Aleksandrovitš. Seisab. Tipp-lopp. Täna on mul suur päev,» kuulutas ta pidulikult.

«Nõ-õ-ndaks!» venitas Dimov. «Tähendab, viisid täideõmmuse unistuse?»

«Noneh!» kinnitas Udotškin võidukalt. «Viisin täide.»

«Heldeke,» mõtles Dimov ahastusega, «mistarvis sugene praegu mu tee see jultunud vanatõli oma taraga? Mis on mul sellega pistmist, kui näib, et terve elu on lõppenud? Milleks kogu see jumps, tühine sekeldamine ja nõmedus? Miks pean ma vahtima seda leemendava mähkliku lauba ja suure tõllakil suuga nagu ja vaidlema mingi tara üle? Ja kuidas on see võimalik, et inimesed tunnevad siirast rõõmu sellest, kui neil on korda läinud naabritelt tükikest elamaad endale kahmata?»

«Kui vana sa oled, Jegor Makarovitš?»

«Kaheksakümnendad juba jooksevad. Vahetasin lahti,» vastas Udotškin millegipärast rahulolevalt.

«Aga misjaoks sa mulle vastu tulid?»

«Kuidas öelda?» Udotškin võdistas jälle arupidavalt põske. «Mõtlesin ette hoiatada, et üllatust ei oleks. Kuigi sa sulle hommikul juba ütlesin...»

«Ja ehtisid end spetsiaalselt selle kohtumise jaoks?»

«Noh, mitte nüüd just päriselt...»

«Ja kas tara sai tubli?»

Udotškin vaatas kartlikult ja kahtlevalt Dimovi poole. See kurjavõitu lõbusus, millega Dimov oma kiireid küsimusi esitas, äratas temas kahtlusi. Ja püüdes sama tooni hoida, vastas ta reipalt:

«Suurepärase! Seisab sada aastat!»

«Aga misjaoks sulle seda vaja on?»

«Ei tea,» tunnistas Udotškin pärast lühikest vaikust. «Olen lihtsalt harjunud kõike korralikult tegema. Austan igas asjas vastupidavust.»

«Aga ütle, mis siis juhtub, kui kõik see, mis sa teinud oled, ühel ilusal päeval äkki otsa saab, kui kõik need kuu-

rid ja tarad näiteks maha põlevad? Mis sa siis peale hakkad? Sured mure kätte?»

Udotškin muigas üleolevalt. Ta oli juba rahunenud ning tema pilk oli irooniline ja pisut põlglik.

«Ei,» ütles ta. «Selge, mille poole sa sihid, Andrei Aleksandrovitš. Ainult mitte kuraditki sa ei mõika, andku jumal andeks... Nädalapäevad kurvastan ja alustan kõike otsast peale.»

Udotškini silmad ei olnud alkoholiuimast hägused. Dimovi pilk tungis vabalt nende põhjani. Ja Dimov tajus esmakordselt, mäherdune jõud peitub selles mehes, ja tundis tema vastu tahtmatut lugupidamist. Jah, näib, et vana mees ei luisanud, ta alustaks tõesti sellesama raugematu visadusega kõike otsast peale, ei laseks end kaotusevalust häirida, vaid rügaks visalt ja väsimatult edasi, viimase hingetõmbeni, endale raskes töös hõlpu andmata. Nähtavasti polnud need kuurid ja tarad, armastusega ülesharitud maa, tomatipeenar, mille iga puhmast tema karedate peod nii õrnalt hooldasid, talle siiski eesmärk omaette, vaid kõige selle loomine oli iseendast lihtsalt eluline vajadus. Sajandist sajandisse oli talle geenide kaudu edasi antud suundumus raugematu visadusega maad harida.

Udotškin naeratas ikka üleolevalt ja pisut põlglikult.

«Sul vedas, Jegor Makarovitš,» ütles Dimov. «Mul pole täna selle tara tarvis jõudu. Las ta praegu olla. Pärast vaatame...»

«Mis seal enam vaadata? Seal ta on ja sinna ta jääb. Nüüd on kindel,» arvas Udotškin veendunult.

«Noh, seda me veel vaatame.»

Udotškin vastas midagi, kuid Dimov ei kuulnud ta sõnu ega näinud äkki enam ta nägugi. Polnud enam ei Udotškini, ei perrooni ega kõrget ülekäigusilda nende kohal, ei puid, ei kanali siledat pinda, mis loojuva päikese madalalt kaldkiirtes helkis, ega muutlikku õhtutaevast. Oli ainult Dimovit äkki reetlikult tabanud mõte, et kuskil Moskvas, selles nii lõpmata suures Moskva linnas, on üks kelder, kunstniku töötuba. See kelder on olemas, see eksisteerib. Ta on täis värvi- ja hiirelõhna, tema aknad, mis asuvad kõnniteega ühel kõrgusel, on hägused, laes aga looklevad jämedad higipisarates torud. Keldritorud on millegipärast alati veetilkadega kaetud... See kelder on olemas, eksisteerib praegu, just sel silmapilgul, koos kõigega, mis teda ümbritseb, ja selles keldris on sohvaga elunurk. Ja Oljal on õige toimida nii, nagu ta õigeks peab.

Nägemus sellest keldrist, mille oli loonud Dimovi mõtlemine, kerkis tema ette nii selgesti, nagu oleks ta seal kümneid kordi käinud.

Dimov pööras sõnatult ringi ja läks Udotškini juurest minema. Udotškin hõikas talle midagi järele, pani vist ette Zinaida juurde minna ja pott õlut teha. Dimov lõi ainult käega.

Siin see oli — üksildane metsasiht, kus inimeste pilkude eest varju võis leida. Siin oli juba tunda õhtu saabumist — päev elas üksnes ülal taevas, puulatvade kohal. Ja sihi lõpus paistis päike. Päikesepaistes aga seisis puu külge koidetud valge kits. Dimovi samme kuuldes tõstis ta oma teravasarvelise pea. Tal oli habe ja suur, väljaveninud udar... «Kas kitsedel on siis habe? See peaks ju olema ainult sokkudel?» mõtles Dimov. Ning imestas loiult selle totralt kohatu mõtte üle.

Sügaval põõsastes, peaaegu täiesti varjus, oli pink — kipakas laud kahe pehkinud posti otsas. Dimov oleks tahtnud istuda ja peast kahe käega kinni haarata... Mispärast meeletu inimesed alati peast kinni haaravad?

Dimov möödus pingist ning kits tõmbas tema lähenedes nööri pingule ja vaatas talle otsa... «Kitsedel pole mitte lihtsalt rumalad silmad, neil on silmad nagu idiotidel,» mõtles Dimov.

Kits oli kõhn, tema valge naha all tungisid kondid teravalt esile. Ta oli udaraga ja millegipärast habemik. «Võib-olla on see habe tal vanadusest?» mõtles Dimov. Ja muigas. Sisemus on valu täis, kõik valutab nii, et tahaks karjuda, ent otsekui pilkeks viib juhus ta kokku selle veidra kitsega, kel on idioodi silmad, ning sunnib teda — põlist linlast, raamatutarka — tegelema totra probleemiga, kas kitsedel on habemed või mitte.

Ta möödus kitsest. Möödus ka oma suvila juurde viivast teekäänust. Ja sammus erupolkovnik Kravtsovi suvila poole. Ta ei suutnud praegu koju minna.

Juhtus midagi etteaimamatut, mida Veronika kuidagi poleks oodanud: Gena seisis ministeeriumi vestibüülis, samas paigas, kus päevalgi, kimp valgeid krüsanteeme käes ja turukott näpu otsas. Krüsanteemid olid veidi närbunud, valgete õielehtede otsad olid kergelt roostekarva, nähtavasti oli ta lilli kaua kaasas kandnud. Läbipaistvast tsellofaankotist paistsid rahumeelsed roheliste korkidega kefiiri-

pudelid, pikkade saiapätside nukid ja mingid kuivainekotid. See oli sedavõrd ootamatu ja imelik, et Veronika kohe seisma jäi ja Varvarat käisest sikutas.

Enne seda olid nad kolmekesi — Veronika, Varvara ja Saša — üleval oma toas sõjanõu pidanud. Kaaluti, kas väljuda koos teistega, kui vestibüül on tulvil töölt lahkuvald inimesi, või oodata, kuni kõik on juba laiali läinud, et vältida avalikku skandaali.

Gena aga seisis tühjas vestibüülis (nad olid siiski otsustanud väljuda, kui kõik on juba laiali läinud), pigistades ühes käes otstest pruunikaid närbunud krüsanteeme ja nähtavasti häbenedes neid, sest hoidis lillekimpu, õied alla poole, nagu vihta, teises käes aga oli tal tsellofaankott. Tema väike kollane nägu oli pinevil ja süüdlaslik.

Veronika nägi teda esimesena, kui nad liftist väljusid, ja tundis kergendust ja rõõmu. Ta mõtles, et tema «nina topimine võorastesse asjadesse» polnud ilmselt siiski asjata olnud. Nähtavasti olid mõned sõnad, mis ta oma hingevalu ägedusega oli öelnud, Gena hämarasse hinge pidama jäänud. Igatahes ei seinud Gena ministeeriumi respektaablis, juba tühjaksjäänud vestibüülis mitte müstilise mõtištšinski noaga, vaid krüsanteemikimbu ja perekondliku toidukotiga. Ning näis kaine olevat, oli jõudnud kaineks saada.

Kui nad liftis sõitsid, oli Saša tagapool, Veronika ja Varvara varjus seisnud, ning väljus sealt nüüd viimasena. Kui ta aga lillekimbu ja toidukotiga Genat nägi, sai ta kohe julguse tagasi ning läks mehele vastu, Veronikat ja Varvarat küllaltki ebaviisakalt kõrvale lükates.

Veronika ja Varvara vaatasid talle järele. Nende vahelesegamist polnud enam vaja.

Saša jäi endale truuks isegi nendel, tema jaoks kahtlemata rasketel ja pingelistel hetkedel. Ta läks läbi vestibüüli raugelt ja aeglaselt nagu alati, läks nõnda, nagu oleks kellelegi teenet osutanud. Gena aga vaatas teda võlult ja süüdlaslikult.

Saša astus mehe juurde. Võttis tema langetatud käest lillekimbu, kallutas pea lillede poole ning tõstis need siis aeglaselt näo juurde. Seejärel võttis ta Genal kae alt kinni ning nad hakkasid õlgupidi teineteise vastu liibudes väljapääsu poole minema.

Veronika ootas, et Saša kohe tagasi vaatab ja vähemalt noogutab neile Varvaraga hüvastijätku. Kuid Saša ja Gena kõndisid nagu unes ukseni ja Saša ei pööranud pead, ei noogutanud, ei viibanud jumalagajätku käega. Gena

avastas talle saamatult klaasukse ja nad kadusid prospekti inimkeerisesse.

«Tänu jumalale,» ohkas Varvara kergendatult. Ja puhkes äkitselt naerma. «Oi, Veronika, ma ei suuda! Oleme meie alles lollid! Kuni meie nõu pidasime, kuidas Saša elu päästa, seisis Gena... tangusabas.»

«Oleks võinud vähemalt hüvasti jätta,» ütles Veronika pahaselt.

«Olgu peale,» muheles Varvara. «Plika värises päev läbi hirmu pärast ja äkki — lilled. Kus meie tal enam meelde tulime.»

«Lilled, aga pärast tulevad jälle igasugused inetused. Ja nii terve elu! Oudnel!»

«Aga võib-olla neile meeldib teineteist piinata? On ju ka niisuguseid, kes vaikset armastust ei mõista,» arvas Varvara lõbusalt. «Need tahavad, et armastus oleks armukadeduse, stseenide ja kirgedega. Aga kui on vaikne, siis hakkab neil igav. Eks ole, on ju niisuguseid?»

«On küll,» nõustus Veronika.

«Ja võib-olla on neil koguni õigus?» arvas Varvara mõtlikult. «Miski pole armastusele nii tappev kui igavus. Kuigi minul oma Stanislav Vitaljevitšiga pole sugugi vaja tembutada, et mitte igavust tunda...»

Nad astusid tänavale.

Varvara kummardus ja suudles Veronikat põsele.

«Noh, andku jumal!»

Varvarast uhkas Veronika poole lämmatavat, imalavõitu parfüümi. Ja Veronika mõtles, et nüüd, pärast seda, kui ta nuttis Varvara rinna najal, seostub see parfüüm tal alati ahvardava õnnetusega.

Ta vaatas Varvarale uurivalt otsa, kaaslaste kitsastesse, tumedatesse, naerukil silmadesse. Veronika teadis: on inimesi, kellest ustavamaid sa hädas ei leia. Nad teevad kõik, annavad kõik. Viimase särki võtavad endal seljast. Aga ei andesta, kui sa õnnelikuks saad, ka siis mitte, kui see toimub nende abiga. Armastavad murelikke ja õnnetuid, ei talu õnnelikke. Kas Varvara on talle andestanud, et õnnetus temast mööda läks? Jah, on...

Varvara tõmbas oma tõmmu, kuivetu peoga kergelt üle Veronika põse.

«Nägemiseni! Tervita Andreid! Homseni!»

«Jah, homseni,» mõtles Veronika talle järele vaadates. Kadugu kiiremini olematusse see tänane lõputu, lämmatav ja vintske augustipäev, millest hirmsamat ta elus pole

olnud. Kadugu kiiremini teiste päevade ritta, kadugu jäljetult, alatiseks, nii et teda enam kunagi poleks vaja meenutada, mis sellest, et ta õnnelikult lõppes.

Homme päev on niisugune nagu alati: väike tuba vileteistkümnendal korrusel, Saša oma perekonnatülidega (täna sed krüsanteemid ei suuda loomulikult kuigivõrd muuta nende kooselu olemust), seesama ritsikataoliselt kerge ja kuivetu ustav Varvara, kes praegu rahva hulka kadus; lõputud eri värvi ümbrikud sissetulevate ja väljaminevate kirjadega, pikakoivalised sekretärineid-aktsele-randid osakondadest, aknast kostev prospekti müra ja hääbuv suvi. Tavaline päev, üks paljudest. Ja olgu ta pealegi niisugune nagu paljud. Ja tulgu juba rutem.

Kahju, et Andrei ei helistanudki. Kuid tal polnud ju aimu, miks Veronika endale helistada oli palunud. Äkitselt valdas teda terav igatsus Andrei järele, tema käte ja tema hääle järele... Silme ette kerkis mehe nägu, mida ta nii väga armastas, kuna selle iseärasuseks oli ühe päeva jook-sul vastavalt meeleolule näida kord nooruslik, peaaegu poisilik, kord väsinud ja kurnatud, teravalt esiletungivate ja otsekohe vanust rõhutavate vertikaalkortsudega põske-del... Jumal temaga, ei helistanud, aga olgu pealegi.

Veronika seisatas kõnniteeserval, inimvoolust veidi eemal. Käes oli päeva kõige elavam aeg. Veronikal polnud tahtmist paigast liikuda, ta ei tahtnud rahvahulgaga seguneda. Praegu, esimest korda selle lõputult pika päeva jook-sul, oli ta üks. Ning ta soovis natuke omaette olla ja vii-maks ometi hinge tõmmata. Pea oli mõtetest tühi, üksnes meelekohtades tagus rütmiliselt nagu kerge pulss: «Kõik on hästi! Kõik on hästi!» Ta tajus päikese puudutust kahe nädalaga kõhnunud põskedel, tundis, kuidas päike ta tukka soojendas, meelekohtades aga muudkui tagus: «Hästi! Kõik on hästi!» Läbi vidukil laugude nägi ta prospektil möödu-vate autode helkivaid varje. Lõputus reas kihutasid need nii ühele kui teisele poole. Veronika selja tagant kostsid hääled, tuhandete sammude tümin laial kõnniteel. Linn elas, häälitse, oli tulvil päikest ja sinkjat suvist linna-udu.

Põiki üle tänava Veronika vastas, veidi Arbati väljaku pool, seisis suure halli riiulmaja külje all valge roheliste kuplitega kirikuke. See leiti vanade üheperekonnaelamute, kuuride ja omatehtud garaažide vahelt, kui asuti prospekti rajama. Kiriku vanuseks oli vist kakssada või kakssada viiskümmend aastat, Veronika ei teadnud seda täpselt. Ja

kunagi ei jätkunud tal aega prospekti ületamiseks, et vaa-data, kas kiriku seinal ei ole ehitamisaastaga marmor-plaati. Veronika liikus alati teisel pool teed. Ja mõtles tihti: «Kohe homme tulen viis minutit varem ja vaatan, võib-olla on kuskile märgitud, kui vana see kirik on.» Homme aga ei jätkunud tal jälle seda viit minutit.

Ja praegu mõtles Veronika läbi vidukil laugude rohelisi kirikukupleid silmitsedes: kakssada aastat tagasi, ühel nii-sama palaval augustiõhtul, astus sellest väikesest kirikust võib-olla välja vaimulik mees. Ja äkki, olgu või ainult het-keks, kangastus talle tulevikupilt, ta nägi seda, mis on siin praegu, kakssada aastat hiljem. Nägi seda tohutut klaasist ja betoonist seina, mis on kerkinud tema tagasihoidliku pühakoja kohale, nägi neid helkivaid, kiiresti möödatorma-vaid autosid, paljutuhandelist inimvoogu. Tema kõrvadesse lõi võimas mürin ja undamine. Ta oli äsja tulnud kiriku vaikusest, mille poolhäämaruses vilkusi põlevate küünalde oranžid täpikesed ja oli kuulda, kuidas nende tahid leegit-sedes kergelt praksusid, ning äkki — säärane möll!... Kirik on väike ja küllap oli ka papp vaikne ja tagasihoidlik inimene. Ja suur hirm ja ahistus täitsid nähtavasti ta südant ning tulevik tundus talle ähvardav ja seletamatu...

Kui tore! Kõik on hästi! Kohe läheb ta gastronoomi, ostab piima ja midagi õhtusöögiks. Midagi maitsvat, pidu-likku, nagu Varvara oli soovitanud...

Ta ei tahtnud enam kõnniteeserval seista. Ta tahtis tegut-seda, liikuda, teha seda, mis ta iga päev tegi. Elada. Edasi elada... Veronika oli energiline ja toimekas inimene. Võib-olla sellepärast olid need kaks nädalat temale eriti rasked olnud, et temast midagi ei olenenud, et ta midagi ei saanud teha, tal tuli ainult oodata.

Gastronoomi hiigelsaal oli Veronikale viimse üksikasjani tuttav. Ei möödunud päevagi, millal ta sinna lõunavahe-ajal või tööpäeva lõpul poleks sisse astunud. Palav ja lär-makas, inimestest tulvil, näis see talle täna pidulikuna.

Enne rahva hulka sukeldumist Veronika seisatas het-keks, koostas tegevusplaani — missugusest osakonnast alustada, et ei kaotaks asjatult aega. Ta tegi alati nii ja sooritas oma ostud rekordiliselt lühikese ajaga, häämas-tades oma kaastöötajaid. Ta ei mõistnud naisi, kes kurtsid, et majapidamistoimetused neil elu ära rikuvad. Peab oskama oma aega ja tegevust õigesti organiseerida.

Äkki märkas Veronika, et keegi talle rahva hulgast sõbralikult viipab. See oli Jefim Nikolajevitš, neljanda

osakonna ülem. Ta seisis tubakakioski juures järjekorras.

Sekretärineid — viimne kui üks —, samuti Varvara ning ka Veronika ise teadsid, et Jefim Nikolajevitš, perekonnainimene ja eeskujulik kolme lapse isa, oli ammu salajas Veronikasse armunud. Jefim Nikolajevitši sümpaatia oli pealetükkivuseta ega nõudnud midagi. Ja oma perekonnast ning mehest hõivatud Veronika võis ükskõikse naise julmusega seda armumist mitte märgata ja sellest mitte hoolida. Kuid praegu, nähes Jefim Nikolajevitši, tema lootusetut tervitusviibet ja kuulekalt helli silmi, avastas Veronika äkitselt, et see hästiõmmeldud ülikonnaga pikka kasvukehakas mees paistis rahva hulgas silma, et tema rüht oli vanusele vaatamata veel säilinud. Ja mingi veidra hingelulise loogika järgi tundis läbielatud erutatud Veronika äkki selle mehe vastu tänuhinnatust ning temas tärkas soov lasta tal oma rõõmust osa saada, jagada seda Jefim Nikolajevitšiga. Küllap oleks Jefim Nikolajevitš armumisele vaatamata, aga võib-olla just tänu sellele, suutnud tema õnne täies sügavuses mõista. Ja eneselegi ootamatult saatis ta Jefim Nikolajevitšile ühe oma kõige säravama naeratuse, mida too hoopiski ei tundnud, ning viipas talle vastuseks. Ja sööstis rahvasumma, viies endaga kaasa mehe imestunud pilgu.

Hetke pärast oli ta Jefim Nikolajevitši juba unustanud. Mõtted kodust haarasid ta jälle oma võimusesse. Kohe on ostud tehtud ning ta sõidab suvilasse. Ja seal, suvilas, ootavad teda pärast Andrei, ema ja Anissimi seltsis söödud õhtueinet tema igapäevased toimetused. Verandal põleb lamp, valgustades hõbedase helgiga lähedal asuvate puude lehti. Pimedas aias lõhnavad õõ läbi floksid, mis ta akna alla oli istutanud. Ta peab homseks Andreile särgi ära pesema (mehele meeldisid ainult valged, tärgeldatud särgid), Anissimi villased supelpüksid ära nõeluma, emaga olema. Muidugi on see pärast tööpäeva väsitav. Kuid lõpuks on see ju tema elu, mille ta ise endale on valinud ja millega ta on harjunud. Ja Veronika oli õnnelik, et saatus lubas tal täna selle tavalise elu juurde jälle tagasi pöörduda.

Metsast kaugemal olid loojuva päikese viltused kiired ikka veel soojad. Anissim ja Rita sõitsid, rööpmekohtadel hüppeldes, aeglaselt mööda asula tänavaid.

Tänavate ääres suvilate väravate taga seisis ülekuumenenud kummidest ja bensiinist lõhnavad autod, ninad vaguvalt vastu piirdetasid lükatud. Iga aastaga tuli autosid üha juurde. Kui Anissim neid suvilate väravate taga tööhobuste kombel alandlikult puhkamas nägi, tundus talle, et nende rohu sisse vajunud ümarpehmetes kummides on varjul väsimus ja et nende läikivad küljed hakkavad nüüd kohe hiljutisest jooksust segiläinud hingamisrütmis tõusma ja langema... Väravais pinkidel istusid siin-seal valgete talunaiste pühapäevavarätikutega vanaeided. Need olid asula põliselanikud. Nad olid elanud siin terve oma elu ja sündinud siis, kui suvituskohd oli alles tavaline küla. Ja küla kombel tulid nad pärast päevatööde lõpetamist tänavale istuma. Linnarahvast suvitajad aga nautisid üksindust oma kõrgete taradega piiratud kruntidel, kütsid samovare männikäbidega, panid magnetofonid täie jõuga üürgama, keksisid arutult laudade taga, väikesed reketid käes, peksles tillukesti valgeid tsellofaanpalle üle laua edasi-tagasi, ning vedelesid võrkkiiledes.

Anissimil olid hästi teada need asula õhtumärgid: lõhnav samovarisuuts, lauatenisepallide klõpsatused, magnetofonide, transistoride ja televiisorite hääled, võrkpallimütsid ja vahel sekka laevade huiked kanalilt. Päeva lõpul olid need huiked Anissimi meelest teistsugused kui hommikul või lõunal. Õhtuti olid need kurvad.

Anissim ja Rita sõitsid vaikides. Pedaale sõtkuda oli raske, iga liigutus tekitas külje sees teravat valu, kuid Anissim surus selle alla ja vajutas väsimatult pedaalidele, soovides, et see alati nõnda jääks: muudkui vāntaks tund tunni järel pedaale ja tunneks õlaga Rita keha puudutust. Valgete pearättidega vanaeided vaatasid neile järele.

Rita suvila juurde jõudmiseks oleks pidanud aasalt tulla paremale pöörama, Anissim aga keeras lihtsalt niisama, ilma igasuguse plaanita, vasakule, jaama poole. Ja Rita ei lausunud sõnagi.

Nad läbisid ühe tänava, siis teise, jõudsid jaamaesisele, tegid tiiru ümber selle. Möödusid puust paviljonist, millel

ilutses silt: «ÖLU. KARASTUSJOOGID», tubakakioskit, galanteriikaupade müügipunktidest ja leivapoest.

«Kuhu me sõidame?» küsis Rita.

«Ei tea,» tunnistas Anissim kohmetult. Ja lisas, kuigi temalt nõudis tohutut jõupingutust endast neid sõnu välja pigistada: «Ma ei taha, et sa ära lähed.»

«Ma ei lähegi ju,» ütles Rita. «Mul pole veel kiiret. Pean alles tunni aja pärast kodus olema. Ema käskis. Onu ja tädid tulevad külla.»

Nad möödusid jaamalähedastest kioskitest ja Anissim keeras esimesele ettejuhtunud inimtühjale metsasihile.

Siin oli üksildane, vaikne ja hämar. Päike oli siit juba kadunud ja paistis ainult sihi lõpus. Ja seal nägi Anissim valget kitse ja tolle kõrval liikumatult seisvat isa.

See oli üllatav ja seletamatu. Kuidas oli isa siia sattunud, mis ta siin tegi?

Anissim pidurdas järsult ning haaras tarast kinni, et jalgratast tasakaalus hoida.

«Oi, mis sa nüüd!» kiljatas Rita ehmunult.

«Ei midagi... Ole tasa,» käskis Anissim sosinal.

Isa seisis mõttesse vajunult ja vaatas kitse. Kits aga oli eemale karanud ja nõori pingule tõmmanud ning vaatas teda.

Isa oli oma tumedas ülikonnas, lips ees. Ja nägi kitse kõrval kuidagi väga imelik välja, nad ei sobinud sugugi teineteisega. Ja oli arusaamatu, miks isa — nii linliku välimusega soliidne mees — seisis mõttesse vajunult ja silmitses kurva pilguga seda kõhna ja silmapaistmatut, igati tavalist kitse. Aga seda, et isa mõtted olid kurvad, mõistis Anissim kohe. Isaga oli midagi juhtunud, kuidas muidu oleka ta sattunud siia, nende suvilast kaugel asuvale üksildasele metsasihile.

«Kes see on?» küsis Rita juba samuti sosinal.

«Minu isa.»

«Ahaa... Nägin teda hommikul, kui me metsa läksime... Temaga oli kaasas üks naine. Terava nina ja tukaga.»

«See oli mu ema,» sosistas Anissim.

«Nad uurisid meid väga põhjalikult... Esinduslik mees-kodanik,» nentis Rita ja millegipärast ohkas vaikselt.

Anissim istus, pingul nagu vedru, valmis iga hetk Rita selja taha pugema, kui isa ümber pöörab.

Ta ei kartnud, et isa teda jalgrattaraamil istuva tütarlapsega näha võiks. Ta lihtsalt mõistis, et isal oleks eba-

meeldiv ja ebamugav, kui ta Anissimit siin kohtaks. Isa seisis sihi lõpus ja tundus Anissimile nagu hiljuti ööselgi lõpmata üksildasena. Tookord oli ta aga sellest üksindusest justkui rõõmu tundnud, ja Anissim, kes pilkases pimeduses vaikselt tema kannul oli käinud ja tema tasast laulu kuulanud, oli kartnud seda habrast ja põgusat õnne häirida. Praegu oli aga hoopis teisiti. Anissimi süda tõmbus kokku. Ja end Rita selja taha peites mõtles ta kibedusega, et millegipärast ei saa isa juurde minna ja küsida, mis on juhtunud ja kuidas teda aidata võiks.

«Mis tal on?» sosistas Rita. «Kas ta pole elusat kitse kunagi näinud või?»

«Ole vait,» ei lasknud Anissim tal rääkida. «Pole tarvis... Vabanda.»

Rita jäi vait. Isa, kes end viimaks ometi kitsest ära pööras, astus päikesest valgustatud lagendikule, läks üle selle ja suundus järgmisele, samuti puude hämaras varjus asuvale metsasihile. Kuid ta ei liikunud mitte kodu poole, vaid sellest eemale. «Küllap jälle polkovnik Kravtsovi juurde,» mõtles Anissim.

Isa läks kiirustamata nagu alati, ta ei kannatanud üldse tõttamist ega tühja saginat. Ta ei läinud aastatega tüsedamaks, ei kiskunud kühmu, ta kõnnak oli kerge ja tema sirget selga vaadates mõtles Anissim, et kaugelt paistab isa päris noore mehena.

Praegu ei tundunud enam, et miski isa rõhub. Ta liikus aeglaselt, jalutades. Läbis eemal asuva metsasihi ja keeras paremale. «Jah, läks Kravtsovi juurde. Istuvad jälle õhtu läbi verandal malelaua taga,» mõtles Anissim.

Rita libistas end ratta pealt maha.

«Puhhl Väsisin ära. Lähme jalgsi. Istud nagu vares traadi peal.»

Anissim tuli samuti kuulekalt sadulast maha.

«Kardad isa?» küsis Rita.

«Ei,» ütles Anissim.

«Mis sa end siis tema eest peitsid?»

«Nii oli vaja,» vastas Anissim ebamääraselt.

Rita seisis talle väga lähedal, silm silma vastu, ja koos temast ikka veel õhkuva lõkkelõhnaga tabas Anissim tema hingehõngu veinihõngu. Ja see oli eba-meeldiv. Anissim tõmbus eemale.

Rita nähtavasti mõistis või tundis midagi ning ütles:

«Mina aga mõtlesin päev läbi sinu peale.»

Ta vaatas mõnda aega sõnatult Anissimit, nihkudes talle

täitsa ligi. Lõi siis käed talle ümber kaela, liibus kogu kehaga ta vastu ja suudles teda kõvasti ja võimukalt huulte. Ja lükkas ta siis kohe, peopesi talle vastu õlgu surudes eemale.

«Ära vaata mind. Unustasin oma kosmeetika koju. Meis aga päev läbi palavus, suits ja sääsed... Olen viimast praegu päris kole.»

«Ei. Nii on ilusam,» pomises Anissim.

«Mis ilusam,» vaidles Rita otsustavalt vastu.

Ta pöördus ümber ja läks tara ääres põõsastes asuva pingi juurde. Võttis istet ja sirutas sinistes liibuvates elastikpükstes jalad mõnuga välja.

«Uhh, küll raputas läbi... Aga miks sul nii imelik nimi on? Vanamoodne. Ma ei tea peale sinu kedagi, kellel nii sugune nimi oleks.»

«Isal oli lapsepõlvesõber, klassivend. Sai poisikesena pommitamisel surma. See nimi pandi mulle tema mälestuseks.»

«Kas sulle meeldib su nimi?»

«Ei,» ütles Anissim. «Aga mul on ükskõik.»

Kõik, mis viimase tunni jooksul oli juhtunud, näis kummaline ja ebareaalne — kustunud lõke, Sergei Petrovitš, kes end aeglaselt maas selja pealt külili keeras, Ritaga koos läbi metsa jooksmine... Ja Rita ootamatu poolehoid ning see resoluutne ja nõudlik suudlus.

«Aga sinul pole mitte ainult nimi vanamoodne,» ütles Rita. «Sa oled ka ise vanamoodne. Veidrik... No mis sa sest rattast kogu aeg kinni hoiad? Ta pole ju tõepoolest hobune, et minema jookseb.»

Ritast oli jälle saanud tavaline Rita, niisugune, nagu ta alati oli. Tema nägu oli kiretult rahulik, kinnine ja pilklik. Võimatu oli uskuda, et see oli tema, kes alles päris hiljuti keset okste virvendust Anissimile usalduslikult ja alluvalt naeratas, hetke eest aga teda ise suudles.

Rita istus, ette sirutatud jalad ristamisi, pruuniks päevitanud peenikesed käsivarred kukla taha põimitud, ja silmitses Anissimit tõttamata, hindaval pilgul.

«Aska, tule siia.»

Anissim pani ratta plangu najale, astus pingi juurde ja jäi Rita kohale seisma.

«Tatjana räägib, et sa oled suve läbi minusse armunud olnud. On see tõsi?» küsis ta ootamatult.

«Tõsi jah,» ütles Anissim.

«Aga kuidas? Räägi.»

«Sellest ei saa rääkida,» ütles Anissim mornilt.

«Miks ei saa? Istu.»

Ta tõmbas Anissimit käest. Anissim istus kuulekalt Rita kõrvale kitsale pingile.

Rita pani oma terava lõua Anissimi õlale.

«Aga nüüd ütle mulle midagi meeldivat.»

«Mida?» pomises Anissim.

«Mõni kompliment.»

«Niimoodi tellimise peale ei tule välja.»

Rita lõug vajutas valusasti ta õlga, hingeõhk kõditas põske. Ta istus silmad maas ja nägi Rita ümaraid põlvi, mis olid sinise elastikuga kaetud. Tal oleks tarvitsenud ainult pead pöörata ja ta oleks võinud Ritat suudelda. Ta oli sellest lähedusest nõrkemas, kuid ei suutnud teha seda ainukest asja, mida ta praegu oleks pidanud tegema: õige pisut pead pöörata.

«Nii suur, nii tugev ja... niisugune argpüks,» ütles Rita ootamatult. «Hall jänku, kõrvad kikkis.»

Nendest sõnadest tõmbusid Anissimi põsed tulipunaseks. Ning ta võttis ennast kokku. Ja nägi päris lähedal Rita heledaid, läbipaistvaid, naervaid silmi, ent üksnes sekundiks, sest Rita aias ta liigutust ette, haaras tal kiiresti lõuast kinni ja pööras ta pea võimukalt tagasi.

«Istu aga vagusil! Ära ole krabaja nagu kõik... Niimoodi: käed põlvedel. Tubli poiss.»

Ta tõmbus Anissimist eemale. Ajas end sirgu. Ohkas. Ja sõnas seosetult:

«Vihkan suvituspaiku. Igavus. Põõsad, tarad. Ja kogu aeg ema silma all... Oh, kui ometi saaks praegu Gorki tänavale!»

Rita oli natuke aega vait ja lisas siis jälle ilma igasuguse seoseta eelnevaga ning väga rahulikult, argisel loonil:

«Lähem nähtavasti Sergei Petrovitšile mehele. Ta vihjas mulle täna.»

«Kuidas nii?» pomises Anissim jahmunult. «Pärast kõike seda, mis metsas juhtus?»

Rita naeris tasa.

«Ja mis seal siis juhtus? Ütlen talle, et viisin su minema tema päästmiseks. Et sa teda maha ei lööks... Küll ta usub.»

«Kas tõesti usub?»

«Jajah,» kinnitas Rita veendunult. «Tingimata usub...»

Teie, mehed, olete kõik lollilt usaldavad, kui teiega lahkelt rääkida.»

Ta kiikas muiates Anissimi poole, oli hetke vait ja ütles siis ikka samasuguse asjaliku ja argise tooniga:

«Ema on mu ära piinanud. Kontrollib iga sammu. Abielunaine on mehelemineku ees tütredest alati iseseisvam, ükaskõik, missugune mees tal ka poleks. Minulgi on aeg iseseisvaks saada.»

Anissim oli vapustatud. Ja mitte niivõrd sellest, mis Rita rääkis, kui tema igapäevasest toonist. Rita tõusis, sirutas oma küünarnukkideni paljad, peenikesed käsivarred pea kohale ja ringutas terve kehaga.

«Aitab. Lähme siit minema.»

Anissim istus küüru vajunult.

«No mis sa nüüd,» ütles Rita. «Ega ma siis nüüd kohe temaga abielluma jookse. Võib-olla kunagi hiljem, poole aasta pärast.»

«Aga kuidas nii? Kas sa siis armastad teda?»

«Kas selleks, et mehele minna, peab tingimata armastama?»

«Küllap vist,» pomises Anissim.

Rita silmitses teda varjamatu halvaks panuga. Tema ümar, päevitusest tellisekarva nägu oli taas kalgilt enesekindel ja kinnine. Ja jälle, samuti nagu hommikul jõe ääres, mõtles Anissim, et nad on Ritaga nagu eri tõugu. Ega mõista teineteist mitte iialgi.

«Kas ma siis pean sulle naiseks tulema või?» küsis Rita. «Hüva. Tõuse nüüd. Sõidame. Mul on aeg.»

Ta hakkas ratta poole minema. Lükkas ratta teele, kallutas seda ja istus raamile.

Ja jälle oli Rita tema lähedal, ta käte rõngas, ning ta tundis oma õlaga tüdruku kuuma selga. Kuid rõõm oli läinud. Ning Rita juustest hoovav lõkkelõhn tundus kibe, eba-meeldiv ja vaenulik.

Kui jalgratas lähenes, kargas kits sihi lõpus kõrvale, tõmbas nõõri pingule ning vahtis Anissimit ja Ritat oma kollaste, tihenevast hämarusest mõistatuslike silmadega.

«Uu-uh, sarviline peletis!» ütles Rita tigidalt.

Ratas pörutas auklikul teel ja Rita ahhetas.

«Hei sina, sõida vaiksemalt! Miks sa kupatad!»

Need sõnad kõlasid jõhkralt. Ja Anissim tabas Rita hääles neidsamu peremehelikke varjundeid, mis teda juba silmalvaks olid teinud, kui Rita metsas Sergei Petrovitšiga kõneles.

Rita põsk oli tema põse ligi, juuksed kõditasid ta kõrva, kuum selg oli tema õla vastu liibunud. Ninna tõusis kibedat suitsu- ja veinilõhna, ent mitte enam üksnes need lõhnad, vaid ka Rita ise — tema juuste kõditav puudutus ning koguni ta kehagi olid nüüd vaenulikuks muutunud. Ja Anissimil tuli äkki tahtmine peatada ratas ning Rita otsekohe loorelt maha tõsta. Kuid selle asemel sõtkus ta endiselt pedale.

Nad sõitsid veel natuke ja Rita käskis:

«Pea kinni.»

Ta libistas enda ratta pealt maha ja jäi seisma Anissimi kõrvale.

«Mulle meeldid sina, tema ei meeldi,» ütles ta ootamatult. Ning puhkes rahulolevalt naerma. Tema hääli oli hell ja peibutav. «Aga sina oled alles väike, kuigi pikkust on sul kaks meetrit. Mina olen aga täiskasvanud. See-eest on need kaks nädalat, mis sügiseni on jäänud, veel meie päralt... Tule homme kell seitse kanali juurde.»

«Aga mis meheleminekust saab?» päris Anissim heitunult.

«Esiialgu jään veel vallaliseks. Oma ema tütreks,» ütles Rita muretult. «Hüva, homme siis ootan. Aga nüüd ma jooksen. Onu ja tädi tühjendavad juba kolmandat teetassi. Oudne, mis ma ema käest saan!»

Dimovit sidusid Kravtsoviga kauaaegsed, kuid kummali- sed suhted. Dimovile meeldis polkovnik, intelligentne ja heasoovlik, vaiksuse hääle ja kurbade silmadega kõhn, kitsa- olgne mees...

Male suhtes oli Dimov ükskõikne ja mängis halvasti. Aga male oli Kravtsovi kiindumus, olgugi et ta ei mänginud palju paremini kui Dimov. Ja nii oli kord juba kombeks saanud, et nad kohtudes alati malelaua taha istusid.

Kravtsov mõtles kaua iga käiku ja kurnas end isekate kahtlustega, Dimov aga mõtles Kravtsovide verandal istudes harilikult oma mõtteid ning tegi enamasti esimese pähe- tuleva käigu, millega ta suhteliselt kogenematu Kravtsovi segadusse viis, sest polkovnik kahtlustas igas Dimovi käi- gus mingit kurikavalat riugast.

Nad mängisid tundide viisi, vahetades üksikuid lauseid, ja lõudsid õhtu jooksul ometi väga paljust kõnelda.

Sõjaväeliselt erialalt oli Kravtsov pürotehnik. Sõja ajal oli ta lõhanud, pärast sõda aga tegelnud plahvatuste ära-

hoidmisega ning sõda oli tema jaoks kestnud mitmed aastad kauem. Nüüd oli ta juba ammu erus ning kandis erariideid. Kuid ükskord oli Dimov teda tundis näinud, Kravtsovi ahtake, sugugi mitte polkovniku rind oli ordeneid ja medaleid üleni täis olnud.

Rahuajal tegeleb pürotehnik pidupäevade ilutulestikega. Kravtsovi arvukate ordenite järele otsustades oli see sõjaväes aga midagi hoopis muud.

«Niipalju kui mina aru saan,» oli Dimov talle kunagi öelnud, «olete te Robert Jordani kolleeg Hemingway romaanist «Kellele lüüakse hinged kella.» Kravtsov oli häbelikult noogutanud.

Sellest mehest õhkus rahu ning õdusust. Ja Dimovit tõmbas tema poole, sirelipõõsastest ümbritsetud avarale verandale, teda võlusid vaiksed, üksikasjalikud kõnelused eimillestki ja ometi nii paljust. Ja Kravtsov tundis alati rõõmu Dimovi tuleku üle. Kohe otsis ta välja kolisevate malenuppude karbi, pani lauale pudeli konjakit või likööri ja kaks väikest pitsi. See pudel oli pigem rituaalne — õhtu jooksul jõid nad kumbki üks-kaks pitsi, kuigi vahel juhtus ka seda, et nad hoogu läksid, nagu tookord, kui hoolitsev Kravtsov, kes muretses Dimovi kodurahu pärast, oli tal soovitanud ajalehte mäluda.

Dimov oli Kravtsovile kunagi öelnud: «Elame lähestikku juba kaheksa aastat. Tuleb välja, et meie sõprus on juba soliidse kestvusega.» — «Jah,» oli Kravtsov ohtes nõustunud. «Soojade suvepäevade sõprus.» Talvel Moskvas ei kohtunud nad millegipärast kunagi ega helistanud teineteisele. «Noh, vähemalt suvel näeme teineteist peaaegu iga päev,» oli Dimov öelnud. «Moskva sõpradega aga saad kokku kord aastas perekondlike tähtpäevade puhul või — nagu seda nüüd kahjuks üha sagedamini ette tuleb — ühiste tutvavate matustel... Sõprade hääled telefonis on juba tuttavamad kui nende välimus. Ainus, mis lohutab: kui vaja on, kui midagi juhtuma peaks — ilmuvad kohale, võib-olla mitte kõik korraga, aga aitavad välja, abistavad. Selle mõttega eladki.» Kravtsov ei vastanud, vajus malelaua kohal pikalt mõttesse. Lausus siis, ilma et oleks käiku teinudki: «Teil on õigus... Telefon on inimkonna geniaalne leiutus. See leiutati selleks, et inimesi üksteisele lähendada, kaotada neid lahutavad vahemaad. Aga tuli välja vastupidi: kõik sõbrad mahtusid korrapealt plastmassist telefoniaparaati.» Sel õhtul sadas vihma, suviselt sooja, laia vihma. Veejoad lausa kiiskasid elektrivalgusel,

vihm tundus kunstlikuna ja oli külluslik nagu kinos. Dimov oli alati imeks pannud, kui heldelt režissöörid ja operaatorid oma filmides vihma kujutades näitlejatele vett kaela valavad. «Aga televiisor?» oli Dimov tookord juttu jätkanud. «Samuti geniaalselt välja mõeldud, ja samal eesmärgil: et lähendada. Aga tuli välja vastupidi. Selleks et haritud inimeseks saada, pole nüüd enam tingimata vaja raamatukokku minna ega ümber maailma reisida, isegi inimestega vestelda pole tarvis. Istud, kodusussid jalas, kasti ees, kas täiesti üksi või tööst väsinud naise kõrval. Ja sulle näidatakse, mismoodi tantsitakse Jamaikal, sulle jutustatakse prootonitest ja elektronidest, selgitatakse mõne uue seaduse mõtet ja näidatakse unikaalse operatsiooni teinud kirurge, sulle räägitakse ja näidatakse kõike. Istu muudkui üksipäini kodus ja rüüpa teed...» Rikkalik kinovihm oli kui tihe kardin piiranud verandat kolmest küljest. Kravtsov oli kuulunud, peenike, tugev käsi mõtlikult malelaua kohal, muhatanud siis ja teinud kiiresti käigu, mäletamist mööda kõigist mõeldavatest käikudest kõige ebaõnnestunuma...

Nõnda nad istusid tundide kaupa kummargil malelaua kohal, vahetades üksikuid sõnu, ja nende vestlus oli sundimatu ja vaba. Nad vaidlesid harva. Alles üsna tutvuse algul oli Dimov kunagi öelnud: «Tõde sünnib tõesti vaidluses. Kuid selle avastab enamasti keegi kolmas, kes vaikides pealt kuulab. Vaidlejad ise ei suuda aga reeglina kunagi teineteist milleski veenda.» Ja nüüd, kui mõnikord harva vaidlema hakati, lausus kumbki neist lõpuks kindlasti: «Jätame tõe leidmise kolmandale.» Ja neil mõlemal oli mõnus niimoodi vaikselt verandal istuda, ruudulisel laual puust malendeid liigutada ning ootamatult pähetulnud mõtteid vahetada, teineteisele midagi peale surumata... Ja neil hetkedel tõdes Dimov, et mitte ainult vestlus, vaid ka vaikimine võib olla usalduslik...

Seistes suvituspaiga metsasihi lõpus napaka valge kitse kõrval ja kaaludes, mis ette võtta, mõistis Dimov ängistusega, et ei suuda praegu koju minna. Võimatu oli ilmuda suvila verandale, istuda oma harilikule kohale laua taha ning sattuda Veronika, Anissimi ja ämma pilkude alla. Oli vaja, et hingevalu pisutki järele annaks ning jätkuks jõudu seda kuidagi varjata. Ja Dimov pööras Kravtsovi suvila poole.

Dimov teadis: teda nähes sirutab polkovnik talle rõõmsalt oma kitsa, ent tugeva käe ega hakka midagi pärima. Ja

selle vaikselt, rahuliku mehe naabruses võib istuda sõnatult, otsekui järgmist käiku vaagides, või vahetada paar-kolm lauset ja jälle vait jääda, kuulates, kuidas õhtune tuul linnu kombel veranda juures sirelipõõsastes sosistab. Ümber ringi valitseb rahu, mis on Dimovile praegusel hetkel nii vajalik. Rahu õhkub kulunud etturist, pooliku peaga ratsust (selle pea oli umbes kuus aastat tagasi ära murdunud), peremehe ahtast käest, mis mõttesse vajunud malelaua kohale on tõstetud, ning põõsaste tasasest krabinast veranda kõrval... Jah, seda ja ainult seda on tal praegu vaja: kulunud malenuppe, vaikust ja heasoovlikku inimest teispool lauda asuvas tugitoolis.

... Kõik läks nõnda nagu Dimov oli oletanud: Kravtsov surus ta kätt, tõi malendikarbi ja puistas puust malendid kolinal lauale. Dimov istus sõnatult korvtooli, oma harilikule kohale. Kravtsov istus tema vastu ja täitis kõhukast välismaiste etikettidega pudelist kaks pitsi. Ühe nihutas Dimovi poole. Ta vaatas vilksamisi Dimovi kahvatut, ära vajunud nägu, ent nagu Dimov oli oletanudki, ei hakanud midagi pärima.

Ja Dimov ohkas kergendusega ja ettevaatlikult, et mitte äratada Kravtsovi tähelepanu. Ta tundis äkki, et valu annab järele. Seda oli juba võimalik taluda. See polnud enam valu, vaid kurbus. Ja järsku kandus mõte jälle lähenevale sügisele. Juba olid põõsaste lehedki ukse all kõvaks tõmbunud — elumahlad hakkasid neist kaduma. Ja Dimov tundis teravat igatsust sügise järele, et tuleks ta juba rutem oma õrna, klaasjalt läbipaistva või hallrahaliku taevaga, punakuldselt leegitsevate Moskva-lähiste metsadega, mis enne lõppu, enne pikka talve, pidulikult ära põlevad. Ta igatses kergeid, rahustavaid sügisvihmu, nende hella ja lõputut õist sosinat. Igatses sügise õhku, tarka rahu. Võib-olla saabub rahu siis temalegi...

«Ütelge, Jevgeni Nikolajevitš, kas teie poleks tahtnud kindraliks saada?»

«Ma olin päris hea sõdur,» ütles Kravtsov pilku malelaualt tõstmata.

«Selge,» ütles Dimov.

Ettevaatlikult võttis Kravtsov etturi sõrmede vahele ja nihutas kahe ruudu võrra edasi.

«Kõrgendatud eesmärgid tekitavad nurjumismeeleolu,» ütles ta. «Aga mina ei tunne end hädavaresena, kuigi minust kindralit pole saanud.»

«Mina ka mitte,» ütles Dimov. «Kuigi mu väitekiri jäigi lõpetamata.»

Kravtsov tõstis klaasi ja noogutas Dimovile.

«Ma parem ei võta,» ütles Dimov. «Mul lõi jälle valu parema külje sisse.»

Kravtsov naeratas.

«Üks tuttav arst ütles mulle hiljuti, nähtavasti lohutuseks: «Kui oled üle viiekümne ja sul hommikul ärgates midagi ei valuta, tähendab, oled surnud.» Arstidel on nüüd sel ajal niisugune kõnekäänd. Mina aga olen juba üle kuuekümne.»

Kravtsovi naeratus oli samuti kurvameelne nagu ta pilk. «Nähtavasti sellepärast, et alumised silmalaud on tal kergelt välja veninud,» mõtles Dimov. «Pierrot-klounid tõmbavad kaks kriipsukest silmanurgast allapoole ja silmad saavad neil kurva, «veekalkvel» väljanägemise.»

Pikemalt mõtlemata võttis Dimov paremalt tiivalt katkise peaga ratsu ja tõstis seda edasi.

«Nõ-õ-ndaks!» sõnas Kravtsov paljutähendavalt ja vajus mõttesse.

Dimov nõjatus toolikorjule, valmistudes kannatlikult ootama, kuni Kravtsov sõandab teha järgmise käigu.

Pimedus veranda ümber oli tihenenud. Sirelite jäigad lehed läikisid tulevalgel. Kanalilt kostis õhtuselt üksildane ja katkendlik laevavile. Rahu tungis üha sügavamale Dimovi hinge. Ja äkki sähvatas terav ja selge mõte, mis seisis väljaspool kahtlust: reetmist ei tule, seda ei saa olla, tagatiseks on lihtsalt Olja tavaline naiselik, tütarlapselik puhtus. Olja ei saa nende armastust reeta.

Miks ta üldse ei arvestanud Olja inimlikku korrektsust? Ja Dimov ei suutnud hoiduda sügavast südamepõhjast tõusnud valjust kergendusohkest.

Kravtsov heitis talle silmanurgast imestunud pilgu. Ja vajus taas malelaua kohal mõttesse. Kuid Dimov ei soovinud enam vaikida.

«Ütelge, Jevgeni Nikolajevitš, kas te mäletate Ohhotnõi Rjadi, seda vana, kui seal veel turg oli?» küsis Dimov.

«Mäletan küll,» ütles Kravtsov.

«Aga seda laulu «Istun samovari juures oma Mašaga?»

«Mäletan. Ma mäletan sedagi, kui lauldi «Klaasid kukkulaud laua pealt maha» ja «Tellised». Ma olen teist vanem ja mäletan kodutuid, kes magasid asfaldikeedu kateldes. Katlad olid õõsiti soojad — päeval keedeti neis asfalti... Parteilased kandsid siis nahkjopet, nepmanid kõvaküba-

rat, parteitud spetsid aga raglaanlõikelist palitut ja ruudulist soni, mida millegipärast mister Browniks hüüti...

«Palju sellest, mida me mäletame, on muutunud juba ajalooks. Imelik,» ütles Dimov.

«Oli kord unenägu, mille nimi on lapsepõlv,» ütles Kravtsov pärast mõningast vaikimist tasa, pilku malelaualt pöörata. «Ja oli selles unenäos ammune, ammune Moskva. Teda võib veel näha, ei, näha mitte, vaid ainult tunda mõnes vanas hoovis või põiktänavas. Lähed mööda käärikast tänavat, keerad ümber nurga ja saad äkki löögi otse südamesse — siin ta on, veel on alles, elab ja hingab nagu pool sajandit tagasi.»

Kuskil pimeduses kostsid «Vremja» televisioonisaate kutsungid. Kell oli üheksa. Oli aeg koju minna. Seal oodatakse teda õhtusöögile. Veronika on toidu arvatavasti juba lauale pannud ja saadab kärsituid pilke pimedasse aeda, ämblaob pasjanssi, Anissim aga on äsja kella tinistades jalgrattal õuele sõitnud. Kuid Dimov istus endiselt korvtoolis, selg sirge, lips lõdvemaks lastud, hingas sisse jahedat õhtuõhku ja kuulatas teda vallanud rahu, imestades, et mõtted Oljast enam hinge ei lõhestanud.

Jah, neil oli aeg lahku minna... Muidugi võib juhtuda, et homme nõupidamistoa aknast välja vaadates näeb ta jälle Oljat samas pargis istumas, raamat põlvedel, nagu poleks midagi olnud. Ja võib-olla läheb kõik jälle vanaviisi edasi. Aga võib-olla Olja ei tule — ei homme, ei ülehommega mitte kunagi enam, sest tema tänane lahkumine oli tõepoolest lahkumine igaveseks... Ja oli veel kolmaski võimalus: ta tuleb homme ja kõik läheb vanaviisi edasi, ent mõne aja — kas kuu või aasta — pärast ütleb ta halastamatu otsekohesusega lihtsalt, igapäevaselt ja rahulikult, nagu oleks jutt millestki täiesti tavalisest: «Poleks tohtinud mind sel päeval minna lasta. Kui armastanud oleksid, poleks sa lasknud.»

Tema taltsutamatu loomuse tõttu olid kõik kolm varianti võrdselt võimalikud. Aga mida peaks tema, Dimov, ise otsustama? Olenemata sellest, mida otsustab Olja... Jah, oli aeg mehisust koguda ja otsustada ise, mis ja kuidas edasi peab tulema.

Eemalt, pimedusest, oli jälle televiisoreid kuulda — töötas mitu televiisorit asula eri nurkades. Loeti homset ilmaennustust. Kõlas meloodia, mille saatel juba aastaid teadustati, missugune on homme õhutemperatuur Krasnojarskis ja Batumis, Kiievis ja Murmanskis. Meloodia oli ilus

ja kurb ja selle nimi oli vististi «Terves Euroopas sajab».

Vist oli Dimovile tundmatu helilooja loonud oma meloodia, mõeldes õnnetust ja ülevast armastusest ning seepärast oli talle tundunud, et vihma ei saja mitte üksnes tema kodulinnas, kus see armastus puhkes ja kokku varises, vaid terves Euroopas. Igal õhtul loetlesid diktorite hääled selle muusika saatel geograafilisi nimetusi ja temperatuure...

«Huvitav, kas Kravtsovil võiks aimu olla, mis minuga praegu toimub,» mõtles Dimov, vaadates Kravtsovi, kes oli mõtlikult malelaua kohale kummardunud. «Mida ma temast tean? Tean, et tema naine ja kaks üliõpilasest tüdrukt on sõitnud Baltikumi puhkama, temal aga on üksinda igav. Ja et ta keedab endale makarone mereväe moodi. Sest ainus, mida ta oskab ja armastab keeta, on hakklihaga makaronid, ning ta sööb neid hommikul, lõunal ja õhtul... Aga kellesse ta on kiindunud, millest ta öösiti mõtleb ja kas kogu ta elu mahub selle maja seinte vahele? Ei tea ega saagi kunagi teada...»

Prantsuse helilooja muusika hõljus endiselt õhtuse asula kohal. Kõige ängistavamate helide taustal kostis: «Homme on Moskvast ja Moskva oblastis vahelduv pilvisus, tuul on lõunast, nõrk kuni mõõdukas, võimalikud on lühiajalised sademed.»

«Tuul nõrk kuni mõõdukas, võimalikud on sademed,» kordas Kravtsov muiates, pead malelaua kohalt tõstmata. «Vapustavalt täpne. Kõlbab terveks suveperioodiks Staraja Russast kuni Vladivostokini...»

Dimov oli tihti mõtelnud, kus teda see hoop tabab, mis tema ja Olja armastuse katkestab — kas telefoniputkas, metroos või võõras, vaenulikus korteris. Kuid ta poleks arvata osanud, et jätab Oljaga igaveseks hüvasti Kravtsovi suvila verandal. Poleks selle peale tulnud, et istudes ühel suveõhtul siin, sellel verandal, selles korvtoolis, selle malbe mehe vastas, mõistab ta täie selgusega, et peab Oljaga igaveseks hüvasti jätma.

Olja lahkus täna esimesena. Pole teada, mida ta otsustas ja kuidas täna toimis. Kuid temale endale oli jäänud üks-ainus lahendus — lahkuda ise alatiseks Olja elust. Argu Olja kunagi teada saagu, et ta ise sellele otsusele jõudis — kas pärast Oljat või enne teda, sellel ei olnud enam tähtsust. Mõelgu Olja pealegi, et tema ütles viimase sõna. Nii on tal arvatavasti kergem. Kuid jäägu nende mõlema hinge kuni elupäevade lõpuni (Oljal aastakümneteks, temal

võib-olla mõneks lühikeseks aastaks) puhas ja nukker mälestus nende pidetust, algusest peale hukule määratud armastusest. Vastavalt mälu seadustele kaob hingest kogu valu, mis nad teineteisele on teinud, ja jääb üksnes mälestus lühikesest, keelatud õnnest — õrn, mõrkjas, kuid südant soojendav...

Meloodia viimasajust Euroopas katkes nagu alati ootamatult, poole takti pealt. Ja õhtune asula täitus mingi kaugestaadioni möiretest.

Kravtsov kuulas jalgpallihaigete möirgamist ja valas ettevaatlikult oma pitsi rohekat vedelikku. Täna oli see vist mingi rootsi liköör.

«Kõrged eesmärgid on omased noortele,» tähendas ta varasema kõneluse juurde tagasi pöördudes. «Siis aga tuleb aeg, kui hindad oma elutööd kainelt, kõrvutades seda sellega, milleks võimete poolest oleksid suutlik olnud, ausalt ja ennast säästmata.»

«Kuid see on vanadus,» ütles Dimov.

«Ei, elutarkus,» vastas Kravtsov. «Ja mis sinna parata, kui tarkus alles vanaduses kätte tuleb.»

Ta võttis laualt klaasi, tõstis selle ettevaatlikult huultele ja pani siis lauale tagasi. Dimov jälgis masinlikult tema liigutust ning lausus äkki:

«Kummaline, Jevgeni Nikolajevitš, kuidas minevik inimesele oma jälje jätab. Näiteks teie...»

«Mida te silmas peate?»

«Kohe seletan,» ütles Dimov. «Mul on üks sõber. Kolm aastat oli Valgevene metsades partisaniks. Hiljuti jalutasime temaga ühel õhtul siin. Jõudsimetsani. Aga edasi minemast ta keeldus. Naljaga pooleks, aga tegelikult tõsiselt. Ütles, et tal olevat vääramatu tingrefleks: öisesse metsa saab ta minna üksnes laetud automaadiga rinnal. Ütles end muidu surevat hirmu kätte. Kui on öine mets, peab olema ka automaat. Teie aga puudutate malenuppe või konjakipitsi nii õrnalt ja ettevaatlikult, otsekui oleks see mõni miinisütik, või ma ei tea, kuidas te neid nimetate...»

Kravtsov muheles.

«Ma pole seda ise märganudki.»

«Mina aga jäin sõtta hiljaks,» ütles Dimov. «Kui sõda algas, olin kaheteistkümnene. Mäletan Moskva esimesi pommitamisi. Üks pomm lõhkes meie maja lähedal. Ohu-
tõrje-aerostaate puisteedel... Siis aga evakueerimist Ba-
kiiriasse. Isa surmateadet. Ta oli arst, juba aastates mees. Aga läks rindele. Ema meeleheidet... Pakane, kütmata

klassiruumid. Me kirjutasime etteütlusi vanade ajalehtede servadele. Ja kõht oli kogu aeg tühi. Ja ei vähimatki kangelaslikkust.»

«Teha kasvuaeg läbi öised pommitamised ja lähedase inimese surm on peaaegu sama, mis rindel sõduriks olla,» ütles Kravtsov. «Ja kangelastegusid ei maksa igatseda. Mina olen kaks sõda läbi teinud, kuid see ei ole minu teene. Niisugune on olnud meie põlvkonna saatus.»

«Aga mida te tunnete, kui vaatate praeguseid noormehi ja neiusid?» küsis Dimov, mõeldes Oljale ja püüdes sundimatult kõnelda.

«Kui ausalt öelda, siis kadedust,» lausus Kravtsov. «Nad on vabamad ja rohkem eelarvamusteta kui meie... Meid kõiki on kujundanud sõda. Minul on ta teie ütlemist mööda sõrmeotstes jäänud, teie sõbra jaoks alatiseks igasse öisesse metsa asunud. Arvan, et teie sõjaaegne lapsepõlv on teid õpetanud iga tavalist leivatükki eriliseks pidama. Nemad aga on meie poolt kättevõidetud võidu lapsed. On nad halvemad või paremad? Ei tea. Ma ei usu, et inimene vajab kannatust, et muutuda täisväärtuslikuks. Ma ei sooviks ilmaski teie pojale ja oma tütardele, et nad peaksid kaks sõda läbi tegema.»

Kaugest pimedusest oli jälle kuulda televiisorit — mere-
tagune staadion rõkatas jalgpallihaigete möirgamisest.

«Tegelesin täna raske asjaga,» jätkas Dimov pärast pausi. «Mõistsin inimese üle kohut... Mind valiti ju kaas-
istujaks. Rääkisin teile sellest.»

«Jah... Kas seepärast oletegi täna niisugune, vabandage, iraspidine?»

«Osalt seepärast jah.»

«Mida see inimene oli teinud?»

«Varastas ühe vana kella, mida mitte kellelegi vaja ei olnud.»

«Ja palju ta sai?»

«Teine kaasistuja tahtis anda kaks aastat. Aga mina seisin selle eest, et ta vabaks lastaks.»

«Miks?»

«Minu arvates pole need võrreldavad suurused: aasta inimese elust ja katkine kell.»

Kravtsov muhatas.

«Te arutlete sirgjooneliselt,» ütles ta. «Asetate seotud maailmadega. Ühele kaalukausile aasta inimese elust, teisele rikkis kella. Siin pole tõesti midagi kaaluda — inimese elu, üks aasta sellest, on mõõtnatult kallim isegi

kõige hinnalisemast kellast. Kuid niisugusei lähenemisel on üks ebatäpsus, vassing, kui soovite. Kaalukausile ei tule panna mitte varastatud ese, vaid süütegu. Antud juhul vargus, mitte kell. Vargad aga peavad minu meelest vangis istuma.»

«Olete karm inimene, seltsimees polkovnik,» lausus Dimov muiates. «Likööriklaasi taga istudes mitte ei arvakski.»

«Aga kuidas siis,» nõustus Kravtsov heasüdamlikult. «Muide, mitte mina pole karm, vaid isiku kodanikuvastutuse seadused.»

«Seletage, palun, põhjalikumalt,» ütles Dimov. «Ja jätkake see malelaua põrnitsemine. Kahe käigu järel ootab teid nii-kuinii matt. Vaadake: ma käin nii ja siis nii. Ja pole teil kuskile pääsu.»

«Jah, õige küll?» ütles Kravtsov kurvalt ning pühkis kiirustamata, korralikult kõik nupud laualt minema. «Ma pole küll asjatundja, aga mulle näib, et õigusemõistmise ees seisab kaks ülesannet. Üks — karistada kurjategijat, konkreetset inimest konkreetse süüteo eest, kuna süütegu peab saama karistatud, ja teine — süütegu peab tingimata saama karistatud veel sellepärast, et see teistele hoiatuseks oleks. Kõik see eeldab ühelt poolt kurjategija isiku hindamist, psühholoogilist motivatsiooni. Siin analüüsitakse nii-öelda puhtal kujul isikut ja tema poolt kordasaadetut. Ja teiselt poolt — isiku poolt kordasaadetut ja ühiskonna huve. Ja see kõik on ühes puntras. Kohus aga peab mõtlema nii ühest kui teisest. Ja teisest ilmingimata.»

«See kõik on lihtne, kui istud suvila verandal malelaua taga, aga mitte kohtunikulauas,» ütles Dimov.

«Aga tuleb ette erilisi olukordi, kus riik võtab endale õiguse täielikult ignoreerida esimest ja juhinduda ainult teisest,» ütles Kravtsov. «Sõja ajal lastakse kõikides maailma maades desertöörid maha, isikut arvestamata. Ja õigesti tehakse, sest lahingus langenuil pole sugugi vähem õigust elada kui neil, kes endid nende selja taha püüavad peita.»

«Teil on õigus,» ütles Dimov. «Me mõtlesimegi. Nii ühest kui teisest. Mitu tundi järjest. Ja andsime talle aasta. Tingimisi. Ja muuseas, täielikus vastavuses seadusega... Kuid mulle pole võim võõraste saatuste üle kunagi rahuldust pakkunud. Nähtavasti sellepärast oli mul kohtunikulaua taga raske.»

Kravtsov naeratas oma kurbade Pierrot' silmadega.

«Arvan, et kohtunikutoolis just peavadki istuma need inimesed, kellel see kerge ei ole,» ütles ta. «Ja ainult need.»

«Kas võib esitada teile ühe delikaatse küsimuse, Jevgeni Nikolajevitš?» päris Dimov.

«Esitage,» ütles Kravtsov. «Olete meister ootamatuid küsimusi esitama.»

«Kas te surma kardate?»

«Ma ei mõtle surmale.»

«Kavaldate, polkovnik,» ütles Dimov.

«Kavaldan jah,» nõustus Kravtsov. «Mõnikord mõtlen. Vanus, kas teate...»

«Aga kas rindel kartsite?»

«Muidugi... Seal kardavad kõik. Kuid õpivad kartusest üle saama. Kui poleks hirmu, ei oleks ka sõjalise kangelasteo mõistet.»

Kauge meretagune staadion rõkkas üha uuesti ja uuesti spordisõprade mõiretest ja see mõirgamine kandus üle õhtuse asula. Telekommentaatori tuttav hääl hõikas midagi kiirustades ja sõnu neelates. Kauge võõra päikese all mõl-lasid sportlikud kired, keeruline tehnika aga kandis neid mööda kogu maailma laiali. Ja tõi ka siia, sellesse väsitava palava päeva järel vaikseks jäänud Moskva lähedasse suvituspaika.

«Arstid vaidlevad praegu selle üle, kas peab parandamatult haigele ütleva, et ta on surmale määratud,» ütles Kravtsov. «Imelik vaidlus. Ja ebainimlik. Räägivad ja kirjutavad kõikisuguseid tarku sõnu. Aga loodus on sellele küsimusele ju vastuse andnud. Ta on loonud inimese surelikuks, kuid varjab tema eest surma aega. On teinud kõik, et inimene seda teada ei saaks. Seepärast võibki inimene elada nõnda, nagu elaks ta igavesti. Andnud inimesele sureliku ihu, on loodus sellesse paigutanud hinge, mis end igapäevases elus surematuna tunneb. Isegi surijad haiged ei mõista enamasti kuni lõpuni, et nad surmale on määratud. Kes siis veel kui mitte arstid peaksid looduseadusi arvestama ning hoiduma barbaarsetest vaidlustest. Loodus ise on sellele küsimusele ammendavalt vastanud.»

Kravtsov rääkis rahulikult. Dimovile aga viirastus tema sõnades mingi teine, varjatud mõte. Ja nagu päeval, kui nad Oljaga pargis istusid, riivas ta südant äkiline hirmuhoog. Ja taas põimused üheks puntraks Veronika viimase kahe nädala ärevus ja need teadmata põhjusel taas küljesse sügenenud valud. Ning Dimov mõtles jälle, et võib-olla on kuskil tema selja taga juba sõlmitud vaikimise

vandenõu ja kõik, kõik — naine, ämm, arstid ja isegi Kravtsov — teavad, et ta on surmale määratud. Tema aga, kuigi ta päevad on loetud, otsustas täna täiesti võõra inimese saatust, vaevles ja vaevleb keelatud armastusest Olja vastu ja mõtleb, kuidas edasi elada, seda edasist tal aga enam polegi...

Kuid Kravtsov oli pealtnäha rahulik ja muretu. Näib, et ta sõnadel polnud siiski mingit tagamõtet.

«Lugesin hiljuti ühest targast raamatust, et tõe peab olema läbi elatud, mitte selgeks õpitud,» ütles Dimov tigevalt. «Need, kes on suutelised taoliste asjade üle vaidlema, on veel terved või tunnevad endid tervena. Nende tões aga on nende endi poolt, alles läbi elamata... Ning ma olen teiega nõus: oma surmapäeva ma teada ei taha. Ja veel ei taha ma vananeda. Kuigi selle vastu vist rohtu ei ole...»

«Üldiselt olen ma juba vana mees,» ütles Kravtsov. «Ja võin teile kinnitada, et vanadusel on ka oma meeldivad küljed.»

«Aga sellega ma küll nõus ei ole,» sõnas Dimov. Ja lisas, Kravtsovi vastuväiteid ennetades: «Ega mõtlegi nõustuda. Vaidlema me ei hakka. Tõe otsimise jätame kolmanda isiku hooleks.»

Lõpmata pikk, lämbest augustikuumusest täidetud päev, mis Veronika jaoks järsult pooleks lõigati, oli lõppenud. Algul oli ta olnud üksi, ihuüksi keset Moskvat, viieteistkümnendal korrusel, masendavalt üksi inimeste hulgas. Igapäevased askeldused Varvara osakonnas, noored sekretärineid. Ja Veronika eraklus selles maailmas, millest ähvardava õnnetuse ootus ta välja oli ajanud... Aga vahetult enne kella viit — konditsioneerimissõadme kurjakulutav sosin. Varvara imalavõitu parfüüm... See tuleb unustada. Igaveseks.

Ja siis õnnestav ellu tagasipöördumine. Naisarsti hääl telefonis — ja maailm oma värvikirevuses ja helikülluses oli taas Veronika päralt. Maailm elustus. Ja Veronikale anti õigus elada nii, nagu ta seni oli elanud.

Ja nüüd oli juba õhtu. Veronika viis oma kavatsuse täide ning saabus suvilasse pungil täis kandekottidega. Ta igatses pidu, olgu või salajast, ainult temale teada olevat. Kõik kujunes aga hoopis teisiti, kui ta oma õnnejoovastuses oleks soovinud.

Väravast sisse astunud, nägi ta peaaegu nende maja sel-

nani ulatuvat uut tara. Andreid polnud kodus. Anissimil oli silm sinine ja huul lõhki.

Veronika hing ihkas ülevust. Kuid seda ei olnud. Oli tavaline õhtu, niisugune nagu ikka. Ent pärast esimeste hetkede tuska ja meelehärmi mõtles Veronika, et tervelt kaks nädalat, ööd kui päevad ja veel päris hiljuti, alles täna hommikul, oli ta kõigest hingest soovinud ainult üht: et kõik oleks jälle nii nagu ikka, ja see oli tundunud talle siis ülima õnnena.

Ning ta mõtles, et ei see tara ega Anissimi siniseks löödud silm pole tema õnne kõrval midagi... Andreid polnud kodus? Muidugi oli kahju, et just täna õhtul meest tema kõrval ei olnud. Aga kui ta tuleb, võib talle viimaks ometi otse silma vaadata ega pruugi tema eest enam mingit hirmsat saladust varjata. Ja see on peamine.

Aias lõhnasid magusalt floksid nagu õhtuti ikka. Väravasse viiv jalgrada valendas pimeduses. Kõik oli harilik, igapäevane. Kõigel oli jälle rahu ja turvalisuse pitser.

Anissim sõi kiiresti nagu alati. Vanaema Ustja suitsetas majesteetlikult, istudes pasjanssi ladudes oma tavalisel kohal laua ääres. Teispool seina üürgas televiisor — vana «Rekord», mille nad komisjonikauplusest võileivahinna eest spetsiaalselt suvilasse olid ostnud.

«Hullumaja,» ütles Veronika. «Iga päev uued üllatused. Kas sa ütleksid vähemalt, kust sa need hirmsad muhud endale hankisid?»

«Ma palusin ju luba sellele küsimusele mitte vastata,» lausus Anissim malbelt.

«Ei, seda luba ma ei anna. Vasta mulle silmapilk!»

Veronika sõnad olid kurjad, kuid tema hääl kõlas õnnelikult.

«Miks ta sulle tingimata vastama peab?» küsis vanaema Ustja, tõmmates pakist kaardi ja pannes selle korralikult nende kõrvale, mis juba lauale olid laotud. «Siniseks löödud silmad on lõpuks meeste endi asi. Ja naistel ei pruugiks sellesse nina toppida.»

«Ma pole tema naine, olen ema,» ütles Veronika.

«Seda enam,» märkis vanaema Ustja mõistatuslikult.

«Mis tähendab — seda enam? Ma ei saa aru,» sõnas Veronika. «Kas olete omavahel kokku leppinud mind vihale ajada?»

«Võib-olla kakles ta armastatud tütarlapse pärast,» ütles vanaema Ustja. «Aga poeg ei pea ema oma isiklikesse asjadesse pühendama. Tütar peab, kuid poeg mitte.»

«Jama! Poeg, tütar! Nahhitševanlaste eelarvamused eelmise sajandi lõpust! Perekonnas peavad kõik vastastikku avameelsed olema.»

Vanaema Ustja muigas, võttis laualt kaardi ja paigutas selle ümber teise ritta.

«Palju sa ise mulle rääkisid? Mäletad, kui me Ust-Kamenogorskis elasime ja sa alles kuueteistkümnenda aastane olid, oli seal üks Petja-nimeline poiss, samasugune punapea nagu sa isegi. Palju sa mulle rääkisid, kui pimedas koju tulid, ja alati ilma patsipaelata? Peaaegu igal õhtul kaotasid ühe patsipaela.»

«Ema, mis sa ometi räägid? Aska kuuldes!»

«Tõtt räägin!» ütles vanaema Ustja «Aska, ära vasta, seisa oma iseseisvuse eest!»

«Kurat teab mis! Televiisor mõirgab nagu pöörane. Kas tõesti ei saa vaiksemaks keerata? Keegi seda ju ei vaata!»

«Tead ju küll, et televiisori heliregulaator on rikkis,» ütles vanaema Ustja. «Ta kas röögib või on vait. Kohe lõpevad uudised ja tuleb homme ilmateade. Tahan kuulda, kas homme sajab või mitte. On mul selleks õigus?»

«On küll,» ütles Veronika. «Kuid niikuinii nad luiskavad.»

«Selle järel tuleb jalgpall. Otseülekanne Madriidist. Karikavõistlused.»

«Kavatsed sa tõesti jalgpalli vaadata?»

«Võimalik,» ütles vanaema Ustja. «Kuulan, mis nad vihma kohta räägivad, ja siis otsustan. Kui vihma lubatakse, tuleb võrkkiik õhtul maha võtta. Muidu saab märjaks ja nõõrid ligunevad läbi.»

Veronika pöördus Anissimi poole.

«Silm on sul päris kinni paistetanud. Äkki on see hoopis välja löödud? Tuleb kohe arsti juurde minna.»

«Ei,» ütles Anissim. «Rusikaga on praktiliselt võimatu silma välja lüüa. Silmaava ümbritsevad luud võtavad löögi vastu. Kulmukaar ja teised. Et silma vigastada, peaks teda näiteks sõrmega torkama. Loodus on nimme niimoodi seadnud.»

«Mäherdused meditsiiniteadmised!» ironiseeris Veronika. «Aga huul? Kas sul hambad on ikka terved?»

«Absoluutselt,» kinnitas Anissim. «Natuke valus on suud lahti teha, aga hambad ei valuta.»

Ei, Veronika ei suutnud pahandada, ta oli ülevoolavalt õnnelik.

Anissim sõi isukalt, tähendab, tõsisemat viga ta tervisel ei olnud.

Laud oli pidulik — tort «Marika», mandlitorukesed... Tal oli olnud kange tahtmine osta ka pudel veini, kuid ta polnud sõandanud seda teha — oleks tulnud seletada, miks on nädala keskel ilma igasuguse põhjuseta äkki veinilaua.

Jah, emal on õigus: Anissimil peavad olema oma meelikud saladused. Ta on ju tõesti juba täiskasvanud, vähemalt väliselt. Millal on ta jõudnud nii suureks ja võõraks muutuda? Väiksena oli ta sõbralik poiss, käis tal kannul nagu sabarakk ja tolgendas jalus, kui ta majapidamistööd tegi. Millal oli see juhtunud, et poeg tema puudutusi äkki viisakalt vältima oli hakanud? Nüüd pole enam sugugi lihtne teda põsele suudelda või tal pead silitada. Tema nagu muutub kinniseks ja on näha, et ta talub ema hellusi üksnes viisakusest.

On see tõesti nii vääramatu seadus, et lapsed teatud eas vanematest eemalduvad, et iseseisvumine on eeskätt vanemate ülemvõimu alt vabanemine? Räägitakse, et pärast pöörduvat nad tagasi. Kuid mitte alati ja mitte ilmtingimata.

Kõike seda oli kerge mõista, kuid peaaegu võimatu südamega vastu võtta. Anissim krõmpsutas mandlitorukesi ja mõtles oma mõtteid. Veronikat aga vaevaski soov teada saada, mida ta mõtleb.

Anissim hammustas torukesest järjekordse suutäie ja hakkas kiiresti mäluma, sügavalt mõttesse vajunult ei märganudki ta, mida sõi, ega kõike seda, mis ta ümber oli... Paistis, et ta mõtted polnud just lõbusad... «Nähtavasti on see tõesti mingi tüdrukuga seotud,» mõtles Veronika, tundes rahutust ja seletamatut, valvsusega segatud vaenulikkust selle võõra tüdruku vastu.

Poeg, rumal, ei taipu ju iialgi, et sinised vorbid tema näol leiavad Veronika hinges nii valusat vastukaja, otsekui oleks tal endal silm sinine ja huul lõhki, ning et ta emasüda on sügavalt puudutatud sellest, et keegi oli sõandanud nii julgelt, nii barbaarselt ümber käia tema poja näoga, mis talle igaveseks mällu oli sööbinud lapselikult õrnana ja kaitsetuna.

«Olete mul ikka naljakad mõlemad,» lausus Veronika hellalt.

«Nojah: noorusest nõdrake ja vanadusest väetike,» kohmas vanaema Ustja muiates.

«Kuidas sa niisuguse näoga eksamile lähed?»

Anissim haaras eemalt noa otsa suure torditüki ja toi-

metas selle püsti tõusmata üle laua, pillates laudlinale suure tüki rasvast šokolaadikreemi.

«Homme. Räägime sellest kõigest homme. Ja veel paljust muust samuti homme, kohe hommikul.»

«Miks homme?»

«Hommikuti võtab inimene igasuguseid uudiseid kerge mini vastu,» ütles Anissim.

«Kas kavatsed mulle midagi ebameeldivat teatada?»

«Oh ei... Kuigi kõik oleneb sellest, kuidas asjadesse suhtuda.»

«Tahad sa, et ma sinu uudiste ootel terve öö silma kinni ei saaks?»

«Misjaks? Mäga. Midagi hirmsat ju üldiselt pole.»

«Ja see neetud tara,» sõnas Veronika. «Kuidas sa võisid lubada, ema, et ta selle tegi?»

«Ma võitlesin küll,» kuulutas vanaema Ustja rahulikult, «Peaagu viimse hingetõmbeni.»

«Kõik on korras,» ütles Anissim, limpsides mõnuga oma kreemiseid sõrmi. «Kui seda vaja peaks olema, võin ma homme vana sulgi kanakuuri kinni panna ja tara maha lõhkuda. Mulle ei maksa see midagi. Seda enam et aitasin tal ise seda püsti ajada.»

«Sina? Aitasid?!»

«Jah, nii juhtus.»

«Isa saab väga kurvaks ja pahaseks.»

«Ei saa,» ütles Anissim. «Tõreleb tunnikese ja istub oma raamatute taha. Ta on kõrgemal niisugustest asjadest nagu tarad ja igasugune muu eraomandus. Tema armastab ainult hästi riides käia.»

Veronika vaatas pimedusse, kus värskelt hõõveldatud laudadest tara väljakutsuvalt ja häbitult valendas.

«Puudest on kahju. Kindlasti hävitab ta need ära ja paneb kartuli asemele. Kolm mändi ja kask. Väga ilusad puud... See kaadervärk tuleks roheliseks võõbata. Siis ei paista ta roheluse taustal nii silma.»

Anissim turtsatas.

«Mis sa naerad?» päris Veronika rangelt.

«Ei midagi,» ütles Anissim. «Sa ei pannud tähelegi, et juba tara allesjäämisega nõustusid.»

«Me ei saa selle vana suliga ometi kaklema hakata!»

«Võiks ju kakelda ka,» ütles Anissim. «Kuid pole ju põhjust.»

«Tasem!» käratas vanaema Ustja. «Nüüd tuleb ilma-

teade.» Ta tõstis ähvardavalt käe, risti kuus peenikeste, kahvatute sõrmede vahele pigistatud.

Veronikale meeldis ilmaste saatemuusika. Kuid see tegi ta alati nukraks. Praegugi tuli Veronikale äkki mõte, et tema kahenädalase piinlemise tänane õnnelik lõppvaatus on vaid põgus ajapikendus. Kui kauaks? Kas kolmeks või kümneks aastaks? Kord saabub päev, millel pole õnnelikku lõppu... Kas temale või Andreile? Abielus on ju alati nii, et üks matab teist. See selge, külm ja halastamatu mõte pani ainsa hetkega nagu silmus Veronikal hinge kinni.

Veronika raputas jonnakalt tukka ja kissitas silmi, öeldes endale: «Kui kolm aastat, siis kolm aastat, ikka on see õnn. Aga kui kümme aastat — siis suur õnn. Ja jumalale tänul! Jumalale tänul! Ära mõtle sellest, ei tohi! Need on ilged mõtted!»

Vanaema Ustja istus tardunult, risti kuus kõrgele kergitatud käes ja kuulas tähelepanelikult televiisorit... «Täna näeb ta halb välja,» mõtles Veronika. «Kuid tossutab, tänu taevale, järelikult on asjad korras. Aska sinine silm on tühi. Kõik on korras, kõik on elus ja terved. Oh seda õnnel!»

Kahju ainult, et Andrei kuskile kauemaks oli jäänud. Täna oleks eriti tahtnud, et ta siin oleks. Aga ta ju hoiatas, et tuleb hiljem. Ja Veronika oli ise teinud kõik, et mees midagi ei teaks, et tal millestki aimu ei oleks. Seepärast oli see päev üksnes talle endale suureks katsumuseks olnud. Ja üksnes talle endale oli sellest saanud suur rõõmupäev. Andreile aga oli see täiesti tavaline lämmitavalt kuum hilissuvine päev. Ja õhtu nagu õhtu ikka, kõigiti tavaline, kojuminekuga polnud mingit kiiret.

«Säh sulle,» ütles vanaema Ustja pettunult. ««Paiguti vihma.» Aga millal — kas päeval või öösel? Mine võta kinni... Aska, lülita see kisakõri välja!»

Anissim tõusis. Veronika vaatas teda alt üles.

«Kellesse sa küll läinud oled, et nii pikaks kasvasid?»

«Ei kellessegi,» ütles Anissim. «Teadus pole veel ära seletanud, miks me kõik terves maailmas nii pikaks kasvame. Arvatakse, et heast toidust.»

«Heast toidust olete kasvanud tõrksateks ja isepäisteks. See on kindel,» ütles Veronika. «Kas oöbid jälle magamiskotis põõsa all?»

«Endastmõistetavalt.»

«Oled juba täiskasvanud inimene. Oleks aeg niisugused lapsikused lõpetada.»

«Imelik,» sõnas Anissim. «Sa meenutad mulle alati just siis, et ma täiskasvanud olen, kui teen midagi mitte sinu, vaid enda tahtmist mööda. Vabanda, ei näe selles loogikat.»

«Hästi, mine siis,» lubas Veronika heatahtlikult. «Mul on oma, emalik loogika ja sina seda ei mõista.»

Kui Anissim oli läinud, ütles Veronika:

«Sa õigustad poissi, ema, ja ta on päris käest ära.»

Vanaema Ustja pigistas oma kahvatud huuled solvunult kokku.

Teisest toast kostsid jalgpallisõprade mõirged Madriidi staadionil. Siis jäi televiisor vait, Anissim oli selle kinni keeranud. Kuid jalgpallisõprade mõirgamist võis nüüd kuulda igast kandist läbi ööpimeduse — nähtavasti oli terve asula helesiniste televiisoriekraanide ees aset võtnud.

«Kuidas päev möödus, ema?» küsis Veronika.

«Nagu alati,» vastas vanaema Ustja.

«Näed täna halb välja.»

«Näen juba kakskümmend aastat halb välja,» kostis vanaema Ustja irooniliselt.

Pärast kojujõudmist oli Veronika paar tundi majapidamisega tegelnud. Nüüd vajus talle peale päevane väsimus.

«Miks meil täna niisugune pidu on?» päris vanaema Ustja laua poole osutades. «Mis on juhtunud?»

«Ei midagi,» ütles Veronika. «Mõtlesin, et elu on ühe- tooniliseks muutunud ja mõnikord peab ilma põhjusetagi endale pidu korraldama... Laupäevaks mõtlesin külalised kutsuda, paarkümmend inimest. Et oleks kisa ja lärmi nagu nooruses. Kuhu see kõlbab: elame ühes linnas kõrvuti lähedaste inimestega, sõpradega, kellega noorest saati on koos oldud, nüüd aga ei kohtu enam aastate viisi. Kuradile need askeldused! Kutsun kõik kokku, teeme vägeva peo, küps- tame kartuleid.»

Vanaema Ustja läikivad mustad silmad heitsid Veroni- kale pika ja umbuskliku pilgu ning Veronika jäi vait. Kiu- satus emaga oma õnne jagada oli suurem kui kaks nädalat Veronikat vaevanud soov ükskõik keda hingehädas appi hüüda. Aga ta kordas jonnakalt, et midagi pole juhtunud, et tuleb vanade sõprade koosviibimine ja et ta hakkab neid sõpru ka edaspidi vähemalt kord kuus kokku kutsuma.

Põdurat vanainimest ei tohtinud kohutada sellega, et õnnetus nii lähedal oli olnud. Isegi tulematajäänud õnne- tuse vari võib ehmatada, kui inimene on peaaegu kaheksa- kümneaastane. Selles vanuses inimesele ei tohi võõrastest

haigustest ega surmast rääkida, sest see kõik on talle endale juba nii lähedale nihkunud.

Veronika istus, kuulatades valvsalt pimedust. Ta ootas, et kohe-kohe kostab läbi kauge staadioni käratsemise tema kõrvu värava naksatus ja kruusateelt on kuulda Andrei lähenevaid samme. Kus ta küll viibis? Miks teda veel ei olnud?

Televiisorite mõirgamisest nõrduvalt krimpsutas Veronika nagu ning ootas värava naksatust ja Andrei samme — ootas niisamasuguse kakskümmend aastat kestnud kustu- matu ärevusega, nagu oli oodanud igal õhtul.

10

Anissim viskas oma magamiskoti uue tara kõrvale põõsaste alla, kükitas maha ja hakkas alles päevasooja maad peoga kobama, et kuiva oksaraagu leida.

Enne magamiskotti pugemist süütas Anissim igal õhtul põõsaste taga tillukese, peopesasuuruse lõkke, nii et veran- dalt näha ei oleks ja et seda ka Udotškini krundilt ei mär- gataks.

Anissim ei tahtnud, et keegi peale tema enda näeks neid arglikke, öiseid tulekeeli. See tilluke lõke oli ta eraasi — kui tuli süttis, muutus pimedus ümberringi tihedamaks, luues kogu ülejäänud maailmast ja oma ümbrusest eralda- tuse tunde. Hommikul aga kõrvaldas Anissim hoolikalt lõkke jäljed...

Kuivad raod sättis Anissim koonusekujuliselt ja tõmbas siis tikust tuld. Talle meeldis, kui lõke süttis ühestainsast tikust. Ning oli õppinud raagusid niimoodi paigutama, et tulekeeled sedamaid üles vetrusid.

Praegugi süttis lõke kohe ja pimedus tihenes, kuid sealt pimedusest kaikus igast küljest lainetena jalgpallisõprade kauge, ent lakkamatu kisa Madriidi staadionil.

Anissimile jalgpall ei meeldinud. Millegipärast heidutas teda, kui üks ja seesama tunne valdas korraga kümneid tuhandeid inimesi, kui nad korraga ühtviisi vaimustusest röökisid, korraga hinge kinni pidades vakatasid, korraga võimsa pettumus- või kergendusohke kuuldavale tõid. Ühest tundest kantud tuhandehäälses mõirges oli tema meelest

midagi julma ja ähvardavat. Ta kükitas tillukese lõkke ääres, jälgis, kuidas sinakate tippudega oranžid tulekeeled mööda tumedate raagude õhulist põimingut ülespoole tõusid, ja püüdis seda igast küljest kostvat kauget kisa mitte märgata.

Ta mõtles Rita peale. Rita oli öelnud: «Kaks nädalat kuni sügiseni on meie päralt. Tule homme hommikul kell seitse kanali juurde.» Oli kutsunud kohtama...

Ettevaatlikult, et leek liiga suureks ei läheks, lihas ta lõkkesse kuivi raagusid ja mõtles, et millegipärast pole tal erilist tahtmist homme hommikul kell seitse kanali juurde minna. Täna pööras ta ta hingest midagi purunenud, midagi teiseks saanud ja mõtted Ritast polnud enam hoopiski need, mis eile, üleile ja terve eelnenud suve... «Miks küll nõnda?» mõtles Anissim ängistusega. Miks oli ta suve läbi aina juhust otsinud, et Ritat eemaltki näha, nüüd aga, kus Rita talle kohtamise oli määranud ja teda ootab, ei tahtnud ta ja pelgas seda kohtamist? Mispärast?

Värv naksatas, värava juurest verandale viivalt kruusateelt kostis tuttavaid samme — isa tuli koju. Anissim varjas kähku käega tillukese lõkkestule. Kerged sammud möödusid põõsaste tagant. Siis kattis isa vari veranda valgustatud ukseava.

Tulekeeled nilpsasid valusasti Anissim sõrmi, kuid ta ei võtnud kätt ära, ootas, kuni isa oli verandale astunud.

Jalgpallisõprade hääled kauguses ühinesid võimsaks juubeldushõiskeks, siis jäi kõik vaik. Verandalt kostis hääli: isa ütles midagi, ema vastas sellele elavalt, ka vanaema Ustja näis midagi ütlevat, kuid sõnadest ei saanud aru. Ema puhkes naerma ja tema naer kostis pimeduses usku-matult hellalt. «Huvitav,» mõtles Anissim, «kas isa ei ütle jälle emale, et ta Kravtsovi pool oli, ja luuletab mingist koosolekust?...» Korra turgatas see talle pähe, siis pöördusid mõtted taas Rita juurde... Ta meenutas, kuidas Rita tühjal metsasihil tal äkki kaela ümbert kinni oli võtnud ja teda huultele suudelnud. Kuid millegipärast polnud meeldiv seda suudlust meelde tuletada.

Anissim otsis pimedas kobamisi väikesi, kuivi oksakesi, murdis need katki ja kui tuli vaibuma hakkas, pistis aegamööda, raaghaaval, lõkkesse.

Ta ei märganudki, millal jalgpallipubliku hõisked lõplikult lakkasid ning asulat täitis muusika... Esimene poolaeg oli lõppenud ja vahepeal näidati multifilme...

Anissim mõtles jälle, kui kummaline päev tal täna oli

olnud... Ta ei armastanud tülisid ega kaklusi, need olid talle alati vastumeelt olnud. Ometi oli toimunud see kaklus perekonnaseisuaktide büroo juures... Vladik ja magnetofon, Oleg ja Marianna — nende linnakorterit ootamatus asukad... Homme eksam, mida ei tulegi. Ja jälle kaklus, seekord metsas...

Anissim hõõrus põletada saanud pihku vastu põlve. Väike lõke praksus jõudu kogudes õdusalt pimeduses. Äkki hakkas Udotškini suvila poolt hääli kostma. Alguses peatus Udotškini värava juures auto — selle laternate valgus tungis läbi põõsaste. Automootor turtsatas ja jäi vaikselt ning tuled kustusid. Siis hakkasid kostma meeste ja Udotškini tütre hääled. Kuid sõnadest polnud jälle võimalik aru saada. Anissim taipas ainult seda, et Udotškini tütre hääli oli erutatud. Mingid inimesed läksid pimedas kiiresti auto juurest suvila poole. Ja jälle valitses vaikus. Anissim jäi oma lõk-kega jälle üksipäini.

Rita oli teda kallistanud ja suudelnud. Tema käsi oli olnud võimukas ja jõhker. Ja suudluski oli liiga otsustav ja jäme olnud. Siis aga oli Rita istunud pingil, siniste elastik-pükstega jalad välja sirutatud, ja Anissimit hindava pilguga uurinud. Ja seda pilku polnud samuti meeldiv meenutada...

Verandal kustutati tuli. Pöles ainult laualamp, mille ääres vanaema Ustja tavatses oma pasjanssi laduda ja konkus — isa suvilakabinetis — asuv lamp. Nähtavasti oli seal õhtusöök juba lõppenud ja igauks tegeles oma asjadega: ema oli tubadesse läinud, isa raamatute ja käsikirjade taha istunud, vanaema Ustja aga ladus pasjanssi ja jätkas seda visalt ja väsimatult senikaua, kuni kõik on magama läinud. Miks vanaema Ustja alati viimasena magama heitis? Juhtus, et isa kaugelt üle südaöö raamatute taga istus või ema kuni kella kaheni majapidamisega tegeles. Vanaema Ustja aga muudkui istus väsimusest kahvatuna verandal, koukis sigaretipitsi juuksenõelaga seest puhtaks, toppis värisevate sõrmedega uue sigareti sinna asemele ja ootas ikkagi, kuni kõik magama heitsid. Ja kui tema, Anissim, kuskile kauemaks jäi, nägi ta koju jõudes kaugelt vanaema Ustja lampi verandal põlemas. Nähtavasti pidi ta rahulikuks uneks veendumusele jõudma, et päev on tõesti juba lõppenud ja rohkem ei juhtu enam midagi, et kõik on korras, kõik on voodisse läinud, kõik magavad... Isa ja ema ärritas see vanaema Ustja komme, kuid nad ei suutnud talle midagi selgeks teha. Nähtavasti poleks nad seda talle pahaks pan-

nud, kui nad oleksid aru saanud, miks vanaema Ustja selles asjas nii põikpäine oli. Kui Anissim pärast südaööd koju jõudis, oli tal alati meeldiv näha vanaema Ustja lampi verandal unetult põlemas.

Udotškinide krundilt kostis jälle hääli — mitu meeshäält ja üks naishäält. Naine hüüatas midagi, mehed pomisesid rahustavalt. Seal tassiti midagi rasket — seda oli tunda häälest, kõnelejate katkendlikust hingamisest. Udotškini tütar hüüatas jälle — midagi meeleheitlikku, ahastavat, ja jälle kostis meeshäälte rahustavat pobinat.

Anissim tõusis ja vaatas üle tara. Kuid ei näinud midagi. Mehed ja Udotškini tütar olid jõudnud juba värava juurde. Ta nägi ainult valgustatud verandal ihuüksi seisvat peenekoivalist Ksjušat, Udotškini tütre tütar. Ta seisis nagu valvel, käed külgedel, ja vaatas värava poole minejatele järele. Automootor hakkas jälle mürisema ja tuled süttisid.

«Midagi neil seal juhtus,» mõtles Anissim. Kuid vahetult vana Udotškiniga oli eriti pärast tänast päeva selline, et küsima minna ei saanud.

Auto sõitis minema, mootorimürin vaibus kauguses. Ja Anissimi mõtted pöördusid jälle Rita poole.

Ta mõtles: kõige juures, mis nende vahel täna juhtus, on tal millegipärast meeldiv mõelda üksnes sellest, kuidas nad läbi metsa läksid ja Rita ees kõndis, raja kohal kasvavaid oksid kätega kõrvale lükkas ning hoolitsevalt kinni hoidis, et need temale, Anissimile, näkku ei lööks, ja kuidas ta möödaviiksatavate okste ja lehtede vahelt Rita uut, talle seni tundmatut, leebet naeratust püüdis.

«Nähtavasti olen tõepoolest pisut napakas,» mõtles Anissim nukralt. Miks mul kõik justkui pahupidi välja tuleb? See, mis kurvastama peaks, ei kurvasta, see, mis rõõmustama peaks, ei rõõmusta... Instituut? Algusest peale põlnud usku, et õnnestub sinna sisse saada. Seda tahtsid vanemad... Ise põlnud ta veel otsustanud, mida ta tõeliselt tahaks teha. Vladik ja magnetofon? Muidugi, hinnaline ese oli läinud naise poisi kätte, nagu öeldakse, asja ees, teist taga. Kõik on õige. Kuid tule ääres istudes ja meenutades kui hirmunult Vladik magnetofoniga ära minnes oli kiirustanud ja kuidas vana Udotškin oli närvelanud ja sebinud; kuni postid olid kohale veetud ja paigaldatud, mõtles ta sellest, et ise ta poleks küll mingi hinna eest tahtnud ahnusest higistades võõral krundil masuudiseid poste maa sisse

taguda või haletsusväärselt ühele küljele kaldudes ja tagasikutsumist kartes võõra magnetofoniga putket teha.

Olgu tema pealegi veidrik ja nemad osavad, aga ausõna, ta ei tahaks nende asemel olla... Muide, emagi oli juba sellega leppinud, et Udotškin tara valmis tegi, ja isa meelepaha ei jätku tõesti kauemaks kui kõige rohkem tunniks ajaks.

Jälle hakkas asula igast nurgast kostma erutatud staadioni kõminat. Aga praegu kostis see summutatumalt kui varem — need, kes televiisorite ees istusid, olid diktori palvet kuulda võtnud ja heli vaiksemaks keeranud.

«See, mis kurvastama peaks, ei kurvasta, see, mis rõõmustama peaks, ei rõõmusta,» mõtles Anissim jälle. Ja pähe turgatas imelik mõte: oleks parem olnud, kui Ritaga oleks kõik jäänud nii nagu seni — püüda eemalt ta pilke, vaadata pimedas tema suvila valgustatud aknaid, mõelda temast õhtuti tillukese, peopesasuuruse lõkke juures muust maailmast täiesti eraldatuna.

Siitsamast põosastest kostis krabinat ja kellegi vaoshoitud, kuid kiirenenud hingamist. Anissim tõusis ühe ropuga püsti ja läks põosastesse.

Uue tara taga, kätega põiklatist kinni hoides, seisis Ksjuša — Udotškini tütre tütar. Anissimit nähes klammerdus ta veel kõvemini tara külge, tema silmad hakkasid ehmatusest pilkuma.

«Mis sa siit otsid?» sisistas Anissim ebasõbralikult. «Mis asja sa siin passid?»

«Ei,» vastas Ksjuša millegipärast sosinal. «Ega ma ei passi.»

Ta tõusis kikivarvule ja vaatas lõket.

«Kas rohi põlema ei lähe?»

«Tee, et sa minema saad!» ütles Anissim. «Ja kähku. Kas sul mujal kohta ei ole?»

Ksenia vaatas pelglikult alt üles Anissimi poole, tema ripsmed pilkusid kiiresti.

«Kas võib, ma seisan siin? Sina istu oma kohale, aga mina olen siin... Ma olen tasa... Ma kardan. Meie suvilas pole kedagi ja mul on üksinda hirm.»

Ta rääkis endiselt sosinal ja tema kõhn, inetu nägu oli siiralt kohkunud. Ta vaatas jälle eredasti valgustatud suvila poole (tuli põles nii verandal kui ka kõikides tubades) ning jäi siis oma lühikesi heledaid ripsmeid pilgutades uuesti Anissimile otsa vahtima. Ja Anissimi süda läks pehmeks, kuigi talle ei meeldinud, et tüdruk ta lõket nägi.

«Jäta see sosistamine,» ütles ta. «Kohutad iseennast oma sosinaga. Kas sa pole enne kunagi üksi olnud?»

«Olen küll,» ütles Ksenia.

Anissim märkas imestunult, et tüdruku kõhnad õlad võbisid vana kleidi all.

«Mis sa nüüd ometi,» ütles ta leebelt. «Ise niisugune volakas ja kardad!»

«Olen alles üheteistkümneaastane,» ütles Ksenia süüdlaslikult.

«Küllaltki küps iga,» muigas Anissim. Ta ei olnud enam ärritatud. Tal hakkas kahju sellest pikakoivalisest kõhnast, inetust plikast.

«Mis sa värised?» küsis ta. «Mis sinuga siin ikka juhtuda võib? Umberringi on kõikides suvilates inimesed...»

«Ma tean,» ütles Ksenia. «Ma ei kartnud varem kunagi. Aga täna... Vanaisa viidi praegu kiirabiga haiglasse. Ema läks kaasa. Aga isa jäi täna linna ööbima...»

Anissimil oli ebameeldiv vaadata tema vabisevaid õlgu, oli ebameeldiv tüdruku avalik, varjamatu hirm ja püüdes teda rahustada, et ta enam ei väriseks ega nii kramplikult tara külge ei klammerduks, lausus ta rõhutatult reipa häälega:

«Ah vanaisa jäi haigeks? Pole viga, küll ta paraneb. Ta on sul tugev. Niisugused elavad saja-aastaseks.»

«Ei,» ütles Ksenia vaikselt. «Ei parane. Ta on juba surnud.»

«Kuidas surnud?» pomises Anissim jahmunult.

Ksenia kõhn nagu valendas pimeduses, hirmu täis silmad vaatasid Anissimit ainiti, juba pilkumata.

«Tal lõhkes midagi südames,» sosistas Ksenia. «Ta sõi õhtust ja istus televiisori ette jalgpalli vaatama. Siis aga hakkas äkki tooli pealt maha vajuma. Ema jooksis tema juurde ja kus pistis karjuma...»

Ksenia sosistas tõtlikult ja tema õlad vabisesid endiselt, tara külge klammerdunud peenikesed käed olid täis kramplikku pinget.

«Meil oli parajasti naabrinaine Jelena Grigorjevna külas. Ta jooksis kohe jaama kiirabi kutsuma. Minu aga lükkas ema tagatuppa. Nii et ma ei näinud midagi, ainult kuulsin. Nad sõitsid siia ja ütlesid, et ongi kõik — juba surnud.»

«Sa ajad midagi segi,» arvas Anissim lootusrikkalt. «Miks nad ta siis haiglasse viisid, kui ta surnud oli?»

«Lahkamisele,» ütles Ksenia. Ja Anissim imestas, et ta lausus selle sõna, mida ta üldse poleks pidanud teadma,

ilma kokutamata. «Ütlesid, et nii on ette nähtud, kui keegi kodus äkki ära sureb... Kas võib, ma seisan siin sinu juures, kuni ema tagasi tuleb?»

«Seisa,» ütles Anissim vaikselt.

Ksenia sõnum ei tahtnud kuidagi pähe mahtuda.

Meenus, kuidas Udotškin, tugev nagu valatud, seljas kitsavõitu malevavorm, peod laialt harkis põlvedele toetatud, oma kuuriis taburetil istus ja Anissimit kavalate helesiniste silmadega vahtis. Ja tema mõhnjal laubal pär-lendasid higipiisad. See oli olnud veel päris hiljuti, alles täna hommikul. Kuum augustipäev oli alanud ja kuur lõhnas masuudist nagu raudteejaam, teispool seina kokutasid kanad, siblides tolmust maad oma krõnksjate jalgadega. Udotškin võdistas paksu, habemetüükaga kaetud põske ja vaagis mõttes, kuidas Anissimit käepärasem oleks haneks tõmmata. Ja tõmbaski... Poleks võinud arvatagi, et see oli tema elu viimane hommik. Ta näis igavene — see toimekas, ahne ja tugev vanamees. Ja nüüd teda polegi enam. See oli nii hirmus, et seda oli võimatu uskuda.

«Roni siia,» ütles Anissim Kseniale. «Mis sa seal üksi päini seisad.»

«Ma ei saa,» kurtis Ksenia haledalt. «Ma ei saa üle.»

Anissim kummardus üle tara ja haaras tal kaenla alt kinni, tundes pihkudega läbi kleidi hapraid, peenikesi roideid. Tüdruk oli kerge ja Anissim tõstis ta ilma vaevata üle tara.

«Istu tule juurde,» ütles ta. «Ja ära värise. Külma ju ei ole.»

«Ega ma külma pärast,» sosistas Ksenia.

Anissim viskas oksa tulle ja märkas imestusega, et tal endalgi värisid käed. Ta nägi jälle Udotškini kavalaid helesiniseid naervaid silmi... Inimene pidas tuleviku-plaane, inimene mõtles elada. Ta hingas, askeldas, tema laubale tõusid elavad higitilgad. Ja nüüd oli kõik lõppenud. Ei, see oli arusaamatu. Ja Anissim tundis äkki teravat kaastunnet Udotškini vastu ning nägi jälle tema kavalaid helesiniseid silmi ja suuri käsi, mis vääramatult kindlusega ümaratel, tugevatel põlvedel lebasid.

«Kõik vanad surevad. Sinu vanaema sureb samuti,» lausus Ksenia kurvalt ja arupidavalt. «Tal oli täna palavaga ka paha.»

«Ole vait,» ütles Anissim kurjalt. «Istu vaikselt...»

«Aga miks sa igal õhtul lõket teed?» päris Ksenia äkki. Anissim vaatas tema imestunult.

«Kust sa tead?»

«Ma ei armasta õhtuti magada,» seletas Ksenia. «Mulle meeldib hommikuti. Aga siis ei saa: talvel tuleb kooli minna, suvel aetakse ka üles.»

Ta istus kühmus, peenikesed käsivarred põlvede ümber, pea õlgade vahel.

«Ema paneb mind õhtuti voodisse ja läheb ise ära. Aga mina ronin aknast välja ja kõnnin. Mulle hirmsasti meeldib. Peab ainult tasa olema, et nad tähele ei paneks. Põõsaste taga, varjus. Pärast ronin jälle aknast sisse tagasi... Sa teed lõket iga kord ise kohas. Ja istud siis ega liigutagi ennast. Ka-aa!... Mispärast?»

«Sellepärast,» ühmas Anissim mornilt.

«Aga minul on alati hirm, et rohi võib põlema minna.»

Anissim murdis kuivanud oksa südametäiega tükkideks ja pistis lõkkesse. Tähendab, pole olnudki mingit omaette olemist, tähendab, igal õhtul oli teda pimedusest jälginud selle täiesti võõra tüdruku ehmunud ja huvitatud pilk.

«Nii ilus, kui lõke öösel põleb,» ütles Ksenia. Ja lisas kähku, nähtavasti tajudes Anissimi pahameelt. «Ma pole kellelegi midagi rääkinud.»

«Aitäh sellegi eest,» ühmas Anissim mornilt.

Ta tundis äkki, et tal on võigas seda pimeduses valendavat tara vaadata, ja mõtles, et nüüd on tal alati või vähemalt pikka aega võigas ja kole seda tara vaadata. Või lõhuks selle homme maha? Kuid see polnud enam võimalik: mees, kes selle tara tegi, oli äsja surnud. Ja tara oli ehmataval ja mingil Anissimi jaoks seletamatul kombel puutumatuks muutunud. Tähendab, jäi üle toimida nii, nagu ema oli öelnud: värvida tara roheliseks, et ta põõsaste taustal vähem välja paistaks... «Seisab nüüd alati silme ees nagu kalmistupiire,» mõtles Anissim. «Ja niisama puutumatu kui kalmistupiire...»

Ksenia tõusis, kohendas kleiti. Lõke valgustas ta viltutallatud valgeid suvekingi ja peenikesi, suurte põlvedega jalgu.

«Aita mul tagasi ronida,» palus ta. «Seisan parem sealpool küljes. Muidu saan ema käest riielda, et ma maja üksi jätsin.»

«Istu siis,» ütles Anissim. «Pole sul seal üksi midagi teha.»

Ta heitis pilgu verandale. Isa töönurk oli ikka veel valgustatud. Ka vanaema Ustja lamp põles veel... «Peaks neile Udotškini surmast rääkima,» mõtles Anissim. «Ei, vastu ööd ei maksa. Kuulevad sellest homme hommikul...»

Kuidas suhtub isa Udotškini surma? Aga ema? Ja vanaema Ustja?»

Asula igast nurgast kostis ikka veel kauge staadioni kõminat. Ja seegi oli kole: inimene istus jalgpallimatši vaatama, kukkus televiisori kõrvale maha ja suri, ta viidi minema, jalgpall aga käis edasi.

«Miks nad nii karjuvad?» küsis Veronika. «Nii palju emotsioone tühipalja nahkpalli pärast! Paarkümmend heas jõus logardit kihutavad seda siia-sinna ja ülejäänud kümme tuhat kõlupead karjuvad täiest kõrist...»

«Sa ei arvestanud neid kümneid miljoneid, kes praegu terves maailmas televiisorite ees istuvad,» ütles Dimov.

«Seda rumalam see on,» arvas Veronika.

Ta oli praegu hoopis teistsugune kui hommikul. Tema nagu oli helge, seda ei tumestanud mingid muremõtted. Ja korralikult soetud tukk helkis nooruslikult otsmikul.

Dimov märkas verandale astudes kohe Veronikas toimunud muutust. Märkas ka pidulikult kaetud lauda pruuni tordiga keskel ja veel mingite maiustustega. Tõsi, tordist oli alles ainult pool ja otsustades selle järele, mismoodi teda oli lammutatud, oli seal mängus olnud Anissimi käsi. Kuid sellegipoolest nägi laud pidulik välja. Ja Veronika silmad särasid vabanenult ning liigutused olid vabad ja kerged nagu varem. Aga nagu hommikulgi ei hakanud Dimov temalt midagi pärima. Ta teadis: omal ajal räägib Veronika talle ise kõigest.

Miski, mis nüüd oli möödas, üle läinud, oli Veronikat kaks nädalt vaevanud.

Ja peamine oli see, et nüüd oli see möödas. Aga mis nimelt möödas oli, see selgub ajapikku kindlasti. Dimov tundis Veronika iseloomu. Ent vanaema Ustja nägi halb välja. Ta põsed olid nagu pärgamendist, mustad silmad aga olid kaotanud sõjaka sära. Tõsi, ta istus sirgelt nagu alati ega suutnud hoiduda sõjakast märkusest:

«Oleksite ise ka seda matši vaadanud. Aga kokkuhoidlikkusest ostsite te kõlbmatu kasti: ekraan nagu paberossikarp, ja heli asemel mõirgamine.»

«Ostsite niisuguse, ema, milleks meil raha jätkus,» ütles Veronika. «Moskvas aga on nii sinul kui ka meil suurepärased televiisorid.»

«Oleks võinud minu käest raha võtta,» teatas vanaema Ustja suursuguselt.

Veronika istus laua ääres, lõug väikestele rusikatele toe-

tatud, ja vaatas Dimovit. Ja Dimov tundis, et iga ta liigutus — harilik liigutus, millega teed rüübatakse ja torti suhu pannakse — teeb talle seletamatut rõõmu. Ta langetas pilgu...

Pärast operatsiooni toodi Dimov suvilasse. Ta tegi hommikul silmad lahti. Kõik oli nii nagu varem paljude aastate jooksul: pea kohal mitte nukra kollase lambiga valge haiglalagi, vaid armas, iga oksaauguni tuttav puulagi. Akna juures kaks korvtooli, laual klaaspurgis kimp põllulilli, mida Veronika nii armastas. Akna taga kevadine päike. «Heldeke, kui hea,» oli ta siis mõtelnud. See oli tema kodu ja kõik oli jälle nii nagu alati. Ja polnud vaja midagi muud... Veronika ja Anissim. Ja need seinad, mis olid kogunud endasse päikese lõhna. Ja need raamatud, mis teda töölaual ootasid...

Dimov lükkas teki kõrvale, pani jalad maha. Veronika oli juba tõusnud ja toimetas nurgas midagi väga vaikselt, et teda mitte äratada. Dimov kummardus susse võtma ja nägi oma jalgu: kahvatuid põidu puupõrandal, jõuetuid, kõhnutud sääremarju. Ja siis tuli talle pähe mõte: äkki pole miski enam kunagi nii nagu varem, äkki ei tule endine jõud enam kunagi tagasi ja võib-olla on juba aeg minna üle teise vanusekategoriasse... «Mis sul on? Kas pea hakkas ringi käima?» oli Veronika murelikult pärinud. Siis vaatas ta naise nägu, mis oli tema kohale kummardunud ja tema haiguse ajal samuti muutunud, ning selle muutumine üllatas teda valusasti. Veronika nägu oli nende nädalate jooksul kokku kuivanud, närbunud, huuled karmiks ja kahvatuks läinud, silmadesse oli tekkinud väsinud läige. «Kõik on korras,» ütles ta, püüdes naeratada. Susse jalga kobades oli ta siis mõtelnud, et see teravaninaline tukaga naine on vahest peamine, mis ta elult on saanud, ainus, mis talle on jäänud. Anissim on sündinud selleks, et elada endale, oma elu... Dimov oli pärast haiglas üleelatud veel üsna nõrk ja tundis, kuidas tal pisarad silma tulevad — nõrkuse, tänu ja heldimuse pisarad. Ja et keelele tõusevad mingid erilsed sõnad, milliseid ta kunagi varem Veronikale polnud öelnud. Ent ta nõjatus vaid väsinult seina najale ja sulges silmad, häbenedes Veronika ees oma jõuetut keha, oma uut kaitsetust...

Ent tabanud tookord Veronika näol esimesi närbumise tunnuseid, hakkas ta just sellest päevast peale neid üha sagedamini märkama. Ühine, koos väljateenitud vanadus lähenes ja nad pidid koos sellesse sukelduma ning teine-

teise hädadki vastu võtma. Ja kui paljude aastate kestel oli Veronika väikese, kuumade keha siredus temas õrnust tekitanud, siis nüüd äratasid temas õrnust ja valu just aja märgid naise välimuses. Ta mõtles, et seda naist ainsana maailmas ei tõuka temast eemale ei ta jõuetud jalad ega näiteks kramplik kõha keset ööd. Kõik ta valud — nii hingelised kui füüsilised — on naisele nagu enda omad. Aga siiras mure naise silmades, mis tekib isegi tema mingist kõige väiksemast tervisehäirest, ongi see, mida omandatakse kooselatud aastate hinnaga...

Tookord, haiguse ajal, oli Olja märkamatu peaaegu täiesti ta elust kadunud. Ta oli temalt mõnikord ainult lühikesi kirjakesi saanud. Neid toimetas Veronika äraolekul talle edasi alati üks ja seesama ümarapõskne, nipsninaline meditsiiniõde. Tollele meeldis neid kirjakesi edasi anda, meeldis olla pühendatud võõrasse saladusse... Muidugi polnud see Olja süü, et ta mingil muul moel oma tähelepanu näidata ei saanud. Kirjad olid armastusest. Ja need kirjad nõudsid ka temalt armastust... Dimovil oli tookord ainult üks eesmärk — ellu jääda. Olja aga tahtis, et ta talle oma armastusest kirjutaks. Valust ja hirmust vaevatud, ei suutnud Dimov kättki liigutada. Olja aga vajas lakkamatuid armutöotusi. Oli solvunud ja kannatamatu. Tema kirjad ei rõõmustanud Dimovit. Olja oli otsekui teisest maailmast, kus lihtsalt ei teatud, mis see tähendab, kui inimesel on üksainus eesmärk — ellu jääda. Ja nipsninaline meditsiiniõde oli samuti sellest teisest maailmast, ning tema noorte silmade vandeseltslaslik helk, kui ta neljaks kokkumurtud märkmikulehega nähtavale ilmus, näis Dimovile julm nagu need kirjadki, mis armastust nõudsid. Armastus on nende päralt, kes elavad või kavatsevad ellu astuda. Selles maailmas, mis haiglaseinte taha jäi, ei mõistatud, et on hetki, kus inimene vajab lonksu vett või hapnikku, armastussõnad aga kõlavad pilkena. See, kes selle lonksu annab, ei tohi nimetada, et teeb seda armastusest. Raskel tunnil võivad ükskõik missugused sõnad mõjuda pühaduse rüvetusena...

... Dimov sonkis torditükki lusikaga, ta ei tahtnud süüa. «Sul pole õigus,» ütles ta Veronikale. «Praegu, tehnika ajastul, loevad inimesed ahnelt psühholoogia saladustest, hüpnosis, inimloomuse omadustest. Tean seda kui kirglast. Inimene väsib masinatest, hakkab tundma kirglikku huvi iseenda vastu. Spordis aga tunnetab ta oma keha. Ja kui keegi masinate ajastul suudab hüpata üle kahe meetri,

on masinatest hullutatud inimkonnal õigus juubeldada ja tema üle uhkust tunda.»

Veronika ei püüdnudki eriti ta sõnade mõtet tabada. Ta lihtsalt vaatas mõnuga, kuidas mehe huuled liikusid.

«Kõik on õige,» ütles ta. «Aga milleks siiski niimoodi kisada?»

Dimov tonksis silmi tõstmata ikka veel torditükki. Ja nägi end äkki kolmeteistkümnendaastasena... Suurekõrvaline prillidega kasvuaeg poiss peene kaela ja kõhna, alatoitlusest kahvatu näoga istus väikese Baškiiria linna puumaja suures kütmata toas kulunud vahariidega kaetud laua taga. Seljas oli tal kulunud jänese nahkse kraega kalevist kasukas. Ning akna taga oli pimedus ja pakane ja kuskil tuhandete kilomeetrite taga käis sõda, ja tundus, et sellele ei tulegi lõppu. Laual oli tükk leiba ja taldrik kahe aurava mundris kartuliga, lahtikeeratud paberil aga roosatriibuline vähikaelakompvek...

Kui magus oli aur, mis neist kartuleist tõusis! Kui kordumatult magus oli sõja-aastate must leib!

Imelik, kuid Dimovi hinges liigutas end miski, mis sarnanes igatsusega nende kaugete, raskete aegade järele. «Kas võib tunda igatsust näljase lapsepõlve järele?» mõtles ta. Kuid meelde polnud jäänud mitte näljatunne, vaid nende aastate leiva maitse. Ja selles alatoitluse all kannatavas poisis olid peidus lõpmata suured jõuvarud ning ta oli kõige kiuste olnud õnnelik...

Veronika tõusis laua tagant, läks veranda ukse juurde ja vaatas pimedusse.

«Aska on jälle oma salajase lõkke süüdanud,» ütles ta. «Tulekummardaja... Külmetab enda magamiskotis palja maa peal lõpuks ära.»

Vanaema Ustja korjas kaardid kokku, vaadates ootavalt Dimovi poole. Jah, täna polnud ta niisugune kui harilikult. Tema pilk ei kutsunud lahingusse — ükskõik missugusesse lahingusse, ükskõik mis põhjusel. Nähtamatu tülitlind oli oma tumedad tiivad kokku pannud. Vanaema Ustja pilgus olid ainult ootus ja palve.

Dimov mõistis: vanaema tahtis temaga kaarte mängida. Ta teadis, et vanaema ise ei ütle oma soovi kunagi sõnades välja. Vanaema Ustja ei palunud üldse kunagi kelleltki midagi. Ta pigistas kulunud kaardipakki oma kahvatus, sinkjate soontega käes ja ootas. Ent Dimovi mõtted liikusid jälle hingevalule ohtlikult lähedal ning ta tahtis võimalikult kiiresti laua tagant minema pääseda ja üksi jääda.

«Mis temast küll saab?» ütles Veronika, vaadates ikka veel pimedusse, kus põles Anissimi lõke.

«Ta on sirgunud ausaks inimeseks. Seda ma tean,» kuulutas vanaema Ustja kindlalt. «Muu pole tähtis.»

«Andku jumal,» ütles Veronika. Ta pöördus ja läks verandalt tuppa. Kapiuks kriuksatas, midagi kukkus kolinal. Veronika ümises laulda ning tema hääli oli vaikne ja õnnelik.

«Mis teda küll vaevab need kaks nädalat?» mõtles Dimov. «Võib-olla oli see tõesti minuga seotud? Minu haigusga?»

Veronika laulis, nihutas toole, liigutas kapiust — toimetas. Ta tegi majapidamistöid alati kärarikalt.

Dimov tõusis. Ja vanaema Ustja pani oma kulunud kaardipaki pettunult lauale, võttis juuksenõela ja hakkas ükskõiksel ilmel suitsuotsa sigaretipitsist välja urgitsema.

Oma töönurka minnes tundis Dimov endal ta etteheitvat pilku. Talle näis, et vanaema Ustja oleks just täna meeleldi temaga kaarte mänginud, et millegipärast oli see talle täna eriti tähtis. Tal hakkas vanainimesest kahju, kuid valu hiielis jälle tema juurde tagasi ja lambi valgussõõr tema suvilakabineti töölaual näis ainukese pääsmisena.

Ta istus ja vajutas sõrmega laualambi lülitile. Seda oli ta teinud tuhandeid kordi elus. Ja lüliti kerge klõpsatus otsekui lõpetas järjekordse segase, raske või täiesti tavalise päeva. Magamaminekuni jäänud tunni või poolteise vältel võis elada oma tahtmist mööda.

Kuskile selle pika, igaveseks lõppenud ja juba minevikku kuuluva päeva keskele jäi Miša Pastuhhov, kes ootamatult tema ellu oli astunud ja sellest alatiseks lahkunud. Ja vana Udotškin, kes valge tara kindlalt püsti oli ajanud, murdumatu oma visas tahtmises maad tuhnida, endale tööga armu andmata... Homme aga tuleb Dimovil taas selles väikeses kohtusaalis otsustada kellegi saatust... «Jaksaks enda omagagi toime tulla,» mõtles Dimov kibedalt muia-tes.

Madriidi jalgpallihagete hääli polnud enam kuulla, matš oli nähtavasti lõppenud. Öhtune tuul sahistas akna all põõsastes. Ohukese seina tagant kostis Veronika kerge, muretu hääli. Avatud ukse vahelt nägi Dimov laua taga istuvat vanaema Ustjat, tema jõulise ninaga profiili. Vanaema ladus jälle üksipäini pasjanssi. Kõhn vanainimesekäsi joonistas nagu alati õhus aeglase kaare ja järjekordne

kaart langes lauale. Kuid praegu ei paistnud, nagu oleks vanaema kild-killult kellegi mõistatuslikku ja karmi saatuseahelat vorminud. Vanaema liigutustes polnud tava pärast väarikat pidulikkust. Tema mõtted uitasid kuskil kaugel. «Mis seisab küll praegu ta mustade silmade tardu- nud, otsekui eemalviibiva pilgu ees?» mõtles Dimov. Nähta- vasti midagi neist ammu möödunud aegadest, mis praegu elavate ja tegutsevate inimeste jaoks juba legendiks on muutunud. «Mispärast inimese mälu vanaduses ammuste aegade juurde tagasi pöördub?» mõtles Dimov. Temagi mälu elustus üha sagedamini, mõnikord täiesti ebasobival hetkel, see, mis oli toimunud aastakümnete eest, hiljutine aga ununes.

Jah, selles kõhetus poisis, kes tookord laua taga istus, kaks külmavõetud kartulit ja tükike nii kallist sõja-aastate leiba taldrikul, peitus suur jõud. Seda on jätkunud selleks, et elada veel üle kolmekümne aasta, palju kogeda ja nii mõndagi ära teha. Need sihid, mis tookord, nooruses, seati, osutusid küll liiga kõrgeteks. Kuid Kravtsovil on õigus: tuleb aeg, mil kõrvutad tehtut hindavalt sellega, mis sulle võimetekohane oleks olnud.

Jah, oli aeg, millal teda, Dimovit, köitsid auahnuse ja kuulsuse probleemid, karjäär ja raha. Ent mingil hetkel oli ta valiku teinud. Teda rahuldas äkki ta tagasihoidlik elu- järg, rahulik maailmatunnetus. Talle meeldis iseendaks jääda. Eakaaslased möödusid karjääriredelil temast, elasid jõukamalt, soetasid autosid, kooperatiivkortereid, akadeemilisi kraade — Dimov oli selle vastu ükskõikne. Teda võiks pidada hädavareseks. Ise ta end selleks ei arvanud. Talle meeldis töötada kirjastuses, meeldis osaleda tõsiste raamatute väljaandmises, olla kaasaegse teadusliku mõtte keskpunktis... Veronika auks tuleb öelda, et temagi ei arvanud, nagu oleks Dimovist mööda mindud. Ükskõik, mida ta selles osas ka poleks mõelnud, polnud ta mehele kordagi etteheiteid teinud ja Dimov oli talle selle eest tänu- lik. Veronika võttis teda sellisena, nagu ta oli. Võib-olla just see oligi peamine, mis neid pikkade aastate jooksul nii kindlalt oli teineteisega sidunud?

Akna taga olid tumedad puud ja põõsad ning linnamüü- ridest ahistamata ja juhtmerägastikust puutumata õhtu- taevas — igavene taevas igavese maa kohal. Suvila veran- dal ladus vanaema pasjanssi. Õnnelik naisehää laulis vaik- selt seina taga.

«Eales ei suuda ma Oljale öelda, millest ta mind ilma on

jätanud,» mõtles Dimov. Võõra vere hinnaga ei saanud endale õnne osta, vähemalt tema arusaamade kohaselt.

Dimovi käed hakkasid pooleldi alateadlikult lauda kor- rastama. Ta nihutas klaasist tuhatoosi laua keskelt pare- male, kohendas rasket raamatuvirna, mis lebas vasa- kul...

Tookord, pärast haiglat, oli Dimov endise jõu üsna kii- resti tagasi saanud. Ja Oljaga kohtudes polnud talle sõnagi rääkinud neist tundmustest, mis neljaks kokkumurtud märkmikulehed temas olid äratanud. Ta jäi ellu, elu tuli ta soontesse tagasi ja armastussõnad olid talle taas nii- sama vajalikud nagu Oljalegi...

Dimov avas kirjutuslaua alumise laeka, võttis sealt kor- ralikult kokkupandud flanell-lapi ja hakkas lauda päeva jooksul ladestunud tolmust puhtaks pühkima. Ta käed otsi- sid tegevust: kui tal raske oli, otsisid ta käed alati tege- vust. Ta pühkis laua puhtaks, paigutas ümber raamatute ja käsikirjade virna... Ja mõtles: vanadus on see, kui ini- mene hakkab elama sellest, mis on, aga mitte sellest, mis tuleb. Banaalne tõde. Aga mis temal siis on?

Jah, ta oli olnud uhke Olja armastusele. Mõtiskledes selle üle, miks Olja teda armastama oli hakanud, oli ta olnud valmis uskuma, et temas on midagi erilist, külgetõmbavat. Olja armastus oli talle andnud alust seda arvata. Ise ta endas neid jooni ei leidnud, kuid tema teadvuses hingitses mõte, et nähtavasti on need olemas. Praegu aga turgatas äkki pähe, et mis siis, kui Olja oli kõik need aastad vajanud tema armastust, mitte teda ennast. Võib-olla polnud see mitte tema ise, vaid tema armastus Olja vastu, mis Oljat tema külge köitis?

Tema hiline, keelatud, valulik, vanamoodne, kõikean- destav armastus oli see, mida Oljal vaja oli. Seepärast nõudis ta Dimovilt lakkamatult selle armastuse kinnitust — sõnu ja tegusid — sageli mehe enesearmastuse, huvide, hingerahu ja eneseväarikuse hinnaga... Oljal oli vaja, et Dimov talle oma armastusest räägiks, isegi neil hetkedel, kui sel oli ainult üks eesmärk — ellu jääda. Ning ta teadis, et Dimov tema juurest ise ära ei lähe. Läheb tema, kui nõnda on otsustanud.

Need olid julmad mõtted. Ja nähtavasti ülekohtused. Kuid Dimov ei saanud sinna midagi parata. Ta mõtles: Olja otsis ta täna meelega üles, olles eelnevalt otsustanud lahku minna. Ta tahtis jätta endale viimase sõna. Ja kui tal Dimovi armastust enam vaja ei ole, toimib ta täna sel-

les neetud keldris, kuskil mõõtnatult suure Moskva maha-
jäetud nurgakeses, nagu ta paremaks peab.

Need mõtted lammutasid viimseni kõik, mis poolteist aas-
tat oli nende vahel olnud.

Aga oli see olnud õnn või õnnetus, et Olja läbi ta elu oli
läinud? Ja Dimov mõtles, et vist ikka õnn. Ja veel mõtles
ta, et Oljal on õigus toimida nii, nagu ta tahab, sest Dimovi
armastusel tema vastu polnud tulevikku — seda peamist,
mille nimel kahekümne viie aastase elatakse...

Laud oli korda seatud ning kätel polnud enam midagi
teha. Lambi tihke valgussõõr langes kulunud lauaplaadile
ja raamatutele. Mida tähendas talle see tavapärane sõõr:
lunastust või suletud ringi, millest enam iialgi välja ei
pääse?

Vanaema Ustja ladus pasjanssi, Veronika ümises teis-
pool seina, tegeldes oma lõputute naiselike asjadega. Vero-
nika elas sellest, mis tal oli. Tema armastus oma mehe
vastu oli vääramatu ja elupäevade lõpuni kindel... Häma-
rates põõsastes aga istus poeg Anissim oma igaõhtuse
salalõkke ääres. Tema mõtiskles loomulikult tulevikust.
See seisis tal ees. Just nagu Oljalgi...

Täna päeval, kui ta kandilise pargitiigi juurde üksi jäi,
oli Dimov mõtelnud: süüdlasi pole, on ainult kannatanud.
Praegu mõtles ta, et kannatanuid ei tohi olla. Oli aeg anda
Oljale tagasi tulevik, Veronikale aga olevik. Sirutanud käe
selle järele, milleks tal enam õigust ei olnud, peab ta selle
nüüd täiel mõõdul hingevaluga kinni maksma. Ja maksta
tuleb veel kaua, võimalik, et kogu ülejäänud elu.

FJODOR KOLUNTSEV

on vene nõukogude kirjaniku Tadeos Barhudarjani varju-
nimi. Kirjanik sündis 8. oktoobril 1923. aastal Moskvast.
Tema esimene ilukirjanduslik teos ilmus trükist 1947. aastal.
Laiemalt tuntuks sai ta jutustuste kogumikuga «Teed
kutsuvad» (1955), mis käsitleb nõukogude noorte elu
(jutustused «Esimene armastus», «Nastenka», «Tuled» jt.).

Romaanides «Nikitski väravate juures» (1962) ja «Ootus»
(1969) arendab autor eetilisi ja perekonnaelu probleeme,
avades sügavuti eri generatsioonide mõtte- ja tundemaailma.
Kirjaniku looming on tihedalt seotud Moskva ja
moskvalastega. Romaan «Hommik, päev, õhtu», mis vene
keeles ilmus 1978. aastal, on eesti lugejate esimeseks kokku-
puuteks F. Koluntsevi teostega.

Tõlkija.

Koluntsev, F.

K 63 Hommik, päev, õhtu. Tln.: Eesti Raamat, 1981. — 256 lk.

Tuntud vene nõukogude kirjanik Fjodor Koluntsev (sünd. 1923) kirjeldab üht harilikku augustipäeva Moskvast ja Moskva-lähedases suvitusasulas, päeva, mis ühe tavalise kaasaegse perekonna elus siiski mitmeti ebatavaliseks ja tähendusrikkaks osutub.

K 70302—098 138—81 4702040200 84.3 V
M 901(16)—81

Федор Колунцев
УТРО, ДЕНЬ, ВЕЧЕР

Перевод с русского М. Лотт
Художник-оформитель М. Пярк
Таллин, изд-во «Ээсти раамат»

Toimetaja E. Puskar
Kunstiline toimetaja M. Vannas-Orupõld
Tehniline toimetaja A. Merirand
Korrektor K. Tamm

ИБ № 2878

Laduda antud 27. 11. 80. Trükkida antud 26. 01. 81. Formaat 84×108/32. Trükipaber nr. 1. Kiri: literaturnaja. Kõrgrükk. Trükipoognaid 8,0. Tingtrükipoognaid 13,44. Arvestuspoognaid 15,01. Trükiarv 24 000. Tellimus, nr. 1797. Hind rbl. 1.—. Kirjastus «Eesti Raamat», 200090, Tallinn, Pärnu mnt. 10. Trükikoda «Punane Täht», 200001, Tallinn, Pikk 58.